MIRCEA IONNIȚIU

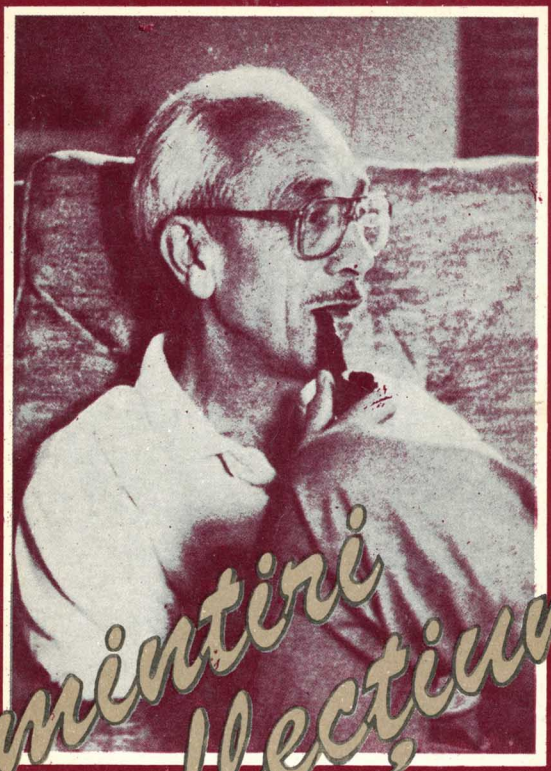

Amintiri și reflecțiuni

Editura Enciclopedică

MIRCEA IONNIȚIU

AMINTIRI ȘI REFLECȚIUNI

Coperta:

Redactor: DOINA ELENA FĂGEȚ

Tehnoredactor: OLIMPIU POPA

MIRCEA IONNIȚIU

AMINTIRI ȘI REFLECȚIUNI

Editura Enciclopedică

1993

Am cunoscut oameni înzestrați cu bunătate și m-am bucurat cînd trecerea timpului mi-a confirmat această virtute a lor.

Cei mai numeroși dintre ei erau buni datorită unei bune educații. Mai puțin numeroși erau cei buni pentru că așa hotărîseră ei să fie – buni, în lumina fie a credinței, fie a unei morale spre care năzuiau.

Bunătatea lui Mircea Ionnițiu era una naturală. Așa se născuse el – un om bun. Educația și împrejurările vieții i-au desăvîrșit înclinarea înnăscută. Eșecurile nu i-au înăsprit caracterul. A fost un om cu adevărat luminos și nu făcea nici un efort să fie astfel. Cinstea și loialitatea lui izvorau dintr-un suflet care făcea tot ceea ce îi sta în puteri să se îndepărteze și să-i îndepărteze și pe alții de conflict.

Decembrie, 1992

PREFAȚĂ

Acest volum conține amintirile soțului meu care a fost participant sau martor la evenimentele perioadei tragice pentru România din anii 1944–1947 și reflecțiunile sale asupra evenimentelor din România, pe care le-a urmărit de aproape din exil.

Din nefericire, planurile lui Mircea nu s-au realizat și moartea lui la 13 noiembrie 1990 i-a întrerupt visul de a completa amintirile la scrisul cărora a dedicat ultimii săi cinci ani.

Nici un moment, în cei 43 de ani de exil, România și viitorul ei n-au fost departe de inima și sufletul lui.

Woodland Hills, California
15 iunie 1991

RODICA IONNIȚIU

CAPITOLUL I

COPILĂRIE

Spre diferență de majoritatea celor care își scriu memoriile, eu nu sînt în stare să-mi dau seama în mod precis care sînt primele amintiri ale copilăriei mele. Este adevărat că răscolind memoria, descopăr un număr de imagini din acei ani, amestecate și cu diferite dimensiuni, fără date precise, întocmai cum ai găsi într-un fund de sertar, o grămadă de fotografii răvășite, lipsite de detalii sau explicații. Bănuiesc că cele mai multe au fost înregistrate de ochii copilului, dar altele sînt fără îndoială încropite din povestiri auzite în cursul anilor de la cei mai în vîrstă.

Admit fără rușine, că sînt un produs al Bucureștiului, născut și crescut în "capitală". Cu toate că viața devenise mai modernă în capitală, Bucureștiul își păstrase, într-o anumită măsură, o atmosferă patriarhală. Mai tîrziu, după ce învățasem să citesc și începusem să apreciez scrierile lui Ion Luca Caragiale, am regăsit în paginile sale urbia noastră. Cu pana sa măiastră, "conu Iancu" descria nu numai tabietele și viciile unei noi clase sociale: burghezia, dar schița personaje tipice ale epocii, cît și conflictele între straturile societății. El zeflemisea, în special, pe acei care visau să trăiască în tihnă pe seama noului stat român, adică bursier la școală, apoi funcționar de stat și în cele din urmă pensionar. Caragiale, care își iubea țara și înțelegea societatea în care trăia, biciuia fără milă pe cei care își băteau joc de ea.

Orașul în care m-am născut, București, se mîndrea cu calificarea dată, mi se pare de scriitorul francez Paul Morand, "Micul Paris" și, într-adevăr, reprezenta atunci un centru de cultură occidentală, latină, în Sud-Estul Europei. Clădirile, străzile, bulevardele încercau să imite arhitectura pariziană, iar snobii vorbeau doar cu franțuzisme. Viața culturală și artistică era foarte mult influențată de cele ce se petreceau la Paris și a trebuit mai multă vreme pînă cînd elementele autohtone au început să se afirme în capitală.

Primul război mondial, cu miracolul "României Mari", a dat impulsul final necesar pentru a înlătura dominația Parisului.

Totuși, capitala avea particularitățile sale. Iarna, Bucureștiul era în general acoperit de zăpadă și străzile principale erau curățite cu grijă și răbdare de zeci de măturători, unii înarmați cu lopeți, alții cu mături. Mormanele de zăpadă, adunate pe margine de trotuar, erau periodic spulberate de crivățul neîndurător și readunate în noiane ce nu respectau ordinele primarului. Străzile pe care circulau tramvaiele alb și roșu ale S.T.B.-ului căpătau o doză masivă de sare grunjoasă menită să țină dezghețate liniile și macazele. Trăsurile și mașinile trecînd prin zăpada jumătate topită, de culoarea cafelei cu lapte, stropeau pe trecători, umplîndu-i cu pete noroioase, greu de curățat. În centru, clădirile mai înalte, cu acoperișuri înclinate trebuiau să fie curățite pentru a preveni alunecarea zăpezii și a țurțurilor de gheață pe trotuare, ferind pe trecători de îngroparea în omăt.

Seara, pe lîngă teatre, cinematografe și chiar în Piața Universității, se întîlneau vînzătorii de castane coapte, binevenite în cornetele de hîrtie de ziar pentru toți cei care aveau nevoie să-și dezgheațe degetele.

Vara, în schimb, soarele dogorea străzile și pieptele metropolei. Pînă și țigănușii care vindeau ziarele de după masă sau edițiile speciale își căutau umbra răcoritoare pe Sărindar și pe lîngă Casa Armatei (fostul Cerc Militar). Oltenii, care dimineața alergau prin oraș cu cobilițele încărcate cu găini, ouă, legume și fructe proaspete, dispăreau pe la ora prînzului. Doar soarele își urma calea pe cerul senin moleșind pe cetățeni și înmuind asfaltul. Bucureștiul devenea orașul care, la amiaza mare, înceta să miște. Nici măcar frunzele impozanților arbori din ograda vechilor case boierești nu mai tremurau. Chiar și stropitul străzilor de către cisternele primăriei nu scădeau dogoarea.

Dar, cum se răcorea pe seară, orașul prindea din nou viață. Calea Victoriei se umplea de tineret, de artiști, de scriitori, de avocați și politicieni care se perindau pe trotuarul dintre Athénée Palace și Capșa. La cofetării și în bodegile din apropiere mesele erau pline. Mai tîrziu, la grădini, grătarele începeau să-și îndeplinească rostul și mirosul ademenitor al micilor și al fripturilor se răspîndea pe străzile lăturalnice ca și sunetele arcușului care prindea glas. Desigur că multe drame se ascundeau în viața zilnică atît de pașnică, dar ele nu erau aparente unui copil ce creștea în mijlocul urbei.

Viața decurgea liniștit, fără crize sau zdruncinături serioase. Probleme mari erau, de pildă, pierderea unui bilet de loterie, sau o aventură extraconjugală exploatată de un venal ales al poporului.

Stratificarea societății, evidentă la începutul secolului, era observată și pe vremea mea, în ciuda cutremurului social cauzat de primul război mondial, care începuse să elimine barierele în atmosfera euforică generată de miracolul românesc: România Mare.

Cum creșteam și deschideam ochii, începusem să observ vestigii ale vieții urbane descrise de Caragiale: "amploaiații de stat" care nu iau în seamă cererile publicului, profesorii înduplecați de cucoane simandicoase să promoveze un elev repetent, aleșii poporului și căpetenii în administrația statului care abuzau de autoritatea lor. De asemenea, scene ca trăsurile cu "muscali" moțăind pe capră la umbra vechiului Teatru Național pe Calea Victoriei, mulțimea adunată pe Dealul Patriarhiei la slujba de Paști, căldurile tropicale ce moleșeau atît pe funcționari cît și pe cetățeni și care topeau asfaltul Capitalei făceau parte din lumea lui Caragiale, dar și din lumea mea. Această regăsire de imagini mi-a dat încredere în continuitatea și stabilitatea societății și m-a reasigurat cu privire la viitorul țării. Din păcate, în anii ce au urmat, conjunctura internațională nu a susținut această convingere.

Multe din primele mele amintiri sînt legate de grădina Cișmigiului, căci o mare parte din timp l-am petrecut acolo, jucîndu-mă în nisip, alergînd pe aleile umbrite de stejari bătrîni, de tei impozanți, de arțari majestuoși, de plopi mlădioși, de sălcii pletoase. Ca și cum ar fi astăzi, văd perechile care în zilele de sărbători umblau prin grădină, de obicei ordonanțe la braț cu servitoare, ascultînd fanfara militară din pavilionul de mult dispărut de lîngă "Buturuga". Aci, la ghișeele din imitația de trunchi de copac uriaș se serveau ape minerale din stațiunile balneare românești.

Pe lac, pe lîngă lebedele albe, alunecau bărcile pline de tineret vesel, iar pe cărările dimprejur, se amestecau printre vizitatori, puii de olteni care vindeau cornete din hîrtie de ziar, pline de semințe de floarea soarelui, de alune americane sau de nuci verzi ce erau păstrate într-un borcan mare cu apă. În timpul săptămînii, afară de pensionari, grădina nu era vizitată de prea mulți adulți. Erau însă guvernante însoțite de copii zburdalnici ce alergau pe alei sau se jucau în gropile cu nisip. Cei în vîrstă, își luau în primire locurile lor preferate pe scaunele (pentru care se vindeau bilete) și pe băncile aflate la umbra copacilor.

Grădinarii se îngrijeau de aspectul rîndurilor de flori sau stropeau plantele cu furtunuri ce șerpuiau în calea trecătorilor, sau măturau aleile ridicînd nori de praf. În timpul verii, grădina Cișmigiului era o oază răcoritoare în mijlocul unui oraș de străzi cu asfalt înmuiat în căldurile tropicale. Era vremea cînd "turcii", musulmani din Cadrilater, umblau cu imense vase de alamă în

spate, vînzînd bragă și cînd oltenii vindeau sticle cu băuturi carbonice, siropoase și colorate sub presiune, astupate cu o bilă de sticlă. Seara se întîlneau perechi pe "insulă", la restaurantul "Monte Carlo", unde se serveau "baterii" și gustări.

Cînd obținusem permisiunea de a merge singur pe stradă, mă întîlneam în grădina Cișmigiului cu prieteni de vîrsta mea ca Freddy Spiegler, viitor coleg de clase primare și Manolică Rudeanu. Circulam prin toată grădina ca și cum ne-ar fi aparținut nouă. Ne jucam cu mingea sau cu țurca. Mai făceam și întreceri de viteză, ocolind parcul. Mai existau și alte grupe de copii în Cișmigiu, nu toate cu sentimente prietenoase. Am avut cîteva ciocniri cu o altă ceată, dar fără urmări serioase. Odată însă ne-au furat un drapel tricolor care semnala centrul nostru de întîlnire și au trecut cîteva săptămîni pînă l-am căpătat înapoi. Și nici atunci acesta nu a fost rezultatul unei încăierări cumplite în care grupul nostru ar fi învins, ci ca rezultat al "negocierilor" duse de fratele meu Nicolae, care era mai mare ca noi toți.

Mă trag dintr-o familie de negustori, dar nu pot identifica între înaintași decît șase generații. După cum îmi spunea mama, nu eram coborîți cu hîrzobul din cer (pentru cei ce nu cunosc expresia înseamnă că nu ne tragem din viță nobilă). Este drept că atîta vreme cît mă aflam în țară nu am avut curiozitatea de a iscodi trecutul, dar din străinătate este imposibil de a cerceta hrisoavele și arhivele orașului. Străbunicul meu, din partea tatei, staroste de meseriași, fusese negustor în București, desfăcînd marfă adusă de la Lipsca. Numele nostru, Ionnițiu, este probabil derivat din latinizarea lui Ioniță, cum ar fi fost consemnat în documentele ce însoțeau marfa adusă din străinătate, care era vămuită la granițele împărătești înainte de a ajunge la București. Aceasta este o explicație la care am ajuns de unul singur, neștiințifică și deci nu pot garanta că este cea corectă.

Bunicul meu, Theodosiu, născut în 1842, a urmat meseria prietenului său, dar a făcut și ucenicia în librăria lui George Ioanid, unul din primii tipografi bucureșteni. El a deschis mai tîrziu, împreună cu fratele său Constantin, o librărie în care se găseau și articole de papetărie. Se pare că avea o clientelă bună, satisfăcînd nevoile orașului cu articole de librărie aduse din străinătate. După cîțiva ani, frații s-au despărțit, Theodosiu mutînd sediul librăriei în strada Șelari. El a ajuns să fie destul de înstărit și s-a căsătorit cu Rosina, una dintre fetele din familia lui Carol Göbl, familie de tipografi austrieci care se instalaseră la București, venind de la Viena. Tipografia Carol Göbl se afla pe strada Regală, la colț cu bulevardul Brătianu.

Tatăl meu, Nicolae, născut în 1880, tot la București, a fost trimis la studii universitare la Paris, urmînd obiceiul celor înstăriți.

Din povestirile sale privitor la viața de dinainte de primul război mondial, m-au mirat mult călătoriile în străinătate pe care le făcea fără să aibă pașaport. Cînd pleca cu trenul la Paris, bunicul meu îi dădea o pungă cu douăzeci de lei în aur, care-i ajungeau să trăiască modest, un trimestru întreg. Aceste monede românești circulau și erau convertibile în întreaga Europă fără nici o dificultate, avînd aceeași valoare ca și monedele de douăzeci de franci francezi, elvețieni, belgieni și italieni. Absența documentelor de identitate, ca de pildă pașaportul, demonstra că autoritățile nu simțeau nevoia de a constrînge pe supuși cu reguli și documente, și că societatea, în mare măsură, era mai puțin violentă și mai tolerantă decît în zilele noastre. De asemenea, contribuia și faptul că lumea nu circula în măsura în care se circulă astăzi.

Nu-mi aduc aminte cum tatăl meu a ajuns să fie militar. Dar, probabil pe baza studiilor a obținut gradul de sublocotenent. Scurta campanie din războiul din 1913 l-a confirmat în grad. Apoi a venit așa-zisul "războiul cel mare", adică primul război mondial, care l-a terminat cu gradul de maior, repartizat la un regiment de vînători de gardă.

Tata avea un frate, Theodosiu, unchiul Puiu, căsătorit cu Marcela și nu avea copii. Frații Ionnițiu aveau și o soră, Maria, care pentru noi cei tineri, era tanti Mioara. Ea era căsătorită cu colonelul Anatol Budeanu, și nici ei nu aveau copii. Nu i-am cunoscut decît tîrziu în tinerețea mea, căci din cauza unui conflict familial, nu au călcat în casa noastră timp de ani de zile. Pe bunicii de partea aceasta a familiei nu am apucat să-i cunosc. Theodosiu a murit în anul 1918, pe cînd Bucureștiul era încă sub ocupație germană. Rosina, bunica mea, decedase mai înainte.

Familia din partea mamei era mai numeroasă și, lipsind conflicte între membrii ei, nu era zi în care una din rude să nu calce pe la noi.

Pe vremea aceea, cînd eram încă mic, nu călătoream des în afara capitalei. Totuși, din an în Paști, și aceasta este literalmente adevărat, vizitam pe surorile mamei din Ploiești sau familia unei vere din Tîrgoviște. Vizitele aveau loc de sărbători, în special de Paști, cînd se puteau aduna mai multe din rudeniile noastre într-un loc. Călătoriile "la provincie" erau un mare eveniment, pe care îl așteptam întotdeauna cu nerăbdare, mai ales că programul obișnuit de acasă, ce îmi încorseta ziua, era uitat.

Tanti Stela, sora mare a mamei, care era cu vreo douăzeci de ani mai în vîrstă, era căsătorită cu nenea Jorj (George Ionescu) și ne primea întotdeauna cu mare dragoste. Nenea Jorj era negustor respectat în Ploiești, avînd un magazin de articole de fierărie în centrul orașului, aproape de vestitul restaurant "La Berbec". Cu

ani în urmă, am aflat din lectura operei lui Caragiale, un fiu al Ploieștiului, că acest oraș fusese o republică*) pentru cîteva ore în 1870, cîtă vreme a trebuit unui detașament de cavalerie să sosească de la București.

Unchii mei locuiau pe strada Basarabilor, într-o veche casă boierească cu grădină, curte și grajduri. Camerele din locuință erau înșirate ca vagoanele de tren, după cum spunea mama, de-a lungul unui culoar prelungit către fundul proprietății. Desigur că la clădirea inițială care era mică, avînd doar salonul și veranda cu fața spre stradă, au fost adăugate camere de-a lungul culoarului care ducea la bucătărie pe măsură ce creștea familia. În fundul curții se afla adăpostul pentru trăsură și grajdul de cai, care nu mai erau folosite. Toate clădirile erau din zid de cărămidă, văruite cu tencuială în bune condițiuni. Curtea era pietruită cu bolovani de rîu înțepeniți în nisip, făcînd un pasaj indestructibil, dar nu potrivit pentru arcurile mașinilor.

Drumul de la București îl făceam cu mașina vărului meu Mișu, care poseda un Hupmobile decapotabil, cu strapontine**).

Deseori cînd soseam la Ploiești, bucătăreasa și ajutoarele ei erau adîncite în prepararea șerbeturilor. Într-un cazan aflat pe un foc mocnit în curte se afla cantitatea de zahăr și fructe care, amestecate cu talent și cu un făcăleț mare, urma să devină șerbetul dorit de noi copiii. Cel de smeură era preferatul meu și cerșeam cîte o lingură de la fiecare ce își termina rîndul la făcăleț, o muncă din ce în ce mai obositoare.

Eram priniți de obicei și de cei care veniseră înaintea noastră și eram bucuroși cînd descoperearn că erau și rudele noastre de la Tîrgoviște. Dr. Ion Apostolescu și cu soția sa Elena erau din generația mamei, cu toate că dînsa era vara mea. Aveau trei fete, cam de vîrsta noastră, pe care noi le numeam "Ciupercile" căci

---

*) "Republica" temporară din Ploiești a fost rezultatul politicii dusă de regele Carol I în timpul Războiului Franco-Prusian și a intransigenței unor grupări politice. Opinia publică se declarase cu o majoritate considerabilă în favoarea Franței. Carol I, proaspăt sosit din Germania, era încă strîns legat de dinastia Hohenzollern și era convins că viitorul României nu va putea înflori decît sub protecția Prusiei învingătoare. Lipsa de tact și de conciliere a dus la o ruptură. Complotul prin care se urmărea ca Nicolae Golescu să fie regent, iar Ion C. Brătianu prim-ministru, a eșuat în grabă. Conducătorii conspirației, în care mi se pare că un rol principal îl jucase maiorul Candiano Popescu, viitor erou al Războiului de Independență și adjutant al regelui, pe care dorise să-l răstoarne, au fost achitați de juriu.

**) strapontin – era un scaun escamotabil care se plia și dispărea în spațiul dintre bancheta din față și cea din spate; era bucuria noastră să ne aflăm pe aceste scaune, chiar dacă ele erau incomode pentru adulți.

răsăriseră una după alta, în grabă. Eram singurii copii din familie de vîrsta noastră și deci aveam companioni de joacă.

Mesele de sărbători erau întotdeauna pline de bunătăți, care mai de care mai gustoase. Găseai pe masă fripturi, șuncă de casă, curcani, purcel de lapte, o nelipsită oală fără fund cu sarmale, pireu de cartofi și legume, salată etc. De Anul Nou, nu lipsea un purceluș de lapte bine rumenit. Afară de prima seară, nu luam masa cu toții, căci cei "bătrîni" se așezau să joace pocher și jocul mergea de obicei fără încetare pentru două zile. Așa că ei mîncau pe furate și bucatele rămîneau pe masă. Noi, copiii, profitam de această ocazie să mîncăm și noi cînd doream și să înfulecăm doar ce ne plăcea mai mult. Cînd găseam pe un adult care făcea un drum în oraș, mergeam și noi ca să-l vedem. Așa ne-am plimbat pe calea Cîmpinei, umbrită de salcîmi, care străbătea orașul terminîndu-se în fața gării, unde pe vremuri, socialistul Dobrogeanu-Gherea, refugiat în România, conducea restaurantul patronat de mulți politicieni și de scriitori ai timpului.

La Tîrgoviște, lucrurile se petreceau cam la fel. Casa era plăcută și încăpătoare. Plimbările în cetatea domnească ne duceau la Turnul Chindiei, o relicvă a vremurilor cînd Tîrgoviștea era capitala Țării Românești. Dacă șoseaua spre Ploiești era pavată, cea către Tîrgoviște nu avea această distincție. Așa că drumul era mai aventuros, plin de găuri și bolovani, și cuprindea opriri dese pentru a repara cauciucurile care culegeau cuiele ca și cum ar fi avut un magnet. Îmi aduc aminte că adulții erau îmbrăcați în halate de muslin ca să-și apere hainele de praf care era berechet. Tata avea însă o șapcă englezească, pe care o purta doar pe drumurile "în provincie". Drumul spre Tîrgoviște era mult mai pitoresc și trecea prin regiunea dealurilor, unde toamna se putea mirosi de la distanță fermentarea prunelor în cazane mari pentru distilarea țuicii.

În vremea aceea locuiam pe strada Edgar Quinet, peste drum de hotel "Capșa". Înainte de primul război, clădirea aparținea tipografiei "Minerva" și devenise parte din noua întreprindere "Cartea Românească" formată de taică-meu și un unchi, Tutti Rasidescu, împreună cu tipograful Constantin Sfetea.

În primii ani ai copilăriei, universul meu cuprindea doar locuința noastră. Cu excepția scurtelor ieșiri cu părinții din casă, mi-am petrecu zilele între pereții apartamentului.

Locuința se afla la etajul 3 (al doilea după socoteala europeană), restul clădirii făcînd parte din librărie, care avea fațada principală pe Bulevardul Elisabeta, între Universitate și Calea Victoriei. Fratele meu, Nicolae și cu mine, nu cred că am ajuns la apartamentul în care locuiam, fără a fi urcat scările cîte două

trepte în viteza cea mai mare. Graba cu care circulam pe scări nu era legată de faptul că nu exista un ascensor, ci de a ajunge la destinație mai repede. De asemenea coboram ca un uragan și este drept că din cînd în cînd alunecam pe trepte, dar fără urmări serioase și fără ca părinții mei să știe. Bineînțeles că în timpul iernii, îmbrăcămintea cu care eram înzestrați pentru a ne apăra de frig ne încetinea pasul, și în același timp ne proteja de vînătăi serioase.

Iarna, cînd eram încă prea mic ca să pot merge de unul singur pe străzile orașului, stăteam acasă și priveam cu orele pe fereastră, la vîrtejurile de zăpadă care se perindau pe strada noastră. Vîntul purta fulgii de zăpadă de obicei de-a lungul străzii, către Sărindar, cu o furie generată de intensitatea Crivățului. În imaginația mea, fiecare fulg reprezenta un cavalerist care, pe un armăsar alb, ataca în galop. Cîteodată, direcția vîntului se schimba, și atunci partea adversă pornea la atac. În aceste condiții nu se aduna zăpada, decît în troiene la anumite colțuri. Era însă o surpriză cînd ne sculam dimineața după o ninsoare liniștită și vedeam pe fereastră acoperișul hotelului "Capșa" de peste drum, acoperit de un strat gros de zăpadă. Atunci așteptam cu nerăbdare apariția pe acoperiș a unui îngrijitor, cu o lopată de lemn și legat la brîu cu o frînghie de un coș de fum pentru a nu aluneca, și care curăța zăpada. Urmăream căderea fiecărei lopeți de zăpadă, observîndu-i traiectoria pînă cînd exploda pe caldarîm. Altă bucurie a iernii la București era descoperirea acelor ochiuri de gheață care se formau pe trotuar și pe care ne dădeam cu veselie, alunecînd cu entuziasm. Trebuiau folosite fără întîrziere deoarece, din cînd în cînd, amploaiații municipalității București împrăștiau cenușă pe ele pentru ca cetățenii să nu alunece și să-și rupă gîtul.

Cu cîtă bucurie așteptam ziua de 10 Mai. Eram prea mic pentru ca să-mi dau seama de importanța zilei. Pentru mine reprezenta paradă, mulțime și armată. Vedeam ostași în uniforme multicolore mărșăluind pe străzile capitalei, cavaleri cu lănci, la trap pe Calea Victoriei presărată cu nisip pentru ca să nu alunece caii pe caldarîm, tunari neclintiți pe afetele ce scîrțîiau pe asfaltul orașului, tancurile învechite cu șenilele scrîșnind pe pavaj, fanfare cu alămuri sclipitoare executînd tradiționalele marșuri.

Și, mai însemna să văd în fruntea cortegiului pe indestructibilul general Eraclie Nicoleanu, prefectul capitalei, în trăsura deschisă, îmbrăcat în frac și cu jobenul în mînă, ca un pinguin în caleașcă.

Cînd am mai crescut de un cot, asistam la parada de pe cîmpul Cotrocenilor, unde pe vremuri își așezase tabăra Tudor Vladimirescu. Așteptînd începerea spectacolului, nu mă puteam opri să-mi amintesc de faptele vitejești ale înaintașilor soldaților ce se pregăteau de paradă, în bătăliile duse de-a lungul secolelor.

Cînd am început școala, am descoperit că 10 Mai însemna mai mult decît ostași în formații impecabile, decît ofițeri îmbrăcați în uniforme împodobite cu șireturi și șnururi de aur, cu coifuri lucitoare. Din paginile cărților de istorie au apărut imaginile unor oameni luminați, care se întruneau să aducă stabilitate în tinerele Principate Unite, oameni ca Brătienii, Kogălniceanu, Ghiculeștii, Rosetti și atîția alții, prin instaurarea unei familii domnitoare străine. Domnitorul Carol a fost invitat să preia cîrma țării și a sosit la București, la 10 Mai 1866. Citind mai departe, m-am minunat din nou de curajul călărașilor și al curcanilor cu penele în frunte, cucerind redutele turcești din fața Plevnei și aducînd cu ei Independența, la 10 Mai 1878.

Și iar citind mai departe, am aflat cum, în puțini ani de la cîștigarea Independenței, la 10 Mai 1881 domnitorul Carol a devenit regele Carol I, bucurîndu-se de respectul întregii Europe, transformînd Principatele Unite în România modernă.

Am învățat că 10 Mai comemora nu numai instaurarea familiei de Hohenzollern la tronul țării, nu numai cucerirea Independenței datorită bravurii armatei și nu numai sărbătorirea regalității, dar și îmbinarea fericită între națiune și conducător. Nu erau multe monarhii în lume unde un politician P.P. Carp putea să spună suveranului său: "Aiasta nu se poate, Majestate!" și să rămînă o respectată figură pe scena politică. Aceste circumstanțe au făcut posibil progresul considerabil pe care țara l-a realizat în timpul domniei lui Carol I, în cîteva decenii simbioza între națiune și conducători a continuat și pe timpul lui Ferdinand. Țara, datorită devotamentului țărănimii, s-a ridicat din tragicele condiții ale refugiului din Moldova, la reuniunea românilor în cuprinsul granițelor României Mari. Cînd legătura dintre conducători și popor slăbește și apoi se rupe, țara suferă.

10 Mai a rămas pentru mine un moment solemn de reculegere în amintirea celor care de-a lungul zbuciumatei istorii au făcut sacrificiul suprem pe cîmpul de luptă sau în închisorile comuniste.

Cum creșteam, limitele orizontului meu se măreau. O nouă parte a universului meu era librăria "Cartea Românească". Îi spun librărie, că așa începuse societatea pe care o înființase tata cu partenerii săi și care avea ca scop editarea de cărți românești, de unde și numele. Dar de fapt cînd am început să-mi dau seama de mediul din jurul meu, librăria se transformase într-un magazin cu multe lucruri mult mai fascinante pentru un copil decît cărțile. Găseai jucării, articole de sport și tot felul de obiecte care atrăgeau pe cei mici.

"Cartea Românească" se afla într-o clădire de cinci etaje cu fațada pe Bulevardul Elisabeta, între Calea Victoriei și strada Academiei. Aceasta era legată de casa "Minerva" cu fațada spre

strada paralelă, Edgar Quinet. Multe amintiri mă leagă de "Cartea Românească". Eram înconjurat cu multă dragoste de funcționarii mai vechi ai librăriei. Mi-am petrecut multă vreme în secția de cărți românești, condusă de Domnu' Mișu, care era suspectat de fratele meu că fusese luptător la circ. Această secție, una din cele mai importante ale firmei, ocupa aproape jumătate din parterul clădirii. Cu anii, devenise un centru de întîlnire al scriitorilor și artiștilor care vizitau librăria să vadă ultimele produse ale editurii sau ce mai este nou în rafturi. În partea cealaltă a parterului era secția de cărți străine, unde se găseau, pe lîngă cele publicate în Franța, Germania, Anglia și Italia, și reviste și ziare din aceste țări. Mi-am petrecut multă vreme în aceste locuri, citind și examinînd cărțile. Aveam încuviințare de la tata să împrumut cărți, gazete și reviste pentru a le citi în pace acasă.

Între cele două secții de cărți, se aflau vitrinele pe care le stăpînea Domnu' Dumitru, care vindea stilouri și creioane automate. Și el părea că fusese luptător la circ. Dar erau, atît el cît și Mișu, funcționari devotați și de încredere. În mijlocul parterului se afla liftul și scara ce ducea la etajul întîi. Lîngă lift era casa principală unde trona nenea Gronda, un italian care se stabilise în România, cred înainte de primul război mondial, și care era prieten cu tata, din acele vremuri. El era casierul principal al librăriei. Venea deseori la noi în casă unde era întotdeauna tratat cu respect și cu un Vermouth.

În fundul parterului, în secțiunea care făcea parte din vechea clădire "Minerva", se afla secția de papetărie și, mai în fund, cea unde se vindeau articole de pictură și artă. Aici șeful era domnul Sfetcu, care mai tîrziu a fost ajutat de vărul meu Titi Ionescu. De la ei obțineam caietele de scris, creioanele, blocurile de hîrtie de desen și tuș.

Cum urcai la etaj, pe stînga era salonul Ileana, o sală de expoziție unde periodic expuneau pictorii și sculptorii noștri sau era folosită pentru tot felul de expoziții ca Ziua Cărții, Ziua Femeii, a Artelor populare. Îmi aduc aminte că exista o zi a Cercetășiei, în care sala de expoziție era plină de obiecte care aveau de-a face cu viața în aer liber. Specialistul librăriei în reclamă era domnul Komornicki și el aranjase în sală cîteva corturi și manechine îmbrăcate în uniforme de cercetași, ca să arate ca o tabără. Imaginea era foarte atrăgătoare pentru un orășean de vîrsta mea, pășind pe un covor simulînd iarba, învîrtindu-se în jurul unui foc artificial la care se încălzea un ceaun și care ar fi dorit să facă parte din această organizație. Dacă nu mă înșel, la inaugurarea acestei expoziții a venit principesa Ileana, îmbrăcată în costum de cercetașă, însoțită de colonelul Sâmboteanu care era comandantul

cercetașilor. Maiorul Dimăncescu era comandantul legiunii București, grupul în care am fost primit peste cîțiva ani.

În România, Cercetășia fusese introdusă în preajma primului război mondial. Era o organizație de tineret menită a da tinerilor încredere în puterile lor, de a le stimula spiritul de echipă și inițiativă, de a dezvolta imaginația și, în același timp, de a nivela diferențele între straturile sociale și economice. Participația era cu totul voluntară, însă gruparea avea aspecte paramilitare. Cercetașii purtau uniforme ceea ce era practic pentru tabere și excursii în aer liber, impunînd aceiași îmbrăcăminte celor mai bogați și celor săraci. Cercetășia română, cu deviza "Gata oricînd", era formată din legiuni (pe județe și municipii), din cohorte, centurii și patrule. Pentru cei mai tineri, din clasele primare, exista organizația "Puilor de Șoimi", care la intrarea în liceu deveneau cercetași.

Pentru a fi admis, trebuia să treci un examen în care se verificau cunoștințe generale și purtarea în școală, acceptarea de către unitatea în care urma să fii încadrat. Odată primit, îți asumai obligația de a urma un cod moral menit să-ți dezvolte caracterul.

Toate acestea erau atrăgătoare pentru tinerii din orașele mai mari, care nu aveau posibilități să se adune în grupuri pentru jocuri de echipe, acțiuni în folosul comunității sau de binefacere. Conducătorii cercetașilor veneau în special din rîndurile militarilor pensionați, și a profesorilor de licee.

Îmi aduc aminte că am participat, fără a fi fost încă admis ca cercetaș, la activitățile centuriei liceului Spiru Haret din care făcea parte fratele meu. Era o paradă anuală pe care legiunea București o avea. Erau mii de cercetași de la toate școlile și liceele ce defilau în Parcul Carol. La început avea loc un Te-Deum la mormîntul Eroului Necunoscut, iar după aceea coboram spre arenă în sunetele fanfarelor militare, centurie după centurie, cele patru cohorte (după sectoarele orașului) ce formau legiunea municipiului.

Altă dată am fost la o tabără care era instalată la Șosea, lîngă lacul Herăstrău, în apropiere de locul unde s-a construit mai tîrziu Fîntîna Miorița. Pe acea vreme lacul nu fusese încă asanat și malul spre Șosea era format din niște delușoare acoperite cu salcîmi tineri. Aci am văzut prima dată cum trebuiau să fie instalate corturile, cum se pregătea mîncarea și mămăliga la foc de surcele, cum imaginația tinerilor era folosită pentru a făuri tot felul de obiecte pentru a face viața de tabără mai confortabilă. Și am văzut și primii cercetași veniți din alte țări. Mișcarea cercetășească era pe scară mondială și se răspîndise nu numai în toate țările din Europa, dar și în celelalte continente. Eram și eu foarte mîndru că fusesem acceptat de colegii fratelui meu să fiu și eu o codiță, o mascotă a patrulei lor. Un an mai tîrziu, am făcut și eu parte din ceata care a introdus cercetășia la Palat.

În ajunul Crăciunului, sala Ileana se transforma într-un paradis pentru noi copiii. Se puteau găsi tot felul de jucării, cele mai frumoase erau importate din Germania. Acest prilej era întotdeauna așteptat de mine cu mare înfrigurare, cu toate că Moș Crăciun nu aducea multe daruri. Era însă o plăcere să le admiri.

Restul etajului era ocupat cu articole de galanterie, adică vase, farfurii, cristaluri, cu secția de jucării și cea de sport. Etajul următor, era ocupat de birouri, de secția de material didactic și un mic depozit de mărfuri, acesta din urmă fiind vecin cu apartamentul nostru. Tata avea biroul pe acest etaj. Cînd îl vizitam, întîlneam uneori unii din autorii care își publicau cărțile în editura "Cartea Românească". Așa l-am cunoscut pe Sadoveanu, pe Ionel și Păstorel Teodoreanu. Dar tot acolo am putut cunoaște și pe unii membri ai consiliului de administrație cum erau profesorii Ion Simionescu, Simion Mehedinți, Andrei Ioachimescu care trasau și participau în activitatea culturală a editurii.

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului, vitrina principală a "Cărții Românești" se transforma în biroul de lucru a lui Moș Crăciun. În mijloc se afla un jilț spațios în care apărea, cam la fiecare oră, un Moș Crăciun în carne și oase. Pe masa de lucru se afla un microfon cu ajutorul căruia vorbea publicului adunat pe bulevard. La exterior, se afla un megafon care transmitea cuvintele autorului și un microfon, care era folosit de cei mici pentru a sta de vorbă cu Moșul. Această inovație, unica în București, avea mare succes și întotdeauna se aduna o mulțime care împiedica circulația pe bulevard.

Pe lîngă această prăvălie, "Cartea Românească" avea o sucursală pe Calea Moșilor, lîngă biserica Sfîntul Gheorghe. Aici conducea Domnul Kundig. Aceasta servea în special ca să alimenteze librăriile din provincie cu volumele și materialele cerute. Pe Șoseaua Ștefan cel Mare se afla tipografia editurii sub conducerea unchiului Rasidescu, sau nenea Tutti cum îl numeam noi. Aici se tipăreau toate cărțile editate de "Cartea Românească". Săptămînal, tata făcea o inspecție la fiecare din aceste locuri pentru a se informa personal de problemele ce se iveau acolo. El inspecta nu numai pe cei care conduceau activitatea, dar umbla prin magazii și ateliere unde stătea de vorbă cu lucrătorii. Se pare că unul din corifeii apuși la începutul dictaturii comuniste, Teohari Georgescu, ar fi fost ucenic în atelierele de pe Șoseaua Ștefan cel Mare.

Cum treceau anii, universul meu s-a lărgit pe nesimțite. Acum mergeam la Grădina Cișmigiului sau umblam pe Calea Victoriei, și chiar ajungeam la Palatul Regal, unde priveam cu admirație la schimbarea gărzii. Dar a venit timpul de a merge la școală. Un moment important în viața unui copil. De acum înainte, autoritatea

supremă, cea părintească, este împărțită, temporar ce e drept, cu învățătorii și profesorii ce-i va înfrunta în viitorii doisprezece ani.

Bineînțeles că iarna și Crivățul nu mă scuteau de a merge la școală. Eram înfofolit într-o haină groasă, cu o căciulă înblănită și cu jambiere. Inevitabil eram silit să pun șoșoni, care mi-au prins bine de multe ori. Drumul meu la Școala Clemența mă purta pe strada Edgar Quinet, în spatele Universității pînă la Bulevardul Brătianu. Acolo traversam bulevardul, ținînd seama să mă feresc de tramvaie și continuam pe strada Batiștei pînă ajungeam pe Dionisie, unde făceam la stînga. Cînd ajungeam la Rosetti, aveam școala pe mîna dreaptă și în stînga era Școala Clemența, care nu era nouă și era o clădire foarte simplă, așa că mi-e ușor să îmi amintesc că, urcînd vreo șase trepte intrai în holul în care se află scara ce duce la etaj. Pe stînga se afla clasa I și mai în spate, cea de a II-a. Pe dreapta era cancelaria unde oficia directorul, domnul Arjoca. La etaj, erau clasa a III-a și a IV-a. Sub scară, în fund, era ușa care ducea în curte, unde ne jucam în recreație. În clădirea vecină era școala primară de fete. Ca școlarii din acea vreme, trebuia să purtăm uniformă. În cazul nostru, cei mai mici, aceasta consta dintr-un șorț alb cu o fundă albastră la gît. Fetele purtau funde roșii, și astfel se făcea separația între sexe.

Eu am fost încredințat doamnei Radian, care luase în primire în acel an pe începători, și am continuat sub oblăduirea ei și clasa a II-a. În clasele următoare am fost educați de domnul Dumitriu, de a cărui competență eram impresionat, căci ajuta pe profesorul Aurel Candrea la întocmirea "Dicționarului Enciclopedic Cartea Românească".

Lîngă cancelarie, se afla o cameră mică unde în timpul recreației puteai să cumperi o chiflă și o sticlă cu un lichid alb ce era denumit lapte pasteurizat. Nu avea gust de lapte, dar era ceva de băut, ceva diferit de apa de la cișmeaua din curtea școlii. Cred că una din primele lucruri învățate la școală a fost cum să beau de la cișmea, dintr-un robinet de alamă, de la care, probabil, băuseră generații înaintea mea. Desigur că acel robinet era și sursa răcelilor care se transmiteau periodic de la un elev la altul.

Colegii mei veneau din toate straturile sociale și din toate naționalitățile reflectînd amestecul etnic al capitalei. Fără îndoială că portul uniformei, a șorțului alb în clasele primare, a ajutat ca să ne amestecăm fără a ține seama de cercurile din care ne tragem. De pildă, în grupul nostru găseai pe Stelică Kahn și Fredy Spiegler care erau evrei, băieți de negustori, pe Gheorghe Ionășescu și Eugen Ulieru, români. Marcarian era armean, Varga era țigan ungur și Bodnariuc era rutean din Bucovina, copil de trupă. Gheorghe Danielopol și cu mine, cred că reprezentam înalta burghezie, el

fiind băiat de doctor, iar eu, de librar. Cu toții ne băteam, ne alungam pe stradă după școală, sau cînd aveam bani, cumpăram împreună, alviță de la vînzătorul care îl găseam în pragul școlii după ce terminam clasele.

În vremea aceasta, cel mai bun prieten era Fredy Spiegler. El locuia pe străduța Dr. Marcovici, ce ducea la Cișmigiu din strada Brezoianu. La început ne jucam în grădină, dar, încetul cu încetul am ajuns să ne jucăm și pe stradă. Acolo am învățat să joc leapșa, fotbal și țurca. Sînt sigur că părinții mei nu ar fi fost încîntați să afle că odrasla lor se joacă pe stradă, dar dacă au știut, nu au aflat-o de la mine și nici nu-mi amintesc să mă fi dojenit pentru aceasta.

La noi pe stradă, în centru, nu trăiau alți copii. Doar înainte de a începe școala, îmi amintesc că lîngă noi locuia un dentist, dr. Leimpart, care avea o fată, Janine, cu un an mai mare ca mine. Ne jucam deseori împreună, fie la noi, fie la ea acasă. Puținele lucruri de care și acum îmi amintesc este că Janine avea ochi mari negri și era buzată ca o harăpoaică și că, vizitînd casa ei, erai pătruns de o aromă extraordinară de usturoi care domina întreaga locuință. Familia trebuie să fi fost extrem de sănătoasă și ferită de vampiri, căci acestea sînt considerate și azi consecințe ale dietei de usturoi. Dar după scurtă vreme, familia s-a mutat în parcul Cotrocenilor, și nu ne-am mai văzut. Cu ani în urmă am aflat că Janine devenise campioană de înot, dar de întîlnit, nu ne-am mai întîlnit.

Prietenia cu Fredy a continuat pînă cînd am plecat din țară, cu toate că după ce terminasem cursurile școlii primare, drumurile noastre s-au despărțit. Prietenia noastră a trecut prin perioade în care nu ne vorbeam, fiind certați la cuțite, dar pe ce motive, nu mai îmi amintesc. Întotdeauna motivele de ceartă dispăreau, și ne reluam relațiile obișnuite. Dar faptul că am început să urmăm cursurile liceale la alte școli, întîlnirile noastre s-au rărit. Chiar acum, după ani de refugiu în străinătate, mai primesc cîte o scrisoare de la el, cînd are prilejul să scrie dintr-o țară străină. Tare aș dori să pot să-i arăt lui și celorlalți cu care am copilărit prietenia pe care încă le-o port.

Dar revenind la zilele petrecute la Școala Clemența. Afară de rutina obișnuită a școlii, cu examinări, lucrări scrise, extemporale, hărți, examene de fine de an și alte obligații pe care le are școlarul, am fost supuși și la o vizită regală, vizită care a scuturat școala din temelii.

Clădirea a fost spălată și dezinfectată de sus pînă jos. Noi, școlarii, am fost inspectați verificînd că sîntem îmbrăcați în șorțuri spălate, cu părul tuns, după regulament. Venea Voievodul Mihai să ne vadă și cum era de aceeași vîrstă cu noi, urma să petreacă o oră neconfortabilă în clasa noastră.

Pentru cei care nu sînt la curent cu curiozităţile istoriei noastre, trebuie să-i lămuresc că principele Mihai, devenise moştenitorul tronului, cînd prinţul Carol, tatăl său, a renunţat "irevocabil" la drepturile sale la tron. În anul 1927, regele Ferdinand a murit, iar tînărul principe Mihai a fost proclamat rege al României. Fiind minor, a fost instituită o regenţă. Trei ani mai tîrziu, la 8 iunie 1930, prinţul Carol a revenit în România cu complicitatea unor politicieni care se săturaseră de monopolul pe care familia Brătianu şi Partidul Liberal îl deţineau cu privire la conducerea guvernului. Sosit la Bucureşti, Carol s-a proclamat rege, şi pe fiul său Mihai, fostul rege, l-a declarat din nou prinţ moştenitor, cu titlul de "Mare Voievod de Alba Iulia". Aşa că vizitatorului nostru regal, am fost informaţi, că trebuia să ne adresăm cu "Măria Ta". Trebuie să admit că înfiinţarea noului titlu cu iz arhaic nu era o idee rea, însă zig-zagurile coroanei nu erau de admirat, fiind contrarii ordinii logice şi stabilităţii constituţionale. Tot acest episod a contribuit la încredinţarea străinilor că România avea o monarhie de operetă.

Dar, după această paranteză, să revenim la povestea de dinainte. Am fost obligaţi să pregătim o mică prezentare, urmînd programul obişnuit pentru serbarea de sfîrşit de an. Aceasta cuprindea, cor, recitări de poeme patriotice, dansuri naţionale, cum era de pildă "Alunelul", executate de întreaga clasă şi probabil, la sfîrşit, un discurs al directorului exprimînd simţămintele corpului profesoral şi al şcolarilor. Voievodul a venit şi a plecat după vreo oră, probabil mirîndu-se ce face în mijlocul unei turme de şcolari spilcuiţi, însă mulţumit să scape, terminînd calvarul. Totuşi nici el, nici noi nu am scăpat pînă cînd un fotograf nu a înregistrat pentru posteritate pe o placă fotografică toată clasa a IV-a, instalată pe scările de intrare ale şcolii, zgîindu-se la lentila aparatului. Cu mulţi ani mai tîrziu, l-am întrebat pe Regele Mihai dacă cumva îşi amintea de această vizită, dar răspunsul era negativ. Nu-i de mirare, căci probabil fiecare actor a căutat să uite cît de repede spectacolul la care a participat.

Am terminat toate clasele şcolii primare cu succes şi cu cunună, şi nu cred că se datora părinţilor. Atît mama cît şi tata erau împotriva favorizării odraslelor. Cred că în clasa a III-a primară, cu prilejul unui concurs, am primit un premiu de 500 lei. Tînărul capitalist din mine, cînd a fost întrebat de părinţi ce să facă cu banii, a răspuns să-i cumpere un cocoşel de aur. Dar după primirea premiului, filantropul din mine a regretat în surdină că a acceptat onoarea. Atunci am considerat că distingerea unuia din clasa mai puţin favorizat de soartă, ar fi fost mai echitabilă şi cu rezultate mai bune.

Orizontul meu începea să se lărgească din nou o dată cu terminarea școlii primare. Din nou universul meu căpăta noi dimensiuni.

Examenul de promovare al clasei a IV-a a marcat o trecere în alt stadiu de învățământ: devenisem aproape licean. Pentru cei de vîrsta noastră însemna schimbarea școlii și pierderea multor prietenii făurite pe băncile claselor primare. În același timp însemna intrarea în liceu, unde purtai o uniformă kaki cu număr pe mînecă, cu șapcă, noi colegi și noi profesori, deci o trecere la un nivel mai ridicat. Era însă încă un hop: trebuia să izbutești la examenul de admitere la liceul ales.

Nu era nici o îndoială la ce liceu mă voi prezenta. Voi urma drumul bătut de fratele meu, Nicolae. El era înscris la liceul Spiru Haret, care se afla pe strada Italiană. Existau beneficii pentru mine, căci speram ca Nicolae să mă ție sub protecția lui, că vom merge împreună la liceu și deci părinții nu vor fi îngrijorați că voi pierde calea, cu voie sau fără voie, în drum spre școală.

Nu-mi aduc prea mult aminte de examenul de admitere. Știu că proba principală era un examen scris și că a durat multă vreme pentru a afla rezultatul. Între timp, stăteai pe ghimpi și te întrebai dacă nu cumva trebuie să te pregătești pentru un alt examen în toamnă la alt liceu. Chinurile mele s-au ușurat cînd am aflat că am fost admis la Spiru Haret.

Dar stagiul meu nu a durat decît un trimestru la acest liceu. Îmi amintesc că venisem cu mari ifose la liceu, căci nu degeaba fusesem premiantul întîi în toate clasele școlii primare. Dar la liceu lucrurile nu mergeau așa de ușor ca la Clemența. După cîteva note mai scăzute la obiecte la care credeam că sînt meșter, română și geografie, am rămas îngîndurat și mi-am dat seama că trebuie să-mi schimb metoda de lucru și că trebuie să iau studiile în serios.

După ce am început liceul, în mijlocul toamnei, răspunzînd la telefon o dată în timpul prînzului, căci tata venea la masă în fiecare zi, am aflat că cel care cheama era generalul Traian Grigorescu de la Palatul Regal. Dorea să vorbească cu tata. Am fost foarte impresionat întîi că nu-mi aminteam să avem legături cu militari, în nici un caz cu un general, dar în special cu cineva de la Palatul Regal. Singurii militari de care știam erau cumnatul lui tata, care era colonel în retragere, și un prieten al familiei, colonelul Evloghie Staicovici. Acesta era medic militar și dentistul familiei. Pe nenea Evloghie nu-l consideram militar. Am rămas surprins de telefonul de la Palat, și tata nu a explicat rostul lui.

Am uitat curînd de acest lucru, pînă cînd, într-o zi aproape de Crăciun, tata mi-a dezvăluit scopul acelei chemări. Fusesem ales,

cu un întreg grup de elevi de aceeași vîrstă cu Voievodul Mihai, să fim candidați în clasa specială care se înființa pentru educația moștenitorului tronului. Nu pot să spun cît de mîndru am fost, cu toate că părinții mei m-au prevenit că era foarte posibil să nu fiu încadrat în această clasă și deci voi rămîne deziluzionat dacă nu sînt ales. Ei aflaseră că erau trei candidați de la liceul Spiru Haret și era clar că nu toți vor fi aleși. Dar tînărul Mircea nu putea să vadă decît un rezultat pozitiv. Atunci nimeni nu cunoștea criteriile de selecționare. De fapt nici pînă azi nu am aflat cum s-a făcut alegerea, cu toate că, după cum veți vedea mai jos, au existat anumite norme.

Știu doar că am fost înștiințați ca să ne prezentăm la Palat, la intrarea de pe strada Sf. Ionică în ziua de 30 ianuarie 1933. O dată foarte interesantă în istoria lumii, care nu are nimic de-a face direct cu destinul meu. Cu zece zile înainte Franklin D. Roosevelt depusese jurămîntul tradițional la Casa Albă, devenind președinte al Statelor Unite și la 30 ianuarie Adolf Hitler a fost numit cancelar al Reichului german.

Dar iată-mă destul de înfiorat la ușa din zidul Palatului; un ostaș din garda Palatului m-a îndreptat spre o clădire cu două etaje. La intrare, un lacheu mi-a spus să urc la etaj și să intru în prima sală pe dreapta. Acolo erau mai mulți ofițeri și un număr de elevi. Am recunoscut între ei pe doi colegi de liceu, Dan Cernovodeanu și Radu Câmpeanu, pe ceilalți nu-i cunoșteam.

Am stat cu toții cîteva minute într-o tăcere stîngace, fiind cu toții tineri sfioși, impresionați de locul unde ne aflam și știind că vom deveni colegi cu unii din ei. Ne-a vorbit întîi generalul Grigorescu despre rostul acestei reuniuni și că nu sosiseră toți cei aleși, unii candidați veneau din provincie. Ne-a spus că în curînd va veni și Voievodul Mihai căruia vom fi prezentați. Ne-a spus cum să ne purtăm. Ne-am aliniat cu toții după înălțime și am așteptat cu înfrigurare apariția posibilului coleg. Atmosfera acestei adunări nu s-a încălzit cu apariția ilustrului personaj, care era și el timid. Ne-a strîns la fiecare mîna, la care noi am răspuns fiecare cu un protocolar "Să trăiți Măria Ta!" după cum fusesem sfătuiți și ne-am spus numele și liceul nostru. După plecarea lui, ni s-a spus că vom fi înconoștințați dacă și cînd să ne prezentăm din nou.

Îmi amintesc vag că nu mult după aceasta, m-a chemat directorul liceului, profesorul Focșa, să mă informeze că am fost transferat la clasa Marelui Voievod de Alba Iulia, că reprezint liceul Spiru Haret și să continui să fac cinste acestei instituții. După aceea mi-a urat noroc, mîngîindu-și ciocul.

NOTĂ

Capitolul următor, consacrat anilor de liceu în clasa regelui Mihai, n-a fost scris. Dar Mircea Ionnițiu a pregătit o listă a profesorilor care au predat în cursul acelor ani. În cîteva cazuri nu și-a putut aminti prenumele unui anumit profesor. Probabil cîteva nume au fost uitate. Între altele, acela al profesorului Ion Zamfirescu, deși Dsa a fost singurul cu care Mircea Ionnițiu a avut o întrevedere în cursul scurtei vizite la București în septembrie 1990. Lista găsită în hîrtiile autorului e reprodusă aici pentru a ilustra calitatea superioară a învățămîntului oferit la școala Palatului, pentru regele Mihai și colegii săi.

General Traian Grigorescu
Colonel Emil Pălăngeanu
Colonel Dumitru Dămăceanu
Maior Mircea Tomescu
Comandor Mircea Fundățeanu

Preot Naẽ Popescu
Ion Bratu
Enache Ionescu
Nicloae Saxu
Alex. Mumuianu
Ion Nedioglu
Christian Mușceleanu
Leon Thévenin
Bernard Capesius
Vasile Băncilă
Nicloae Herescu
Nicloae Andronic
Nicolae Iorga
Al. Tzigara-Samurcaș
George Oprescu
Florica Muzicescu
Alexandru Rosetti
Simion Mehedinți

Emanoil Ciomac
Ion V. Gruia
Nic. Georgescu-Tistu
Ion Conea
Dimitrie Ştiubei
P.P. Panaitescu-Perpessicius
Gheorghe Lazăr
Ion Grigore Perieţeanu
Ion Arbore
Ion Chirescu

Mircea Ionniţiu plănuise un volum detaliat despre viaţa sa în România şi în Statele Unite. Din nefericire nu a avut timp să scrie decît cîteva capitole, dar a ales judicios să compună mai întîi pe acelea care aveau valoare istorică, respectiv evenimentele din anii 1944-1947, cu o influenţă profundă asupra soartei naţiunii române şi pe care autorul le descrie nu din auzite ci ca martor ocular sau participant direct. Cuprinsul volumului neterminat e reprodus mai jos pentru informaţia cititorilor.

CAPITOLUL II

23 AUGUST 1944

Înainte de a începe să descriu cele ce știu despre evenimentele ce au dus la actul de la 23 august 1944, trebuie să fac anumite precizări. În ciuda celor ce s-au scris, Partidul Comunist Român nu a inițiat și nu a condus acțiunea care a cauzat ieșirea României din război. De asemenea, în toate publicațiile apărute sub control comunist se vorbește de "insurecția armată română". Nu a existat o insurecție, armată sau dezarmată. A existat un ordin regal transmis prin organele militare competente de către șeful noului guvern, generalul Constantin Sănătescu. Demiterea mareșalului Antonescu s-a făcut la cererea regelui Mihai, cînd acesta a constatat că măsurile pe care Ion Antonescu intenționa să le ia, nu corespundeau cu situația gravă în care se afla țara. Pot să declar fără nici o șovăire că:

> Șefii partidelor politice majoritare au sprijinit fără rezerve pe regele Mihai, iar ordinele sale au fost urmate fără ezitare sau defecțiuni de toți comandanții de mari unități militare de pe front și din interior.

Deci nu poate fi vorba de o "insurecție armată", fără a schimba înțelesul cuvîntului "insurecție" așa cum este definit în dicționar.Numirea generalului Sănătescu a fost făcută prin decret regal, întocmai cum fusese numit și Ion Antonescu, prim-ministru de către Carol II cu cîțiva ani înainte. Aceeași procedură legală a fost folosită în cele două ocazii pentru numirea șefului guvernului român.

Armata română nu a fost "insurecționistă" căci nu s-a răzvrătit împotriva unei autorități, ci dimpotrivă a executat ordinul regal și cele ale căpeteniilor militare. Deci cuvîntul "insurecție" este folosit intenționat în mod greșit pentru a falsifica adevărul istoric. Actul

de la 23 august a fost sprijinit și aprobat de poporul român, armata și reprezentanții politici susținînd fără șovăire această acțiune. Deci nu poate fi vorba de "insurecție".

După aceste rînduri, propun să examinăm evenimentele de atunci cu obiectivitatea pe care trecerea de peste 45 de ani ar trebui să ne-o dea.

*

* *

Am căutat să reținem cît mai mare fidelitate amintirile de la 23 august și de fapt ale întregii săptămînii (20–26 august), dîndu-mi seama că aveam de a face cu momente ce vor intra în istorie. Mi-am dat osteneala să înregistrez cît mai multe detalii care să ajute mai tîrziu la reconstrucția evenimentelor. Nu credeam însă că vor trece atîția ani.

Am citit cu mare răbdare cele scrise de unii care într-un fel sau altul, au asistat la unele aspecte din acea zi. În general, relatările lor conțin cîte unul sau mai multe grăunțe de adevăr, dar, fiind scrise urmărind fie interesul personal sau cel al unui grup, își pierd din autenticitate. Unele au fost scrise la îndemnul unui agent al regimului comunist (Securitatea, istoricii partidului) de către persoane în stare de arest, altele pentru a satisface dorințe ale personagiilor simandicoase ale regimului sau pentru a scoate în evidență merite personale născocite pentru a justifica privilegiile. Sînt puțini cei care nu au căutat recompense pentru participarea lor la acțiunea care a dus la ieșirea țării din alianța cu Germania. Mă pot număra și eu printre ei, fiind mulțumit că am fost și eu "acolo".

Într-adevăr, cea mai mare mulțumire a fost să văd în seara de 23 august 1944 pe regele Mihai în balconul central al Palatului Regal din Calea Victoriei, în lumina reflectoarelor care nu fuseseră aprinse de la începutul războiului. După ce s-a anunțat la Radio București încetarea ostilităților cu Puterile Aliate, o mulțime s-a adunat în piață cîntînd imnul regal și cerînd să apară Suveranul. Tipic, el a dovedit din nou curajul personal, apărînd singur în balcon în lumina orbitoare a reflectoarelor și a fost aclamat îndelungat de mulțimea entuziastă. Nu mulți conducători, în situații tulburi, cu inamici înarmați în libertate, iau riscul de a se pune în mijlocul țintei.

Nu am dorit să scriu despre acele zile, convins fiind că nu-mi aparține această sarcină. Dar cum au trecut atîția ani și am intrat în amurgul vieții, și constatînd că există atîta confuzie cu privire la evenimente, am socotit că a sosit momentul de a consemna impresiile și reflexiile din acele zile pentru ca cei, care, nu din

vina lor, nu au avut prilejul, să cunoască o parte a istoriei neamului.

Așadar, fără a fi specialist în afacerile militare, dar discutînd cu ofițerii superiori din Casa Militară a Regelui și din Comandamentul Militar al Capitalei în vara anului 1944, ajunsesem la concluzia împărtășită de majoritate că situația era catastrofală.

În august 1944 situația în România era următoarea:

> Armata era demoralizată și marile unități militare de pe front fuseseră decimate în luptele date în timpul retragerii continue de la Stalingrad la Iași. Evacuarea Crimeii în mai 1944, cu pierderi grele de oameni și material, a dus la o deteriorare în moral atît pe front cît și în țară. Trupele duceau lipsă de armament greu, de tunuri antitanc, de blindate și de muniții. Frontul se stabilizase oarecum pe o linie care începea la nord lîngă Vicovu de Sus și se prelungea către sud-est pe lîngă Mălini, Tîrgu Neamț, Roman, urmînd pe o parte a văii Tutovei pînă aproape de Bîrlad, unde o cotea către nord făcînd o pungă uriașă care cuprindea centrul Basarabiei și Chișinăul, coborînd către sud pînă aproape de Bolgrad și apoi către răsărit spre Cetatea Albă. Această linie era greu de apărat întrucît nu era ancorată pe formații naturale care să constituie obstacole în calea ofensivei sovietice. Din punct de vedere al tacticii militare, era mai logic ca frontul să fie scurtat și restul Moldovei să fie abandonat. Noua linie-ar fi trebuit să urmeze de la graniță Carpații pînă în regiunea Vrancea, iar de acolo, de la Focșani la Năruloasa și Galați, pînă la Dunăre. Dar o asemenea decizie, ar fi dat o gravă lovitură moralului națiunii.
> Fortificațiile pe linia Focșani – Năruloasa – Galați, care constituiau prima linie de apărare pe o lungime de circa 100 de kilometri, nu erau terminate și o mare parte a cazematelor nu aveau garnizoane sau armamentul necesar.

La 15 iunie 1944, comandamentul suprem german al grupului de armată "Ucraina de Sud", ordona retragerea și transferarea unităților motorizate de apărare antitanc și a diviziilor blindate SS "Totenkopf" și "Grossdeutschland" din Moldova. Nici o unitate motorizată sau blindată nu mai era disponibilă pentru a interveni în cazul cînd ofensiva sovietică ar fi străpuns frontul.

Protestele comandanților români cît și ale Statului Major nu au putut să clintească decizia germană care fusese luată de către Hitler.

Trebuie să reamintesc că, în ciuda relațiilor strînse între cancelarul german și conducătorul României, Ion Antonescu nu era întotdeauna consultat cu privire la deciziile militare luate de Hitler, chiar dacă afectau frontul român. Încă din toamna anului 1941, după terminarea campaniei pentru cucerirea Odessei sub conducerea lui Antonescu, Hitler înlăturase pe acesta și Statul Major român din circuitul ierarhic de control și îndrumare ale operațiilor militare. Unitățile române erau înglobate în grupurile de armate germane și sub comandă germană.

Mareșalul Antonescu a vizitat cartierul general al lui Hitler din Prusia Orientală în zilele de 4–6 august. Din lipsa unei stenograme oficiale a conversațiilor între Ion Antonescu și Adolf Hitler, singura sursă veridică am găsit-o în amintirile d-lui Paul Schmidt, interpretul Führer-ului.[1]

Există însă contradicții între amintirile lui Schmidt și notele dictate de Antonescu, cîteva zile după reîntoarcerea de la Rastenburg. Mareșalul își aduce aminte că ar fi propus lui Hitler retragerea frontului pe Carpații Orientali, pe linia Focșani – Nămoloasa – Galați și apoi de-a lungul Dunării maritime. Că Hitler a aprobat această măsură, însă doar ca o ultimă alternativă. Deocamdată linia existentă va fi menținută. De asemenea, Hitler a cerut să afle dacă România va continua lupta pînă la sfîrșit. Aici cele două dări de seamă diferă. Antonescu notează că s-a eschivat de la un răspuns categoric, invocînd o serie de întrebări adiționale cu privire la intențiile Germaniei. Dr.Schmidt în schimb, scrie că Antonescu nu s-a îndoit niciodată de intențiile Führer-ului, și că pe deasupra nici unul din aliații Germaniei nu este atît de loial cum este România. Ea va fi ultima țară care va părăsi Germania întrucît el știe că sfîrșitul Germaniei este și sfîrșitul României.

După declarația făcută de ministrul de Externe sovietic V. Molotov, la 2 aprilie 1944, care promitea respectarea regimului social și politic existent în România cît și integritatea teritorială, cu excepția Basarabiei și a Bucovinei de Nord, a început o nouă fază a acțiunii militare anglo-americane. Pînă acum, singura activitate militară a dus la internarea echipajelor de pe vasele comerciale românești aflate în Atlantic și în Mediterana. La 1 august 1943, aviația americană a executat un raid îndrăzneț la joasă altitudine asupra instalațiilor petrolifere de la Ploiești și Cîmpina. Plătind un preț neîngăduit de mare pentru un rezultat nesatisfăcător, aviația americană nu a mai repetat incursiuni de acest fel pe teritoriul român.

---

1. În cursul întrevederii, conducătorul român a ridicat problema retragerii din Moldova, a singurelor unități blindate, operație ce slăbea capacitatea defensivă a frontului. El a acceptat explicațiile lui Hitler că aceste divizii vor fi înlocuite în curînd cu alte unități.

Acum însă, Marea Britanie și Statele Unite, pentru a sublinia identitatea de vederi a celor trei mari aliați, pentru a confirma unitatea efortului de război împotriva țărilor aliniate cu Germania și pentru a reduce livrările de petrol necesare economiei și armatei germane, au ordonat începerea de raiduri masive asupra orașelor românești. Ele au demonstrat, spre surprinderea românilor, determinarea puterilor aliate de a trata România cu aceeași severitate ca și Germania nazistă.

Începînd de la 4 aprilie 1944, România a fost supusă la atacuri aeriene executate de forțele aeriene americane și britanice bazate pe noile aeroporturi amenajate la Foggia, în sudul Italiei. Raidurile erau duse ziua de bombardiere grele americane de tip B-17[2] și B-24 cu patru motoare și noaptea de bombardiere britanice Lancaster[3], atacînd Capitala și centrele feroviare ca și rafinării și instalații petrolifere. Cu timpul, formațiunile atacatoare au devenit mai mari, pînă cînd în luna august numărul aparatelor aflate în spațiul aerian al țării într-o singură zi depășea 1000. Tot în aceeași perioadă, formațiunile de bombardiere erau însoțite de avioane de vînătoare pentru protecție și pentru a ataca aeroporturile și mijloacele de transport. Mai mult de 40 de raiduri au avut loc pînă la 23 august, care au cauzat pierderi grele în rîndul populației civile[4], distrugînd multe din obiectivele industriale, paralizînd transporturile, împiedicînd aprovizionarea orașelor și reducînd complet producția industrială, pricinuind încetarea aproape totală a distribuției de gaze naturale, apei potabile și a electricității în sectoarele industriale și urbane. Noua acțiune strategică anglo-americană menită și de a ajuta ofensiva sovietică, a surprins atît guvernul cît și opoziția și a spulberat mitul că România ocupa o situație privilegiată în planurile aliate.

> Administrația de stat fusese disperată și pierduse controlul asupra treburilor obștești.
> Orașele mai importante, centrele industriale și liniile de comunicație suferiseră mult din pricina atacurilor aeriene, în special cartierele muncitorești din preajma fabricilor și a gărilor. Aprovizionarea cu alimente, cu apă, gaz și electricitate era deficientă și sporadică. Rezervele erau diminuate sau lipseau cu totul.
> Pe scurt, situația era disperată!

---

2. Fabricate la uzinele Boeing și poreclite "Fortărețe zburătoare".
3. Fabricate la uzinele Consolidated-Vultee și denumite "Liberator".
4. În primul raid asupra Bucureștiului, s-a evaluat că au fost circa 3000 de victime.

Pe plan internațional, România făcea parte din Axa Roma – Berlin și urma, cu puțină ezitare, politica Germaniei. Ion Antonescu a semnat aderarea României la Pactul Tripartit (Germania, Italia, Japonia) pe ziua de 23 noiembrie 1940.

România era în stare de război cu Uniunea Sovietică, cu Marea Britanie și cu Statele Unite, pentru a menționa doar marile puteri ce luptau împotriva Axei.

În 1940, România pierduse Basarabia, Bucovina de Nord, teritoriul Herței, jumătate din Transilvania și întreg Cadrilaterul.

În zorii zilei de 22 iunie 1941, din ordinul lui Ion Antonescu, unități ale armatei române s-au alăturat forțelor germane care au trecut frontiera existentă cu Uniunea Sovietică. Acțiunea de eliberare a teritoriilor ocupate de Armata Roșie în vara anului 1940 a fost terminată o dată cu ocuparea Basarabiei, în august 1941.

La 2 aprilie 1944, sub imboldul Marii Britanii și al Statelor Unite, Uniunea Sovietică anunța, că invadînd România, nu are intenția de a modifica regimul social sau politic și nici de a anexa părți din teritoriu.

Opoziția reprezentată de Iuliu Maniu era în legătură cu puterile aliate, mai întîi prin radio și apoi prin Alexandru Cretzianu, ministrul României la Ankara și mai tîrziu prin emisarii trimiși la Cairo, Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu.

Mihai Antonescu făcea sondaje diplomatice prin trimișii români în capitalele neutre, Berna, Madrid, Stockholm și Ankara. Cît de serioase erau aceste contacte? Cît de hotărît era mareșalul Antonescu să înceteze ostilitățile?

Astăzi știm că în aprilie 1944, Uniunea Sovietică a decis să transfere contactele inițiate cu reprezentanții români, de la Stockholm la Cairo.Pentru a restaura adevărul cu privire la textul corect al condițiunilor sovietice înmînate la Stockholm și ulterior comunicate celorlalte puteri aliate, voi reproduce, în traducere, parte din telegrama trimisului american Lincoln Mac Veagh adresată de la Cairo, secretarului de stat Cordell Hull la 8 aprilie 1944, cînd acestea au fost comunicate și emisarilor români, Știrbey și Vișoianu.[5]

"1. Trupele române care luptă împreună cu nemții împotriva Armatei Roșii sînt compuse din șapte divizii în Crimeea, din trei sau mai multe divizii în regiunea Odessa și din trei sau mai multe divizii în regiune Chișinău. Aceste divizii românești trebuie să se predea Armatei Roșii ori trebuie să atace pe nemți din spate și să înceapă operații în comun cu Armata Roșie împotriva nemților.

5. Foreing Relations of the United States (în continuare FRUS), 1944, vol.IV pag. 169–170.

În acest caz, guvernul sovietic este dispus să completeze armamentul și să le pună la dispoziția mareșalului Antonescu și a dlui Maniu.

2. Condițiile minime sovietice pentru armistițiu sînt următoarele:

a. Ruptura cu germanii și operații în comun cu forțele aliate, inclusiv Armata Roșie, împotriva nemților cu scopul de a restabili independența și suveranitatea României.

b. Restabilirea frontierei româno-sovietice în conformitate cu acordul din 1940.

c. Despăgubiri pentru pierderile suferite de Uniunea Sovietică din pricina ostilităților și a ocupației teritoriului de către români.

d. Repatrierea tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați cît și a celor internați.

Aceste condiții pot fi modificate în defavoarea României dacă nu sînt acceptate fără întîrziere.

3. Guvernul sovietic nu va cere ca teritoriul României să fie ocupat de trupe sovietice pe întreaga durată a armistițiului, dar cînd situația militară o va cere, trupele sovietice cît și cele aliate, trebuie să aibe liberă trecere și guvernul român va trebui să faciliteze aceasta cu toate mijloacele de transport terestre, aeriene și navale disponibile.

4. Guvernul sovietic considera drept nedrepte deciziunile Dictatului de la Viena și este gata să execute operații comune împotriva ungurilor și nemților cu scopul de a reîntoarce României, toată sau cea mai mare parte a Transilvaniei.

5. Dacă România dorește să intre în legătură cu Uniunea Sovietică cu un reprezentant politic pentru chestiunile militare, guvernul sovietic nu are obiecții."[6]

Regele și șefii partidelor politice majoritare, ca și Ion Antonescu fuseseră încunoștiințați de condițiile Uniunii Sovietice. Mesagiile oficiale primite de la Cairo din partea comisiunii consultative europene[7] erau adresate în comun mareșalului Antonescu și lui Iuliu Maniu.

Atît Iuliu Maniu, în numele Partidului Național-Țărănesc, cît și Dinu Brătianu, în cel al Partidului Național-Liberal au trimis periodic lui Ion Antonescu proteste și memorii cu privire la opoziția lor față de politica dusă de el. Comunicările lor au devenit mai peremptorii cînd trupele române au depășit frontiera naturală a

---

6. FRUS 1944, vol.IV, pag.170.

7. Comisiunea era formată din reprezentanții celor trei mari puteri, Lincoln Mac Veagh, Statele Unite, Lordul Moyne, Marea Britanie și Nicolae Vasilievici Novikov, Uniunea Sovietică.

României, Nistrul. Politicienii români scoteau în evidență că țara trebuia să-și rețină forțele intacte pînă la sfîrșitul războiului pentru a putea să-și susțină revendicările asupra Transilvaniei de Nord și a sprijini anularea Dictatului de la Viena. De fapt, cînd regele Carol al II-lea a abdicat, în septembrie 1940, a căpătat promisiunea lui Antonescu că va menține intactă capacitatea de luptă a armatei.

În primăvara anului 1944, mareșalul Antonescu permisese plecarea din țară a emisarilor opoziției pentru a lua legătura cu reprezentanții autorizați ai guvernelor aliate. Pentru a nu pune pe Maniu în situația gravă de a fi acuzat că pactizează cu inamicul, generalul Maitland Wilson, comandantul suprem al regiunii Orientului Mijlociu a ținut să adreseze toate comunicările pe care le trimitea șefului Partidului Național-Țărănesc și "conducătorului". Prin acest subterfugiu se deschidea calea Mareșalului să inițieze negocieri directe cu Aliații. Dar Antonescu nu s-a prevalat de această cale, nici după ce frontul din Moldova a fost străpuns.

Pe de altă parte, îndemnurile aliate de încetare a ostilităților ajungeau în mîna lui Antonescu, aliații fiind convinși că el, care avea frînele puterii în mînă, era capabil să aibă mai mult succes în a face o ruptură cu Germania.

În primăvara anului 1944, Maniu și deci și Antonescu fuseseră informați că singura cale prin care se transmite punctul de vedere oficial al Aliaților este Comisiunea Aliată din Cairo. Orice sondaje în alte centre sau pe alte căi nu aveau sancțiunea oficială. Această măsură a fost luată pentru a menține un singur canal de comunicații, eliminînd orice alte inițiative care cauzaseră suficiente încurcături și confuzii.

Și Regele fusese prevenit de Niculescu-Buzești ca să se ferească de personagii care pretind că au legături cu Aliații, oferindu-se ca intermediari.

Ca unul care am fost părtaș la ședințele secrete de la Palat, am fost la curent cu mesagiile primite de la Aliați și de la emisarii români. Contrar celor ce s-au scris, așa-zisele "negocieri" de la Stockholm nu au oferit condiții mai favorabile decît cele citate mai sus. De fapt, erau aceleași condiții,căci, în aprilie 1944 se transferaseră discuțiile din capitala suedeză la Cairo, ca rezultat al menținerii unui singur canal de comunicații. Variațiile aparente între texte sînt minore și sînt rezultatul traducerilor succesive din diferitele limbi.

Acest lucru este verificat de Viaceslav Molotov care, la 26 august 1944, ora 1,30 dimineața, ora Moscovei, a făcut următoarea declarație ambasadorilor englezi și americani:

"Pentru a susține prestigiul noului guvern român și ținînd seama de circumstanțele prezente, guvernul sovietic nu este de părere ca

să introducă noi condiții de armistițiu. Un acord va trebui să fie încheiat cu guvernul român cu privire la semnarea armistițiului bazat pe condițiile propuse în aprilie, cu trei adaosuri cerute de reprezentanții români la Cairo:

1. Alocarea unei zone libere românilor pentru sediul guvernului;

2. Acordarea unei perioade de 15 zile pentru ca trupele germane să părăsească România;

3. Propunerea pentru reducerea indemnizației.

Noile condiții propuse de guvernul britanic vor putea fi discutate la Moscova cu reprezentanții celor trei guverne aliate.

Guvernul sovietic consideră că negocierile să aibă loc la Moscova."[8]

Se poate deduce din această declarație cît și din schimbul de telegrame ce a urmat, că intenția guvernului sovietic era să ia în discuție modificările propuse de reprezentanții regelui și ai opoziției. Bănuiesc că dacă pînă la urmă nu au fost incluse se datorește faptului că a fost trezită suspiciunea tradițională sovietică în momentul cînd guvernul britanic a supus o serie de amendamente. Atunci rușii au decis să rămînă cu proiectul original fără a mai face schimbări.

Nici astăzi nu pot să afirm că Mareșalul Antonescu era la curent cu contactele de la Stockholm duse în numele său de Mihai Antonescu. Din conversația pe care a avut-o cu Regele în prezența generalului Sănătescu, nu a reieșit un asemenea lucru.

Mihai Antonescu dăduse instrucțiuni diplomaților români din capitalele neutre să ia contact discret cu reprezentanții englezi și americani. La Stockholm, Frederic Nanu și George Duca, la Madrid, George Demetrescu, La Berna, Vespasian Pella, la Lisabona, Brutus Coste și Ion Pangal. Legătura cu Turcia era făcută la București prin ministrul turc Suphi Tanrioër. Se bănuia că aceste contacte erau făcute cu consimțămîntul Mareșalului dar cunoscînd firea și metodele utilizate de Mihai (Ică) Antonescu, bănuiesc că Ion Antonescu nu era la curent. Probabil că singurele dăți cînd Mareșalul afla de isprăvile lui Ică erau cînd era supus periodic la tiradele furioase ale lui Ribbentrop și ale ciracilor săi, protestînd față de existența acestor sondaje, ce subminau prietenia germano-română. Îmi amintesc de unul din ultimele incidente în care Mihai Antonescu comunicase primului ministru Sukru Saracioglu, rugîndu-l să fie intermediarul României pe lîngă Aliați în august 1944, afirmînd că această solicitare are consimțămîntul Regelui, al opoziției și al Mareșalului.[9] Nu știu dacă vreunul din șefii

8. Vezi FRUS, 1944, vol.IV, pag.196-7.
9. Vezi FRUS, 1944, vol.IV, pag.190.

partidelor de opoziție fusese consultat, dar știu sigur că Regele nu fusese întrebat și nici nu își dăduse consimțământul la un asemenea pas.

Nu pot să trec mai departe fără a releva rolul jucat de V.Z. Georgescu (Rică) în menținerea legăturilor clandestine între Iuliu Maniu și guvernul englez. Rică Georgescu, care, în calitate de director al societății petrolifere "Standard Oil", a fost acuzat de sabotaj și încercare de a întrerupe exportul român de petrol. El se afla închis și cu toate acestea, având un regim special, a putut să ia legătura cu oameni de încredere care au facilitat comunicări speciale cu Comandamentul Aliat din Orientul Apropiat. Acesta, fiind conștient de importanța României, a trimis o echipă de ofițeri (un maior englez și un ofițer de origine română) în Iugoslavia împreună cu un transmițător de radio. Maiorul englez a căzut în luptă în Iugoslavia și doar ofițerul Popescu (Turcanu era numele său adevărat) a putut ajunge în România. Cu multe peripeții, ingeniozitatea lui Rică Georgescu a putut să mențină funcționarea aparatului de radio în București, cu toate că era căutat cu furie de organele de contraspionaj germane. Având mai bine de 16 locații de transmitere, Popescu a lucrat mai mulți ani sub nasul nemților. Unul din locurile sale favorite de transmisiune era un apartament lîngă Poșta Centrală, unde emisiunile sale erau amestecate cu cele ale poștei. Prin acest aparat, care era la dispoziția mesagiilor lui Maniu, Rică Georgescu a menținut deschisă linia de comunicații. Cînd Alexandru Cretzianu a fost numit ambasador la Ankara, Victor Rădulescu-Pogoneanu, director adjunct al Cifrului din ministerul de Externe trimitea aceleași mesagii verificînd transmisiunile radiofonice.

DUMINICĂ 20 AUGUST

O dimineață la Sinaia, care nu părea deosebită de zilele trecute. Am citit și analizat buletinele de știri ale posturilor de radio străine și ziarele sosite de la București. La prînz, masa la Foișor, ca de obicei la ora 1. După masă, Regele este informat că au început lupte crîncene pe frontul din Moldova și că trupele noastre se repliază pe noi poziții în urma presiunii inamice. Mai tîrziu, aflam că în unele zone replierea s-a transformat în derută, unele unități fiind complet nimicite de blindatele sovietice. Prin telefon de la București generalul Sănătescu confirma că situația devine din ce în ce mai gravă.

Cu toate că nu eram un amator de ceai, însoțesc pe Rege în salonul reginei Elena care, după obiceiul englezesc, bea o ceașcă

de ceai în fiecare după masă. Regele dorea să se sfătuiască cu dînsa în legătură cu știrile de pe front. El era de părere că ofensiva sovietică urmărea să distrugă acum apărarea de pe frontul Moldovei. Oare a sosit momentul de a scoate România din război, se întreba Regele. Informațiile sosite sînt încă incomplete și nesigure. Suveranul decide să plece îndată la București, unde va putea să afle mai multe detalii asupra situației și în același timp să se consulte în secret cu sfătuitorii săi și experții militari înainte de a lua vreo măsură. Îl chem la telefon pe Ionel Stârcea și-i spun că vom veni la București pentru o zi, sub motivul că regele dorește să încerce unul din avioanele ce se aflau la aeroportul de la Străulești. Îi dau de înțeles că în cursul serii trebuie să avem o întrunire la Palat. Noi vom aduce pe generalul Mihail, care se afla la vila sa din Sinaia.

În mașina decapotabilă a Regelui se află Emilian Ionescu și cu mine, și, în cîteva clipe mai tîrziu după ce am părăsit castelul se urca și generalul Mihail. Regele conducea mașina cu ușurință și dibăcie, dar în mare viteză. Trecem prin Cîmpina și în scurtă vreme ajungem la Ploiești. Vedem în partea de nord-est a orașului coloane de fum indicînd că nu toate incendiile de la rafinăria "Româno-Americană" au fost stinse. Atît vineri cît și sîmbătă, în raiduri succesive, bombardierele americane și-au concentrat atacul asupra instalațiilor societății americane. Nu începe îndoiala că și-au atins obiectivul. După Ploiești, în satele prin care treceam observ oamenii la horă cu tarafele cîntînd de zor. Azi țara a fost scutită de bombardament, și sătenii se bucurau de liniștea acestei duminici. Pe înserat ajungem la Palatul din Calea Victoriei și ne oprim în fața Casei Noi unde ne întîmpină Sănătescu și Stârcea.

Mai tîrziu apar, cîte unul și Grigore Niculescu-Buzești, generalul Aurel Aldea și colonelul Dumitru Dămăceanu. Sănătescu face o scurtă expunere asupra situației din Moldova. Părerea lui, ca și a colegilor de la Statul Major este ca ofensiva sovietică este reală și nu o diversiune. Există speranțe ca unele unități dislocate din pozițiile lor vor putea să se regrupeze și să ocupe poziții noi, dar altele au dispărut cu totul. Unii din jurul mesei împărtășesc noi informații sau impresii culese astăzi.

Regele întrebă pe Dămăceanu cum stă cu pregătirile și cînd crede că va putea fi gata pentru ca să ocupe punctele strategice din Capitală, ținînd seama de noile circumstanțe. Înainte de a răspunde, el enumeră dificultățile pe care le-a întîmpinat căutînd să afle numărul trupelor germane în Capitală și în restul țării.

Nici Comandamentul Militar al Capitalei, și nici Statul Major nu aveau informații precise. După calculele făcute s-a ajuns la o cifră aproximativă de circa 5 mii de soldați. Pe lîngă aceștia, se

adăuga și numărul unităților românești din București care erau sub controlul comandanților complet devotați Mareșalului. Era vorba de jandarmi și de regimentul de gardă al Mareșalului. Altă problemă o constituia deplasarea unităților din împrejurimi dar care, din pricina situației critice de pe front, erau trimise în Moldova. Înlocuirea lor cu alte trupe urma să aibă loc în cîteva zile. Dămăceanu ne atrage atenția că aceste noi unități, ca și de altfel cele pe care le înlocuiau, erau formate din recruți cu foarte puțină instrucție.

Chiar cu indulgență și noroc, Dămăceanu nu crede că poate începe operațiile înainte de cinci zile. Deci la 26 august, spune Regele, sîmbătă. Toți cei prezenți reținem această dată. Suveranul spune celor prezenți că hotărîrea lui este că sîmbătă, va sta de vorbă cu Mareșalul și îi va cere să-i spună clar și precis care este poziția adoptată față de ieșirea din război a României. Decizia Regelui va fi supusă discuțiilor consiliului politic convocat pentru seara următoare, pe 21 august.

Planul modificat prevedea ca Mareșalul să fie invitat la masă împreună cu Mihai Antonescu. După dejun, la palatul din Calea Victoriei, Regele va discuta cu ei alternativele impuse de situația militară. Dacă Mareșalul refuză să înceapă negocieri imediate, Regele îl va demite și va numi un nou guvern, pe baza listei alcătuită de partidele politice. Noul guvern va cere evacuarea armatelor germane de pe teritoriul român, va proclama încetarea ostilităților și va trimite împuterniciți să semneze armistițiul de la Cairo. Dacă reprezentanții partidelor sînt cu toții de acord, se va comunica aceasta emisarilor români la Cairo. De asemenea, s-a pregătit o comunicare către Comandamentul Aliat anunțînd cele de mai sus și, în același timp, cerînd sprijin efectiv din partea Aliaților, sub forma unui bombardament aerian efectuat de unitățile flotei aeriene asupra unor obiective militare din preajma Bucureștiului și a unui număr de centre feroviare la granița cu Ungaria și Iugoslavia. Ora 1 după amiaza, în ziua de 26 august este ora "H" și pentru ca șansele de succes să fie mai mari, este necesar ca ocuparea punctelor importante ale orașului să se facă în timpul unei alarme pricinuite de atacul aerian asupra barăcilor germane la nord de aeroportul Băneasa. Nu s-au cerut trupe aeropurtate anglo-americane, nici debarcări în regiunea Constanța. Cînd toți cei de față au fost satisfăcuți că cererile minime au fost încorporate în comunicare, ședința s-a ridicat. Cu toții am reînnoit speranța că, serviciile secrete germane și român nu știu de ședințele ce se țin la Palat.

Era trecut acum de miezul nopții, dar Regele, cu avizul lui Stârcea și al lui Buzești, mi-a spus că a doua zi eu voi călători la

Sinaia, pentru ca Regina să fie încunoștiințată de cele hotărîte în această seară. Cert este că în cazul unei diferențe de părere între Rege și Mareșal, acesta va fi arestat și toată confruntarea va avea loc la București. Este probabil că armata germană va interveni. Deoarece grosul trupelor germane se afla la Ploiești, comunicațiile între Sinaia și București vor fi întrerupte. Este posibil ca Regele să fie silit să părăsească Palatul și destinația cea mai logică va fi Oltenia. Prudența îl îndemna să sfătuiască pe Regină și anturajul ei să facă pregătirile necesare pentru o eventuală plecare din Sinaia, care se află în calea pe care nemții o vor folosi pentru a aduce întăriri, sau în caz de înfrîngere, pentru a se retrage. În cazul cînd Regele nu va mai putea comunica direct, Regina, împreună cu suita vor căuta să capete detalii asupra locului unde se află Regele de la generalul Marin Manafu, comandantul Corpului 1 Teritorial cu sediul la Craiova. Colonelul Raoul Bossy, adjutant regal aflat la Sinaia, va avea comanda convoiului. După ce au plecat ceilalți, Regele mi-a spus să dorm în biroul său, pentru ca să pot pleca dimineață la Sinaia fără a mai pierde vremea circulînd prin București. Am dormit tun.

LUNI 21 AUGUST

În ciuda bunelor mele intenții, am plecat tîrziu din București. L-am luat cu mine pe căpitanul Dan Cepleanu, un bun prieten care venise în concediu de pe front și dorea să ajungă la Sinaia, unde se afla logodnica sa. Pe drum am ajuns la concluzia că în zilele ce urmează vom avea nevoie de cît mai mulți oameni devotați, cu inițiativă și curaj, iar Dan era unul din ei, întrucît ca ofițer de cavalerie fusese rănit în lupte și decorat cu ordinul "Mihai Viteazul". Tot în acest fel, din ordinul Regelui am recrutat în ziua de 23 august pe locotenentul Vania Negroponte și pe căpitanul Jacques Vergotti.

Nu mai îmi aduc aminte cînd am sosit la Sinaia, dar era în jurul prînzului. După masă am comunicat reginei Elena planurile Regelui și sfaturile pe care le-a dat. Ea a înțeles ce era de făcut și mi-a destăinuit că începuse pregătiri în această direcție. Cînd am plecat din Sinaia era mai tîrziu decît plănuisem și cum nu circulam cu aceeași viteză și îndemînare cu care conducea Regele, am ajuns la București seara, după ce începuse ședința secretă cu șefii partidelor. Pe lîngă Suveran, mai erau prezenți Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu, C. Titel Petrescu din partea partidelor, Niculescu-Buzești, Constantin Sănătescu, Ionel Stârcea și cu mine.

Discuțiile au avut ca subiect asigurarea dată de partidele politice care semnaseră declarația Blocului Partidelor Democrate că sînt de acord cu planul prezentat de Rege și că aprobă telegrama către Comandamentul Aliat cerînd sprijin în acțiunea contra nemților. Cei prezenți au fost de acord cu data aleasă și apoi s-a ajuns la subiectul asupra căruia erau păreri împărțite: compoziția noului guvern. Maniu și cu Brătianu doreau ca acesta să fie alcătuit din tehnicieni. Ei socoteau că aceștia pot să execute cu mai mare folos măsurile detaliate pe care trebuia să le elaboreze noul guvern. Bănuiala mea era atunci, ca și acum, că Maniu era convins că schimbarea direcției politicii externe fusese aprobată de partide prin declarația semnată la 20 iunie 1944, că restul chestiunilor ca încetarea ostilităților și semnarea armistițiului erau de competența militarilor și a tehnicienilor. Lucrețiu Pătrășcanu și Titel Petrescu erau amîndoi de acord că însemnătatea viitoarelor acțiuni era așa de mare încît partidele poltice nu numai că trebuiau să și le însușească, dar trebuiau să arate țării sprijinul lor necondiționat. Se ajunsese la un impas pe care Regele nu dorea să-l rezolve, considerînd că era de atribuția reprezentanților partidelor politice să rezolve dilema. Pentru a nu se pierde mai multă vreme în discuții sterile, Regele a decis ca reprezentanții partidelor politice să continue conversațiile în afara sesiunilor secrete de la Palat. Deci hotărîrile la care se ajunsese în acea seară erau:

1. Confruntarea între Rege și Mareșal va avea loc în ziua de 26 august, ora 1 după amiaza.

2. S-a aprobat textul și trimiterea telegramei adresate Comandamentului Aliat la Cairo, cerînd bombardarea instalațiilor militare germane la nord de București (Otopeni) cît și a liniilor de comunicații din Ungaria și Iugoslavia care ar facilita intrarea întăririlor germane pe teritoriul românesc. Aceasta era prima comunicare trimisă în numele Regelui.

3. Cel tîrziu la 23 august, ora prînzului, se va comunica Regelui compoziția noului guvern aprobată de cele patru partide ale Blocului Național Democrat.

4. Regele ajutat de militari se va ocupa de luarea măsurilor necesare pentru a asigura controlul armatei asupra Capitalei și a restului țării.

5. Reprezentanții partidelor politice vor căuta să se izoleze pentru a nu atrage atenția autorităților și a serviciilor secrete prin activitate sporită, avînd în vedere iminenta acțiune.

După ce întrunirea s-a terminat, și textul comunicării către Comandamentul Aliat la Cairo a fost finisat, Ionel Stârcea a fost desemnat să-l ducă la Snagov pentru a fi transmis prin radio direct și prin telegramă cifrată lui Alexandru Cretzianu la Ankara. De

asemenea, am raportat Suveranului convorbirea mea cu regina Elena și asigurarea că totul a fost înțeles. Am continuat să dorm în biroul Regelui. Casa părintească din strada Paris era goală, doar fratele meu o folosea periodic. Părinții mei căpătaseră adăpost la Sinaia în incinta castelelor, invitați de Suveran, unde erau protejați de bombardamente. În dimineața următoare, conform planului dinainte stabilit, Regele progamase cîteva ore de zbor cu comandor Udriski.

MARȚI 22 AUGUST

În cursul dimineții, se prezentă Ionel Stârcea la Rege, cu informațiile relative la o situație care încurca planurile pentru ieșirea din război a României.

Aseară după ce s-a ridicat ședința la Palat, Ionel a luat textul autorizat al telegramei către Comandamentul Aliat de la Cairo ca să-l expedieze degrabă la destinație. Pentru a avea această siguranță, transmisia se făcea pe două căi: prin aparatul de radio la dispoziția lui Iuliu Maniu și prin telegramele cifrate ale Ministerului de Externe adresate lui Alexandru Cretzianu la Ankara.

Direcția Cifrului fusese instalată într-o vilă la Snagov, unde acitvitatea ei nu era întreruptă în timpul raidurilor aeriene anglo-americane. Tot acolo se făcea, sub conducerea lui Piki Rădulescu Pogoncanu, cifrarea mesagiilor transmise prin radio. Cum a ajuns tîrziu la Snagov, Stârcea a stat peste noapte acolo cu foștii săi colegi, urmînd să se întoarcă a doua zi. Dimineața s-a sculat devreme și, cum mai avea timp, s-a dus să înoate în lac. Pe cînd se răcorea în apă, a venit o barcă cu un pescar, care s-a întîmplat să fie colonelul Radu Davidescu, șeful cabinetului militar al Mareșalului. Cum se cunoșteau și în ciuda stranei situații, – unul în barcă, celălalt în apă – au discutat evenimentele zilei, Stârcea aflînd că Mareșalul urma să plece a doua zi pe front.

Dîndu-și seama că absența lui Antonescu din Capitală va complica imens planurile aprobate de Rege și de opoziție, Stârcea a terminat imediat discuția și s-a grăbit să se întoarcă la București, ca să raporteze Regelui. Ce este de făcut ?

Mai tîrziu, împreună cu Ionel Stârcea, generalul Sănătescu și Buzești, ne aflam în biroul Regelui din Casa Nouă, încercînd să determinăm dacă se pot modifica planurile, avînd în vedere că unele faze fuseseră deja puse în mișcare.

În primul rînd situația critică de pe front cerea o soluție imediată. Generalul Sănătescu a ilustrat în cîteva cuvinte dramatice, confuzia și lipsa de informații clare și consistente de pe front. Nu

mai era timp pentru a lua legătura cu reprezentanții politici ai partidelor pentru o nouă ședință de analiză și de adaptare a planurilor la noile circumstanțe.

Cred că pînă acum nu i s-a dat suficient credit Regelui pentru curajul deciziilor luate în fața unui dezastru în dezlănțuire. El nu a șovăit să preia singur răspunderea, înțelegînd că momentul discuțiilor era depășit și că trebuia trecut la acțiune pentru a salva ce mai era de salvat. Desigur că Regele ar fi putut să se întoarcă la Sinaia fără a face nimic pe motiv că răspunderea pentru afacerile statului o poartă Antonescu. Putea să justifice atitudinea sa cu argumentele Mareșalului că Regele este un copil, deci prea tînăr și nu se pricepe deloc în problemele de stat. Era, fără îndoială, calea cea mai simplă. Dar regele Mihai nu a înțeles să execute în acest fel datoria sa asumată în fața națiunii prin jurămîntul depus la 6 septembrie 1940.

În conversații cu sfătuitorii săi, Regele a pus o serie de întrebări: Să rămînă intact planul original de a iniția negocieri imediate la Cairo în numele Regelui și al opoziției unice, chiar dacă Antonescu pleacă pe front înainte de data hotărîtă (26 august) ? Știind că pregătirile militare pentru ocuparea Capitalei nu sînt terminate și că Mareșalul vine în audiență înainte de data hotărîtă, care este decizia: i se oferă opțiunea de a duce negocieri neîntîrziate cu Aliații sau se așteaptă o altă ocazie cînd se pot asigura suficiente forțe pentru ocuparea de puncte strategice în oraș ? Dacă se pierde acest prilej, oare vor mai exista și altele? Dar dacă în audiența înainte de data hotărîtă Mareșalul respinge opțiunea și refuză negocierile pe condițiile existente, care este pasul următor? Deoarece nu sînt încă suficiente unități în dispozitiv și Antonescu refuză negocierile, va trebui să fie demis pe loc sau să se aștepte un alt prilej?

Pînă la urmă cea mai bună soluție pare a fi ca Mareșalul să vină în audiență la Palat înainte de a pleca pe front. Buzești sugerează că fie Maniu, fie Brătianu, pot trimite unul din emisarii lor la Mareșal, pentru a-i sugera să-l vadă pe Suveran înainte de a se angaja în operațiile de redresare a frontului. El va încerca să-l vadă pe Maniu pentru a cere și părerea lui.

Cînd se reîntoarce aflăm, că Maniu a fost de acord și că va trimite cît mai degrabă pe Ion Mihalache să-i sugereze lui Antonescu ca să ceară o audiență la Rege înainte de a se înapoia pe front. Dacă intervenția lui Mihalache va avea succes și Mareșalul va cere audiența, data operațiilor va trebui schimbată de la 26 la 23 august. Este posibil? Șansele de succes scad abrupt și amenințător, cu cît ne depărtăm de acea dată, întrucît Comandamentul Militar al Capitalei nu va avea trupele necesare și că bombardamentul

aerian cerut de la americani, va avea loc trei zile prea tîrziu dacă va veni. Ce alte opțiuni există? Petrec a treia noapte pe aceeași sofa din biroul Regelui și gîndurile mă frămîntă. Dar tinerețea și oboseala învîng și adorm tun ca și în noaptea dinainte.

MIERCURI 23 AUGUST

Dimineața, cred că pe la nouă, am fost trezit de telefonul care suna în biroul Regelui. Telefonistul îmi spune că Mihai Antonescu este pe fir. Uitîndu-mă pe fereastră, cer legătura cu vicepreședintele. Regele încă dormea. Cerul era senin anunțînd o altă zi călduroasă de vară. Afară, lucrurile se desfășurau după rutina obișnuită. Grădinarii erau ocupați cu stropitul și greblatul printre copacii verzi ce aruncau umbre întunecate pe rozele din răsaduri.

Stătusem tîrziu în seara dinainte ca să discutăm alternativele planului original. Regele împreună cu sfătuitorii săi erau de acord că ieșirea României din război nu putea să aibă loc fără ca Antonescu să nu fie consultat. Din pricina situației grave pe front, Mareșalul trebuia să aibă prilejul să facă acest pas fără întîrziere. Doar așa se clarifica poziția lui Antonescu față de condițiile enunțate la Cairo, care de fapt nu erau diferite de cele de la Stockholm. Întrevederea era necesară pentru a determina dacă Antonescu refuză să încheie armistițiu. Un refuz acum îi asigura reținerea la Palat, împiedicîndu-l să ia legătura cu autoritățile germane. De asemenea, persoana sa nu mai putea fi folosită ca un focar în jurul căruia să se strîngă elementele progermane, semănînd confuzie în rîndul populației civile și mai ales în armată. Noul guvern numit de Rege va decide mai tîrziu soarta lui Antonescu în acord cu legile în vigoare. Dar lipsa Mareșalului din București punea ieșirea din război într-o altă lumină în care șansele de reușită erau aproape anulate.

Nu era vorba de a-l atrage în cursă, cum au indicat unii apologeți ai lui Antonescu. Era o chestiune de răspundere. Cînd Mareșalul Antonescu s-a instalat la putere în calitate de "conducător", el și-a asumat răspunderea continuării existenței statului. Acum din pricina campaniei din Rusia, națiunea se afla la marginea abisului. Regele avea obligația să discute, împreună cu primul său ministru, măsurile pe care le va lua pentru a minimaliza și circumscrie efectele dezastrului. Dacă nu era convins de eficacitatea lor și le considera nesatisfăcătoare, era datoria lui să găsească o altă soluție. Discuțiile duse în seara din ajun, chiar și după ce aflasem că Ion Mihalache, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc, se va duce la Snagov pentru a vedea pe Mareșal cu intenția de a-l

convinge să întîrzie plecarea pe front pentru a se prezenta la Palat, au continuat pentru mai multe ore.

S-au examinat mai multe alternative. Dar acum îmi vorbește Mihai Antonescu în aparat. El îmi spune că ar dori să vină la Palat în audiență și că Mareșalul va veni mai tîrziu. Îl asigur că voi trimite mesajul său Regelui și că va avea un răspuns neîntîrziat. Dacă îmi amintesc bine, este una din rarele ocazii cînd m-am dus să-l trezesc pe Rege.

Odată trezit, regele este de acord ca ambii Antonești să vină în audiență după masă la ora trei. Îi comunic comandorului Arpad Gherghel, adjutantul de serviciu, ordinul Suveranului, și el ia legătura cu Președinția Consiliului de Miniștri. Regele își urmează programul stabilit înainte, adică va pilota unul din avioanele la dispoziție la aeroportul militar de la Străulești. Din această cauză sperăm ca spionii din palat să nu raporteze nimic anormal.

Cînd se reîntoarce, Regele dorește să se confrunte cu sfătuitorii săi. Așa că pe rînd apar generalii Aldea și Sănătescu, Buzești și cu Stârcea. În biroul Regelui din Casa Nouă, sînt împărtășite ultimele informații primite de pe front și din țară. Situația nu s-a îmbunătățit. Pe front nu se putuse organiza o linie de apărare coerentă, ci doar puncte de rezistență izolate care erau expuse la învăluiri din partea blindatelor sovietice. În regiunea Chișinău, un mare număr de unități române și germane fuseseră încercuite, iar vîrfurile unităților de tancuri rusești se aflau acum în apropiere de Cîmpulung Moldovenesc în Nord. O breșă mare deschisă în regiunea Bacău și alta în regiunea Bîrlad permiteau pătrunderea Armatei Roșii în Cîmpia Moldovei de Sud și amenințau restul țării.

Auzind înșiruirea de insuccese, mici și mari, mi se strînge inima. Știam că fiecare din ele însemna un nou doliu pentru o familie din țară.

Raidurile aeriene masive continuau cu intensitate. Ploieștiul, instalațiile petrolifere și feroviare din împrejurimi, fuseseră atacate fără întrerupere în zilele și nopțile de 17,18,19 august cu pierderi în rîndul populației și distrugeri serioase ale instalațiilor industriale. La sunetul sirenelor înceta orice activitate, și cei care nu fuseseră dispersați cu serviciile lor, se refugiau în satele din vecinătate. Raidurile de noapte erau executate de aviația engleză și însemnau terminarea abruptă a ședințelor secrete cu factorii politici care trebuiau duși în taină la casele lor. Ei nu puteau să apară în adăpostul de la Palat fără a dezvălui prezența lor spionilor care ne înconjurau.

În dimineața zilei de 23 august, după ce Regele hotărîse ca acțiunea de scoatere a României din război să aibă loc chiar în

acea zi, nu mai exista posibilitatea de a primi avizul șefilor partidelor politice. Cei de la Palat nu știau unde s-au dispersat conducătorii partidelor, întrucît nu ne gîndisem că va fi nevoie de a lua legătura cu dînșii înainte de 26 august. Prin urmare, Regele de unul singur își ia răspunderea acțiunii. După ce a ascultat pe fiecare din cei prezenți, el decide să ridice problema armistițiului în timpul audienței cu Antonescu, iar dacă acesta refuză deschiderea imediată a negocierilor, să-l demită și să-l rețină la Palat. După ce a aflat că Antoneștii vor veni la Palat, și în urma hotărîrii de a-i confrunta cu chestiunea armistițiului, s-a decis ca reprezentanții partidelor să fie avizați de noile circumstanțe și de avansarea acțiunii militare cu trei zile. Buzești și Stârcea vor încerca să ia legătura cu Maniu și Pătrășcanu, respectiv, pentru a-i informa de cele hotărîte.

Eu am primit însărcinarea de a comunica colonelului Dămăceanu decizia Regelui și ordinul de a iniția faza finală a operațiilor militare în Capitală imediat și nu la 26 august, cum fusese plănuit. Îmi amintesc că am avut mari dificultăți de a-l găsi la telefon și tot atît de greu a fost să-l conving să vină la Palat, ziua în amiaza mare. Dămăceanu știa cît de bine era supravegheat Palatul de către agenții Siguranței și de organele de spionaj germane. Cînd, în fine, a sosit, reacția lui la acțiunea Regelui a fost surprinzătoare. Într-un moment, colonelul Dămăceanu a devenit alb ca varul. După o clipă s-a recules și și-a recîștigat graiul. Nu era de mirare, avînd în vedere lipsa de unități militare, dar totuși mă așteptam la o altă atitudine din partea unui ofițer călit în lupte. Este drept că primise răspunderea de a asigura controlul militar al Capitalei în primele ore după realinierea politicii românești. Mi-a explicat, din nou, că din pricină că unele unități de sub controlul comandamentului erau în curs de a fi transferate pe front deoarece înlocuirile lor nu sosiseră, nu avea la dispoziție efectivele necesare pentru a executa măsurile plănuite. Eu i-am spus că în acest moment nu mai exista altă opțiune și planurile trebuie îndeplinite cu trupele pe care le avea sub control. M-a rugat să păstrăm secretul cît mai multă vreme pentru a da trupelor posibilitatea de a ocupa pozițiile lor în liniște. L-am asigurat că vom face tot posibilul, că îl voi chema la telefon în clipa cînd Antonescu este demis și înlocuit la conducerea guvernului. De asemenea l-am încurajat pe cît am putut cu entuziasmul meu tineresc și cu optimismul meu naiv că situația nu era chiar așa de neagră. Am fost totuși suprins mai tîrziu cînd am aflat că ordinele de acțiune nu au fost transmise la unitățile din București decît la ora șase jumătate seara.

Așteptînd sosirea colonelului Dămăceanu, am putut observa de la ferestrele Palatului că forfota pietonilor de pe Calea Victoriei era neschimbată în ciuda evenimentelor de pe front. Desigur că

multă lume părăsise orașul pentru a nu se expune raidurilor aeriene, dar afluența pedeștrilor pe Calea Victoriei nu părea să fie influențată de situație. Era obiceiul atunci, ca și în zilele dinainte de război, ca orășenii de toate vîrstele să se plimbe pe acest Corso bucureștean. Acolo se întîlneau tinerii, artiștii, scriitorii, jurnaliștii și politicienii ca să fie văzuți, să afle ultimele zvonuri și să audă ultimele bancuri. Circulația era mai activă în timpul prînzului și seara, înainte de cină, între Ateneu și Capșa.

Reveniți din oraș, Buzești și Stârcea raportează Suveranului rezultatul misiunilor lor. Buzești nu izbutise să-l vadă pe Maniu, dar i se promisese că îl va putea întîlni mai tîrziu. Stârcea găsise pe omul de legătură al lui Pătrășcanu, care îi făgăduise că Pătrășcanu și Titel Petrescu vor veni la Palat, însă nu înainte ca să se întunece. Deci, în momentele hotărîtoare, elementele reprezentative politice nu se aflau în preajma Suveranului. Absența lor, justificată sau nu, a lăsat întreaga povară a deciziilor ce trebuia să fie luate în ceasurile următoarele, pe umerii Regelui.

În așteptare, revizuiam din nou toate detaliile planului pentru a ne convinge că am participat problemele dificile și că au fost luate contramăsurile necesare. Regele pune la curent pe colonelul Emilian Ionescu și pe maiorul Anton Dumitrescu, comandantul adjunct al Batalionului de Gardă, pentru a face preparațiile de apărare suplimentare ale Palatului, cu mîna de soldați ce erau la îndemînă. Mai tîrziu am aflat că nu aveau la dispoziție decît 80 ostași din batalion, restul fiind la Sinaia, unde fuseseră transportați ca să formeze apărarea în conformitate cu planul original. Colonelul Șerban Negulescu este trimis la Sinaia ca să pună la curent pe regina Elena cu ultima decizie a Regelui și ca să pregătească un convoi de mașini cu care dînsa, împreună cu anturajul de la Sinaia, să călătorească la Craiova, pentru a evita să devină ostatică în mîna nemților. Regele vorbește cu regina Elena la telefon dîndu-i de înțeles, pe ocolite, de cele hotărîte.

Pe la ora unu ne reunim în jurul mesei din sufrageria de la Casa Nouă. Afară căldura crescuse și ne aflam în mijlocul unei adevărate zi de vară bucureșteană.

În timpul mesei de prînz eram cu toții preocupați, căutînd să găsim un detaliu ce fusese neglijat în planurile ce urmau să fie puse în aplicare în viitoarele ore. Dacă Mareșalul va trebui reținut, escorta care-l însoțise, trebuia să fie și ea arestată, iar mașinile duse din Calea Victoriei, unde erau în văzul trecătorilor, la garajul Palatului. Eu urma să intru în legătură cu un prieten ce lucra la societatea de telefoane, inginerul Andrei (Dodo) Chrissoghelos, să-i comunic că a sosit momentul ca să taie legăturile telefonice ale comandamentelor și centrelor germane, care, în mare parte,

treceau prin centrala din Calea Victoriei. El împreună cu inginerul Dan Brătianu, identificaseră circuitele acum cîteva săptămîni, și promisese că le va face inoperante, executînd ordinul Suveranului, fără a cere o altă autorizare. Momentul se apropiase.

Pentru a micșora efectele unei reacțiuni militare, se decisese că vor trebui să fie neutralizați și cîțiva din colaboratorii apropiați ai Mareșalului. Aceștia erau generalii Constantin Pantazi, ministrul de Război, Constantin (Piky) Vasiliu, secretar de stat la Ministerul de Interne, Gheorghe Tobescu, comandantul Jandarmeriei, colonelul Mircea Elefteresecu, prefectul Capitalei și șeful Siguranței, Eugen Cristescu. În funcțiile pe care le îndeplineau, fiecare dintre ei putea să creeze incidente în rîndul unităților românești, reducînd și mai mult șansele de succes, care erau deja scăzute considerabil.

Timpul trecea încet, dar ora audienței, o clipă în care soarta țării va depinde de convingerile și cuvintele a doi oameni, nu întîrzia. Uitîndu-mă la cei prezenți, mi-am dat seama că Regele purta aceleași haine sport cu care plecase din Sinaia. Desigur că nu se pregătise o ședere atît de îndelungată în Capitală. Ciudat este că în momente de tensiune, detalii neimportante sînt reținute în memorie. Regele era îmbrăcat cu o bluză de sport și pantaloni de flanelă gri.

Biroul Regelui din Casa Nouă, care noaptea devenea camera mea improvizată de dormit în timpul acestei vizite la București, era acum plină de fumul țigaretelor, care indică seriozitatea consfătuirii. Sosise ora trei, dar nu vizitatorii. Avusese loc o nouă schimbare de planuri? Dar după cîteva momente de așteptare, iată că apare pe aleea ce lega clădirea Palatului cu Casa Nouă, mica vilă în care locuia regele, Mihai Antonescu însoțit de colonelul Emilian Ionescu. Regele îl primește în salon împreună cu generalul Sănătescu. Acesta era un bărbat firav, cu fața uscată, dar cu talia și portul unui tînăr ofițer. Vorbea cu glas molcom de moldovean, fără să-l fi auzit să ridice glasul în prezența mea. Era devotat Regelui și principiilor democratice. Cu toate că fusese camarad cu mareșalul Antonescu, amîndoi fiind ofițeri de cavalerie (se tutuiau – Ionel și Matache), el nu împărtășea vederile acestuia. Fusese decorat pentru eroism în timpul Războiului și purta cu mîndrie ordinul "Mihai Viteazul". S-a dovedit a fi un element împăciuitor în timpul discuțiilor ce aveau loc la Palat, care cîteodată deveneau cam încinse.

În audiența cu Mihai Antonescu, Regele discută evenimentele de pe front și se interesează de cauza întîrzierii Mareșalului. După vreo jumătate de oră de conversație, Regele se întoarce în biroul său, iar Mihai Antonescu împreună cu Sănătescu se întorc în Palat pentru ca să aștepte pe Mareșal. În jurul orei patru apar din nou,

de data asta întovărășiți de Ion Antonescu în uniformă de ofițer de cavalerie, Mihai Antonescu în ținută protocolară cu haină neagră și pantaloni vărgați. Mai târziu, colonelul Ionescu mi-a spus că Mareșalul, intrînd în Palat, s-a împiedicat pe trepte și era gata să cadă. El era de părere că este un semn bun.

Cu excepția lui Emilian Ionescu, ceilalți intră în salonul "galben" din Casa Nouă, unde după cîteva clipe apare și Regele. Cum n-am fost prezent la audiență, nu pot decît să repet ce am aflat mai târziu de la Rege și de la Sănătescu. Am așteptat împreună cu Aldea, Stârcea și Buzești în biroul Regelui.

Discuția se pare că a fost destul de aprinsă, Regele fiind iritat de întîrzierea Mareșalului. Ion Antonescu nu a ascuns Suveranului gravitatea situației de pe front. Cînd regele îl întreabă dacă nu ar fi prudent să înceapă negocieri de pace, Mareșalul declară că s-au luat anumite contacte. Dar el nu poate intra în discuții pentru încheierea armistițiului fără a avertiza pe nemți și fără a primi asigurări că țara nu va fi ocupată, granițele statului urmînd a fi stabilite doar în cadrul discuțiilor pentru tratatul de pace. Regele și Sănătescu menționează urgența începerii negocierilor, însă Antonescu declina să urmeze această alternativă dacă nu primește în prealabil asentimentul german. Regele și generalul Sănătescu știau că el era la curent cu condițiile transmise de la Cairo lui Maniu, căci mesajele îi erau adresate și lui. Suveranul a ajuns la concluzia că Antonescu nu dorea sau nu socotea că era momentul de a începe negocieri, cu toate că frontul fusese străpuns și, că o parte din țară era sub controlul armatei sovietice. Antonescu menționează că va continua ostilitățile pe linia Focșani– Nămoloasa– Galați și dacă va fi nevoie chiar pe crestele Carpaților. Și apoi anunță că fără agrementul german nu va începe nici o negociere.

În aceste condiții, Regele cu calmul său obișnuit, cu vocea domoală, declară că Mareșalul nu se mai bucură de încrederea sa și că Antonescu trebuie să se considere demis. Mareșalul este surprins de vorbele Regelui, care spune în continuare că Mareșalul adoptînd această atitudine, nu-i mai lăsa nimic de discutat și părăsește salonul. La un semn al Regelui, maiorul Dumitrescu intră în odaie însoțit de trei subofițeri, aleși mai dinainte. Colonelul Ionescu se oprește în prag. Există un moment de ezitare întrucît nici unul din personajele dramei în desfășurare nu-și cunoștea rolul. Mareșalul se uita la Sănătescu, care ridica din umeri. Subofițerii știind că trebuie să-i escorteze pe cei doi Antonești la etaj în camera destinată reținerilor, au rămas toțuși înlemniți. Există astăzi diferite variante cu privire la cuvintele lui Antonescu în aceste clipe. Nu pot să verific nici una din ele. Am auzit însă pe colonelul Ionescu strigînd:"Executarea" și dînsul mi-a explicat mai târziu că

văzînd ezitarea subofițerilor a reînnoit ordinul de execuție a arestării. În încordarea momentului, bănuiesc că Mareșalul a înțeles că este vorba de execuția lui și se adresează lui Sănătescu spunînd că mareșalul Antonescu nu poate fi tratat ca un bandit. Apoi urmează pe ostași. O clipă mai tîrziu îl văd îndreptîndu-se către scări urmat de Mihai Antonescu, livid la față. Mareșalul privind înapoi striga: "Mîine veți fi spînzurați cu toții în Piața Palatului". Gîndul meu imediat a fost că aveam atîtea alte lucruri programate pentru zilele următoare cu urmări mai atractive și că spînzurătoarea nu era una din ele, oricît de "înălțătoare" ar fi fost operația.

Ne aflam din nou în biroul Regelui, Aldea, Sănătescu, Stârcea, Buzești și cu mine, așteptînd pe Suveran, care bea un pahar de apă. El va da dispoziții lui Emilian Ionescu și lui Anton Dumitrescu să aresteze în mod discret escorta Mareșalului și să gareze mașinile în incinta Palatului, unde nu pot fi observate de trecători. Nu era nevoie ca să fie alarmați nici ei, nici autoritățile germane de ce se petrece la Palat.

Apoi recapitulăm alte măsuri ce trebuiesc luate fără întîrziere. Reprezentanții partidelor politice fiind absenți, urmau să fie avizați de noua situație. Trebuie numit noul guvern. Unii din colaboratorii apropiați ai Mareșalului trebuie arestați. Trupele sub controlul Comandamentului Militar al Capitalei trebuie să înceapă ocuparea pozițiilor predeterminate în oraș. Marele Stat Major trebuie să ordone unităților românești de pe front să se replieze. Trebuiau înștiințați de cele petrecute emisarii de la Cairo și Alexandru Cretzianu la Ankara.

Dar, în primul rînd trebuia numit un prim-ministru. În absența "factorilor politici", Regele, cu avizul celor prezenți, se hotărăște să încredințeze conducerea noului guvern generalului Sănătescu. Originalul și copia pe care am făcut-o nu cred că au supraviețuit evenimentelor ce au urmat, dar ulterior s-au făcut noi decrete pe formularele oficiale.

Cum am terminat de bătut la mașină decretul și după ce Regele l-a semnat, Sănătescu ia originalul pe care îl împăturește cu grijă, îl pune în buzunar și cere un automobil care să-l ducă la clădirea Marelui Stat Major, aflat atunci pe strada Știrbei Vodă. Cîteva luni mai tîrziu, Sănătescu mi-a descris momentele prin care a trecut cînd s-a prezentat la Statul Major. "Puteau să mă aresteze pe loc, măi băiete", îmi spuse el, "căci eram fără escortă și îmbrăcat civil, cum știi". Eu nu i-am spus că și noi la Palat eram îngrijorați de cum va fi primit, căci singura lui protecție era o bucată de hîrtie. Pentru o vreme ne întrebam dacă mai aveam un prim-ministru în libertate.

Deoarece generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major se afla pe front, Sănătescu intră la subșef, generalul Socrate Mardare,

scoate din buzunar decretul regal, îl despăturește cu atenție și-l prezintă. Acesta, după ce-l citește, se ridică de pe scaun, îl salută și se pune imediat la dispoziția lui. Peste vreo oră, după ce unele din ordinele indicate au fost transmise comandanților de mari unități de pe front, Constantin Sănătescu se întoarce la Palat nevătămat.

Aici atmosfera se schimbase. De unde lăsase cinci oameni în modestul birou din Casa Nouă discutînd, acum găsește că centrul de activitate se mutase în birourile din Palatul cel Mare unde un grup de militari și funcționari civili lucrau de zor. Între timp, vorbisem la telefon cu Dămăceanu și prin cod i-am amintit de întrevederea ce am avut-o la prînz, confirmînd că Mareșalul fusese demis și insistînd să urgenteze măsurile plănuite. Dămăceanu a cerut să menținem secretul arestării pentru cît mai multă vreme pentru a da timp unităților din București să intre în dispozitivul predeterminat. Am chemat la telefon pe inginerul Chrissoghelos și-i spun că a sosit momentul cînd trebuiese tăiate circuitele telefonice germane.

Nu pot să nu amintesc înainte de a trece mai departe de sîngele rece și tactul maiorului Anton Dumitrescu și al căpitanului Gheorghe Teodorescu din Batalionul de Gardă Regală în timpul operației prin care a fost neutralizată numeroasa escortă a mareșalului. Fără a trage un foc de armă și fără a alarma trecătorii de pe Calea Victoriei, un mic grup de soldați a somat în mod discret pe cei din mașinile parcate în afara incintei Palatului, în fața Fundației Carol I (astăzi Biblioteca Centrală Universitară) să-i urmeze în Palat. Unii din ofițeri și agenți fuseseră poftiți înainte să bea o cafea în cazarma batalionului. Acum cu toții sînt informați de cele petrecute și sînt reținuți pentru cîteva ore pînă cînd situația din Capitală se va clarifica.

Vine la rînd și chestiunea arestării colaboratorilor Mareșalului, în speță generalul Constantin Pantazi, generalul Piky Vasiliu, generalul Tobescu și Eugen Cristescu. Primii doi sînt chemați la Palat de Emilian Ionescu și sosesc în scurtă vreme la interval de un sfert de oră. Pantazi, cînd află de soarta Mareșalului, este resemnat și acceptă noua situație cu demnitate. Vasiliu se pune imediat la dispoziția Suveranului, și cînd află că Tobescu și Cristescu ezită să vină, se oferă să le dea ordine directe prin telefon. Eugen Cristescu, prin spionii săi, a aflat că ceva neobișnuit se petrece și a refuzat să vină. În schimb s-a dus la ministrul Germaniei, baronul Manfred von Killinger să-l informeze de ceea ce bănuia. În scurtă vreme a fost solicitat să vină și colonelul Elefteriescu, prefectul Capitalei și șovăirile sale sînt calmate de telefonul lui Vasiliu.

În birourile Casei Militare un număr de ofițeri de stat major făceau legătura cu cei din Știrbey Vodă și cu unitățile din București.

Generalul Iosif Teodorescu, comandantul militar al Capitalei, se prezintă regelui și capătă ordine directe pentru izolarea comandamentelor germane. Regele împreună cu Sănătescu, decid ca Grigore Niculescu-Buzești, să îndeplinească funcția de ministru de Externe. Sănătescu sugerează pe generalul Mihai Racoviță, șeful Biroului Operații din Marele Stat Major ca ministru al Apărării Naționale. Regele aprobă. Generalul Gheorghe Mihail, fiind încă în București, intrînd la Palat este zărit de Sănătescu și Regele îl propune imediat ca să fie numit șeful Marelui Stat Major. Drept titular al Ministerului de Interne este numit generalul Aurel Aldea, care la rîndul său desemnează pe generalul Constantin Anton ca șef al Inspectoratului Jandarmeriei. În consultări cu Aldea și alți ofițeri superiori aflați în sălile Palatului, Sănătescu compune fără grabă lista de noi demnitari. Îmi amintesc văzîndu-l răsfoind Anuarul Armatei, verificînd cariera diferitelor nume vînturate pentru posturi în guvern. Pînă la urmă au fost numiți o serie de generali care, într-un fel sau într-altul au ajutat la pregătirile acțiunii militare: Ion Boițeanu la Educația Națională, dr. Nicolae Marînescu la Muncă și Sănătate, Gheorghe Potopeanu la Economia Națională și Finanțe, Constantin [illegible]iu la Lucrări Publice, Emil Gheorghiu subsecretar la Aviație, Gheorghe Liteanu la Înzestrarea Armatei și colonelul Dămăceanu, subsecretar la Interne. Regele aprobă.

Între timp sună la telefón Dumitru Negel, administratorul Domeniilor Coroanei, care fusese trimis în Moldova cu cîteva zile înainte pentru a inspecta ferma de la Broșteni. Misiunea lui era de fapt să ia contact cu oficialitățile civile și militare din regiune pentru a raporta Regelui asupra moralului populației și al armatei. Acum sosise la Periș și, natural, nu era la curent cu cele ce avuseseră loc la Palat. Este sfătuit să se întoarcă de grabă la București. Cînd sosește, se pomenește numit ministrul Agriculturii. Unui alt general care apare la Palat în acel timp i se încredințează funcția de prefect al Capitalei. Este vorba de generalul Victor Dombrovschi, cunoscut pentru activitatea pozitivă pe care o avusese pe timpurile lui Carol II. ca primar al Capitalei.

Trebuie să mărturisesc că cititorul paragrafelor precedente va rămîne cu impresia că în după-amiaza de 23 august oricine dorea să intre în Palatul din Calea Victoriei, putea să o facă. Ar fi incorect să las această impresie. La poarta dinspre biserica Cretzulescu, singura care era deschisă, era un ofițer împreună cu cîțiva soldați, înarmați cu o mitralieră și o ladă de grenade, care interogau pe cei ce doreau să intre în clădire. Ofițerul, indentifica persoana și motivul vizitei și hotăra dacă să permită intrarea sau nu. Mai

încolo, se făcea o altă verificare. Unul dintre cei care a sosit spre seară a fost Atta Constantinescu, ministrul Comunicațiilor în regimul Antonescu. El nu era mare simpatizant al Mareșalului și se trăgea dintr-o familie cu tradiții politice liberale (era fiul unul fruntaș liberal și ministru de la începutul secolului cu porecla de Constantinescu-Porcul). El a mărturisit că se simțea mai în siguranță la Palat decît în oraș. Trebuie să scot în evidență că nu toți care au pătruns în Palat, au fost numiți miniștri.

Pe de altă parte, compoziția primului guvern Sănătescu nu a fost plănuită de dinainte, cum s-a scris în alte publicații. Este drept ca în ședințele secrete cu Regele, s-au discutat diferite posibilități. A existat chiar și o variantă Gigurtu, dar toate acestea nu erau decît sugestii aruncate în discuție și niciodată nu fuseseră considerate altfel. Am citit că alți autori au descris în amănunt toate versiunile puse pe masă în consfătuirile Regelui cu factorii politici. După cum am menționat mai sus, s-a făcut prea multă vîlvă de aceste discuții în care se vînturau tot felul de nume. Adevărul este că în după-amiaza zilei de 23 august, nici Regele, nici Sănătescu nu aveau o listă a guvernului și nici măcar o listă de personalități considerate ca fiind acceptabile pentru posturi de miniștri.

Nu pot spune cu preciziune cine a avut ideea de a numi pe cei patru semnatari ai declarației Blocului Național Democrat ca miniștri de stat fără portofoliu. Îmi amintesc că după ce generalul Sănătescu s-a întors de la Marele Stat Major și generalul Mihail a fost însărcinat să preia comanda pentru a da ordinele necesare pe front, sfătuitorii Regelui au discutat compoziția guvernului. La acea oră, Buzești, confirmase că nu avusese contact direct cu Maniu sau cu Brătianu, iar Stârcea ne spusese că Pătrășcanu îi comunicase ca răspuns că va veni la Palat după ce se va întuneca afară. Am fost foarte dezamăgit de atitudinea "factorilor politici" și mi-am zis "Halal de politicieni". Poate că sînt nedrept în aprecierea mea, deoarece fiecare din ei ar fi avut o justificare valabilă care i-a împiedicat să apară lîngă Rege în momentele atît de grave pentru viitorul țării.

În discuțiile duse s-a relevat că națiunea și guvernele străine (în special Marii Aliați) trebuiau să fie încredințați că țara este unită și acțiunea Regelui este sprijinită de partidele majoritare. Ținînd seama că Maniu și Brătianu erau în favoarea unui guvern de tehnicieni și Pătrășcanu cerea formarea unui guvern format din membrii partidelor, Regele a căutat un compromis care să împace și capra și varza. Un compromis, cum a fost numirea celor patru ca miniștri fără portofoliu, satisfăcea ambele puncte de vedere și demonstra unitatea de acțiune între Rege, armată și partide. Cred

că formula acestui compromis trebuie să fi venit din mintea fertilă a lui Buzești și adoptată de Rege, de Sănătescu și de ceilalți participanți la sfat. Pe scurt, hotărîrea de a include pe cei patru reprezentanți ai Blocului Național Democrat ca miniștri fără portofoliu s-a făcut înainte de venirea lui Pătrășcanu la Palat, și deci pe la ora șapte-opt (parcă îmi aduc aminte că atunci se întuneca).

Odată adoptată această formulă, s-a trecut la alegerea de miniștri. Ne mutasem în Palatul mare din Calea Victoriei în biroul lui Sănătescu unde se discutau numele ofițerilor superiori capabili să ocupe diferite posturi din cabinet. Sănătescu, care-i cunoștea pe toți, își dădea avizul și în cele mai multe din cazuri făcea chiar propunerea. Regele avea cuvîntul final. El sugerase pe Gheorghe Mihail ca șef al Statului Major, pe Aldea ca ministru de Interne, pe Buzești la Afacerile Străine, pe Negel la Justiție, pe Dombrovschi la Prefectura Capitalei.

Cînd a venit Pătrășcanu și a prezentat textul decretelor de legi pentru desființarea lagărelor și pentru eliberarea prizonierilor politici, aprobate în ședințele precedente de către "factorii politici", reprezentantul Partidului Comunist a cerut să i se încredințeze Ministerul de Justiție. Fiind în acest post, el devenea raportorul guvernului și al acestor măsuri și urma să contrasemneze decretul. Cred că aveam de a face cu o trăsătură de amor-propriu. Regele s-a înduplecat și a acceptat ca numirea să fie temporară, adică ad-interim. Decizia Regelui a fost acceptată. În schimb Negel a preluat portofoliul Agriculturii.

Îmi amintesc că la un moment dat ne-am întrebat ce s-ar întîmpla dacă reprezentanții partidelor nu vor primi să intre în guvern ca miniștri fără portofoliu. După o scurtă discuție s-a conchis că dacă acțiunea Regelui va eșua, dezaprobarea politicienilor nu va mai conta, întrucît nu vom supraviețui. Dar dacă va reuși, nici unul din ei nu va contesta hotărîrea regelui. Și așa a fost.

După cum am spus mai sus, numirile s-au făcut fără participarea semnatarilor înțelegerii Blocului Național Democrat. Singura excepție s-a făcut în cazul lui Pătrășcanu și aceea temporară. Pătrășcanu după ce a venit la Palat nu a mai avut prilejul și nici timpul să se consulte cu conducerea PCR și a acceptat situația așa cum o găsise. Desigur că nu pot ști ce s-a întîmplat în după-masa de 23 august în sînul conducerii PCR, dar nu era posibil ca membrii ei să fie la curent cu desfășurarea așa de rapidă a evenimentelor și ei au fost puși, ca și Pătrășcanu, în fața unui fapt împlinit. Sînt convins că în general, versiunile cu privire la formarea guvernului puse în circulație, fie prin presă sau în publicații apărute în țară și

în străinătate, au ca scop să apere interese personale. De asemenea, ele au fost menite să consolideze, prin repetiție, în mintea cititorului drept adevăr neclintit, ficțiunea conducerii și a participării masive și conștiente a unei grupări politice la îndeplinirea unui act fără precedent în istoria țării.

Pentru a menține controlul asupra comunicațiilor este chemat generalul șef al transmisiunilor (îmi amintesc vag că era generalul Constantin Eftimiu). Cum însă era plecat în inspecție în țară, apare șeful său adjunct, colonelul Octav Răuță. Cu ajutorul său, generalul Sănătescu poate fi în legătură cu unitățile militare și cu Marele Stat Major chiar la Palat. În același timp s-au tăiat și legăturile telefonice cu străinătatea.

Era acum după ora opt seara cînd se anunța că ministrul Germaniei dorește o audiență urgentă cu Suveranul. Baronul von Killinger, fost comandant de submarin în timpul primului război și acum un nazist de tristă amintire pentru cei ce au avut de a face cu el, era însoțit de consilierul de legație dr. Gerhart Stelzer. Regele i-a primit imediat, în picioare, în biroul Mareșalului, prezenți fiind generalul Sănătescu și Niculescu-Buzești, reprezentînd noul guvern. N-am participat la această întrevedere și deci nu însemn decît cele auzite mai tîrziu de la participanți. Killinger a început discuția cerînd informații cu privire la zvonurile legate de înlocuirea regimului Antonescu și la soarta Mareșalului. Regele îi declară că a numit un nou guvern sub conducerea lui Sănătescu, sprijinit de partidele politice din țară, iar că mareșalul Antonescu este sănătos și nevătămat. Misiunea noului guvern este de a scoate România din război și că negocieri sînt în curs pentru a realiza acest lucru. Noul guvern se consideră dezlegat de prevederile Pactului Tripartit și are libertatea de acțiune, avînd în vedere că Germania nu a respectat garanțiile formale date cu privire la apărarea integrității frontierelor. Niculescu-Buzești, declara că în ciuda acestor deficiențe, noul guvern dorește să mențină relații pașnice cu Germania. Generalul Sănătescu confirmă că noua conducere nu va lua măsuri ostile împotriva trupelor germane aflate pe teritoriul român atîta vreme cît nu se dedau la provocări și se primesc asigurări că evacuarea lor va fi făcută în timpul cel mai scurt posibil. El sugerează că fără întîrziere, reprezentanții autorizați ai comandamentului german să ia contact cu marele Stat Major pentru a face aranjamentele necesare. Killinger este furios. El amenință pe Rege și pe cei dimprejurul său că vor regreta acest pas și pleacă bufnind.

În oraș, năduful zilei a început să scadă, dar în Palat temperatura rămăsese încă ridicată din pricina activității intense. Știam acum că parte din comandamentele germane din București erau la

curent cu noua poziție a României și că, fără nici un fel de îndoială, vor lua contramăsuri. Comandamentul Militar al Capitalei este avertizat că de acum înainte ne putem aștepta la ciocniri cu trupele germane care trebuie să fie considerate ca inamice. Se dau stricte ordine ca unitățile românești să nu provoace pe nemți. Nu doream să începem ostilitățile, însă știam că una din condițiile armistițiului conținea clauza că România va trebui să ia parte în campania contra Germaniei. Cu cît întîrzia semnarea armistițiului, cu atît mai tîrziu vom fi siliți să începem o luptă nedorită.

Scurtă vreme după plecarea lui Killinger, primul dintre "factorii politici" apare la Palat. Este Lucrețiu Pătrășcanu. El adusese textul proclamației regale, revizuită în prealabil de Buzești și de Stârcea. Regele o studia cu atenție. Pătrășcanu adusese și textul celor două decrete de amnistie politică și de desființare a lagărelor de concentrare. Acestea fuseseră adoptate cu cîteva zile înainte, la ședința din 17 august, dacă nu mă înșel, de către toți reprezentanții partidelor majoritare și de sfătuitorii Regelui. Tot atunci se prepara textul prin care se reintroduce Constituția din 1923, abrogată cu șase ani înainte, de către Carol II. Legea fundamentală urma să rămînă în vigoare pînă cînd o nouă Adunare Constituantă, aleasă democratic și în libertate, va elabora o nouă constituție.

Pe cînd aceste documente sînt prelucrate, bătute din nou la mașină și semnate, se anunță sosirea la poarta Palatului a generalilor germani Erich Hansen, șeful misiunii militare și Alfred Gerstenberg, șeful apărării antiaeriene a teritoriului. Bănuind că este vorba de măsuri privitoare la evacuarea trupelor, Regele îi delegă pe Sănătescu și Buzești să-i vadă. În esență s-a repetat ce s-a spus ministrului german. Cînd generalul Sănătescu fusese informat de concentrări de trupe la sud de Ploiești cu indicații că se pregătesc de atac asupra Bucureștiului, el cere ca ele să fie dispersate imediat. Gerstenberg intervine atunci, spunînd că s-a pierdut legătura cu trupele germane din afara Capitalei și că restabilirea comunicațiilor nu mai depindea de comandamentul german. El se oferă să meargă la Ploiești pentru a preveni incidente cu ostașii români și pentru a lua măsurile cerute cu privire la evacuare. Mai adaugă că unități ale armatei române au barat șoseaua București– Ploiești la Băneasa și că dacă i se acordă un permis de liberă trecere, va putea să împiedice incidentele. Ceea ce spunea generalul Gerstenberg era în parte adevărat. Din cele comunicate de colonelul Dămăceanu în ultimele ore, știam că majoritatea centrelor de control și a comandamentelor germane din Capitală fuseseră izolate de formații românești. Știam, de asemenea, că cele mai multe nu mai aveau legături telefonice. Acolo unde nemții adoptaseră o atitudine ostilă, ei au fost dezarmați. De asemenea

un mic număr de detașamente românești (din care făcea parte și o unitate din regimentul de Gardă Călare sub comanda colonelului Marcel Olteanu) luaseră poziții defensive la podul de la Băneasa și controlau circulația către Ploiești. Generalul Sănătescu se lăsă convins și acceptă cuvîntul de onoare de general și ofițer al lui Gerstenberg că nu va iniția acțiuni ostile și-i dă permisul de liberă trecere. Pentru a-i asigura trecerea nestingherită prin liniile românești, colonelul Valeriu Selescu și maiorul B. Floroescu au fost însărcinați cu escorta. O dată ce mașina cu ofițerii români și germani au ajuns fără incident la Otopeni, la pozițiile nemțești, Gerstenberg ordonă arestarea ofițerilor români și el se pune în fruntea operațiilor împotriva armatei române.[1]

Aflînd de înlocuirea primului ministru, generalul Hans Friessner, comandantul grupului de armate Ucraina de sud, a considerat-o ca fiind în atribuțiile lui să ia măsurile necesare pentru apărarea spatelui frontului de sub comanda sa. El a ordonat formarea unui puternic detașament din unitățile aflate la Ploiești care să ocupe Capitala și să instaleze un guvern progerman. Ordinele sale au fost confirmate în timpul nopții de către Hitler. Nu știam însă la Palat că genralul Gerstenberg fusese informat prin radio de ordinele lui Friessner și că el fusese însărcinat cu îndeplinirea acestei misiuni. Pentru aceasta, el și-a călcat cuvîntul de onoare dat unui general român.

În cursul după amiezii, comunicațiile telefonice germane ce treceau prin centrala din Calea Victoriei fuseseră întrerupte, iar acum, colonelul Răuță înștiințase pe Sănătescu că echipele sale de transmisiuni lucrau pe străzile orașului tăind firele de telefon ce legau direct centrele de comandament germane. Generalul Iosif Teodorescu comunică faptul că a ordonat ca unități din regimentul de gardă al "conducătorului" să fie înglobate în detașamentul ce păzea podul de la Băneasa și că această operație fusese terminată fără incidente sau defecțiuni. Acest fapt era foarte important deoarece pînă atunci regimentul de gardă al "conducătorului" ca și întreaga jandarmerie, fuseseră considerate ca unități ce nu vor da ascultare ordinelor noului guvern.

Venirea la Palat a lui Pătrășcanu fusese urmată în scurtă vreme de sosirea lui Titel Petrescu, care, chiar în aceste momente era agitat, dar jovial, mîngîindu-și lavaliera tradițională. Mai tîrziu, cred că era zece seara, apare și "inginerul Ceaușu" care a fost prezentat Regelui, sub acest nume, ca șef al gărzilor patriotice a

1. Îndemnat de o aprigă determinare, colonelul Selescu izbutește să scape din mîna nemților și urmărește pe generalul Gerstenberg, capturîndu-l două zile mai tîrziu.

cărui existență nu o bănuiam până atunci. Acestea urmau să sprijine acțiune armatei în București. Au mai trecut multe săptămîni până cînd am aflat că "inginerul Ceaușu" nu era altul decît Emil Bodnăraș, un ofițer de artilerie care, cu cîțiva ani înainte, dezertase și fugise în Uniunea Sovietică.

Parcă trecuse o veșnicie de cînd fusese arestat Mareșalul și nici pînă acum nu primisem o veste directă de la "bătrînii"șefi de partide, adică Maniu și Brătianu. Regele terminase înregistrarea proclamației către țară și se făceau aranjamente ca aceasta să fie transportată fără incidente la studiourile din strada Berthelot. Regele semnează decretul de numire al noului guvern cu ultimele modificări. Singurii civili sînt Niculescu-Buzești, Dimitrie Negel și acum, Lucrețiu Pătrășcanu, ad-interim la departamentul Justiției.

.Copii ale acestor documente, împreună cu decretele ce fuseseră semnate mai devreme, desființînd lagărele și eliberînd prizonierii politici urmau să ajungă la studio înainte de ora zece seara pentru a fi radiodifuzate în cadrul obișnuitei emisiuni de știri. Pentru a asigura difuzarea proclamației, a fost convocat la Palat Vasile Ionescu, directorul Societății de Radio care avea autoritatea de a schimba programul și de a trece printre santinelele ce păzeau clădirea. El a fost trimis cu o mașină a Palatului, escortat de un ofițer al batalionului de gardă, împreună cu materialul ce urma să fie difuzat. Din pricina acestor precauțiuni, emisiunea știrilor a fost întîrziată cu circa 15 minute, și s-a creat o pauză dramatică care a deșteptat o mare curiozitate în rîndul ascultătorilor. Noi la Palat, am ascultat cu mare emoție emisiunea care anunța lumii întregi schimbarea de guvern și acceptarea condițiilor de armistițiu.

La această oră se bănuia că mesajul trimis la Ankara îndată după arestarea lui Antonescu prin Ministerul de Externe nu ajunsese la destinație și, cum emisiunile aparatului de radio sub controlul lui Rică Georgescu nu erau recepționate decît la anumite ore dinainte stabilite, s-a pus chestiunea trimiterii unui mesager la Ankara. La comandamentul Jandarmeriei, aflat pe Șoseaua Ștefan cel Mare, erau încartiruiți trei ofițeri englezi ce fuseseră parașutați în preajma Crăciunului din anul trecut. Ei erau colonelul A.G.C. de Chastelain, maiorul Ivor Porter și căpitanul Silviu Metzianu. Ei fuseseră prinși îndată ce au atins pămîntul, întrucît pilotul avionului nu găsise zona aleasă pentru parașutare. Ivor Porter în cartea "Operation Autonomous" a descris în detaliu misiunea ce a fost încredințată acestui grup, misiune ce a sporit suspiciunea Uniunii Sovietice față de intențiile Marii Britanii în România.

Iată că acum de Chastelain, care fusese eliberat împreună cu colegii săi la ordinul Regelui și adus la Palat, părea mesagerul cel mai nimerit de a duce la Cairo nu numai acceptarea condițiilor de

armistițiu, dar și primele știri directe de la București. La sugestia Regelui, se dau ordinele necesare pentru a pregăti pentru a doua zi dimineața, plecarea unui avion civil în Turcia. Comandorul Traian Udrischi, unul din adjutanții regelui și pilotul său personal confirma că nu existau probleme tehnice, dar sugerează că aterizarea să aibă loc la Istambul, care este mai aproape. El atrage atenția că exista un element de risc din pricină că avionul era expus la tirul bateriilor antiaeriene instalate pe coasta Mării Negre și se afla în raza de acțiune a avioanelor de vînătoare germane. Sănătescu alege din rîndul ofițerilor de stat major aflați în birou, pe colonelul Ștefan Niculescu să întovărășească pe de Chastelain. Între timp, Regele îl pune la curent pe mesagerul englez cu cele întîmplate și cu planurile militare preparate pentru a contracara inevitabilul atac german. Luasem cu toții cunoștință de arestarea colonelului Selescu la Otopeni și de concentrările de forțe germane la Ploiești.

Către miezul nopții aflăm că Ion Antonescu ceruse hîrtie pentru ca să-și scrie testamentul și că Mihai Antonescu dorea să vorbească cu Suveranul pentru a-i comunica detalii importante în legătură cu tratativele pe care le ducea cu ministrul Afacerilor Străine al Turciei, Menemencioglu. Iată scrisese un lung memoriu, dar pe care recitindu-l l-a distrus. Testamentul Mareșalului a fost păstrat și este reprodus în anexă. Documentul se referă doar la avuția Mareșalului și stabilește îndatoririle moștenitorilor.

După ce Regele părăsise Capitala, a avut loc transferul pazei Mareșalului și al lui Mihai Antonescu de sub răspunderea Batalionului de Gardă în grija echipei civile organizate de Partidul Comunist sub supravegherea "inginerului Ceaușu". S-a pus de multe ori întrebarea de ce s-a făcut acest pas. Unii au folosit acest incident ca o nouă dovadă de trădare. Ei vedeau în aceasta intenția de a vătăma integritatea și moralul armatei române de către o conspirație internațională sau pentru a deschide hoardelor bolșevice zăgazul, cu scopul de a distruge națiunea română.

Adevărul este că, hotărîrea cu privire la paza lui Ion Antonescu, de va trebui să fie arestat, a fost luată cu cîteva luni înainte de șefii partidelor politice împreună cu Regele la una din ședințele ținute la Palat. La nici un moment nu s-a propus executarea lui. Toți participanții au fost de acord ca soarta lui să fie decisă de noul guvern pe baza legilor existente. Cu toate că în emisiunile posturilor de radio aliate se vorbea fără încetare de cei în posturi de răspundere care erau pe lista criminalilor de război, niciodată în discuțiile de la Cairo nu s-a menționat dacă, cei ce erau răspunzători de operațiile militare din Rusia, se aflau pe această listă. Se poate că aceasta se datora elgezilor care nu uitaseră că Ion Antonescu fusese atașat militar la Londra și care

bănuiau ei că, o dată ce va înțelege că războiul este pierdut, se va detașa de Hitler. Li se părea logic că realinierea politicii României alături de aliații tradiționali este mai ușor de înfăptuit cu Antonescu la postul de comandă întrucît avea sub controlul său armata și întreg aparatul de stat.

Cînd s-a ridicat problema arestării lui Ion Antonescu s-a discutat și chestiunea deținerii sale pentru o vreme mai îndelungată pînă cînd va putea fi judecat de către instanțele românești după legile în vigoare. În nici un caz, el nu trebuia să ajungă în rîndurile unităților germane, unde ar fi putut să organizeze un guvern rebel creînd disensiuni în rîndurile populației și ale armatei. Comandanții de mari unități pe care Regele îi sondase în această privință, au fost unanimi în a declara că misiunea armatei este de a lupta pentru apărarea țării și nu de a păzi prizonierii politici. Regele era de acord cu această poziție a armatei.

În această privință, Regele și factorii politici aveau o problemă dificilă de rezolvat, cauzată de lipsa de încredere în poliție și în jandarmerie, organele statului pentru păstrarea ordinei. Ele fuseseră transformate în ultimii ani în organizații de persecuție a oponenților regimului antonescian, și deci Antonescu nu putea fi încredințat nici poliției, nici jandarmeriei. Lucrețiu Pătrășcanu a propus ca să se organizeze în mod provizoriu un grup de civili, oameni de încredere din cele patru partide politice care să preia temporar paza Mareșalului, pînă cînd poliția și jandarmeria vor fi reorganizate. El era gata să ofere voluntari din rîndul Partidului Comunist și sugera ca și celelalte partide să facă același lucru. Atît Maniu cît și Brătianu au declarat că vor studia problema și că vor da un răspuns la viitoarea ședință. Regele a fost de acord cu aceasta, fiind de părere că se discuta o problemă ce cădea în atribuțiile partidelor.

În ședința următoare la Palat (cred că era la 17 august), Maniu a fost singurul care a anunțat că are o echipă de național-țărăniști sub ordinele lui Ilie Lazăr disponibilă pentru această misiune. Atunci s-a hotărît ca acești prizonieri speciali vor fi păziți de civili, care nu vor fi intimidați de uniformă, nici de rangul celor aflați în grija lor. Dar după 23 august, Maniu a comunicat că Ilie Lazăr și cu echipa lui era în Transilvania, participînd la lupte, și deci nu era liber pentru misiunea de la București. În urma acestei declarații, paza Mareșalului a rămas în sarcina Partidului Comunist, din pricina carenței celorlalte partide. În ședința menționată mai sus, îmi amintesc că la cererea Regelui și a generalului Sănătescu și în prezența lui Maniu și a lui Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu a dat asigurări formale și categorice în numele său personal și al Partidului Comunist cu privire la tratamentul arestaților. El a garantat că aceștia vor fi tratați cu demnitate și omenie și că nimeni

nu se va atinge de un fir de păr din capul lor. Din cîte știu, nimeni nu s-a plîns de felul cum au fost tratați arestații pînă cînd au fost preluați de către armata sovietică.

După cum am notat mai înainte, scurta vreme după ce declarația regală a fost transmisă la radio, grupuri de oameni au început să se adune în Piața Palatului. Încetul cu încetul am putut să distingem, în dosul ferestrelor închise, cum murmurele mulțimi se transformau în strigătul: "Trăiască Regele!" La îndemnul generalului Sănătescu și a celorlalți sfătuitori, regele Mihai apare singur în balconul central luminat de reflectoarele instalate în timp de pace și care nu mai fuseseră aprinse de mai bine de patru ani. Mulțimea aclama pe Rege și în mod spontan începe să cînte imnul național: "Trăiască Regele!". Mi-a rămas drept o imagine simbolică a tînărului rege izolat, singur, în balcon, prins de razele reflectoarelor pe fațada masivă a Palatului. În restul domniei sale, regele Mihai a rămas tot singur purtător al răspunderii și simbol al rezistenței anticomuniste, sprijinit de masiva încredere a poporului român. Îmi amintesc cu emoție de acest moment și știu cît de mult ne-a îmbărbătat atunci această manifestație spontană. Și dacă aveam nevoie de ceva, aveam nevoie de încurajare.

Din informațiile care veneau la biroul militar de la Palat, era clar că pericolul imediat venea din partea concentrărilor de trupe germane semnalate în regiune Ploiești. Știrile primite de Marele Stat Major confirmau că se pregătește o operație majoră pentru a străpunge apărarea Capitalei, pentru a ocupa orașul, pentru a despresura comandamentele blocate de detașamentele românești și pentru a instala un guvern progerman. O dată cu venirea zorilor se bănuia că aviația germană va deveni activă și că unul dintre obiectivele principale ale atacului va fi Palatul Regal. La acea oră, era mare îndoială între cei aflați la Palat că unitățile românești, adunate în grabă și constituite din recruți, vor putea să reziste confruntării cu detașamentele germane. Știrile de pe front continuau să indice o situație confuză și fluidă. În restul țării era liniște.

Generalul Sănătescu împreună cu membrii noului guvern aflați la Palat sfătuiesc pe Suveran să părăsească orașul. Militarii nu aveau sută la sută încredere că atacul german va fi respins și nu voiau să pună persoana Regelui în pericol.Pe de altă parte, Sănătescu și colegii săi doreau să se concentreze asupra problemelor imediate ca încheierea neîntîrziată a armistițiului, păstrarea intactă a unui număr cît mai mare de unități românești, și aprovizionarea populației. Principala misiune a Regelui, și anume ieșirea României din Axă, fusese îndeplinită, iar militarii se vor ocupa de luptele cu nemții, de va fi nevoie. După o perioadă de discuții, Regele văzînd unanimitatea cu care acest sfat este prezentat, se lăsă înduplecat.

Bazat pe informațiile pe care Sănătescu le avea la dispoziție, el recomanda Oltenia ca o regiune care este în afara căilor de retragere ale forțelor germane, și care era lipsită de prezența lor. El sugerează că odată ajuns la Craiova, să fie căutat generalul Marin Manafu, comandantul corpului de armată, care va putea indica o localitate convenabilă ca reședință regală temporară. Ca să mă aflu în treabă, eu vorbesc de localitatea Valea Sadului, aflată în defileul Jiului, unde era instalată o fabrică de muniții. Aceasta era ușor de apărat cu forțe reduse, valea fiind foarte îngustă și înconjurată de vîrfuri înalte. Din această cauză, și un atac aerian era greu de dus la capăt. Se alege acest loc ca o destinație inițială. Regele însărcinează pe căpitanul Vergotti să prepare un convoi de mașini redus. Regele studiază hîrtiile și decide traseul caravanei. Vom părăsi Bucureștiul pe șoseaua Alexandriei, iar de la Alexandria ne vom îndrepta spre Roșiorii de Vede, trecem Oltul și ajungem la Caracal și apoi la Craiova. Distanța de aproximativ 225 km poate fi acoperită în circa cinci ore, avînd în vedere că circulăm noaptea cu luminile de camuflaj și de condițiile necunoscute ale drumului, opriri la controale militare, etc. În aceeași vreme,un mesager este trimis la Sinaia pentru a comunica colonelului Negulescu destinația noastră temporară, astfel ca regina Elena, împreună cu anturajul ei, să ajungă acolo în ziua următoare.

După ce Regele își ia rămas bun de la cei prezenți la Palatul Regal, părăsim Capitala pe la ora două noaptea, oprindu-ne la numeroase puncte de control organizate de unități românești. Pe Splaiul Independenței, un ostaș nefiind mulțumit de reacția încetă a stopării mașinilor, trage o rafală de somație în aer. Desigur că reacția a fost bruscă, dar fără incident, Regele fiind mulțumit de conștiinciozitatea cu care echipele de control își îndeplineau misiunea. Dar însoțitorii săi erau mai îngrijorați de siguranța Suveranului și din această cauză s-a hotărît trimiterea înainte a uneia din mașinile de escortă să anunțe că este urmată de un mic convoi cu un grup de ofițeri ai Marelui Stat Major. Convoiul este compus din cinci mașini. Una, condusă de Rege acompaniat de colonelul Emilian Ionescu și de mine. Restul convoiului era format din două mașini cu cîte trei subofițeri, o mașină a Siguranței condusă de credinciosul Nae Cismaru, întovărășit de doi agenți civili. A cincea mașină era condusă de căpitanul Vergotti cu comandorul Gherghel și maiorul Dumitrescu. Despărțirea de cei rămași la palat a fost plină de emoție, dar cu siguranța că ne vom revedea în scurtă vreme, nevătămați.

Îmi amintesc că îndată ce am ieșit din București am observat o scenă neobișnuită pe care am reținut-o clară pînă și în ziua de azi. Am întîlnit un convoi de camioane încărcate cu soldați germani

în drum spre Capitală, în timp ce pe ambele margini ale șoselei, pe jos, în șir indian, în aceeași direcție, avansau unități românești. Cu tristețe, admiram pe tinerii ostași a căror hotărîre va decide soarta Capitalei și a țării. Cu tristețe scriu că știam că mulți nu vor reveni la căminele lor din confruntarea către care se îndreptau. Și tot atunci mi-au sunat în urechi cuvintele lui Mircea cel Bătrîn din scrisoarea a III-a: "Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul..."

Nu mai exista îndoială că în zorii zilei, unitățile se vor afla în luptă. Doream ca acest conflict să fie cît mai scurt, cu victoria pentru țară și cu pierderi minime. Și așa, cu inima strînsă de anticipația conflictului în desfășurare, cu extenuarea nervoasă a unei zile fără precedent și cu legănatul mașini, aținesc.

JOI 24 AUGUST

În timp ce eu dormeam, convoiul nostru își croiește drum în noapte prin Roșiorii de Vede, podul peste Olt, prin Caracal, și apoi spre Craiova. La marginea orașului ne oprim pentru o haltă și în special pentru a trimite pe colonelul Emilian Ionescu să ia legătura cu generalul Marin Manafu, comandantul Corpului I Teritorial, sau șeful său de Stat Major, pentru a afla ultimele știri cu privire la situația din București și la destinația noastră. Se luminase de ziuă și iată că pe cerul senin se poate zări, la o mare înălțime un avion. Era un avion cu două cozi (fuselaje) care, regele și cu mine am hotărît că aparținea forțelor americane și era folosit pentru recunoaștere și fotografiere. Cum venea din direcția Bucureștiului, am ajuns la concluzia că luase fotografiile obiectivelor pe care le descrisesem în telegrama din 22 august, solicitînd bombardarea barăcilor germane de la Băneasa. Deci nu eram singuri în lupta noastră. În timp ce așteptam reîntoarcerea lui Emilian, iată că la o mică distanță de noi se oprește o serie de camioane cu soldați germani. Imediat trece un fior de îngrijorare printre membrii escortei noastre. O privire mai atentă însoțită de confirmarea prin binoclu ne liniștește. Și nemții sînt oameni, făceau și ei haltă de ajustare în plin cîmp. În cîteva minute, se urcă în camioane și se îndreaptă spre Caracal.

RĂSPUNSURI ȘI CLARIFICĂRI

Profesorul Dinu C. Giurescu a citit o versiune a acestui capitol în 1984 și corectată în 1987 și a adresat autorului un număr de întrebări la care Mircea Ionnițiu a răspuns cu clarificările reproduse

aici fără referință directă la paginile textului anterior, dar care sînt folositoare pentru completarea acestui valoros document.

*

– Discuțiile relativ la menținerea Capitalei sub controlul armatei române au avut loc în timpul consfătuirilor secrete de la Palat cu experții militari: generalii Sănătescu, Mihail și Aldea, colonelii Rusescu și Dămăceanu. Aceștia la rîndul lor au vorbit cu alți militari (bănuiesc cu generali ca Niculescu-Cociu, Teodorescu, Vasiliu-Răşcanu, Mardare, Racoviță ș.a.).Pentru a asigura succesul operațiilor militare s-a încercat să se afle numărul și dispozitivul efectivelor germane în România. Nici Marele Stat Major nu avea la dispoziție aceste date, ceea ce făcea foarte dificilă evaluarea riscurilor. Din această cauză și din pricină că unitățile române din București și împrejurimi care erau periodic trimise ca întăriri pe front înainte de a fi înlocuite cu noi unități, a făcut ca militarii să fie foarte pesimiști în cea ce privește apărarea Capitalei.

În cursul ultimei ședințe secrete ținute la Palat (21 august) cu reprezentanții partidelor politice (Maniu, Brătianu, Pătrășcanu și Titel Petrescu) s-au luat următoarele hotărîri:

*

1. Confruntarea între Rege și Mareșal va avea loc pe ziua de 26 august, ora 1 pm.

2. S-a aprobat textul și trimiterea telegramei adresate Comandamentului Aliat de la Cairo, cerînd bombardarea instalațiilor militare germane la nord de București (Otopeni), cît și a liniilor de comunicații din Ungaria și Iugoslavia care ar facilita intrarea întăririlor germane pe teritoriul românesc. Aceasta este prima comunicare care a fost trimisă în numele Regelui.

3. Cel mai tîrziu la 23 august, ora prînzului, se va comunica Regelui compoziția noului guvern aprobată de cele patru partide ale Blocului Național Democrat.

4. Regele, ajutat de militari se va ocupa de luarea măsurilor necesare pentru a asigura controlul armatei române asupra Capitalei și a restului țării.

5. Reprezentanții partidelor politice vor căuta să se izoleze pentru a nu atrage atenția autorităților și a serviciilor secrete prin activitate sporită, ținînd seama de iminenta acțiune militară.

*

Deci, în dimineața zilei de 23 august, după ce regele hotărîse că acțiunea de scoatere a României să aibă loc chiar în acea zi, nu mai exista posibilitatea de a primi avizul partidelor politice.

Cei de la Palat nu știam unde s-au dispersat conducătorii, întrucît nu ne-am gîndit că ar fi fost nevoie de a lua legătura cu dînșii înainte de începerea acțiunii militare prevăzute pentru 26 august.

După ce s-a aflat că Antoneștii vor veni la Palat, și în urma hotărîrii Regelui de a confrunta pe Mareșal cu privire la armistițiu, s-a decis ca reprezentanții partidelor politice să fie avizați de noile circumstanțe și de avansarea acțiunii militare cu trei zile înainte de data hotărîtă.

*

Generalii români, cei care se bucurau de mare prestigiu în armată, considerau cuvîntul dat, sfînt. Generalul Sănătescu educat în același spirit, s-a încrezut în cuvîntul de onoare dat de un general (Gerstenberg), lucru care s-a soldat cu arestarea a doi ofițeri de Stat Major români și cu bombardarea Bucureștiului de către aviația germană. În declarațiile date de Maniu la procesul Antonescu reiese din nou înalta prioritate pe care Mareșalul o acorda cuvîntului său dat lui Hitler. Trebuie să ne amintim că mărimea efortului armatei române dincolo de Nistru nu era fixată în nici un document, înțelegere sau pact. Ea depindea exclusiv de decizia "Conducătorului".

*

Colonelul Emilian Ionescu, împreună cu maiorul Anton Dumitrescu se aflau la capul scărilor care duceau la etaj în Casa Nouă și care făcea un unghi de 90 de grade la capătul opus intrării cu holul care separa Salonul Galben de biroul Regelui. Colonelul Ionescu, care era adjutantul de zi, îl primise pe Mareșal la intrarea în Palat, și-l escortase la Casa Nouă în Salonul Galben. Apoi s-a postat la capătul holului în colțul cu capul scărilor, așteptînd ordinele Regelui.

*

Nu pot să spun cu precizie cine a avut ideea de a numi pe cei patru semnatari ai manifestului Blocului Național Democrat drept miniștri fără portofoliu. Amintirea mea este că după ce Sănătescu s-a întors de la marele Stat Major și generalul Mihail a fost însărcinat să preia comanda acestuia pentru a trimite comandanților de mari unități de pe front ordinele necesare, s-a discutat compoziția guvernului. La acea oră, Buzești, confirmase că nu a avut contact direct cu Maniu și nici cu Brătianu, iar Stârcea ne spusese că Pătrășcanu și Titel petrescu vor veni la Palat după ce se va întuneca afară (?!?)

*

Cu toate că eu am rămas și astăzi indignat de importanța redusă pe care acești politicieni o dădeau gestului regesc în acel moment, trebuie să mă forțez să-mi amintesc că aveam de a face cu oameni politici care nu erau dispuși să ia riscuri inutile. Cu toate acestea îmi amintesc că unul din ei, Maniu, în timpul primului război mondial, nu a ezitat să ia comanda contingentelor de voluntari pentru a menține ordinea la Viena.

*

Discuția a relevat că națiunea ca și guvernele străine (în special Marii Aliați) trebuiau să fie încredințate că țara este unită și că acțiunea Regelui este sprijinită de partidele majoritare. Știind că Maniu și Brătianu doreau un guvern format din "tehnicieni" și că Pătrășcanu, împreună cu Titel Petrescu cereau un guvern format din membrii partidelor, am căutat o formulă care să împace capra cu varza. Un compromis, cum a fost numirea celor patru ca miniștri fără portofoliu ambele puncte de vedere și demonstra unitatea de acțiune între Rege, armată și partide. Cred că formula numirii celor patru reprezentanți drept miniștri fără portofoliu, trebuie să fi venit din mintea fertilă a lui Buzești și adoptată de Rege, de Sănătescu și de ceilalți de la Palat, ca soluția optimă.

*

Odată aprobată această soluție, s-a trecut la alegerea de miniștri "neutri". Acum ne mutasem în Palatul Mare, în biroul lui Sănătescu unde se discutau numele ofițerilor superiori capabili să ocupe diferite posturi din cabinet. Sănătescu, care-i cunoștea pe toți, își dădea avizul și în cele mai multe cazuri, făcea chiar propunerea. Regele avea cuvîntul final. El sugerase pe Mihail ca șef al Statului Major, pe Aldea ca ministru al Internelor, pe Buzești la Afacerile Străine, pe Negel la Justiție, pe Dombrovski la prefectura Capitalei.

*

Cînd a venit Pătrășcanu, și a prezentat textul decretelor de legi pentru desființarea lagărelor și pentru eliberarea prizonierilor politici, reprezentantul Partidului Comunist a cerut ca să i se încredințeze Ministerul de Justiție. În acest fel, ca raportor al guvernului și al acestor măsuri, el urma să le contra- semneze. Regele s-a înduplecat și a acceptat temporar propunerea sa, numirea fiind făcută ad-interim. Decizia Regelui a fost primită de cei în cauză.

*

Îmi amintesc că la un moment dat ne-am întrebat ce s-ar întîmpla dacă reprezentanții partidelor nu vor primi să intre în

guvern ca miniștri fără portofoliu. După o scurtă discuție am conchis că dacă acțiunea Regelui nu va avea succes, dezaprobarea politicienilor nu va ma conta, deoarece vom fi cu toții executați. Dar dacă va reuși, nici unul din ei nu va contesta hotărîrea Regelui. Și așa a fost.

*

Vasile Liveanu în "Revista de Istorie" din octombrie 1976, tomul 10 (pag.1502), scrie despre o întîlnire pe care Sănătescu ar fi avut-o cu Maniu și Dămăceanu în dimineața zilei de 23 august cu care prilej, Maniu ar fi respins din nou propunerea de a conduce noul guvern. Eu nu-mi aduc aminte de așa ceva. Pare foarte puțin probabil ca Sănătescu să fi văzut pe Maniu și pe Dămăceanu împreună, căci nu avea nici un rost o asemenea întrevedere. Nici nu sînt de acord cu versiunea pe care o scrie mai departe Liveanu cu privire la formarea guvernului. Majoritatea numirilor s-au făcut la Palat fără nici o consultare cu reprezentanții Blocului Național Democrat. Cum am menționat mai sus, singura modificare s-a făcut în cazul lui Pătrășcanu, la cererea lui. Pătrășcanu nu a avut prilejul și nici timpul să consulte conducerea P.C.R. și a luat asupra lui răspunderea numirilor. Desigur că nu pot ști ce s-a întîmplat în după-masa lui 23 august în sînul conducerii P.C.R., dar nu cred că aceasta a fost consultată, fiind pusă în fața faptului împlinit. Cred că, în general, versiunile cu privire la formarea guvernului care au apărut în presă, fie publicații din țară sau străinătate, au ca scop să apere interse personale și să demonstreze participarea activă și conștientă a unuia sau a altuia la îndeplinirea unui act fără precedent.

*

Pe scurt, hotărîrea de a include pe cei patru reprezentanți ai Blocului Național Democrat ca miniștri fără portofoliu a fost făcută înainte de venirea la Palat a lui Pătrășcanu, deci cred că în jurul orei opt (cred că la București, vara, soarele apune la acea oră).

*

Nu cred că în scrierile mele anterioare am descris cum aveau loc la Palat întrevederile secrete cu reprezentanții partidelor politice. Poate că acum a devenit necesar să fac acest lucru pentru ca să pot să răspund la întrebarea pusă.

*

Cu ajutorul lui Buzești și a lui Stârcea, se alegea o dată care convenea tuturor și pentru care exista o justificare plauzibilă ca

Regele să vină la București. Aceasta putea fi o zi de vînătoare în bălțile Dunării sau lecții de zbor, sau ceva similar. Buzești îl vedea des pe Maniu cînd vizita pe Barbu Știrbey și verifica dacă era o seară liberă; Ionel Stârcea la început făcea contactul cu Lucrețiu Pătrășcanu prin colonelul Octav Ullea, care era Maestrul de Ceremonii (se ocupa de protocol) și care era într-un fel înrudit cu Pătrășcanu. Mai tîrziu, cred că la cererea lui Pătrășcanu, Ionel lua legătura cu el prin Gh. Ionescu-Bălăceanu (cancelarul Palatului) și Safianu (negustor de covoare? care trăiește în Florida). Titel Petrescu era în legătură cu Pătrășcanu, iar Maniu cu Brătianu. Nu a existat vreodată o complicație pentru a stabili data consfătuirii.

Pregătirile care se făceau la Palat pentru a menține secretul întîlnirilor nu era neobișnuite. Regele trăia o viață foarte modestă și deci serile erau petrecute, dacă era la Sinaia, în micul castel Foișor, iar dacă era la București, în Casa Nouă. Amîndouă aceste locuințe erau foarte simple, chiar dacă nu ne referim la palate sau castele. De plidă, Casa Nouă, care astăzi nu mai există (a fost distrusă la 23 august de atacurile aeriene nemțești), avea la parter apartamentul Regelui constituit dintr-o cameră de dormit, un birou și o cameră de baie, și apoi sufrageria și Salonul Galben. La etaj se afla apartamentul fostului rege Carol, acum folosit de Regina-Mamă și vestitul seif pentru timbre. Atît. Nu erau apartamente somptuoase, în comparație cu locuințe luxoase pe care le-am văzut înainte de război în Capitală.

*

La ora zece seara, personalul de serviciu, puțin cît era, se retrăgea, și doar valetul Regelui mai rămînea dacă era nevoie. Gheorghe Olteanu a fost unul din oamenii de încredere și foarte discret. Cum intrările la Palat erau păzite de santinele din Batalionul de Gardă al Regelui, oricine care vroia să intre în incintă, urma să fie identificat. Cu ajutorul lui Ionel Stârcea, a lui Bălăceanu sau al meu, toți demnitari ai Palatului, puteam aduce vizitatori fără a-i identifica. Adică musafiriii se aflau într-una din mașinile pe care noi le foloseam obișnuit în treburile noastre zilnice și care erau recunoscute ca făcînd parte din mașinile Palatului. Eu, de plidă, foloseam mașina Siguranței, care era detașată la Palat pentru a asigura siguranța Regelui în deplasări. De fapt, erau două mașini (100-B și 101-B) care făceau cu schimbul escorta Regelui sau a Reginei cînd ieșeau din incinta Palatului. Șoferii acestora, făceau serviciul la Palat de ani de zile, încă de pe vremea cînd mergeam la școală și deci îi cunoșteam bine. Amîndoi, erau numiți Nae, și erau oameni de absolută încredere. Foloseam pe unul sau altul pentru drumurile mele secrete și pentru a aduce pe unul sau altul

din reprezentanții partidelor politice la Palat. Îmi amintesc că pe Pătrășcanu, ca și pe Titel Petrescu îi întîlneam la o oră dinainte fixată la un colț de stradă. Acolo el se urca de grabă în mașină și ne asigurăm că nu era urmărit și apoi ne îndreptam direct la Palat. La intrare (de obicei pe la Sf. Ionică) santinela verifica că avea de a face cu o mașină a Palatului, și ne dădea drumul fără a legitima pe pasageri. De se întîmpla ca unul din soldați să fie mai strict, eu aveam legitimația mea de secretar al Regelui, care justifica admiterea mea la orice oră.

*

Cu Maniu sau Brătianu, era mai simplu. Maniu venea deseori la Barbu Știrbey la cină. Știrbey locuia pe Calea Victoriei și casa bătrînească avea mai multe ieșiri. Una din ele pe strada Banului. Șeful Partidului Național-Țărănesc, care era urmărit de agenții Siguranței, folosea această ieșire pentru a intra neurmărit în mașina mea, pe cînd agenții guvernului așteptau în mașina lor parcată pe Calea Victoriei. La terminarea ședinței, îl aduceam din nou la poarta de pe strada Banului.

*

O dată ce toți erau adunați, în prezența Regelui, adică cei patru, Maniu., Brătianu, Pătrășcanu și Titel Petrescu, plus Buzești, Stârcea și cu mine, luam loc în jurul mesei din camera de cină a casei Noi. Generalul Sănătescu a asistat la unele ședințe. Discuțiile duse erau într-un ton civilizat și problemele existente erau examinate cu amănuntul. Nu exista protocol. Cine avea ceva de spus, își spunea părerea, așteptînd ca să termine cel care vorbea. Cu toate că eu eram secretarul Regelui, nu țineam note pe marginea discuțiilor sau hotărîrilor luate. Din această cauză, după atîția ani, îmi vine greu să îmi amintesc de multe detalii pe care aș fi dorit să le fi însemnat. Dar pe acea vreme, ne era teamă ca orice document, însemnare, notiță, să fie descoperită de vreunul din agenții Siguranței sau al Gestapoului care știam că mișunau în jurul nostru. În acest caz, dacă nu ne puneam viața noastră în pericol, fără îndoială alții ar fi fost sacrificați, și întreaga acțiune de a scoate România din război ar fi fost anulată. Poate că am fost excesiv de prudenți, dar știu că s-a menținut secretul. Toate antenele noastre la Ministerul de Interne și la Președenția Consiliului au verificat că nu se știa nimic de întrevederile Regelui cu cei patru politicieni. Pe acea vreme, circulau o mulțime de zvonuri în București cu privire la un probabil armistițiu, dar numele Regelui nu era asociat cu negocierile pe care unii politicieni se lăudau că le duc în străinătate.

*

Nu pot preciza cine a fost însărcinat cu întocmirea proclamației regale. De obicei Buzești sau cîteodată Stârcea, care se ocupau cu scrierea primelor versiuni ale cuvîntărilor Regelui și a mesajelor care erau trimise la Cairo, să-și fi luat această sarcină. S-ar putea ca Pătrășcanu să fi obținut de la unul din ei prima versiune și la care să fi adăugat o frază, două, cu privire la noile decrete și la introducerea în vigoare a Constituției din 1923, și deci să fi adus în acea seară textul modificat al proclamației, împreună cu decretele de desființare a lagărelor și al eliberării deținuților politici. Știu că în momentele acelea, funcționam ca o echipă unită și singura problemă dominantă era teama că unitățile disponibile ale armatei române să nu poată face față represaliilor germane, care știam că vor urma o dată ce se anunța numirea unui nou guvern fără participarea lui Ion Antonescu.

*

Regele a părăsit Palatul între orele două și trei dimineața, la insistența generalului Sănătescu și a celorlalți membri ai noului guvern. Rolul inițial al Regelui se terminase și acum revenea armatei menirea să continue acțiunea. Pentru viitor, era important ca Regele să fie apărat pentru a duce mai departe sarcinile cerute de noua situație și deci să nu fie pus în primejdie. Retragerea lui într-o zonă lipsită de prezența trupelor germane era imperativă și plecarea lui din oraș nu trebuia să întîrzie. Sănătescu a recomandat ca Regele să ia legătura cu generalul Manafu la Craiova, pentru a determina regiunea care poate fi apărată mai ușor cu ajutorul unităților pe care le avea la dispoziție față de un atac german. O coloană de cinci mașini a părăsit Palatul. Regele conducea cea de a doua mașină (era un Buick decapotabil, cu capota coborîtă) în care se mai afla colonelul Emilian Ionescu și cu mine.

*

Pe lîngă răspunsurile de mai sus la întrebările puse de Profesorul Dinu C. Giurescu, ciornele lăsate de Mircea Ionnițiu conțin fragmente importante scrise pentru capitole care nu au fost terminate. Acestea sînt publicate mai jos, deoarece conțin amintiri și impresii importante din acea perioadă a istoriei României.

*

Relațiile între Rege și Ion Antonescu nu au fost niciodată excelente, dar pe măsură ce trecea timpul, ele se înrăutățeau. Mareșalul îl considera pe regele Mihai drept un copil incapabil de a judeca și pe care el îl suise pe tron, în lipsă de altă soluție. Ion Antonescu se considera salvatorul monarhiei și ca atare se aștepta

la recunoștință și ascultare din partea tînărului suveran. Îngrădirile pe care le pusese Regelui erau înjositoare. El nu putea să-și aleagă prietenii sau să numească demnitari la curtea regală fără asentimentul Mareșalului. Ba mai mult, ofițerii care compuneau Casa Militară erau aleși de Mareșal, este drept, dintre cei mai buni din armată. Faptul că Regele era oprit să vadă și să consulte politicienii de orice culoare ar fi fost, continua supraveghere a activităților regale de către organele Siguranței, nu erau circumstanțe care să îmbunătățească relațiile între Palat și Președenția Consiliului de Miniștri.

*

Cum eram zi de zi cu Regele în acea vreme, îmi dădeam seama cît de lipsite de adevăr erau cele ce se imputau Suveranului și cît îl durea faptul că pînă și cuvintele sale erau puse la îndoială. Mareșalul, poate din pricina grijilor cauzate de afacerile de stat, devenise mai irascibil decît de obicei și exploziile sale neașteptate deveniseră mai dese. Nu degeaba fusese poreclit în armată "cîinele roșu".

*

Mihai Antonescu, ministrul de Externe și mai tîrziu vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, era o altă poveste. Neînrudit cu Mareșalul, îi arăta un mare devotament și era răsplătit cu trecerea cu vederea a defectelor sale. Nu era întotdeauna înrudit cu adevărul, manevrînd între membrii partidelor de opoziție pentru a menține relații tolerabile cu toate fracțiunile. În domeniul politicii externe, de asemenea încerca să mizeze pe toate numerele pentru a-și asigura supraviețuirea în victoria oricărui combatant. Ținea discursuri bombastice și înflorite cu tot felul de imagini poetice ca de plidă "Cu gleznele înfipte în glia strămoșească, pășim cu entuziasm..." Poate singura calitate pe care am găsit-o în Mihai Antonescu, în afară de loialitatea față de Mareșal, era atenția pe care o dădea relațiilor între Rege și Mareșal. El făcea eforturi considerabile pentru a domoli fricțiunile.

*

În luna ianuarie 1942, Regele a fost invitat la o vînătoare în Bucovina, unde a stat timp de zece zile. Fiind și eu prezent la această vacanță, știu că tot scopul acestei călătorii era ca Regele să participe la cîteva zile în care se spera că se vor putea doborî cîțiva mistreți. Era o iarnă foarte friguroasă și am tremurat de frig tot timpul. A fost și prilejul de a întîlni cîțiva din reprezentanții nobilimii rămase de pe vremea ocupației austriece. Cu toate că nu

am avut prilejul să împuşc un mistreţ, totuşi am putut să constat cît de cumplită poate fi iarna în Bucovina.

*

Cîteva săptămîni de la întoarcerea Regelui în Capitală, a fost învinuit că el a folosit pretextul vînătorii pentru a se întîlni în secret cu Iuliu Maniu. Această ultimă acuzaţie a pus vîrf la problemele între Rege şi Mareşal. În urma acestui incident, o provocare fără bază în realitate, relaţiile între cei doi deveniseră imposibile. Atunci a trebuit să se recurgă la sfaturile înţelepte ale veneratului preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie, Dimitrie G.Lupu, pentru a se ajunge la o destindere. Este de prisos să spun că tensiunea între Rege şi şeful guvernului nu era îndeobşte cunoscută şi că ea avea puţin efect asupra afacerilor statului, căci toată puterea era concentrată în mîinile lui Antonescu. Starea de tensiune nu era cauzată de duşmănie sau de rivalitate, ci o nepotrivire de caractere, în momente extrem de grave.

ANEXE

Mesajul transmis prin radio la Cairo în ziua de 23 august 1944.
Testamentul mareșalului Ion Antonescu scris la 23 august 1944.
Proclamația regelui Mihai citită la radio în seara de 23 august 1944.
Planul reședinței regale "Casa Nouă" în dosul Palatului din Calea Victoriei.

CASA MILITARĂ A M. S. REGELUI
Roy

Fig. 1

CASA MILITARĂ A M. S. REGELUI

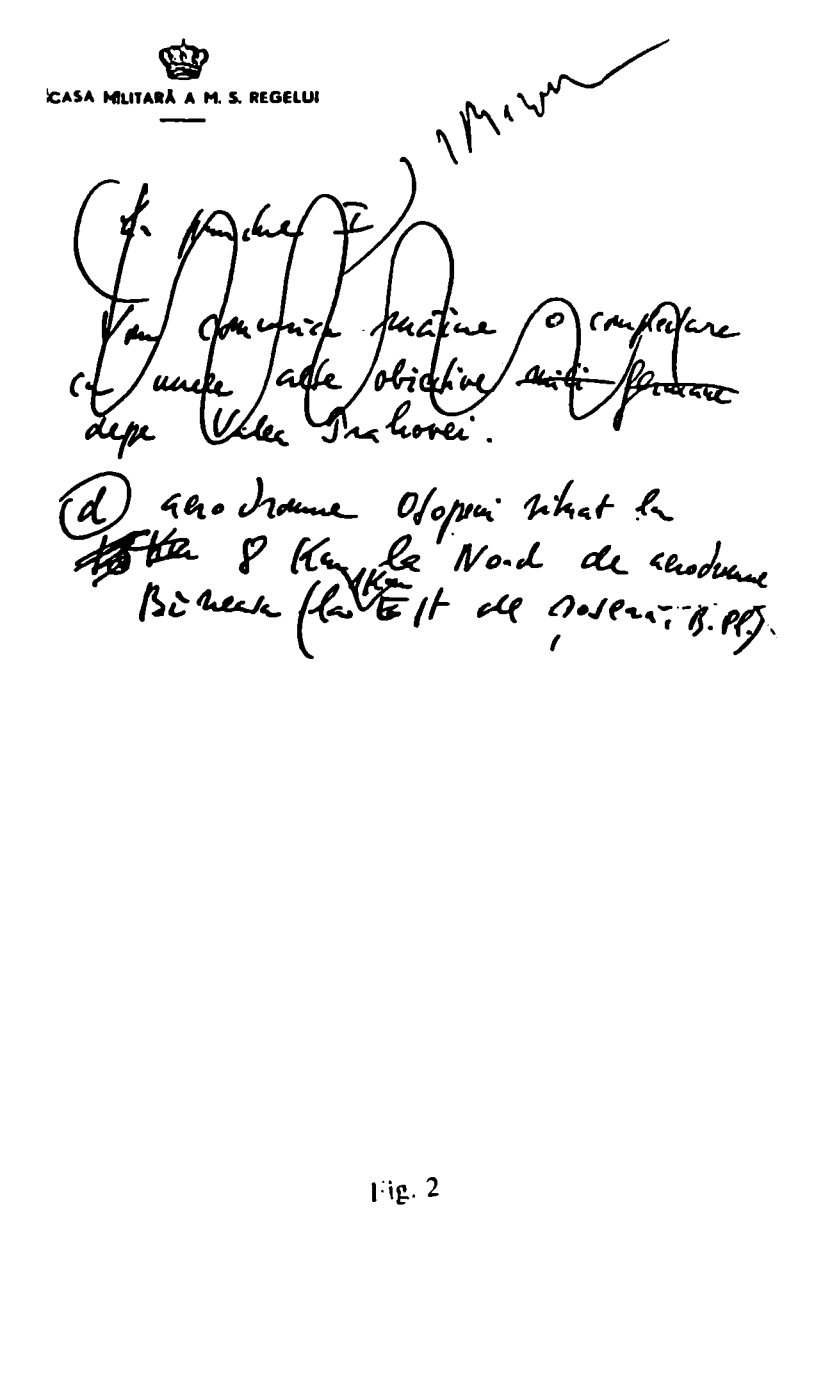

Fig. 2

CASA MILITARĂ A M. S. REGELUI

III Începând din ziua de 27 Septembrie s-a dirijat la ce ore s-a mutat cât mai puternic și precipitat a unei bombe proiectile de care în România: ~~din Ungaria și Bulgaria~~:

(c) din Vașcău: Șoșdea, Beheș, Cycle Oradea, Șibău (50 Km Nord-Vest de Cluj), Podul de C.F.R. 10 km Nord de Cyclo Cyclo Sincrai-Șibău-Șoșdea

(a) din Bulgaria, ferry boat de la Lăsăcea la Turnu Severin.

(c) din Jugoslavia: Podul de comunicație dela Vârșeț și Velichi Kikinda. Vrșac!

Este dela sine înțeles că Cabinetul anticipează Românie un mare acțiune.

Fig. 3

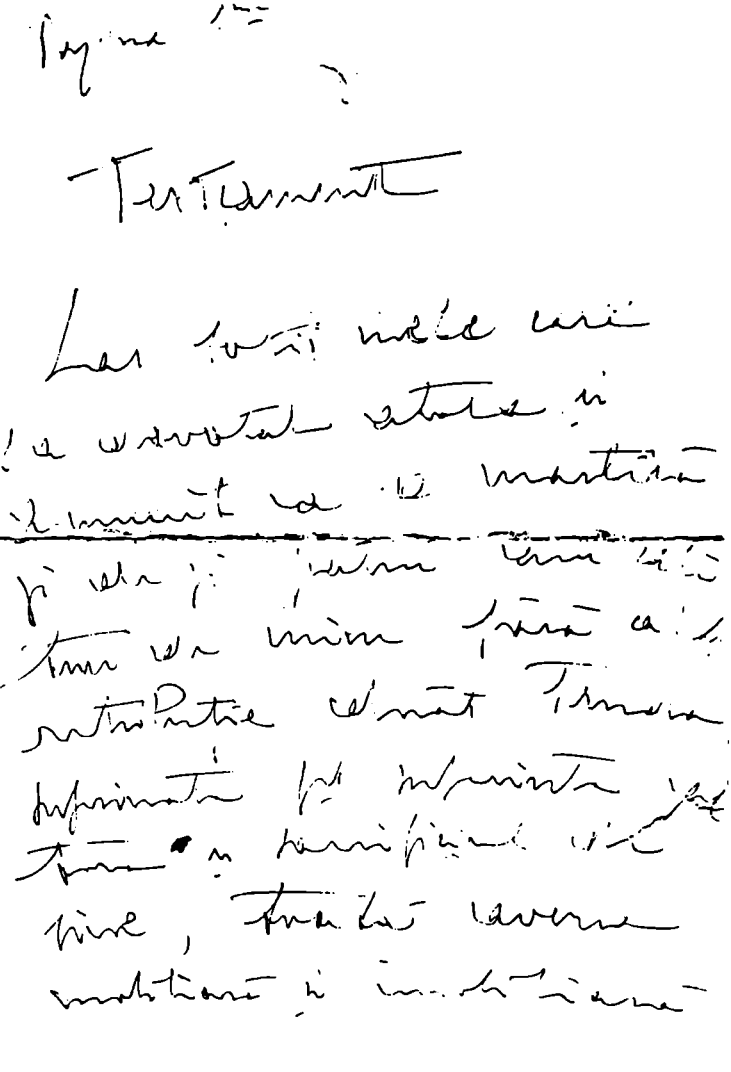

Fig. 4

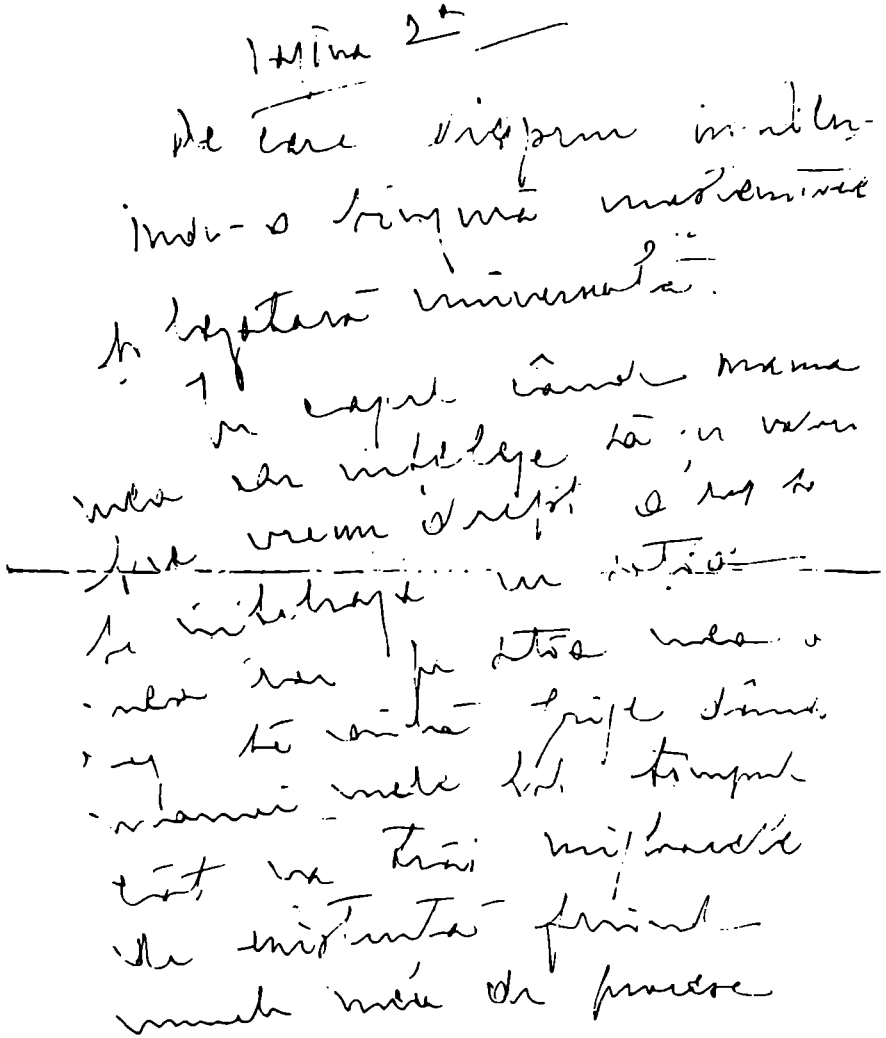

Fig. 5

Vorgeschichte

Per legea [illegible] se restrictă
dreptul [illegible] de dispoziție asupra
[illegible] și [illegible] pe care
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

II. Von Ehrenmann

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] în [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

II. v. Ehrenmann
23. August 1944.

Din Înalt Ordin al M. Sale eşti însărcinat a transmite cu extremă urgenţă emisarilor la Cairo următoarele:

În vederea evenimentelor decisive ce vor avea loc în România sîmbătă 26 august curent cerem conform promisiunii formale făcute de Generalul Maitland Wilson:

I. Ţinerea sub bombardament masiv chiar în ziua de sîmbătă 26 august dela orele 13 (ora românească) timp cît mai îndelungat a următoarelor obiective:

a) barăcile germane de pe latura Vest a aerodromului Băneasa

b) barăcile situate pe marginea Est a şoselii Bucureşti– Ploieşti situate în interiorul pădurii la 2 km nord de aerodromul Băneasa.

c) barăcile germane situate în pădure la 1 km jumătate nord–vest de aerodromul Băneasa (în marginea imediată vest de şoseaua Bucureşti– Ploieşti. Este de cea mai mare importanţă să se evite distrugerea postului de radio emisiune de la Băneasa singurul de care ne vom putea folosi

d) aerodromul Otopeni situat la 8 km la nord de aerodromul Băneasa (la 1 km est de şoseaua Bucureşti– Ploieşti).

II. Bombardarea în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră a următoarelor trei obiective, centre feroviare ungare: Szegedin, Apahida (la centrul situat 10 km est de Cluj) şi centrul de comunicaţii Sf. Gheorghe (situat la 30 de km nord-nord est de Braşov)

III. Începînd din ziua de 27 august indiferent la ce oră bombardamente cît mai puternice şi frecvente a următoarelor puncte de acces în România:

a) din Ungaria: Szgedin, Keksczaba, Oradea, Jibou (50 km nord-vest de Cluj) nodul de CFR, 10 km nord-vest de Czik Czereda– Miercurea Ciucului) şi Sf. Gheorghe

b). din Bulgaria: ferry-boatul de la Rusciuc şi centrul de comunicaţii de la Turtucaia.

c) din Iugoslavia: nodurile de comunicaţie de la Vrsac şi Veliki Kikinda.

Este de la sine înţeles că artileria antiaeriană românească nu va acţiona.

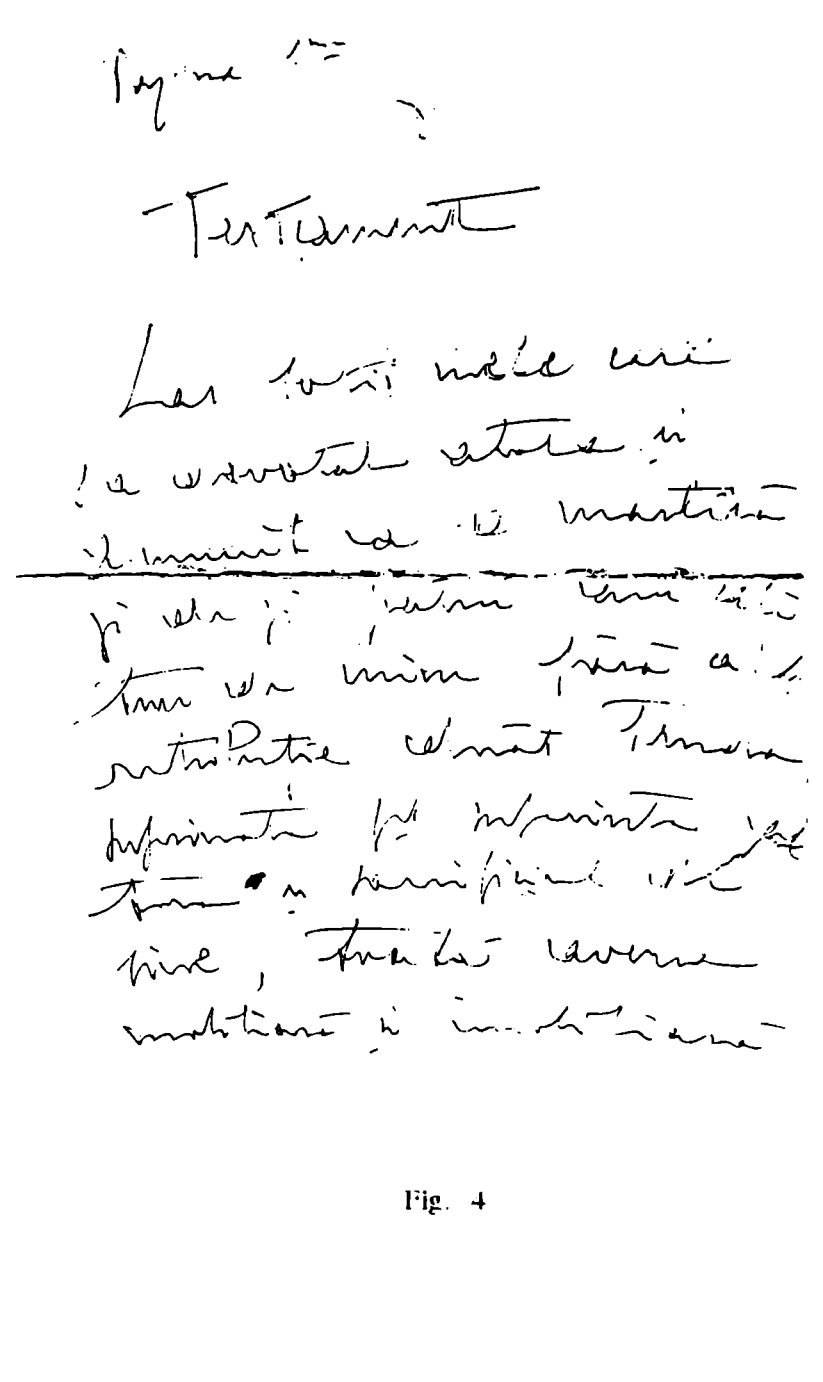

Fig. 4

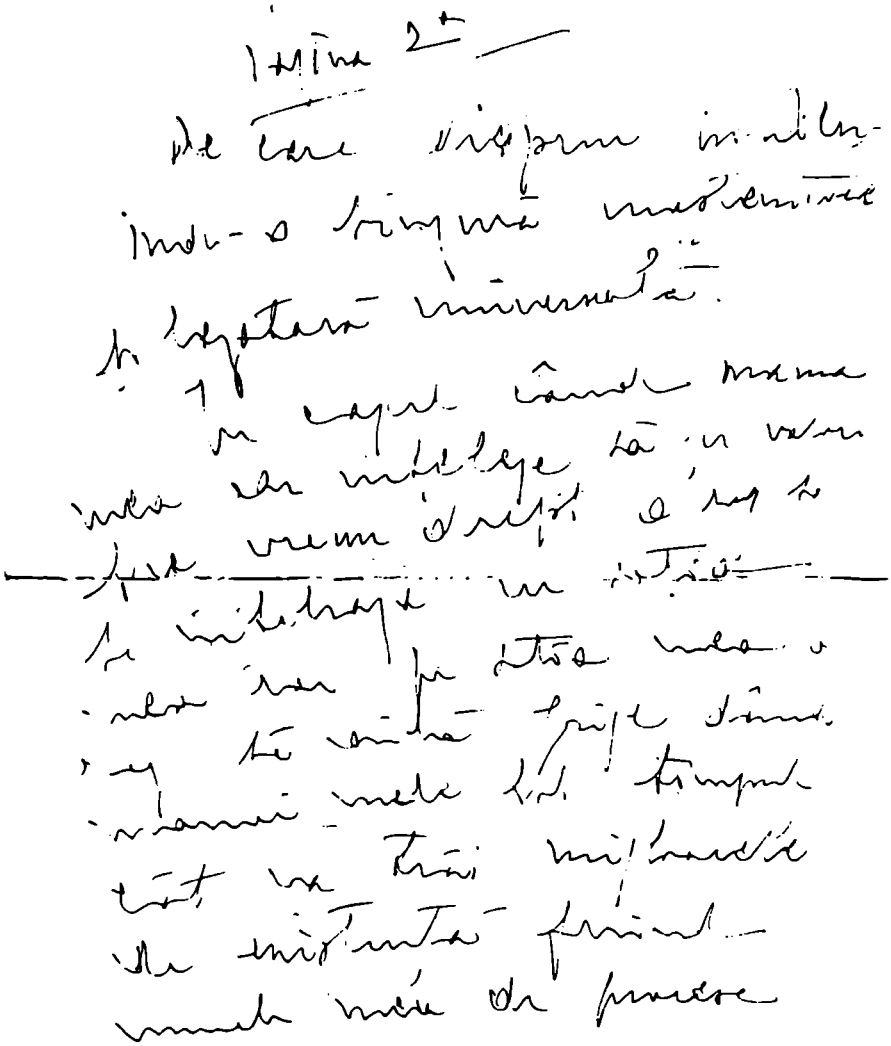

Fig. 5

Pagina 4

[illegible]

[illegible]

[illegible]

convenției de armistițiu și nu ia măsuri pentru pedepsirea criminalilor de război. Ca rezultat al acestei intervenții, Sănătescu demisionează. La 4 noiembrie 1944, se formează un nou guvern compus de această dată din reprezentanți ai celor patru partide sub președinția generalului Sănătescu. Acest guvern nu durează decît vreo patru săptămîni, cînd Sănătescu demisionează din nou, plictisit de obstrucțiile puse de Partidul Comunist și de amenințările Comisiei Aliate de Control.

Este curioasă coincidența că agitația și campania de sabotare dusă de Partidul Comunist a început în timpul vizitei lui Andrei Vîșinski. Cu cîțiva ani mai înainte, acesta fusese, în calitate de procuror general al Uniunii Sovietice, acela ce a trimis la moarte mii de membri de partid și de ofițeri, în frunte cu mareșalul Tuhacevski, urmînd ordinele lui Stalin.

Regele alege o personalitate neutră, cu prestanță și cu trecut nepătat pentru a forma noul guvern. Generalul Nicolae Rădescu, care fusese scos din armată de Ion Antonescu și trimis în lagăr, întrunește agrementul partidelor. Rădescu fusese pedepsit pentru o scrisoare adresată ministrului Germaniei, baronul Manfred von Killinger, în urma unui discurs insultător făcut de acesta. Noul guvern depune jurămîntul la 6 decembrie 1944. Vicepreședinte în noul cabinet este Petru Groza.

Dar dezordinile continuă în țară. Echipe de șoc comuniste intimidează și arestează în mod ilegal pe conducătorii sindicaliști, necomuniști. La uzinele "Malaxa" , muncitorii se apără cu rîngi și barosuri, dar comuniștii, cu arme automate trag în lucrători și izbutesc să mească și pe unul dintre ai lor, pe Gheorghe Apostol. Ferme model și moșii sînt jefuite. Primării și prefecturi sînt atacate de grupe de huligani comuniști pentru a instala, în mod ilegal, noi primari și prefecți. Ziare independente și cele ale partidelor necomuniste sînt împiedicate să apară sau sînt suprimate de ordinele comandamentului sovietic. Manifestațiile sînt interzise, dacă nu au aprobarea comandamentului sovietic. Generalul Rădescu nu mai poate menține ordinea, cînd la ordinele comandamentului sovietic trebuie să consemneze la cazărmi, trupele din Capitală, să le dezarmeze și să trimită pe front singurul regiment de tancuri aflat la București. Generalul Schuyler, reprezentantul american la București a notat în jurnalul său că primul ministru i-a spus că "Sovietele au redus forțele de menținere a ordinei și le-au luat dreptul de a folosi armele. Comuniștii știu că nu mai sînt în stare de a menține ordinea".

Partidul Comunist cere înlocuirea guvernului, atît în ziare cît și în cadrul manifestațiilor. Rădescu este denunțat ca "fascist" și este împiedicat de către sindicatul tipografilor să răspundă atacu-

rilor. El se folosește de radio pentru a se adresa țării. Generalul Vinogradov, în numele Comisiei de Control, trimite o scrisoare guvernului în care se declară nemulțumit de felul cum se execută armistițiul. Cîteva zile mai tîrziu, el declară colegului său american că Rădescu și partidele majoritare sînt fasciști și că doar partidele din F.N.D. reprezintă elementele democrate ale țării. Generalul Rădescu afirmnase într-o adunare în sala "Aro" că atîta vreme cît "frînele guvernării vor fi în mîinile mele, voi apăra cu orice preț liniștea și ordinea în țară". Comuniștii răspund atacînd prefecturile de la Constanța, Craiova și Turnu Măgurele.

La 24 februarie, blocul F.N.D. organizează o manifestație în Piața Palatului, unde Lucrețiu Pătrășcanu, Ana Pauker și Gheorghiu-Dej repetă acuzațiile împotriva lui Rădescu și declară că acesta primejduiește relațiile de prietenie cu Uniunea Sovietică. Întrunirea primise aprobarea comandamentului sovietic, cu toate că acesta fusese înștiințat că se plănuiseră serioase atacuri împotriva clădirilor publice. Într-adevăr, în timpul întrunirii, grupe de comuniști încearcă să pătrundă în Ministerul de Interne, focuri de arme sînt trase și morți și răniți sînt pe străzi. Generalul Rădescu, care lucra în minister, scapă doar prin minune de a nu fi rănit de gloanțele ce pătrund în birou. Gloanțele extrase arată că provin din pistoale de origine rusească și nu din armele militarilor. Dar și astăzi, comuniștii și Kremlinul susțin că armata a tras în popor. Contramanifestația organizată de partizanii generalului este atacată cu focuri de pistol automat trase dintr-o mașină a sindicaliștilor comuniști. Proiectilele sparg geamurile Palatului Regal și se înfig în biroul mareșalului Palatului. Tulburări serioase au loc și în alte părți ale țării.

Violența dezlănțuită de Partidul Comunist și ajutată de comandamentul sovietic cu scopul de a răsturna guvernul, face situația politică intolerabilă. Regele și șefii partidelor consultați sînt de acord că trebuie numit un nou prim-ministru. Dar nu este ușor de găsit o personalitate politică care să primească agrementul partidelor majoritare și a Partidului Comunist. În aceste circumstanțe, apare în București Andrei Vîșinski. Cum sosește, cere o audiență la Rege. În prima audiență din 27 februarie, el caută să obțină asentimentul Regelui pentru demiterea lui Rădescu. Regele declară că el trebuie să urmeze procedura constituțională și principiile care au fost enunțate la Yalta. Vîșinski răspunde scurt și tăios. Citez din stenograma întrevederii:

> "În hotărîrea de la Yalta nu se spune nimic de guvernul Rădescu".

A doua zi, Regele, care începuse consultări cu reprezentanții partidelor politice, primește din nou vizita lui Vîșinski. De data

aceasta, reprezentantul sovietic este furios. Citez din nou din stenogramă:

> "Noi considerăm pe generalul Rădescu, fascist și guvernul lui, fascist, sau cel puțin susținător de fasciști... Vă declar în mod oficial că nu putem tolera un asemenea guvern... Nu vă dați seama de gravitatea situației... Guvernul trebuie schimbat imediat... Chiar azi, pînă la ora șase, trebuie anunțată demisia guvernului și imediat după aceasta cineva însărcinat cu formarea noului guvern".

Cînd ministrul Afacerilor Străine, Constantin Vișoianu a încercat să explice procedura constituțională pe care regele o urmează, Vîșinski îl întrerupe și citez din nou:

> "Rog pe domnul ministru Vișoianu să nu se amestece. Eu nu discut cu domnul Vișoianu; am venit să discut numai cu Majestatea Sa".

Apoi, căpătînd asigurarea Regelui că se va anunța demisia, cu voce stridentă declară:

> "Asta e tot. Aștept știrea demisiei domnului general Rădescu".

El pleacă trîntind ușa furios, cu atîta putere încît cade tencuiala de pe pereți.

În fața acestei intervenții brutale, regele nu are de ales: va chema pe primul ministru și-i va cere să anunțe demisia.

Ca rezultat al consultărilor avute, Regele însărcinează pe Barbu Știrbey să formeze un nou guvern, pe aceleași linii pe care fuseseră alcătuite guvernele precedente, adică cele patru partide, țărănist, liberal, socialist și comunist să participe în mod egal la împărțirea portofoliilor. Stirbey se reîntoarce la Palat a doua zi, fără vreun succes, deoarece reprezentanții consultați ai blocului F.N.D. revendicau mai multe locuri în cabinet, În aceiași zi, de 1 martie, revine și Vîșinski la palat cu noi amenințări. Citez din nou:

> "Noi nu avem nevoie de pămîntul dumneavoastră. Rusia e mare. Noi nu avem nevoie de oameni, avem populație multă. Noi avem o forță imensă. Nu avem decît să o punem în mișcare".

Înainte să plece, Vîșinski declară în mod confidențial Regelui, în numele guvernul său, că Petru Groza este singurul om care, ca prim-ministru, se bucură de încrederea Uniunii Sovietice. Trimisul sovietic văzuse mai devreme pe reprezentanții Angliei și Americii

și lor le spusese că alegerea viitorului prim-ministru este o chestiune pe care doar Regele României o decide. Vîșinski a mai declarat, în mod semnificativ, și citez din nou:

> "Un guvern în care Majestatea Voastră are încredere, avem și noi încredere. Iar dacă noi avem ÎNCREDERE, să aibă și Majestatea Voastră încredere".

Îngrijorarea Regelui cu privire la intransigența arătată de Kremlin era mare. El căutase să afle de la reprezentanții americani și englezi care era atitudinea guvernelor lor cu privire la intervenția unilaterală a Uniunii Sovietice, însă nu primise nici un răspuns. Regele este în continue consultații cu șefii partidelor politice și alți politicieni. El le cere părerea lor cu privire la abdicare. Din pricina presiunii exercitate de trimișii sovietici, Regele nu mai era liber să îndeplinească răspunderile sale constituționale în conformitate cu jurămîntul pe care l-a depus. Abdicarea sa ar arăta lumii întregi situația tragică a României ca urmare a amestecului brutal al Uniunii Sovietice în afacerile interne ale țării. Constantin Brătianu, cel mai în vîrstă dintre cei consultați și membru al familiei care a fost asociată cu istoria politică de mai bine de un veac, a exprimat cel mai bine opinia celor consultați. Regele României, a spus el, nu trebuie să dezerteze de la postul său în aceste circumstanțe extrem de grele. Plecarea sa ar soluționa problemele Regelui, care ar scăpa de sarcina grea care îi apasă pe umeri, dar nu ar schimba cu nimic problemele grave ale națiunii, ci dimpotrivă, va grăbi comunizarea totală a țării.

În ciuda celor ce s-au scris despre inactivitatea Puterilor Apusene în această criză, documentele publicate arată că a existat un schimb intens de mesaje între Washington, Londra și Moscova.

Americanii au căutat să obțină consultări imediate pentru a soluționa criza guvernamentală în spiritul hotărîrii de la Yalta. Dar rezultatul acestei activități diplomatice a fost negativ, din pricina refuzului Kremlinului de a sta de vorbă.

Nu există îndoială că toate capitalele angajate în discuții primiseră informații corecte cu privire la cele ce se petreceau la București. Pînă și ziarele americane aveau știri despre problemele României. În ziarul "New York Times" din 4 martie 1945 se putea citi că răsturnarea guvernului Rădescu este un eveniment a cărui însemnătate depășește granițele țării. Soluționarea crizei, continuă articolul, va fi o dovadă a eficacității sistemului de supraveghere tripartit relativ la restaurarea guvernelor democratice, așa cum a fost preconizat la Yalta. Concluzia reporterului este: "Dar ce este mai interesant, este că ceea ce se petrece în România, va indica linia politică a Rusiei Sovietice în Europa necomunistă".

Dar cu toate acestea, criza din România nu era problema cea mai importantă cu care se ocupau cancelariile Apusene. Operațiile duse pe cîmpurile de bătălie din Europa și Pacific aveau desigur prioritatea cea mai mare. Primul ministru britanic, Winston Churchill, încerca să restabilească ordinea în Grecia, unde partizanii comuniști se pregăteau să ia puterea cu forța, dar în același timp, căuta să obțină, prin negocieri directe cu Uniunea Sovietică formarea unui guvern polonez reprezentativ al spectrului politic. După descoperirea crimelor de la Katyn, unde mii de ofițeri polonezi luați prizonieri de Armata Roșie au fost găsiți asasinați, guvernul polonez refugiat la Londra ceruse o investigație. În urma acestui fapt, rușii au rupt legăturile diplomatice și, folosind acest incident, au instalat un comitet provizoriu care să se ocupe cu problemele din teritoriul polonez recucerit. Acum, la 8 martie, premierul englez caută să domolească intensitatea reacției americane la intervenția sovietică în România, telegrafiind președintelui Roosevelt următoarele:

> "Din nou sînt foarte conștient că în mîinile noastre se află problema mai importantă a Poloniei și de aceea nu doresc să fac ceva cu privire la România care ar pune în pericol perspectivele unui aranjament al chestiunii poloneze".

El este de părere ca Stalin să fie informat de nemulțumirea pe care a provocat-o cînd a instalat cu forța:

> "un guvern al minorității comuniste, lucru care este în conflict cu declarația Europei libere pe care am aprobat-o la Conferința din Crimeea".

La București sosește acum mareșalul Rodion Malinovski, comandantul celui de al II-lea Front Ucrainean, iar tancuri și patrule sovietice apar pe străzi. Prin aceasta, guvernul sovietic demonstra că este gata să folosească forța militară pentru a-și impune hotărîrea. Vîșinski nu mai vizitează pe Rege, dar rămîne în contact cu Dimitrie Negel, mareșalul Palatului. Petru Groza, așa cum prevăzuse Regele, nu are succes în negocierile pe care le dusese fără mare entuziasm.

Regele, odată ce-și dăduse seamă că va trebui să încredințeze lui Groza formarea guvernului, încercase să convingă pe Maniu și pe Brătianu să permită membrilor partidelor lor să participe la guvern. În acest fel, Regele spera că se va putea domoli programul revoluționar al blocului F.N.D. Dar atît Maniu, cît și Brătianu refuză orice colaborare, atîta vreme cît F.N.D-ul reține majoritatea locurilor în cabinet.

În fine, în seara de 5 martie, Regele ajunge la concluzia că nu mai are nici o altă alternativă la dispoziție. El va încredința lui Groza mandatul de formare a guvernului, chiar fără participarea partidelor majoritare. Lista noului guvern este aceeași pe care Groza o purta în buzunar de o săptămînă și pe care o arătase Regelui atunci. Decizia Regelui era însoțită de mari îndoieli cu privire la viitor. Cu mare greutate a decis să stea; căci nu era un mare mister de ceea ce va urma. Și totuși mai exista o slabă speranță că Puterile apusene, prin negocieri persistente, vor putea să convingă pe Stalin să urmeze hotărîrile luate la Yalta cu privire la guvernele interimare.

Groza este încîntat de însărcinarea primită de la Rege și anunță formarea guvernului F.N.D., în ziua de 6 martie, în cadrul unei manifestații organizate de Partidul Comunist. Vîșinski, însoțit de mareșalul Malinovski, face nouă vizită în aceeași seară la Palat, pentru a exprima regelui felicitări și asigurările guvernului sovietic că sprijină cu totul guvernul Groza.

Tancurile și patrulele sovietice dispar de pe străzile Capitalei. Ca urmare a amenințărilor publice în presa comunistă, generalul Rădescu se refugiază la legația britanică.

Nici unul din guvernele Apusene nu recunosc regimul Groza, deoarece nu avea larga reprezentare a partidelor politice, așa cum se specificase la Yalta. Mulți din politicienii români, Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Titel Petrescu, sperau ca și regele Mihai, că în curînd, după capitularea Germaniei, se va putea ajunge la un guvern reprezentativ , ca urmare a negocierilor ce continuau între cele trei mari puteri.

În august 1945, regele Mihai se folosește de primul prilej pentru a provoca o reexaminare a poziției guvernului Groza, cînd este informat că în circumstanțele existente, Puterile Apusene nu vor negocia tratatul de pace. Cum Petru Groza refuză cererea de a demisiona pentru a permite constituirea unui nou guvern cu bază politică mai largă, Regele declină să mai aibă vreun contact cu el sau miniștrii său, Așa începe perioada care a fost numită "greva regală". Regele se adresează celor trei puteri să găsească o soluție la impas, soluție bazată pe principiile aflate în declarația de la Yalta.

După luni de conversații diplomatice între reprezentanții semnatarilor declarației, în decembrie 1945, la Moscova, Consiliul Miniștrilor de Externe ajunge la o soluție de compromis: se vor adăuga doi membri la guvernul existent a lui Petru Groza. Aceștia vor reprezenta partidele majoritare. Guvernul astfel reorganizat va da asigurări solemne reprezentanților Apuseni cu privire la ținerea de alegeri libere și nestingherite.

Acest compromis a convins pe cei interesați că democrațiile Apusene nu pot să disloce dominația sovietică și că, pînă la o modificare a relațiilor dintre Marile Puteri, controlul comunist al țării se va consolida. George Kennan, cunoscutul diplomat și autor american, a descris compromisul ajuns la Moscova drept:

> "o frunză de smochin menită să acopere goliciunea dictaturii staliniste".

Dacă regele României nu a putut, singur fiind, să reziste presiunii sovietice, nici Washinton-ul sau Londra nu au fost capabile sau nu au fost doritoare să folosească puterea lor pentru a anula dominația rusească și pentru a pune în aplicare acordul de la Yalta.

În încheiere aș dori să aduc la iveală cîteva idei ce ar putea ajuta la o mai bună înțelegere a evenimentelor din acele zile.

La 23 august 1944, Kremlinul a fost surprins de acțiunea și succesul obținut de regele Mihai cu ajutorul partidelor politice și al armatei. La Moscova, după discuțiile începute în aprilie la Stockholm au rămas în suspensie și după ce avansurile nerealiste făcute de Mihai Antonescu prin guvernul turc fuseseră respinse de americani și englezi, se hotărîse că nu există o forță politică ce poate prelua cu succes controlul aparatului de stat și al armatei pentru a încheia un armistițiu. De aceea, Kremlinul hotărîse să instaleze, în teritoriul pe care îl va cuceri, un regim format din comuniști refugiați la Moscova și sprijinit de diviziile de așa-ziși voluntari "Tudor Vladimirescu" și Horia, Cloșca și Crișan", folosind modelul ce a fost instalat în Polonia. Telegramele diplomaților americani de la Moscova arată că la cîteva zile după 23 august , Molotov le declarase că el nu avea nici o informație cu privire la situația din România. Surprins de întorsătura neașteptată din România, și mai ales de succesul ei, Stalin trebuie să abandoneze planurile făcute pentru instalarea lui Ana Pauker și a colegilor ei moscoviți la putere. Tot în acest fel se explică și întîrzierea semnării armistițiului, pentru care rușii nu erau pregătiți.

Într-un fel, această teză este confirmată de studiile comuniste ce au apărut de la 1965 încoace, care arată că atît Ana Pauker, cît și Vasile Luca ar fi preferat instaurarea unui regim comunist în urma armatelor sovietice, după prăbușirea organizației și administrației de stat. În acest fel, Partidul Comunist nu ar fi fost obligat să colaboreze cu formațiuni politice burgheze în perioada de tranziție. Dar, după cum se știe, din pricina slăbiciunii externe a Partidului Comunist – avea mai puțin de 1000 de membri – el avea nevoie de sprijinul total al organizațiilor militare și civile ale Uniunii Sovietice.

Cu privire la instalarea la putere a lui Petru Groza de către Andrei Vîșinski, este eronat să se creadă cum s-a scris în anumite studii, că această intervenție ar fi fost precipitată, în parte, de acțiunea generalului Rădescu, ca răspuns la provocările comuniste. Este greșit să se atribuie primului ministru Rădescu răspunderea de a fi acuzat o confruntare cu Uniunea Sovietică, cînd se știe că posibilele consecințe pot fi extrem de grave. Este drept că el a fost un obstacol în calea campaniei Partidului Comunist. Dar el nu a făcut decît ceea ce promisese cînd a preluat președinția Consiliului: să apere interesele României.

Adevărata cauza trebuie găsită în dorința lui Stalin de a avea un brîu de state sub controlul partidelor comuniste la granița europeană a Uniunii Sovietice. O dată cu prăbușirea Ungariei și cu căderea Budapestei, la 13 februarie 1945, România rămăsese singurul stat care nu era sub control comunist. Cum sfîrșitul Germaniei nu era departe și cum puterile atlantice se pregăteau să discute viitorul politic al Europei, Stalin își consolida dominația în teritoriul ocupat de armata sovietică. Așa că soarta guvernului Rădescu sau a oricărui regim necomunist în România,era pecetluită. Uniunea Sovietică nu putea tolera un guvern necomunist, asupra căruia nu avea control, în zona ocupată de Armata Roșie.

Desigur că, în urma cercetărilor atente a documentelor publicate în toți acești ani de către toți cei care au studiat cu seriozitate și obiectivitate relațiile sovieto-americane, a devenit evident că acordurile semnate la Yalta nu erau menite să abandoneze Europa Răsăriteană rușilor. De fapt, secretarul de stat James Byrnes a dezvăluit în 1945, că declarația cu privire la Europa eliberată s-a bazat pe o propunere făcută de președintele Roosevelt. Intenția acestui document era de a stăvili imperialismul sovietic și de a corecta impresia greșită a intențiilor postbelice ale lui Stalin.

După atacul lui Hitler asupra Rusiei, în Statele Unite s-a crezut justificată pretenția lui Stalin de a avea pe viitor state "prietene" pe granița europeană a U.R.S.S-ului, pentru a fi protejat de atac. Dacă această credință a fost acceptată în America din pricina abilei propagande comuniste, din pricina curentului liberal născut după marea criză economică, sau din alte cauze, va rămîne o chestiune de dezbătut pe viitor. Cert este că în acei ani, în cercurile cele mai influente din Statele Unite nu s-a obiectat la această poziție a lui Stalin. După cum observă Thomas Hammond în lucrarea editată de el : *Martori la nașterea războiului rece*, că în timp ce Stalin considera vital pentru securitatea Uniunii Sovietice controlul asupra Europei Răsăritene, interesul american era insuficient, sentimental, idealist și teoretic. Această slăbiciune poate explica de ce președintele Truman putea declara în fața Congresului, în octombrie 1945:

"Vom refuza să recunoaștem orice guvern impus unei națiuni prin forță de către o putere străină", și, două luni mai tîrziu să recunoască guvernul Groza, impus prin acțiunea unilaterală a Uniunii Sovietice. Numai către sfîrșitul războiului a început să se înțeleagă că un stat "prieten" însemna un guvern controlat de comuniști, iar "fascist" însemna oricine care se opune acțiunilor partidului comunist. Cu toate acestea, declarația semnată la Yalta nu era o permisiune de însclăvire a Europei Răsăritene, ci era menită să forțeze pe Stalin să respecte procesul electoral democratic în țările eliberate.

Generalul C.V. Schuyler, reprezentantul militar al Statelor Unite în România între 1944 și 1947, a scris că, înainte de a pleca la București, nimeni la Washington nu l-a prevenit de posibilitatea unor neînțelegeri cu Uniunea Sovietică, Funcționarii Departamentului de stat cu care s-a consultat, erau mai preocupați de "nevoia urgentă de cooperare sovieto-americană".

După reîntoarcerea sa în Statele Unite, generalul Schuyler, devenit un bun prieten al României și un atent observator al relațiilor cu U.R.S.S-ul, a ajuns la cîteva concluzii. Ele trebuie să rămînă un îndreptar pentru toți cei ce au de-a face cu Uniunea Sovietică.

"Am învățat, scrie dînsul, după cum au observat și alții, că negocieri pozitive cu Uniunea Sovietică nu pot fi duse decît de pe o poziție de forță. Cînd puterea Sovietică este dominantă, ei vor urma o cale predeterminată, fără a lua în seamă argumente bazate pe suferințe omenești, de opinia publică, de dificultăți economice ori de nedreptăți față de persoane, grupuri sau națiuni".

"Am învățat, de asemeni, că dacă folosește scopului lor, interpretarea unui acord de către Soviete, poate deveni foarte diferită de interpretarea noastră, atît de diferită, încît devine de neînțeles pentru mintea celor din Apus".

"Și, ce este mai important, am învățat că într-adevăr, convingerea sovietică în decăderea continuă a sistemului capitalist și în supremația mondială finală este iremediabilă".

CAPITOLUL IV

30 DECEMBRIE 1947

La 30 decembrie 1947, în timp ce reședința regală fusese înconjurată de unități ale diviziei de voluntari "Tudor Vladimirescu" formată din prizonieri îndoctrinați în Rusia, regele Mihai a fost pus în fața unui ultimatum. I s-a cerut să semneze actul de abdicare fără a face vreo modificare. Refuzul său urma să aibă consecințe grave pentru sprijinitorii monarhiei, i-a spus Petru Groza, șeful unui guvern care fusese impus acum mai bine de doi ani jumătate de către Andrei Vîșinski, cu sprijinul baionetelor și a tancurilor Armatei Roșii. În lunile ce au urmat, acest amestec în afacerile interne ale României, în martie 1945, conducerea Partidului Comunist, pentru a-și consolida poziția, a intensificat regimul de teroare și de abuz, cu ajutorul fățiș al unităților militare și politice ale Uniunii Sovietice.

Arestări și procese cu dovezi măsluite și cu martori mincinoși, erau menite să intimideze națiunea. Generalul Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru necomunist, a trebuit să găsească azil la misiunea diplomatică a Marii Britanii pentru a scăpa cu viață. Secretara sa, Adriana Georgescu-Cosmovici, fostă ziaristă la gazeta Partidului Național-Liberal, a fost arestată și închisă în beciurile Ministerului de Interne unde a fost umilită și torturată. Generalul Aurel Aldea, unul din sfătuitorii Regelui la 23 august 1944, fost ministru de interne în guvernul Sănătescu, a fost închis împreună cu zeci și sute de români pentru că au refuzat să-și plece grumazul în fața celor "fără Neam și Dumnezeu". Ion Mihalache, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc, a fost și el arestat împreună cu alți fruntași ai partidului, după ce fuseseră atrași într-o cursă la aerodromul de la Tămădău. Sindicatele românești, alese în mod liber, au fost declarate ilegale și înlocuite cu forța cu grupuri ale Partidului Comunist, iar fruntașii sindicaliști bătuți sau arestați. Ziarele partidelor de opoziție nu puteau să apară regulat, deoarece

autoritățile nu le alocau suficientă hîrtie sau pentru că sindicatul comunist al tipografilor împiedica apariția. Pe străzile orașelor și pe ulițele satelor, bande de huligani, la cheremul Partidului Comunist, persecutau pe cei ce nu sprijineau guvernul Groza.

În august 1945, regele Mihai a fost înconoștințat de către reprezentanții politici ai Marii Britanii și ai Statelor Unite că guvernele lor nu vor negocia tratatul de pace cu regimul Groza deoarece nu este democratic și nici reprezentativ al dorințelor populației. În aceste circumstanțe Regele a cerut lui Petru Groza să modifice compoziția cabinetului pentru a-l face acceptabil puterilor din Apus. Dar, cînd acesta a refuzat să facă vreo modificare, declarînd că el are încrederea Moscovei, regele i-a cerut demisia. Groza a refuzat din nou. În fața acestei grave situații, suveranul a solicitat, potrivit celor preconizate în declarația Europei eliberate, ca cele trei Mari Puteri să lichideze impasul conform principiilor enunțate la Yalta.

Dar impasul a durat mai bine de patru luni, în care timp Regele nu a avut nici un contact cu guvernul rebel, retrăgîndu-se la Sinaia. Neputința celor trei Mari Puteri de a ajunge la o înțelegere a dus la eșecul Conferinței de la Londra în octombrie 1945. Două luni mai tîrziu, cei trei miniștri de Externe s-au întrunit la Moscova pentru a relua discuțiile privitoare la România. Cu toate că președintele Harry S. Truman era decis să nu cedeze, el a fost silit să accepte compromisul consimțit fără știrea lui, de către James Byrnes. Acest aranjament prevedea includerea a doi reprezentanți ai opoziției ca miniștri fără portofoliu în guvernul Groza, recunoașterea de către cele două puteri occidentale a guvernului remaniat, care se angaja să țină alegeri libere fără nici o întîrziere.

Compromisul de la Moscova a fost o mare dezamăgire pentru regele Mihai, pentru șefii partidelor de opoziție, cît și pentru cei ce credeau în principiile democrației. Împreună cu Iuliu Maniu, Constantin Brătianu și cu Titel Petrescu, Regele a evaluat alternativele rămase și pînă la urmă a decis să primească soluția ajunsă la Moscova, cu slaba speranță că în viitor raportul de forțe se va schimba în favoarea aliaților și a forțelor democratice din Europa Răsăriteană. Dar atît Regele, cît și fruntașii opoziției pierduseră încrederea în hotărîrea cu care Statele Unite și Marea Britanie erau dispuse să forțeze pe Stalin să permită aplicarea deciziilor ajunse la Yalta, pe teritoriul ocupat de Armata Roșie. George F. Kennan, un distins diplomat american și fost ambasador la Moscova, a caracterizat compromisul agreat drept "o foaie de smochin menită să acopere goliciunea dictaturii staliniste".

Alegerile au avut loc în noiembrie 1946, într-o atmosferă de teroare crescîndă, de abuzuri și brutalitate față de opoziție. Cu

toate că nu aveam iluzii cu privire la intențiile regimului de a ține alegeri libere, am fost revoltat de flagrantele violări ale dispozițiilor legale, care fuseseră introduse chiar de guvernul Groza. Aceste abuzuri au constituit obiectul numeroaselor proteste ale partidelor de opoziție și ale reprezentanților Puterilor Apusene.

Cu toate că făcusem formele legale de înscriere, la publicarea listelor de alegători am descoperit că numele meu nu apăruse. Am protestat și am cerut reînscrierea. Plîngerea mea a fost admisă și s-a fixat termenul de ascultare al contestației la cîteva săptămîni după data alegerilor. Astfel că am fost exclus de la vot. Am povestit întîmplarea mea lui Petru Groza, cu prilejul unei audiențe pe care o avea la Palat. I-am exprimat indignarea mea pentru metodele folosite de autorități pentru a elimina din rîndul votanților pe cei ce erau bănuiți a fi opuși regimului. Știam că mulți dintre alegători fuseseră excluși prin acest procedeu. Petru Groza a ridicat din umeri, a zîmbit hoțește și a spus: "Deh... se întîmplă" și apoi mi-a întors spatele pentru ca să înțeleg că discuția este terminată.

În multe circumscripții, urnele de vot au fost umplute cu buletine votate în favoarea guvernului, iar în altele delegații opoziției au fost bătuți și izgoniți din localurile de vot, iar alegătorii intimidați de cete de huligani.

Cînd a început numărătoarea voturilor, organele comuniste și-au dat seama că, în ciuda hoțiilor săvîrșite, nu vor obține majoritățile dorite. Atunci au recurs la falsificarea totalurilor de la unele circumscripții, excluzînd pe reprezentanții opoziției din comisiile electorale. Pînă la urmă au trebuit să mășluiască și rezultatul final.

Guvernele puterilor Apusene au protestat energic împotriva felului cum au fost ținute alegerile, arătînd în detaliu abuzurile comise. Dar, atîta vreme cît Groza și ciracii săi urmau metodele recomandate de reprezentanții Moscovei, nu aveau motive să se teamă de represalii din partea Statelor Unite și a Marii Britanii.

Acum au început să se înțeleagă arestările ilegale, a crescut numărul celor trimiși în fața tribunalelor populare, venerabilul Iuliu Maniu și alți fruntași ai partidelor istorice fuseseră judecați și condamnați la închisoare, unde mulți aveau să moară în anii următori, mișcarea sindicalistă liberă a fost zdrobită și din organele administrației de stat, din conducerea armatei și din rîndurile magistraturii au fost îndepărtate elementele în care regimul nu avea încredere. Acum sosise și momentul pentru a soluționa problema monarhiei.

În noiembrie 1947 regele Mihai a fost poftit să ia parte la nunta principesei Elisabeta, actuala regină a Angliei. Petru Groza, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, nu a întîrziat să aducă avizul guvernului, recomandînd acceptarea invitației.

Bănuiesc că permiţînd Regelui să iasă din ţară, conducerea comunistă, în mod tacit, îl invita să rămînă în străinătate. În acest fel, chestiunea spinoasă a monarhiei şi a monarhului atît de popular, era rezolvată fără ca regimul să poată fi acuzat că a izgonit pe suveran sau că a călcat jurămîntul de credinţă depus.

Regele Mihai înfruntase în trecut pe Ion Antonescu şi pe dictatorii Germaniei şi a Uniunii Sovietice şi nu s-a sfiit să revină la Bucureşti, ca să împartă soarta ţării cu restul naţiunii. Reîntoarcerea Suveranului nu a convenit treimii comuniste – Ana Pauker, Vasile Luca şi Gheorghe Gheorghiu-Dej – care a trebuit să ia în grabă măsuri pentru alungarea Regelui.

Opt zile de la sosirea Regelui la Bucureşti, la 29 decembrie 1947, Dimitrie Negel, mareşelul Curţii Regale, este chemat la telefon de către Petru Groza, care cere să fie primit în audienţă în dimineaţa zilei următoare. El adaugă însă că, ţinînd seama de importanţa întrevederii, ar fi bine ca şi regina-mamă Elena să fie prezentă. Negel sună la telefon pe Suveran, care se afla la Sinaia şi obţine agrementul său. Regele va fi la vila de lîngă Arcul de Triumf a doua zi la prînz.

La Bucureşti, seara, Negel şi cu mine ne-am dus la Savel Rădulescu, ultimul dintre sfătuitorii Regelui care nu aparţinea Curţii Regale, şi care se mai afla în libertate. El fusese un colaborator intim al lui Nicolae Titulescu, era un diplomat cu renume şi fusese şi preşedintele Comisiei Române pentru aplicarea armistiţiului. Negel era de părere că Groza venea cu răspunsul guvernului relativ la dorinţa Regelui de a se căsători cu principesa Ana de Bourbon-Parma. Savel Rădulescu era sigur că era vorba de ceva mai serios. El aflase că majoritatea unităţilor militare din Capitală fuseseră consemnate la cazărmi, ceea ce indica că autorităţile se aşteptau la tulburări. Şi eu credeam că era ceva foarte serios. În timpul absenţei Regelui din ţară, auzisem zvonuri relativ la decizia comitetului central de a lichida monarhia înainte de sfîrşitul anului. Zvonuri de acest fel circulau tot timpul, aşa că nu le mai dădeam atîta crezare. Dar acum eram convins că funia ajunsese la par în ceea ce priveşte monarhia. Mie îmi era teamă că Regele va fi arestat şi acuzat de opoziţie la planurile de reformă comuniste, va fi acuzat de înaltă trădare şi judecat de un tribunal popular special.

Ceva ieşit din comun se petrecea peste drum de palatul din Calea Victoriei. N-am putut să nu observăm că la clădirea care pe atunci era Ministerul de Interne, limuzinele de fabricaţie sovietică cu care circulau mai marii comunişti, se perindau cu o frecvenţă neobişnuit de mare. Dar oricare erau planurile regimului, nu mai eram în stare de a le împiedica.

Dimitrie Negel și cu mine așteptam la vila de la Șosea, unde locuia și lucra Regele de cîte ori venea la București, din pricină că apartamentul său din complexul palatului din Calea Victoriei fusese distrus de bombardamentele aeriene germane. Încercînd să intru în legătură cu birourile din Calea Victoriei, am constatat că telefonul nu funcționa. Cam în aceeași vreme am observat oameni în uniformă ascunși pe lîngă casele de la Muzeul Satului sau tupilați prin tufișurile de pe malul lacului Herăstrău. I-am spus lui Negel că sîntem înconjurați și fără legătură cu Palatul, și că nu mă mai îndoiam că Regele va fi forțat să abdice. Cînd au sosit Suveranul și Regina-Mamă, le-am comunicat constatările noastre. Am aflat mai tîrziu că militarii observați nu aparțineau armatei române, ci făceau parte din divizia "Tudor Vladimirescu" formată în captivitate în Rusia din prizonieri îndoctrinați de facțiunea moscovită a Partidului Comunist. Această unitate de voluntari se acoperea acum de glorie deținînd pe Regele țării.

Petru Groza a apărut în audiență însoțit de Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe acea vreme secretarul general al PCR-ului. Ultimatumul adus de cei doi trimiși urmărea reîntoarcerea lor nevătămată, în mai puțin de două ore, cu semnătura regelui pe actul de abdicare. Petru Groza a declarat și Gheorghe Gheorghiu-Dej a confirmat că, dacă aceste condiții nu erau respectate întocmai, Regele se poate aștepta la o "baie de sînge" în rîndurile opoziției căci ei, Groza și Dej, nu mai erau în stare să stăpînească "indignarea poporului". Apoi, a adăugat, în mod confidențial, că sînt forțați de Moscova să ia aceste măsuri, deoarece monarhia, un anacronism politic în zona de influență sovietică, nu mai putea fi tolerată.

Regele a cerut timp de consultare și a declarat că legătura directă și indisolubilă pe care o are cu poporul român, întărită prin jurămîntul pe care l-a depus acum șapte ani, nu poate fi ruptă printr-o semnătură simplă pe o bucată de hîrtie. El a cerut ca poporul român să fie consultat, căci este singurul care poate decide asupra destinelor monarhiei. Trimișii comuniști au declarat că nu au latitudinea să modifice ultimatumul și au repetat amenințările precedente. Ba Groza nu a ezitat să arate că se înarmase cu un pistol, ca să nu sufere, cum spunea el, "soarta lui Antonescu". Dar nimeni care era la curent cu faptele nu putea să găsească aceste situații ca fiind echivalente.

Cu mare strîngere de inimă și pentru a cruța națiunea de sacrificii inutile, Regele s-a retras într-o cameră alăturată și a semnat actul de abdicare. Din acel moment și pînă la trecerea peste frontieră, trei zile mai tîrziu, Regele a fost sub paza voluntarilor din divizia "Tudor Vladimirescu".

În zilele următoare, în discuții între Negel și Groza, s-a căzut de acord asupra compoziției anturajului care va însoți pe Suveran,

la documentele necesare pentru călătorie, la instrucțiunile pentru formarea trenului regal, la valoarea devizelor. Din toate numele aflate pe lista supusă de Negel, singurul care nu a fost aprobat de grupul Pauker-Luca-Dej, a fost Savel Rădulescu, pe motiv că este o personalitate politică ce ar deveni șeful guvernului român în exil. După plecarea Regelui, el a fost arestat și supus, ca și ceilalți oameni politici la regimul brutal al temnițelor comuniste.

Pentru a obține bani de drum, Negel a vîndut vinurile ce se aflau în pivnițele Domeniilor Regale. Aceste fonduri au fost convertite în valută forte și au constituit subzistența anturajului pînă la separarea de suveran. În ziua abdicării Regele s-a întors la Sinaia, unde a așteptat completarea detaliilor necesare plecării și sfîrșitul negocierilor între Negel și Groza.

Trenul a fost format la București, unde s-a îmbarcat o parte din suită. Poliția economică a inspectat în detaliu fiecare bagaj, iar unele persoane au fost supuse la examen corporal pentru a descoperi bijuterii sau devize ascunse. Pînă și fructele ce se aflau pe masa din compartimentul destinat reginei Elena, au fost tăiate în două, din același motiv.

Regele s-a îmbarcat la Sinaia în seara zilei de 2 ianuarie. Peronul gării era pustiu. Un singur ziarist american, Bill Lawrence, corespondentul lui "New York Times", a avut curajul să se prezinte la gara din Sinaia pentru a asista la plecarea Regelui. Bineînțeles că nu i s-a permis acest lucru, dar Lawrence, neînduplecat, a urmărit evenimentul de pe un deal din apropiere, iar reportajul său a apărut în ziar în zilele următoare. Pentru a împiedica manifestații de simpatie și de solidaritate, regimul nu a anunțat ora plecării sau ruta și a fixat orarul astfel ca voiajul prin Transilvania să aibă loc în cursul nopții. Cu toate acestea, cînd trenul s-a oprit la Brașov și mai tîrziu la Făgăraș, noi, din spatele obloanelor trase am putut auzi urale și imnul regal cîntat de manifestanți. Bieții oameni, care nu știu cum de au aflat traseul și orarul trenului regal, au înfruntat nu numai întunericul și gerul dar și ostilitatea gărzilor comuniste, pentru a aduce salutul lor și pentru a transmite un mesaj de încurajare regelui lor.

Cînd am sosit la Curtici, ultima stație pe teritoriul român, ni s-au înmînat documentele de călătorie. Atunci am descoperit că ele nu conțineau decît vize de tranzit pentru Ungaria și Austria, care se aflau sub controlul sovietic. De aici pînă la Viena, am fost izolați cu totul de restul lumii. Gările prin care trecea trenul erau pustii, dar cîteodată puteai zări cîte o santinelă sovietică pitită după un colț. Intrînd în zona americană din Austria, un trimis al generalului comandant american a adus salutul său Regelui. În cursul nopții am ajuns în partea de Apus a Austriei. La trecerea

trenului prin Salzburg și apoi prin Innsbruck, am putut să auzim urale și imnul regal cîntat de refugiații români, care veniseră să salute pe Rege, cu care acum erau înfrățiți în pribegie. Cu toții am fost foarte mișcați de aceste manifestații. A doua zi ne-am găsit la granița elvețiană. Cum nu aveam vize de intrare, a fost nevoie de negocieri cu autoritățile federale de la Berna. După un răgaz de cîteva ore am fost primiți pe teritoriul elvețian cu condiția de a nu face declarații cu caracter politic și fără a primi viza de pașaport.

Regele s-a stabilit în mod provizoriu la Lausanne. După cîteva săptămîni, regele Mihai a fost invitat de președintele Harry S. Truman să-l viziteze în Statele Unite. În drum spre Washington, regele s-a oprit pentru cîteva ore la Londra. Acolo, în cadrul unei conferințe de presă, el a făcut primele declarații descriind abdicarea forțată, pe care o consideră nulă, fiind obținută prin constrîngere și fără asentimentul poporului.

Odată ajuns în Statele Unite, la banchetul oferit de asociația corespondenților de presă din New York, Regele a pronunțat un discurs în care a relatat abuzurile regimului comunist și amestecul Uniunii Sovietice în afacerile interne ale României. El a descris cum un regim instalat și sprijinit de forța armată a Uniunii Sovietice terorizează poporul român. La Washington, regele Mihai a stat de vorbă la Casa Albă cu președintele Truman explicînd dolean țele națiunii. El a văzut și un grup de membri marcanți ai guvernului american și a Congresului. Din nou a fost invitat la un banchet la asociația ziariștilor americani, unde a descris tragedia poporului și setea țării pentru libertate și democrație.

Dar în același timp s-a închis un capitol din istoria tragică, dar eroică a națiunii.

CAPITOLUL V

FRAGMENTE ISTORICE

ULTIMATUMUL RUSESC DIN 1940

În vara lui 1940, ca atîtea mii de elevi români, transpiram cu pregătirea pentru proba supremă a absolvenților de liceu: bacalaureatul. Proba aceasta constă, pentru cei care nu sînt familiarizați cu ea, dintr-o trecere scrisă și orală prin materia ultimilor opt ani de studii. Dacă treci proba, ți se deschide ușa spre învățămîntul superior.

Cum făceam parte dintr-un mic grup de elevi ce forma clasa în care studia prințul Mihai, moștenitorul tronului, am avut privilegiul să fiu examinat la Palatul Regal de o comisie aleasă, alcătuită din profesori universitari și prezidată de ministrul Învățămîntului, profesorul Petre Andrei.

26 iunie era ziua cînd susțineam proba finală, examenul oral, în prezența regelui Carol II. Cu greu vă puteți imagina cît de speriați eram, la cei optsprezece ani ai noștri. Începutul verii este plăcut în România și e suportabil chiar și în București, în mijlocul Cîmpiei Dunării. Am ajuns la Palatul Regal, cu inima cît un purice. Furăm introduși în Sala Tronului, o sală imensă în zona centrală a palatului.

Nu are rost să vă plictisesc cu nararea unui examen groaznic, care a coincis în mod dramatic cu evenimentul ce avea să aducă României realitățile războiului. Fericiți că ne terminaserăm examenele și că eram gata de a păși în lumea învățămîntului superior, am rămas surprinși cînd am aflat că programatul prînz cu Regele a fost amînat datorită unei întruniri de urgență a Consiliului de Coroană. Atunci am aflat despre ultimatumul sovietic.

Pe cînd părăseam Sala Tronului, ne-am întîlnit cu cîțiva membri ai Consiliului, îmbrăcați în uniforma albastră de tip militar, pe care Carol o concepuse pentru membrii "Partidului Națiunii", singurul partid politic pe care-l cunosc a fi fost condus de un rege. Parcă-i văd și acum cu figurile înverșunate grăbindu-se la întrunire,

întrebîndu-se ce le rezerva viitorul. Era acolo Gheorghe Tătărăscu, care părăsise Partidul Național-Liberal pentru a deveni prim-ministru. El era însoțit de Ioan Gigurtu, care fusese numit ministru de Externe cu cîteva zile înainte, datorită bunelor sale relații cu ambasada germană. Îmi amintesc de asemenea că l-am văzut pe dr. Vaida Voevod, fost prim-ministru și lider al mișcării naționale din Transilvania.

Dar, un membru al Consiliului a cărui imagine este încă fixată în mintea mea este profesorul Nicolae Iorga, eminentul istoric și fost prim-ministru, pe care îl îndrăgeam cu toții pentru cursurile sale de înaltă ținută, însuflețite și pline de spirit. El ne salută ca întotdeauna, vesel cu vocea sa tunătoare, grasciudu-și "r"-urile și vorbind dinapoia unei bărbi stufoase, deliciu al caricaturiștilor.

Alexandru Cretzianu în cartea sa "The Lost Opportunity" relatează activitățile de la Ministerul Relațiilor Externe care s-au desfășurat după primirea notei sovietice. Am aflat ulterior că ministrul Apărării Naționale, generalul Ion Ilcuș, a avertizat Consiliul că armata nu putea împiedica luarea Basarabiei. Războiul ruso-finlandez se încheiase de cîteva luni și acum armata sovietică se afla la granița României.

Situația apărării, bazată pe tratate cu țările vecine prietene era precară. Conferința de la München din 1938 făcuse ca pactul, cunoscut sub numele de Mica Antantă, să se destrame practic deoarece Iugoslavia și mai ales România, nu se implicaseră să ajute Cehoslovacia. De la celelalte țări aliate nu putea fi așteptat nici un ajutor. Franța, temelia alianțelor României, tocmai fusese învinsă și negocia un armistițiu cu Germania. Polonia fusese împărțită între Germania și Uniunea Sovietică și dispăruse de pe harta Europei. Antanta Balcanică era puternic zguduită după schimbarea echilibrului de forțe datorită căderii Franței.

Singur, regele Carol nu voia să se angajeze într-un război și încerca să amîne răspunsul la cererea sovieticilor, căutînd totodată ajutor în altă parte. Consiliul hotărî să răspundă Moscovei în modul cel mai amical, cerînd negocieri, în timp ce ministrul de Externe Gigurtu avea să exploreze posibilitatea de a primi ajutor din partea lui Hitler. Nota română către Uniunea Sovietică spunea că guvernul este gata să înceapă imediat discuții amicale cu U.R.S.S. pentru a se ajunge la o înțelegere comună.

Membrii Consiliului de Coroană nu știau de protocolul secret încheiat între Germania și Uniunea Sovietică, în august 1939, în care pretențiile rușilor asupra Basarabiei erau recunoscute, la fel ca și lipsa de interes din partea Germaniei pentru acea zonă. De fapt, cu trei zile înainte de transmiterea ultimatumului, Molotov l-a informat pe contele von Schullenburg, ambasadorul german,

că Rusia era hotărîtă să utilizeze forța dacă guvernul român refuza o soluție pașnică. La aceasta Berlinul a răspuns că, în conformitate cu tratatul, îi va sfătui pe români să caute o soluție pașnică și a confirmat încă o dată că nu avea interese legate de Basarabia. Sfatul german așteptat sosi la București și spunea că România ar trebui să ajungă la un acord rapid cu sovieticii chiar dacă aceasta ar presupune acceptarea unor serioase sacrificii teritoriale. Cu toate acestea, Hitler era nemulțumit deoarece cererea sovieticilor includea și o parte a Bucovinei, teritoriu ce nu fusese niciodată sub controlul rușilor și care nu fusese menționat în protocolul secret ca intrînd în zona de interese a sovieticilor. Ribbentrop a trebuit să-i explice conducătorului german că frazele din acord erau de o asemenea natură încît făceau dificil un protest față de includerea Bucovinei de Nord în cererea rușilor.

A doua zi, 27 iunie, s-a primit o nouă notă de la Moscova în care Molotov arăta clar că Rusia nu va mai aștepta și-și va urma planul de ocupație chiar dacă românii nu îl acceptă formal. Se convoca o a doua întrunire a Consiliului de Coroană și acesta hotărî cu un vot împotrivă să trimită următoarea telegramă:

> "Guvernul român, pentru a evita consecințele grave ale unei recurgeri la forță și ale deschiderii ostilităților în această parte a Europei, este constrîns să accepte condițiile de evacuare specificate în nota guvernului sovietic".

Singurul care a votat împotrivă a fost profesorul Nicolae Iorga.

Astfel, în mai puțin de trei zile, România a pierdut peste trei milioane de oameni, în majoritate români, și un teritoriu de peste 45 000 de kilometri pătrați. Deoarece Armata Roșie mărșăluia în regiunile nou acaparate fără a ține seama de orarul stabilit de Moscova, retragerea oficialităților și a unităților armatei a devenit o fugă dezordonată. Ciocnirile inevitabile care au urmat au provocat pierderi de vieți în rîndul civililor și al militarilor și distrugerea de echipament și facilități. Traficul refugiaților era îngreunat și întîrzierile au creat noi dificultăți pentru cei ce încercau să fugă din fața rușilor.

Rusia imperială obținuse controlul asupra Basarabiei pentru prima dată în 1812, prin Tratatul de la București. La acea dată, marele vizir a acceptat să cedeze această regiune Rusiei, neștiind că emisarul lui Napoleon, aflat în drum spre Constantinopole, ducea turcilor un mesaj pentru a-i încuraja să blocheze sau să reziste cererilor țarului. Napoleon era gata să înainteze în Rusia în campania sa sortită eșecului. Ulterior, după încheierea Războiului Crimeii, la Congresul de la Paris din 1856, Basarabia de sud este înapoiată Principatului Moldovei. Unul dintre motivele acestei reglementări

a granițelor era, sînt sigur, de a se reduce influența Rusiei în recent creata Comisie Europeană a Dunării, atîta timp cît ea nu mai era un stat riveran. Dar în 1878, prin Tratatul de Pace de la San Stefano, Rusia redobîndește Basarabia de sud de la noul declaratul regat independent al României, care în schimb, primește Dobrogea.

Acestea sînt , pe scurt, mandatele istorice pe care Rusia le are pentru a-și justifica pretențiile asupra Basarabiei. În 1917, după căderea regimului țarist, Basarabia își proclamă independența față de Rusia în baza principiului autodeterminării. Noul stat este numit Republica Democrată Moldovenească și organul său ales, "Sfatul Țării", votează în martie 1918, să se unească cu România. Originalul se află, sper, încă în arhivele Academiei Române din București (o declarație și hotărîrea guvernului român, în original).

Guvernul sovietic, în timp ce pretindea că sprijină principiul autodeterminării, nu a ratificat niciodată decizia Republicii independente Basarabia. El susține că votul a fost invalidat de prezența armatei române care înaintase în zonă pentru a împiedica distrugerile și jafurile provocate de unitățile rebele ale armatei țariste aflate în dezintegrare.

Problema Basarabiei era un obstacol în calea normalizării relațiilor dintre România și U.R.S.S. Nicolae Titulescu, distinsul diplomat care a condus politica externă a României în anii de după primul război mondial, se zbătea din greu pentru a găsi o formulă care să permită sovieticilor să stabilească relații cu România fără nici un schimb de teritorii. Tratatul de la Paris, semnat la 28 octombrie 1920 între reprezentanții Marilor Puteri, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia pe de o parte și România pe de altă parte, recunoștea noul hotar și dădea posibilitatea Rusiei să se alăture pactului "imediat ce se va stabili un guvern rus recunoscut". Neratificarea tratatului de către Japonia a făcut ca aceasta să nu poată deveni un document cu caracter obligatoriu. Guvernul român și-a continuat eforturile pentru a obține recunoașterea hotarului de est de către Marile Puteri. Ambele tratate de prietenie, semnate independent în 1926 cu Franța și Italia, recunoșteau noul hotar. Semnarea acestor pacte a avut ca urmare trimiterea de către guvernul sovietic a unor note de protest rigide atît Italiei cît și Franței.

Convenția din 1933 pentru definirea agresiunii, semnată de toate țările europene, a ocolit ridicarea problemei Basarabiei. Astfel, atît România cît și U.R.S.S. au parafat documentul, fapt ce nu i-a împiedicat pe sovietici să prezinte ultimatumul din 1940.

Imediat ce s-a încheiat împărțirea Poloniei și după ce țările balcanice au fost ocupate, iar războiul finlandez s-a încheiat și el

favorabil, Stalin și-a putut îndrepta atenția către România pentru a "rezolva" problema Basarabiei. Momentul era propice deoarece singura altă mare putere din Europa, Germania, își avea armata desfășurată în totalitate în Vest, încheind operațiunile împotriva Franței și ocupînd zone întinse din Europa de Vest. În acel moment, armata germană nu putea interveni chiar dacă cererile sovietice depășeau zonele "de interes" stabilite prin acord. Cel mult, s-ar putea specula că supărarea lui Hitler pe Stalin ar fi putut fi cauza germenilor planului "Barbarossa", planul german pentru campania din Rusia. Cîteva luni mai tîrziu, după vizita lui Molotov la Berlin, elaborarea acelui plan a început în modul cel mai serios.

Dar toate aceste considerații legale și istorice nu sînt de mare ajutor poporului român, de oricare parte a rîului Prut. În graba lor de a ocupa provinciile românești, chiar și o parte a Moldovei propriu-zise, numită Herța, a trebuit să fie transferată U.R.S.S.-ului datorită grosimii liniei trase pe harta la scară mică utilizată de comandamentul sovietic pentru stabilirea frontierei.

Efectul asupra populației românești a fost imens, și era evident că linia urmată în relațiile externe duse la un dezastru. Atît regele Carol cît și colaboratorii săi dovediseră că țării îi lipseau mijloacele de a-și apăra frontiera. Edificiul alianțelor ridicat cu migală după primul război mondial cu ajutorul francezilor, se prăbușise după München. Se terminase cu așa-numitul "Cordon Sanitaire", destinat a izola Europa de virusul comunist, cu Liga Națiunilor, cu Mica Antantă și Antanta Balcanică, aranjamentele diplomatice care garantau hotarele României Mari.

În fața acestei situații, Carol a încercat să-și îmbunătățească relațiile cu puterile Axei, dar era prea tîrziu. El fu de acord în cele din urmă în mai 1940 cu "Înțelegerea Wohltat", acordul comercial prin care se furnizau Germaniei cantități sporite de petrol și grîu în condiții foarte favorabile germanilor. Asupra României puterile Axei au făcut presiuni și mai mari pentru reașezarea granițelor în favoarea Bulgariei și Ungariei. Deși România fusese împinsă mai adînc în tabăra germană de ultimatumul sovietic, ea nu a primit protecție pînă nu a satisfăcut foamea teritorială a vecinilor săi revizioniști.

Pe umerii țării s-au adunat noi probleme prin pătrunderea refugiaților care cereau adăpost, hrană și locuri de muncă și prin pierderea unei părți a grînarului României, Basarabia de Sud. Nu numai Carol și dictatura sa erau discreditate. Partidele politice tradiționale își aveau partea lor de critică de vreme ce nu fuseseră capabile să protejeze democrația parlamentară, așa cum era, împotriva regelui. Carol nu fusese în stare să apere frontierele.

Ultimatumul sovietic a făcut ca poporul român să caute un curent nou în reprezentarea politică: onestitatea, forța reînnoită de a rezolva problemele economice și sociale și de a restaura coeziunea și demnitatea națională.

Partidul Național-Țărănesc era încă cel mai popular printre milioanele de țărani. Liderul său, Iuliu Maniu, i se împotrivise lui Carol și refuzase să participe la orice acțiune ale guvernului. Astfel, partidul a stat în pasivitate și conducătorii săi s-au retras în umbră. Partidul Național-Liberal, sub conducerea benignă a lui Constantin Brătianu, fusese principalul promotor al alinierii României cu Franța. Acum, cînd țara se prăbușise, s-a prăbușit și influența liberalilor.

Garda de Fier și mai micul Partid Național-Creștin, ambele puternic naționalizate, au fost sprijinite prin ridicarea fascismului și a național-socialismului. De-a lungul anilor, unii dintre membrii mișcării Garda de Fier se dedaseră terorismului politic asasinînd, printre alții, doi prim-miniștrii (I. G. Duca în 1933 și Armand Călinescu în 1938). Ca urmare, unii dintre liderii aflați în închisoare, printre care și fondatorul, Corneliu Zelea Codreanu, au fost uciși, se presupune din ordinul lui Carol, care îl vizita pe Adolf Hitler. Garda de Fier este, atît cît îmi pot aminti, singurul partid politic din România care s-a dedat terorismului (la acea vreme).

În cadrul forțelor armate mai mulți generali își ridicaseră vocile împotriva corupției și incapacității generate de dictatura regală ce condusese la lipsa de pregătire a țării. Cel mai cunoscut și cel mai sincer era generalul Ion Antonescu, care fusese de curînd dat afară și pus în stare de arest la domiciliu. Generalul nu-și ascunsese legăturile cu mișcarea Garda de Fier, pe care o vedea ca pe o trambulină în dobîndirea puterii pentru a putea conduce curentul pentru renașterea României

În timpul celor două luni ce au urmat ultimatumului sovietic, România este silită să se supună umilinței Dictatului de la Viena, care acorda jumătate din Transilvania Ungariei, și termenilor Tratatului de la Craiova, conform căruia o felie din Dobrogea, Cadrilaterul, era cedat Bulgariei. Regele Carol a plecat în dizgrație în septembrie 1940, după ce a trecut puterea sa dictatorială generalului Antonescu. Generalul nu întîrzie să ducă România în tabăra Axei și în decurs de o lună trupe germane, instructori recunoscuți, se aflau în România. Antonescu încerca să refacă demnitatea terfelită a poporului român, dar era împiedicat în acțiunea sa de noii săi aliați, membrii cabinetului din Garda de Fier.

Datorită excesele membrilor Gărzii de Fier, cum ar fi masacrul deținuților politici de la Jilava, asasinarea unor distinși

intelectuali ca profesorii Nicolae Iorga și Virgil Madgearu și uciderea nejustificată și fără discriminare a evreilor din București, generalul a luat în cele din urmă poziție împotriva lor. Într-o ambuscadă de trei zile, soarta Gărzii de Fier a fost pecetluită, cînd Hitler se hotărî să-l sprijine pe Antonescu.

Generalul Antonescu făcea o puternică impresie asupra lui Hitler, cel mai probabil datorită atitudinii sale realiste, a anticomunismului său și a onestității sale. De vreme ce Hitler avea încredere în el, Antonescu a fost consultat cu privire la invadarea Rusiei și i s-a promis redarea Basarabiei și a Bucovinei. Armata română era angajată să sprijine acțiunea lui Hitler în Rusia. Oricît de mult conducătorii principalelor partide politice, Iuliu Maniu și Constantin Brătianu, l-au sfătuit să manifeste reținere și l-au avertizat împotriva unei implicări totale alături de Germania, generalul nu a ascultat. Armata română, jura Antonescu, va elibera Basarabia și Bucovina și va lupta alături de armata germană pînă la capăt. Și astfel zeci de mii de soldați români și-au găsit sfîrșitul în capcana de la Stalingrad.

Ultima împărțire a României, cu separarea Basarabiei și Bucovinei trebuie să fi produs un șoc imens asupra poporului aflat acum sub dominație rusească. Niciodată pînă atunci separarea nu fusese atît de completă. Ea trebuie că afectase toate aspectele vieții culturale, religioase, economice și sociale. Mai înainte, viața gravita întotdeauna în acea zonă din jurul capitalei Moldovei, Iași. Nu se făcea nici o deosebire între artiștii și cărturarii de oricare parte a rîului Prut, care acum reprezenta frontiera.

Basarabia fusese în trecut un rai pentru culturile religioase persecutate de Rusia țaristă. Pentru a scăpa de brutalitatea bisericii ortodoxe ruse, adventiștii, stiliștii, scapeții, coloniștii protestanți de origine germană, franceză și elvețiană au întemeiat sate în Basarabia împărțind pămîntul cu românii de credință ortodoxă răsăriteană, cu tătarii musulmani și cu găgăuzii, cu bulgarii, turcii și ucrainienii. Acum toate aceste populații erau silite să intre în tiparele unei societăți ateiste în care practica religioasă nu numai că era descurajată, dar uneori era chiar pedepsită.

Colectivizarea inevitabilă a pămîntului a avut loc imediat după ocupația din 1940. Ca și în alte țări, această acțiune n-a avut loc fără eroii și martirii săi. Viața culturală de la ocupație încoace era dominată de cultura rusă și abia ulterior am realizat că într-o măsură limitată erau permise opere originale în așa-numita limbă "moldovenească".

Cum românii sînt situați în arcul Munților Carpați și la gura fluviului Dunărea, ei blochează ruta expansiunii către sud a Rusiei.

În ultimii două sute de ani această expansiune a avut ca rezultat violarea periodică a teritoriului locuit de români. Aceste acțiuni au lăsat impresii adînci asupra poporului român și au generat neîncrederea față de politica Rusiei. În ultimii 40 de ani, Basarabia și Bucovina s-au aflat sub influența ideologiei comuniste și a dominației culturale rusești. Populația din teritoriile ocupate a fost supusă acestor presiuni conduse de nimeni altul decît Leonid Brejnev, pe atunci secretar general al partidului comunist al Moldovei Sovietice, care i-a deportat pe mulți în zonele nepopulate ale Kazahstanului.

Ultimatumul sovietic marchează un moment de maximă degradare a relațiilor ruso-române și subliniază încă o dată totalul dispreț al regimului sovietic față de principiul autodeterminării și față de respectarea drepturilor omului. El reprezintă doar un moment tragic din decursul istoriei poporului român.

CONCLUZII

Pactul sovieto-german n-a fost subiectul meu preferat. Cu toate acestea, cercetînd în ultimul timp literatura legată de acest pact, am descoperit că el are nenumărate aspecte care fac ca cercetarea sa în continuare să fie interesantă și să merite.

Ce concluzii pot trage după o sumară cercetare și analiză a documentelor disponibile?

Privind retrospectiv, ziua cînd a fost semnat acest pact îmi apare ca începutul unei ere pentru Europa de Est.

De ce cred așa?

În primul rînd, deoarece acest pact i-a dat posibilitatea lui Hitler să atace Polonia și astfel să pornească al doilea război mondial.

În al doilea rînd, deoarece fostele state situate între Germania și Uniunea Sovietică, în așa-numita *Zwischen-Europa*, s-au prăbușit unul după altul datorită acestui pact, și de atunci încolo nu au mai fost capabile să se refacă vreodată ca state cu adevărat independente.

În al treilea rînd, deoarece acest pact a pus în mișcare un lanț de evenimente ce au creat un nou imperiu, mai mare și probabil mai stabil decît orice alt imperiu european.

În al patrulea rînd, deoarece ca niciodată în istoria Europei, acest nou imperiu stă de veghe de 35 de ani acum în centrul capitalei germane și își dictează voința asupra a peste o sută de milioane de europeni, care nu aparțin Uniunii Sovietice.

În al cincilea rînd, deoarece, de la pact încoace, speranțele noastre că acest imperiu în cele din urmă va decădea, se va destrăma și se va prăbuși nu par să se materializeze în zilele pe care le mai avem noi de trăit.

Doar dacă nu cumva lumea va realiza ceva mai curînd că Europa de Est merită cel puțin aceeași atenție ca și Afghanistanul.

ANEXĂ

Tratat de neagresiune între Germania și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

Guvernul Reich-ului german și guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, dorind a întări cauza păcii între Germania și U.R.S.S., și plecînd de la prevederile fundamentale ale Acordului de Neutralitate încheiat în aprilie 1926 între Germania și U.R.S.S., au ajuns la următorul acord:

Articolul I

Ambele părți reprezentate la nivel înalt se obligă să renunțe la orice act de violență, la orice acțiune agresivă și la orice atac una împotriva celeilalte, fie individual, fie în alianță cu alte puteri.

Articolul II

În cazul în care una dintre cele două părți reprezentate la nivel înalt devine obiectul acțiunii beligerante a unei a treia puteri, cealaltă parte reprezentată la nivel înalt nu va acorda în nici un mod sprijinul său acestei a treia puteri.

Articolul III

Guvernele celor două părți reprezentate la nivel înalt vor menține în viitor un contact permanent unul cu altul în scopul consultării, pentru a face schimb de informații asupra problemelor care vizează interesele lor comune.

Articolul IV

Nici una dintre cele două părți reprezentate la nivel înalt nu va participa la vreo grupare de puteri de orice natură, care este direct sau indirect îndreptată împotriva celeilalte părți.

Articolul V

În cazul în care între părțile reprezentate la nivel înalt apar dispute sau conflicte asupra unor probleme de orice natură, ambele părți vor reglementa aceste dispute sau conflicte exclusiv prin schimb amical de opinii, sau, la nevoie, prin recurgerea la comisii de arbitraj.

Articolul VI

Actualul tratat este încheiat pe o perioadă de zece ani cu mențiunea că, atîta timp cît una din părțile reprezentate la nivel înalt nu îl denunță cu un an înainte de expirarea acestei perioade, valabilitatea acestui tratat se prelungește automat pentru încă cinci ani.

Articolul VII

Actualul tratat se va ratifica în cel mai scurt timp cu putință. Schimbul de semnături în vederea ratificării se va face la Berlin. Acordul va intra în vigoare imediat ce va fi semnat.

Încheiat în dublu exemplar, în limbile germană și rusă.
Moscova, 23 august 1939

Pentru guvernul Reich-ului german

V. Ribbentrop

Împuternicit al guvernului U.R.S.S

V. Molotov

Protocol Adițional Secret

Cu ocazia semnării Pactului de Neagresiune dintre Reich-ul german și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, subsemnații, plenipotențiari ai fiecăreia dintre cele două părți, au discutat strict confidențial chestiunea hotarului respectivelor lor sfere de influență în Europa de Est. Aceste discuții au condus la următoarele concluzii:

1. În cazul unei rearanjări teritoriale și politice în zonele care aparțin statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), hotarul de nord al Lituaniei va reprezenta hotarul dintre sferele de influență ale Germaniei și U.R.S.S. În această privință, interesul Lituaniei pentru zona Vilnius este recunoscut de fiecare parte.

2. În cazul unei rearanjări teritoriale și politice a zonelor ce aparțin statului polonez, sferele de influență ale Germaniei și U.R.S.S. vor fi despărțite aproximativ de linia rîurilor Narew, Vistula și San.

Problema dacă interesele ambelor părți fac să fie de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care un asemenea stat să aibă fixate granițele nu poate fi stabilită definitiv decît în cursul unor evoluții politice ulterioare.

3. Cu privire la Europa de Sud-Est se atrage atenția de către partea sovietică asupra interesului său pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul său dezinteres politic față de aceste zone.*

4. Acest protocol va fi tratat de ambele părți ca strict secret.

Moscova, 23 august, 1939.

Pentru guvernul
Reich-ului german
V. Ribbentrop

Împuternicit al guvernului
U.R.S.S.
V. Molotov

BIBLIOGRAFIE

1. Roger Géré și Charles Rousseau – *Chronologie du Conflit Mondial*, 1945, SEFI, Paris.
2. Alexandre Cretzianu – *The Lost Opportunity*, 1957, Jonathan Cape, London.
3. Constantin C. Giurescu et al. – *Chronological History of Romania*, 1972, Editura Enciclopedică Română, București.
4. David Irving – *Hitler's War*, 1977, Viking Press, New York.
5. Reuben Markham – *Rumania under the Soviet Yoke*, 1947, Reador Press, Boston.

ANUL 1942

Tîrgul cu rușii

De foarte mulți ani s-a pus mereu întrebarea cine este răspunzător de subjugarea Europei Răsăritene de către Uniunea Sovietică. Depinzînd de autorii citați cît și de convingerile personale, vinovatul poate fi Winston Churchill, președintele Roosvelt, presupusa conspirație mondială a Sionului, regele Mihai, înalți funcționari demiși din Departamentul de Stat american ca Alger Hiss ori spioni ca Burgess, McLean și Harold Philby sau alte persoane reale sau imaginare.

Dezamăgirea cititorului va fi mare, căci nu va găsi răspunsul la această chestiune controversată în rîndurile de mai jos. Dar el va descoperi relatarea unor circumstanțe tragice care au pricinuit multe dureri și au cerut multe sacrificii. El va întîlni politicieni și diplomați care au jucat roluri importante, dar nu întotdeauna glorioase, reprezentînd interesele țărilor lor. El își va aminti cu pietate de forțele armate care manevrau de-a curmezișul Europei pentru a cuceri poziții strategice ce păreau esențiale pentru îndeplinirea planurilor preconizate de căpeteniile lor în conflictul sîngeros numit cel de-al doilea război mondial.

Acestea sînt unele din elementele care au contribuit ca la un anumit moment în decursul războiului, circumstanțele să fie de așa natură ca să permită ca Europa să fie despicată în două de Cortina de Fier, delimitînd zonele de influență a două ideologii

---

* Textul german al acestui articol al protocolului sună astfel: "Hinsichtlich des Südostens Europas wird von sowjetischer Seite das Interesse an Bassarabien betont. Von deutcher Seite wird das vollige politische Desinterressement an diesen erklert".

Pentru o declarație a ministrului de Externe al Reich-ului cu privire la discutarea acestor subiecte la data încheierii Pactului de Neagresiune, vezi *Ribbentrop's memorandum for Hitler of June 24, 1940, post.*, pag. 157.

antagoniste. Asta nu înseamnă că acei conducători aliniați de partea democrației și a respectării drepturilor cetățenești și umane a celor conduși, nu ar fi putut să prevadă, având clarviziunea omului de stat, catastrofa și deci să se folosească de împrejurări și de puterea pe care o aveau la dispoziție pentru a împiedica osîndirea a milioane de oameni la sclavia comunistă. Dar să trecem la relatarea unor fapte din trecutul nu prea îndepărtat, și care ilustrează cazul României.

*

* *

Atacul japonez asupra flotei americane și declarația de război a Germaniei adresată Statelor Unite au creat probleme pentru generalul Ion Antonescu și pentru sfătuitorul său de afaceri externe, Mihai Antonescu. Aceștia s-au lăsat angrenați în cursa dintre sateliții Axei, în care cîștigător era primul ce se asocia la actul agresiv al Germaniei. Și Antonescu cîștiga cursa cînd se anunța la 12 decembrie 1941 că România a declarat război Statelor Unite.

Prin acest act, generalul Antonescu a pus România într-una din situațiile cele mai stranii în ceea ce privește relațiile cu țările vecine. În scurtă vreme după ce a preluat puterea, la 5 septembrie 1940, cu sprijinul Gărzii de Fier, el duse țara de partea puterilor Axei. Dar cine erau noii aliați ai României în afară de Germania nazistă și de Italia fascistă? Ungaria și Bulgaria care tocmai se înfruptaseră din trupul țării. Uniunea Sovietică care obține o mare parte din pămîntul românesc, era legată de Germania printr-un pact de neagresiune. Același guvern german sfătuise pe Carol al II-lea, în cursul a celor opt săptămîni tragice din vara anului 1940, să cedeze părți din teritoriul țării, Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei. Și, iată că acum România se afla în aceeași tabără cu vecinii care ocupaseră aproape jumătate din țară și se afla în stare de război cu țările care fuseseră aliații ei de mai bine de două decenii.

Această pendulare a politicii externe a fost salutată de scribii propagandei regimului drept un triumf al voinței populare. Antonescu era sincer convins că, prin această acțiune, el va salvgarda existența națiunii și că va izbuti să mențină treze revendicările teritoriale românești. În schimb, noua politică externă îi făcea pe bieții români să se scarpine în cap și să se mire de viziunea "Conducătorului". În același timp, încrederea pe care cetățenii o aveau în viitorul țării sub noua conducere, începe să fie înlocuită cu îndoiala, ținînd seama că România era înconjurată de asemenea "aliați".

Situația a devenit și mai bizară după 12 decembrie 1941, cînd Statele Unite au refuzat să recunoască starea de război declarată de regimul antonescian pe motivul că guvernul român era format

din simple marionete care nu reprezentau voința țării. Cu seriozitate deplină și fără a-și da seama de absurditatea situației, Antonescu a anunțat că nu va iniția acțiuni ostile față de America, aflată la circa șapte mii de kilometri distanță. După câteva luni, dorința guvernului american de a ignora gesturile teatrale și războinice ale regimurilor satelite, a fost subordonată nevoii de a menține armonia între aliați. Ce se întîmplase?

În 1941, după începutul campaniei germane împotriva Rusiei sovietice, chiar înainte de atacul japonez de la Pearl Harbor și de intrarea Statelor Unite în război, Stalin a căutat să obțină anumite concesii din partea Marei Britanii, sub forma unui pact anglo-sovietic. El propunea ca Anglia și țările care formau Commonwealth-ul britanic să declare război acelor state care au încălcat frontiera Uniunii Sovietice, așa cum fusese stabilită de protocolul secret al pactului de neagresiune semnat cu reprezentanții Germaniei lui Adolf Hitler. La început, Winston Churchill, premierul englez, cum a notat în volumul 4 al memoriilor sale *The Grand Alliance*, a ezitat să declare război sateliților Axei. El telegrafiază lui Stalin la 4 noiembrie 1941 următoarele: "Crezi că este o bună afacere ca Marea Britanie să declare război Finlandei, Ungariei și României?" Premierul britanic susținea că guvernele statelor din Commonwealth se împotrivesc unei asemenea declarații de război și că acest act va înstrăina pe prietenii Angliei din acele țări. Dar Stalin nu a acceptat argumentul englezului și a continuat să pretindă nu numai o declarație de război oficială, dar și o rezolvare timpurie a problemelor politice postbelice. Oficialitățile americane care erau ținute la curent cu aceste discuții, se temeau că englezii, atît de dornici ca să asigure continuitatea participării Uniunii Sovietice în conflict, erau gata să abandoneze poziția adoptată inițial.

Dezbaterea, care începuse pe chestiunea declarației de război împotriva acelor țări care-și trimiseseră armatele peste granițele Rusiei alături de forțele germane, acum depășise dimensiunile originale pentru a include o reglementare postbelică a hotarelor apusene ale Uniunii Sovietice, cum aflăm din documentele publicate de Departamentul de Stat pentru anul 1941. Statele Unite au evitat să fie atrase în această dezbatere, declarînd că politica americană de după război este definită în Carta Atlanticului. Herbert Feis, un fost funcționar din conducerea Departamentului de Stat, a scris în cartea sa *Churchill, Roosevelt și Stalin* că "Churchill a ajuns la concluzia că nu se va putea obține o cooperare militară trainică decît dacă starea de spirit a conducătorilor ruși poate fi temperată și lipsită de suspiciune".

Stalin a declarat că încrederea mutuală și lipsa de ambiguitate între aliați nu poate exista fără țeluri de război clare și fără planuri postbelice deslușite. Cînd ministrul Afacerilor Externe, Anthony

Eden (numit mai tîrziu lord Avon) a călătorit la Moscova în a doua jumătate a lunii decembrie 1941, el a descoperit că sovieticii au pus un nou preț pe alianță. Stalin dorea pe lîngă un tratat care să garanteze recunoașterea granițelor existente ale Uniunii Sovietice (adică înglobarea țărilor Baltice, a Poloniei răsăritene, a Finlandei de răsărit, a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, teritorii ce deveniseră "pămînt sovietic" ca urmare a pactului între Hitler și Stalin din 1939), o înțelegere scrisă cu privire la reglementarea problemelor politice și teritoriale din Europa, chiar dacă ar fi nevoie de un protocol secret anexat la pact.

Churchill, care se reîntorcea de la a doua întîlnire pe care o avusese cu președintele Roosevelt la Washington, ne dezvăluiește în volumul de amintiri pe care l-am citat mai înainte, că a telegrafiat cabinetului englez dezacordul său, anunțînd că pretențiile lui Stalin "contraveneau primului, celui de al doilea și celui de al treilea articol al Cartei Atlanticului". Statele Unite erau ferm opuse oricărei înțelegeri secrete între Aliați și împotriva oricărui acord care ar modifica frontierele înainte de a fi dezbătut propunerea la masa verde a conferinței de pace.

Dacă analizăm motivele care au determinat direcția politică urmate de fiecare dintre cei trei Aliați, am înțelege mai ușor consecințele asupra destinului României. Fiecare din Aliați era preocupat de supraviețuirea entității sale politice și de menținerea caracteristicilor proprii ale sistemului social cu alterări sau pierderi minime. Aceasta însemna, în primul rînd, concluderea victorioasă a războiului cu Germania și, în cazul puterilor anglo-saxone, a conflictului cu Japonia.

Dar la începutul anului 1942, Churchill, care conducea guvernul englez încă din perioada cînd Anglia lupta singură împotriva Germaniei, era dornic de a reține Uniunea Sovietică în tabăra sa. Amintindu-și de vara anului 1939, cînd Stalin fără nici un preaviz, a încetat discuțiile cu Franța și Anglia, în schimbul prieteniei cu Germania, Churchill nu dorea ca U.R.S.S. să treacă din nou de partea dușmanului. Acum, în 1942, prețul cerut de Stalin era recunoașterea formală de către Aliați a noilor frontiere ale Rusiei Europene, care de fapt era o andosare a tîrgului pe care-l încheiase cu Hitler și reglementarea problemelor noii așezări politice europene de după război. Și colac peste pupăză, el a cerut și baze militare în România. Această cerință se găsește în colecția de documente publicate de Departamentul de Stat pe anul 1942.*

---

* FRUS, 1942, vol. III, p. 500, – Rezumatul discuțiilor avute cu Stalin de către Anthony Eden, ministrul de Externe, așa cum au fost raportate de către ambasadorul american Winant – 19 ianuarie 1942. Vezi și memorandumul Departamentului de Stat, p. 508.

Într-o conversație avută atunci cu subsecretarul de stat american Sumner Welles, ambasadorul britanic, lordul Halifax, a declarat: "... noi trebuie să recunoaștem că refuzul de a satisface pretențiile lui Stalin poate pune capăt la oricare perspective de cooperare rodnică cu Uniunea Sovietică în domeniul intereselor noastre mutuale și ar putea încuraja politica sovietică de a se reîntoarce la urmărirea de țeluri egoiste, cu consecințe incalculabile pentru perioada postbelică".

Welles se întreabă cu amărăciune "ce fel de pace ar putea fi concepută dacă la acest stadiu înaintat al războiului, guvernul britanic și noi înșine, am cădea de acord să vindem milioane de suflete care văd în noi speranța lor de viitor..."

Președintele Roosevelt s-a opus, declarînd că "după părerea sa, problema fundamentală, adică acordul secret garantînd Uniunii Sovietice restabilirea frontierelor avute în 1941 nu este un subiect de discuție la această oră"; ambasadorul britanic a evidențiat cît de practic este un asemenea pas: "Cooperarea cu rușii în timpul războiului nu poate fi asigurată decît dacă Rusia capătă asemenea garanții". Mai departe, Halifax a subliniat că declarația lui poate că apare cinică, dar cîntărind cele două alternative, el nu crede că: "problema conducerii popoarelor baltice de către guverne independente poate fi comparată în importanță cu asigurări date de Uniunea Sovietică că va continua să lupte cu loialitate pînă la sfîrșitul războiului, și ceea ce este mai important, să coopereze cu Statele Unite și Marea Britanie după război".

Stalin a declarat că aprobarea cererilor sale reprezintă "o probă de sinceritate" pentru democrațiile apusene. El a întrebat, după cum este citat de un document al Ministerului de Externe britanic, "dacă frontiera pe care a încălcat-o Hitler va fi restaurată". La un moment dat, guvernul britanic a propus Departamentului de Stat că ar putea să agreeze fără întîrziere la cererea Uniunii Sovietice de a stabili baze în țările învecinate, "avînd în vedere că înființarea de baze militare pe teritoriul altei țări este o noțiune pe care Statele Unite însăși a pus-o în aplicare".

O problemă care tulbura conștiința celor de la Foreign Office din Londra era "cum pot fi satisfăcute cererile lui Stalin fără a călca prevederile Cartei Atlanticului". Toate citatele de mai sus sînt găsite în colecția de documente ale Departamentului de Stat pe anul 1942. Dar după cum scrie Herbert Feis, în volumul citat mai sus, dictatorul absolut al Rusiei, avea răspunsul pregătit. "Cînd Eden se referea la principiile Cartei Atlanticului, Stalin a remarcat că el crezuse că documentul era îndreptat împotriva celor ce încercau să domine lumea, dar acum părea că era îndreptat împotriva Uniunii Sovietice".

Cererile lui Stalin, exprimate cu hotărîre și emfază chiar cînd armata sovietică se retrăgea în derută sub loviturile inițiale ale atacului german, au pregătit scena pentru conflictul care urma să vină și care există și azi între Est și Vest. Fără îndoială că ele au avut un efect nefavorabil asupra contactelor neoficiale cu reprezentanții țărilor din Europa Răsăriteană. Cu oarecare șovăială, englezii erau gata să recunoască frontierele apusene ale Rusiei, pentru a nu pierde participarea Uniunii Sovietice la război. Cum dorea să țină pe Hitler ocupat pe două fronturi, Churchill a decis să tempereze îndărătnicia Statelor Unite. Americanii, în frunte cu secretarul de stat Cordell Hull, amintindu-și de lecțiile învățate cu prilejul evenimentelor din primul război mondial și al Conferinței de Pace de la Versailles, evitau orice aranjament, dorind să rezolve totul după război la masa verde a negocierilor. Cum Roosevelt se concentra din ce în ce mai mult asupra celor ce aveau loc în Pacific, răspunderea lui Churchill cu privire la discuțiile cu Uniunea Sovietică creștea. Tîrgul final a venit în ianuarie 1943, cînd, la Casablanca, Roosevelt a adoptat cu totul teza engleză în schimbul acceptării de către Churchill a principiului "capitulării necondiționate" impuse Germaniei și aliaților ei.

Hotărîrea de a debarca în Franța, stabilind mult așteptatul "al doilea front", împreună cu satisfacerea pretențiilor sovietice îi vor ține pe ruși în conflict de partea Aliaților. Aceasta a fost baza înțelegerii tacite ajunse între Churchill și Stalin în 1942, înțelegere care va fi imortalizată cîțiva ani mai tîrziu (9 octombrie 1944) în vestitul "petec de hîrtie" de la întrevederea celor doi conducători la Moscova.

În decursul anilor, ezitările în cadrul negocierilor dintre cei trei aliați au cauzat confuzii în contractele neoficiale pe care diplomații anglo-saxoni le aveau cu trimiși ai țărilor satelite, îngreunînd ajungerea la o înțelegere. Pe deasupra s-a mai adăugat și faptul, pe care l-am aflat cu toții mai tîrziu, că Uniunea Sovietică avea acces la toate documentele de bază britanice prin spioni aflați în rîndul funcționarilor înalți ai guvernului britanic. Citind aceste documente, care determinau cursul negocierilor duse de reprezentanții englezi, conducătorii Uniunii Sovietice au suspectat intențiile democrațiilor cu privire la viitorul Europei Răsăritene, suspiciuni ce mai dăinuie și astăzi.

Și acum ne întrebăm cine este răspunzător de tragedia Europei Răsăritene. Evident, că fără Stalin nu ar fi avut loc înselăvirea populației. Conducătorul sovietic guverna cu o cruzime greu de închipuit, nu numai în teritoriile ocupate de Armata Roșie, dar și în interiorul Uniunii Sovietice, lucru cunoscut de către țăranii ruși

și ucraineni. În ce măsură au contribuit ceilalți conducători ai Alianței la stabilirea celor două Europe, este greu de spus. Amîndoi căutau să termine cît mai repede războiul, ceea ce a dus la bombardamentele masive aeriene ale orașelor germane, provocînd pierderi considerabile în rîndul populației civile.

Prăbușirea mașinii de război și a statului german a lăsat un mare gol în balanța puterilor din Europa, și a deschis drumul pentru invazia Armatei Roșii. Nu poartă o oarecare răspundere și cancelarul Adolf Hitler, care a permis ieșirea Uniunii Sovietice din granițele ei, dînd legitimitate revendicărilor rusești prin acordul semnat în 1939? Poate fi blamat Roosevelt că a refuzat să încheie o înțelegere reglementînd structura politică a Europei de după război, înainte de încetarea ostilităților? Poate fi blamat Churchill pentru că a căutat să țină pe Stalin în război de partea sa, știind că astfel Anglia, de una singură, nu mai era în stare să reziste multă vreme la atacul german?

Octombrie 1984

PROBLEMELE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN 1944

Cu ajutorul informațiilor adunate și a faptelor cunoscute în 1944 se poate construi o teorie ce ar explica anumite fapte ce s-au petrecut în sînul P.C.R. în anii care au urmat după 23 august 1944. Departe de a fi monolitul pe care îl vedeam noi, PCR-ul era divizat.

Fără îndoială, că echipa de la Moscova, Ana Pauker, Vasile Luca și Iosif Chișinevschi, andosați de Comintern, aveau conducerea supremă, însă le lipsea contactul cu cei din România. Majoritatea celor din țară erau sub influența "ceferiștilor și a sindicaliștilor" Dej, Stoica, Apostol care erau închiși la Tg. Jiu și pierduseră legătura cu activiștii încă liberi. Aceștia, erau la începutul anului 1944, sub conducerea secretarului general Foriș, asistat de Cugler, care bănuiesc că au fost acuzați de Moscova pentru lipsă de activism împotriva regimului Antonescu. După sosirea lui Emil Bodnăraș, Foriș și Culger au fost înlocuiți, probabil fiindcă s-au opus insistențelor de la Moscova pentru a intensifica activitățile subversive. Pînă atunci Kremlinul era dispus să negocieze, prin Stockholm, cu reprezentanții guvernului Antonescu.

După aprilie, cînd conducerea P.C.R. în România a fost preluată de echipa I. Ranghel, C. Pîrvulescu și E. Bodnăraș și promisiunile de activitate subversivă mai intensă păreau să devină realitate, Moscova a încetat să mai arate interes în negocieri la Cairo sau la Stockholm.

Prevăzînd că în curînd armata sovietică va ocupa teritoriul român necontestat, Kremlinul plănuia să instaleze acolo un comitet, în frunte cu reprezentanții P.C.R. de la Moscova, de tipul celui polonez de la Lublin. În sprijinul acestei acțiuni, conducerea P.C.R. din România formează cu extremiștii din Partidul Social Democrat, Frontul Unic Muncitoresc, iar mai tîrziu lărgesc grupul înglobînd pe P. Groza, Constantinescu-Iași, Anton Alexandrescu și eventual pe Gușă Tătărescu, pentru a avea o coloratură mai diversă acoperind tot spectrul politic.

În același timp, în mod independent, Lucrețiu Pătrășcanu, care se afla la periferia partidului și în domiciliu forțat la Poiana Țapului, i-a contactat prin col. Ullea cu Palatul. El își asumă rolul de reprezentant al P.C.R. și ca atare devine participant în negocierile cu Maniu și Brătianu, aducînd și pe Titel Petrescu (un vizionar în P.S.D.) pentru a forma Blocul Național Democrat. Tot în iunie Pătrășcanu și Bodnăraș intră în legătură, și acesta din urmă acceptă rolul pe care Lucrețiu și-l arogase, probabil apreciind seriozitatea acțiunii plănuite la Palat. Între timp, Gușă Tătărescu, cu sprijinul lui R. Franasovici, caută să stabilească, prin Beneș, contactul cu Moscova pentru negocieri în numele unui vast grup politic sub conducerea lui, care cuprinde și P.C.R.-ul împreună cu P.S.D. Maniu cerînd explicații de la Lucrețiu și Titel, aceștia repudiază afirmațiile lui Gușă în fața Regelui. Totuși, se creează confuzie la Cairo, la Moscova, la Londra și eventual la Washington.

În guvernul de la 23 august 1944, Lucrețiu insistă să obțină un portofoliu (Justiția) probabil pentru a-și întări poziția în P.C.R. Simultan, Kremlinul începe eforturile pentru a înlocui formația politică inițială cu grupul creat pentru a guverna România, eforturi ce culminează prin impunerea guvernului Groza. Se fac manevrele pentru eliminarea lui Lucrețiu și începe lupta între "ceferiști" și cei veniți de la Moscova.

Teohari Georgescu se asociază cu moscoviții, iar Bodnăraș rămîne oarecum neutru, ceea ce i-a asigurat longevitate la putere. Se pare că l-a ajutat pe Gheorghiu-Dej să obțină plecarea trupelor sovietice din România, el fiind garanția, după eliminarea lui Pauker și a lui Luca, pentru împlinirea dorințelor Kremlinului.

Aceasta este o foarte simplificată versiune a unor manevre secrete și complexe care au avut loc în situații complicate de presiuni externe și curente interne.

CÎTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944

Cu părere de rău constat că s-a adeverit teama mea că sursele comuniste rămîn, în majoritate, dacă nu în exclusivitate, baza istoriei actului de la 23 august 1944.

Cred că în mare parte este vina mea, deoarece n-am pus la dispoziția cercetătorilor informațiile mele. Pe de altă parte (ca să împart vina și cu alții), organele reprezentative ale exilului au căutat să treacă sub tăcere această acțiune, lăsînd comuniștilor monopolul scrierii istoriei acelor evenimente. S-ar părea că ne-ar fi rușine să vorbim despre 23 august. Dar indiferent cine este de vină, trebuie să schimbăm situația.

Nu știu care este pregătirea sau culoarea politică a autorului articolului, dar mi se pare că este extrem de simplu, căci nu încearcă să găsească alte izvoare decît cele comuniste. Numele citate în referința pe pagina 8 nu le recunosc și asum că sînt istorici din România, deci sub control comunist.

De asemenea cred că autorul articolului ar trebui să recunoască că o acțiune pe care chiar el o descrie cu un citat din "New York Times" drept "una din cele mai decisive ale războiului" necesită o pregătire politică și militară de o oarecare amploare, care este complet ignorată. Explicația probabilă este că istoricii comuniști nu sînt capabili să o descrie, întrucît partidul nu a participat decît într-o măsură minoră.

Este foarte regretabil că asemenea articole pot fi scrise în lumea liberă de către oameni de bună credință, care nu fac decît să perpetueze versiunea comunistă.

Actul de la 23 august poate fi descris drept o "insurecție armată" doar dacă urmezi linia decretată de partidul comunist. 23 august a fost o acțiune eminamente politică, concepută de un grup de români lucrînd în interesele superioare ale națiunii și executat de armata română, sub ordinele directe ale capului oștirii. Orice altă interpretare nu face decît să diminueze caracterul politic și însemnătatea acțiunii în paginile istoriei.

Nu se poate vorbi de 23 august fără a pomeni de numele lui Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu, Titel Petrescu și mai ales Buzel.* Echipa de la Ministerul de Externe, sub conducerea lui Ionel Rădulescu-Pogoneanu care a facilitat

---

* Vezi pag. 180

comunicațiile cu Comandamentul Aliat de la Cairo și care a pemis stabilizarea bazei politice a negocierilor a contribuit de zece ori mai mult decît cele 50 de grupe politice ale Partidului Comunist menționate în articol.

Nu se poate aminti de 23 august fără a pomeni de contribuția generalilor Gheorghe Mihail, Constantin Sănătescu, Aurel Aldea și a lui Ionel Stârcea. Și sînt mulți alți civili și militari, cunoscuți și anonimi, ce și-au dat și ei contribuția lor, făcînd din această acțiune un act politic al întregii națiuni. Nu trebuie să uităm că nu a existat nici o defecțiune, repet, nici o defecțiune a vreunei unități militare și pînă nici legionarii, aflați în Germania, nu au izbutit să înjghebeze o acțiune ostilă. Autoritatea regelui și a partidelor tradiționale în a determina modul în care România va ieși din război, nu a creat nici o ezitare în rîndul populației cu privire la justețea acțiunii și dimpotrivă, a fost primită cu entuziasm.

Deci nu se poate vorbi de o "insurecție armată".

Voi încerca să ilustrez scena politică și principalele personaje. Intrarea în război împotriva U.R.S.S.-ului a fost populară în România pentru mai multe motive. În primul rînd, prin reocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord se începea o acțiune, care ar fi putut duce la reîntregirea teritoriului național. Prin aceasta moralul populației a fost remontat, ceea ce era necesar în urma dezastruoasei domnii a lui Carol al II-lea.

Apoi, populația se temea de comunism. Războiul împotriva U.R.S.S.-ului, dacă nu avea ca urmare distrugerea comunismului, totuși ar fi slăbit vecinul cel mai tare și mai periculos. Armata, care la rîndul ei asistase la cedarea teritoriilor naționale în vara anului 1940, fără a fi fost chemată în acțiune, avea prilejul să-și spele onoarea printr-o acțiune majoră și rapidă pentru recucerirea teritoriilor de la Est.

În acest sens generalul Ion Antonescu (care nu era anglofil, în ciuda celor scrise în articolul citat), reprezenta sentimentele naționale (reabilitarea mîndriei naționale, recucerirea teritoriilor ocupate, purificarea aparatului de stat, respectul legilor și a ordinei publice) și avea reputația de a se fi opus corupției de la curtea lui Carol al II-lea, promițînd un regim onest și just cu revenire la legalitate.

Rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a fost ieșită din intransigența conducătorilor Gărzii de Fier care au încercat să transforme guvernul apolitic al generalului Antonescu într-un regim de caracter ultranaționalist, antisemist și arbitrar.

Hitler, care a avut de ales între legionari și Antonescu, a apreciat just situația cînd a sprijinit un regim cu o bază mai solidă, cu oameni capabili în administrația țării, necesar viitorului efort pentru cucerirea Rusiei.

Baza politică a regimului Antonescu a început totuși să se surpe treptat sub influența a mai multor factori. Prelungirea acțiunii militare dincolo de Nistru, împreună cu costisitorul asediu al Odessei, a început să zdruncine încrederea în regim. Partidele politice (vorbesc de cele ce aveau o semnificație în viața politică, deci Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal), împreună cu anumite personalități militare (generalul Iosif Iacobici) au deplorat continuarea activităților militare dincolo de Nistru, guvernarea militară a Transnistriei și intensificarea regimului autoritar al lui Antonescu. Declarația de război cu Marea Britanie și Statele Unite, asocierea la Pactul Tripartit, regretabila represiune împotriva cetățenilor englezi din România au arătat că regimul Antonescu se aventurează pe o cale ce va lega România și mai strîns de viitorul Germaniei, depărtîndu-se inevitabil de linia politicii tradiționale și de prietenii din trecut.

Lipsurile pe care populația a început să le simtă în domeniul economiei, alimentar, agricol, împreună cu noi chemări sub arme ale rezerviștilor pentru a face față pierderilor suferite, au lăsat să se întrevadă că Antonescu este angajat pe un curs ce nu va putea să aibă decît un deznodămînt tragic. Brutalul tratament al evreilor, care în comparație cu țările vecine apărea blînd, nu a ajutat popularității generalului într-o populație care nu era obișnuită cu cruzimi, omoruri și violență. Ineptul regim de presă moștenit de la Carol al II-lea și refasonat după sistemul german a redus și mai mult încrederea în guvern, în comunicatele oficiale și a făcut ascultarea posturilor de radio aliate o necesitate.

În anul 1942 a început să apară clar că regimul Antonescu nu mai putea să ofere României o alternativă viabilă. Atîta vreme cît România era izolată față de fostele sale alianțe și strîns asociată de viitorul Germaniei hitleriste, perspectiva unei victorii germane nu putea decît să înfricoșeze pe orice politician clarvăzător.

Antonescu nu a înțeles că interesul națiunii stă deasupra onoarei sale personale. El dăduse lui Hitler cuvîntul său că România va continua să lupte alături de Germania pînă la sfîrșit. De aceea el nu putea să participe la nici o acțiune ce ar fi schimbat direcția politicii române și a căutat să descurajeze orice acțiune de acest gen. Astfel el a lichidat independența politică a României.

Această situație a fost recunoscută de oameni de calibrul lui Maniu, Buzești și Pătrășcanu. Alegerea persoanei Regelui a fost naturală. Cu el în centrul acțiunii, se evita ca brusca schimbare a orientării politice să provoace zguduiri ce ar fi amenințat structura socială a țării. Regele era simbolul națiunii, iar partidele politice unite în spatele său reprezentau unitatea suportului național.

Poate că Buzești să nu fi fost primul care să fi văzut urmările subordonării României la politica germană, dar a fost primul care a recunoscut nevoia unei alternative practice pentru a salva țara de la dezastru. Cu mare răbdare a creat climatul favorabil colaborării diferiților factori din caleidoscopul politic român. El a stimulat interesul Regelui în căutarea unei soluții practice pentru restaurarea politicii externe tradiționale. El a creat contactele între reprezentanții politici răspunzători ai diferitelor partide. El a selecționat, în mod judicios, ce segmente politice să participe la acțiune, astfel încît coaliția să nu poarte stigmatul corupției și ilegalităților săvîrșite de regimurile trecute. El a deschis căile de comunicație cu reprezentanții puterilor aliate. El a participat la alcătuirea diferitelor grupe de acțiune care au conceput și au executat planurile politice și militare. El a participat la trasarea noii politici a României pînă la instalarea lui Groza.

Buzești a fost un om care a putut percepe cu claritate interesele națiunii și a putut canaliza, cu mare tact, energiile pozitive aflate în viața politică în direcția cea mai favorabilă pentru țară.

MISIUNEA GENERALULUI ALDEA

Document nepublicat din august 1944

Aceasta este o scurtă prezentare a împrejurărilor care au făcut să fie de dorit a avea un emisar român în Uniunea Sovietică înainte de încheierea ostilităților, în august 1944.

Pe cînd pregăteam aceste observații am încercat să urmez direcțiile indicate de Mihai Kogălniceanu în *Introducerea* sa la "Studiu al Istoriei Naționale" prezentat la Academia Mihăileană din Iași, în 1843. Istoricul trebuie să "nu aibă teamă și ambiție, să nu fie influențat de mite sau amenințări, trebuie să nu dea dovadă de slăbiciune sau de tristețe, trebuie să nu dea dovadă de asprime și trebuie să critice fără amar sau clevetire".

Acesta este un facsimil al mandatului dat generalului Aurel Aldea, semnat de reprezentanții celor patru partide care formau Blocul Național Democratic:

Documentul este rezultatul acțiunilor întreprinse de regele Mihai și de șefii principalelor partide politice pentru retragerea României din război. Iuliu Maniu, distinsul lider al Partidului Național-Țărănesc, fusese un element de bază începînd din 1942, în încercarea de a stabili cum putea România obține condiții mai favorabile decît politica adoptată atunci de liați, a "capitulării necondiționate".

Eforturile sale, sprijinite cu loialitate de Constantin I. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, s-au bucurat de o acceptare oarecum mai largă, cel puțin la Cairo, cînd partidul comunist reprezentat de Lucrețiu Pătrășcanu și Partidul Social-Democrat condus de C. Titel Petrescu s-au unit într-o coaliție politică liber consimțită. Blocul Național Democrat, cum se numea coaliția, avea ca obiectiv retragerea României din război prin încheierea unui armistițiu cu Puterile Aliate.

M A N D A T.

Domnul General AUREL ALDEA este mandatar- pe langa guvernul U.R.S.S. - al Blocului National-Democratic care grupeaza partidele politice : national-liberal, national-taranesc, comunist şi social-democrat, in actul incheierei a r m i s t i t i u l u i cu Natiunile-Unite,- in urma propunerilor facute de Aliati.

Pe baza acestui mandat care serveşte ca o completare militara a misiunei ce au domnii Barou Stirbey şi Const. Vişoianu, Domnul General AUREL ALDEA va preciza aplicarea actului de armistiţiu, in conformitate cu d e c l a r a t i a de constituire a Blocului National-Democratic din 20 Iunie 1944 .

p. partidul national-liberal.

C. I. Bratianu

p. partidul national-taranesc.

Iuliu Maniu

p. partidul comunist .

Lucreţiu Patraşcanu

-. partidul social-democrat.

Constantin Titel Petrescu

Fig 10

Sosirea lui Emil Bodnăraș, membru de frunte al Partidului Comunist, în primăvara lui 1944 cu instrucțiuni de ultimă oră de la Moscova, a determinat înlocuirea conducerii comuniste existente și a inițiat colaborarea activă cu partidele "burgheze". Declarația a fost semnată la 20 iunie 1944.

Regele Mihai fusese ținut la curent, prin întruniri secrete, cu modul în care progresau discuțiile și misiunea lui Barbu Știrbey și a lui Constantin Vișoianu la Cairo. El își selectase tacit un grup de consilieri militari pentru a pregăti aspectele militare ale răsturnării regimului Antonescu. Acest grup era alcătuit din generalii: Constantin Sănătescu, numit ulterior șef al Comitetului Militar, Aurel Aldea, Constantin Niculescu, Gheorghe Mihail, colonelii Dumitru Dămăceanu și Radu Rosseseu. În cadrul unei serii de întruniri, ținute în secret la Palatul Regal, au fost pregătite mai multe planuri alternative.

Ca urmare, la 13 iunie 1944, unii dintre membrii așa-numitului Comitet Militar s-au întîlnit cu Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș, pe atunci cunoscut ca "inginerul Ceaușu", pentru a vedea ce asistență puteau da la apărarea Bucureștiului cele cîteva grupări paramilitare pe care comuniștii pretindeau că le aveau. S-a stabilit că menținerea controlului asupra Bucureștiului și arestarea efectivă a mareșalului Antonescu și a unor colaboratori cheie erau indispensabile pentru succesul planului.

Dar realitățile militare, respectiv înaintarea armatei sovietice pe pămîntul României și concentrarea largă a forțelor germane întrepătrunse cu unități românești, cereau o cooperare strînsă cu comandamentul sovietic pentru a reduce la minim pierderea de vieți și pentru a păstra cea mai mare parte a capacității de luptă a armatei române. Dorința unui contact direct cu comandamentul sovietic a fost indicată și în mesajele de la Cairo.

La 20 iunie, planul de operațiuni militare a fost transmis Aliaților, prin radio, direct de la București, printr-un transmițător secret aflat sub controlul lui Iuliu Maniu. O altă copie a fost expediată, prin valiză diplomatică, lui Alexandru Cretzianu, pe atunci ambasador al României în Turcia, care urma să o dea mai departe contactelor sale din Ankara pentru a fi trimisă la Cairo.

Principalele obiective ale acestei "coup d'état", erau de a obține o încetare rapidă și organizată a ostilităților, cu minimum de pierderi și distrugeri, de a pune capăt pierderilor suferite de armata română în campania din Rusia, de a reinstaura democrația parlamentară, de a împiedica izbucnirea războiului civil și de a asigura o tranziție lină spre noul regim. Alte aspecte luate în considerare vizau limitarea zonei ce avea să fie ocupată de armata sovietică, constituirea unei comisii tripartite care să supravegheze implementarea

armistițiului și desigur încetarea ofensivei aeriene a aliaților asupra orașelor românești. Se aștepta ca în urma reducerii nevoilor militare de pe front și a terminării livrărilor din resursele naționale către mașina de război germană să se ajungă la refacerea unei vieți economice trainice și sănătoase.

Cum linia frontului în Est începuse să violeze hotarul românesc și cum raidurile aeriene asupra orașelor creșteau ca intensitate și frecvență, a devenit foarte clar că unele din aceste obiective vor fi mai greu de realizat cu trecerea timpului. Întîrzierea punerii în aplicare a planului se datora, după cîte îmi amintesc, lipsei unui răspuns din partea comandamentului Aliaților. Cîteva puncte lăsate în suspensie mai existau încă și în București, dar ele nu determinau nici o amînare. Cea mai importantă problemă nerezolvată era structura viitorului guvern. Deoarece Iuliu Maniu și Constantin Brătianu considerau armistițiul o chestiune militară, ei au propus ca viitorul guvern, ca guvern de tranziție, să fie format din generali și tehnicieni. Lucrețiu Pătrășcanu și C. Titel Petrescu pe de altă parte erau de părere că noul guvern trebuia să aibă o participare a tuturor factorilor politici. Ei considerau acțiunea Regelui ca motivată politic și puneau în balanță argumentul că aceasta trebuia în totalitate sprijinit de partidele coaliției. Ar fi fost prima acțiune pe față a oricărui partid politic de la data cînd fuseseră interzise prin intrarea în viguare a Constituției din 1938 a regelui Carol II. Interzicerea lor fusese reconfirmată de generalul Ion Antonescu, cu o excepție de scurtă durată pentru Garda de Fier, în 1940.

În timpul cît se aștepta răspunsul de la Cairo, regele Mihai l-a trimis pe generalul Sănătescu să inspecteze trupele de pe liniile frontului și să-i raporteze despre moralul lor. Dar o misiune mai importantă era aceea de a stabili cum ar reacționa comandanții marilor unități față de înlocuirea mareșalului Antonescu și față de retragerea României din război. În plus, Sănătescu trebuia să investigheze posibilitatea de a asigura o rută lipsită de riscuri, peste linia frontului, a unui emisar al Blocului Național Democrat pentru a stabili contactul cu comandamentul sovietic.

Raportul generalului Sănătescu, la întoarcere, era încurajator în privința sprijinirii Regelui în acțiunea de înlocuire a lui Antonescu, dar era descurajator prin negăsirea nici unui sector al frontului în care comandantul și-ar fi luat răspunderea asigurării unei treceri lipsite de riscuri. Deși au fost luate în considerație și alte variante, nici una nu s-a dovedit sigură, nici pentru emisar nici pentru secretul acțiunii, și plănuita misiune a generalului Aldea luă sfîrșit.

El își oferise voluntar serviciile cînd chestiunea a fost luată în discuție în fața Regelui și a sfătuitorilor săi. Nu am putut obține date biografice despre generalul Aldea. De cînd l-am cunoscut în

anii de război, i-am putut verifica vitejia și devotamentul față de Rege și țară. Fusese un comandant de cîmp capabil și era stimat de colegii săi militari. Și-a cîștigat de asemenea respectul liderilor partidelor politice din acea vreme. El fusese îndepărtat din rîndul ofițerilor activi ai armatei de către Antonescu deoarece nu era de acord cu desfășurarea războiului din Rusia.

Importanța documentului, cu care generalul Aldea ar fi abordat comandamentul sovietic, rezidă în primul rînd în exprimarea unității partidelor politice asupra unui spectru larg al ordinii sociale românești. El exprimă dorința acestor factori politici de a urgenta, prin orice mijloace, încheierea războiului.

Alegerea generalului Aldea, sfătuitor apropiat Regelui, ca emisar în Rusia indică și importanța ce se acorda acestei misiuni, deși era considerată a fi doar un complement militar la negocierile trimișilor din Cairo.

Acest document este unic de vreme ce este posibil a fi singura bucată de hîrtie existentă care să poarte semnăturile celor patru lideri ai Coaliției, care au sprijinit, fără rezerve, acțiunea regelui Mihai pentru recîștigarea libertății de acțiune a României în afacerile externe și în interiorul țării.

Partea tristă este că nu numai emisarul desemnat, generalul Aurel Aldea, ci și toți cei patru semnatari ai documentului, Iuliu Maniu, Constantin I. Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. Titel Petrescu, au fost ulterior închiși de regimul comunist și, fără excepție au murit în pușcărie, în cele mai mizerabile și mai inumane condiții.

Este într-adevăr un sfîrșit cît se poate de tragic pentru cinci bărbați bravi ce își riscaseră viața pentru a scoate România din holocaustul cauzat de înfrîngerea Germaniei și care nu puteau accepta înrobirea de către o putere străină și regimul său marionetă.

Martie 1987

PRECIZĂRI PENTRU ISTORIA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Românii din Occident se văd bombardați cu produsele oficiilor de dezinformare ale regimului de la București. O secție se ocupă cu falsificarea istoriei și ponegrirea caracterului românilor cinstiți și patrioți. Aceste produse sînt colportate, cu voie sau fără voie, de unii din compatrioții noștri din pribegie.

Răspîndirea de așa-zise "Documente și mărturii", de fapt inexactități, a devenit atît de vastă încît mi-am dat seama că am o

datorie de a restabili adevărul cu privire la evenimentele la care am participat și la persoanele pe care le-am cunoscut. În acest fel, cei interesați vor putea să ia cunoștință de fapte, fără ca ele să fi fost prelucrate de fabricanții de falsuri.

În primul rînd, țin să liniștesc pe acei cititori ai unei lucrări de curînd apărute în Europa, în care sînt ridicat la rangul de general în armata română, că nu mă voi prevala de această înaintare. Nu că nu sînt mîndru de a fi fost înaintat în grad în rîndul armatei regale române, dar, dacă era adevărat, aș fi fost cel mai tînăr general din România, rivalizînd realizarea lui Napoleon Bonaparte în Franța (în 1944, aveam 23 de ani). Îi pot asigura pe cititori că singura funcție pe care am îndeplinit-o în țară, a fost de secretar particular al Regelui și că armata română nu a avut vreodată un general purtînd numele de Mircea Ionnițiu.

Dar să trecem la lucruri mai grave. S-a făcut afirmația că în urma negocierilor duse în 1944 de trimișii români la Stockholm, cu Alexandra Kollontay, reprezentanta Uniunii Sovietice, mareșalul Antonescu era gata să încheie armistițiul cu Kremlinul. Condițiile pe care le-ar fi oferit Uniunea Sovietică la Stockholm, erau diferite de cele prezentate la Cairo emisarilor opoziției, fiind mai puțin severe. Concluzia la care se ajunge este că regele Mihai, animat de ura pe care o nutrea față de Antonescu, l-a împiedicat pe acesta să încheie armistițiul, dar a acceptat condițiile de la Cairo, știind că sînt mai puțin avantajoase pentru țară. Acesta este un fals deliberat, emanat din fabrica de minciuni de la București. Este ciudat cum aceste neadevăruri apar tocmai acum cînd prezența Regelui între noi este mai evidentă și mai simțită.

Care este adevărul?

Cei care l-au cunoscut pe mareșalul Ion Antonescu, își amintesc de un om scund, cinstit, mîndru, onest în toate, cu ochii albaștri și părul rar, deschis la culoare, un ofițer sever, care își respecta cuvîntul dat. În documentele pe care le am la dispoziție, există o notă cu antetul Președinției Consiliului de Miniștri, scrisă de mîna Mareșalului curînd după începerea războiului împotriva Uniunii Sovietice. Scrisul lui Ion Antonescu este greu de descifrat și așa este și această notă reprodusă în anexă. Cu toate acestea se poate citi, cu oarecare dificultate, următoarea declarație:

"P r i m u l r ă s p u n s v e r b a l.

D u p ă c u m a m a f i r m a t l a î n c e p u t, m e r g c u a r m a t a g e r m n ă p î n ă l a s f î r ș i t f ă r ă a c e r e n i m i c ș i f ă r ă a p u n e c o n d i ț i u n i.

Î n a f a r ă d e f o r ț e l e a n t r e n a t e î n l u p t ă. . (indescifrabil). . . "

Ion Antonescu considera cuvîntul dat ca fiind sacru, el fiind educat nu numai în tradiția armatei române, dar și în cea a armatei franceze, căci a urmat cursurile Școlii de Cavalerie de la St. Cyr. Acest lucru este confirmat și de Iuliu Maniu, Președintele Partidului Național-Țărănesc, care, la procesul Mareșalului, a declarat că în conversație cu acesta, punctul de vedere constant era că:

> "dînsul, ca militar, nu poate să calce un contract pe care l-a încheiat. Deci dînsul, ca general român, nu se poate întoarce împotriva acelora alături de care a luptat... Punctul meu de vedere – a declarat mai departe Iuliu Maniu – a fost că nu poate fi oprită națiunea în calea ei, pentru un cuvînt de onoare dat de cineva, fie el chiar prim-ministru sau mareșal".

Cuvintele lui Iuliu Maniu nu au fost contrazise de Mareșal sau de Mihai Antonescu. (Din relatările apărute în "Jurnalul de Dimineață", București, 13 mai 1946).

Condițiile de armistițiu formulate de Uniunea Sovietică fac obiectul unei telegrame trimise la 8 aprilie 1944, de către negociatorul american, Secretarului de Stat. Ele sînt reproduse în colecția oficială a mesajelor diplomatice ale Statelor Unite (FRUS, 1944, vol. IV, p. 169–170):

> "1. Trupele române care luptă împreună cu nemții împotriva Armatei Roșii sînt compuse din șapte divizii în Crimeea, din trei sau mai multe divizii în regiunea Odessa și din trei sau mai multe divizii în regiunea Chișinău. Aceste divizii românești trebuie să se predea Armatei Roșii ori trebuie să atace pe nemți din spate și să înceapă operații în comun cu Armata Roșie împotriva nemților.
> În acest caz, guvernul sovietic este dispus să completeze armamentul acestor divizii și să le pună la dispoziția mareșalului Antonescu și a d-lui Maniu.
> 2. Condițiile sovietice minime pentru armistițiu sînt următoarele:
> a. Ruptură cu germanii și operații în comun cu forțele aliate, inclusiv Armata Roșie împotriva nemților cu scopul de a restabili independența și suveranitatea României;
> b. Restabilirea frontierei româno-sovietice în conformitate cu acordul din 1940;
> c. Despăgubiri pentru pierderile suferite de Uniunea Sovietică din pricina ostilităților și ocupației teritoriului de către români

d. Repatrierea tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați cît și a celor internați.
Aceste condiții pot fi modificate în defavoarea României dacă nu sînt acceptate fără întîrziere.
3. Guvernul sovietic nu va cere ca teritoriul României să fie ocupat de către trupele sovietice pe întreaga durată a armistițiului, dar cînd situația militară o necesită, trupele sovietice cît și cele aliate, trebuie să aibă libertatea de circulație și guvernul român va trebui să faciliteze aceasta cu toate mijloacele de comunicație terestre, aeriene și navale.
4. Guvernul sovietic consideră nedrepte deciziunile Dictatului de la Viena și este gata să execute operații comune împotriva ungurilor și a nemților cu scopul de a reîntoarce României, toată sau cea mai mare parte a Transilvaniei.
5. Dacă România dorește să intre în legătură cu Uniunea Sovietică, cu un reprezentant politic pentru chestiunile politice pe lîngă generalul răspunzător de problemele militare, guvernul sovietic nu se opune".
(telegrama 740.00119 E.W. 1939/2459)

În același volum de mesaje ale diplomaților americani, este publicată și comunicarea făcută de Mihai Antonescu prin ministrul Vespasian Pella, ambasadorului american la Madrid. În acest mesaj, la trei luni de la primirea condițiilor sovietice, vicepreședintele de Consiliu român cere democrațiilor occidentale să nu abandoneze România.

Oare era nevoie de această intervenție dacă propunerile de la Stockholm erau mai favorabile decît cele de la Cairo?

La începutul lunii august, sosesc la Istanbul profesorul Constantin C. Giurescu și colonelul Traian Teodorescu. La 10 august 1944, secretarul de stat ad-interim Stetinius, comunică ambasadorului american la Moscova că aceștia au luat legătura cu reprezentanții americani din Turcia și fiind autorizați de Mareșal și de Mihai Antonescu, ei solicită primirea unui emisar de-al lor, la Cairo, înșirînd o serie de concesii pe care guvernul român le-ar face, dacă guvernele englez și american ar prelua plata despăgubirilor de război cerute de Uniunea Sovietică. (Mesajul este publicat în același volum, la paginile 187–188 ca telegrama 740.00119 E.W. 1939/8-1044). Acest sondaj a fost respins de americani înainte de a fi consultată Uniunea Sovietică.

Dacă într-adevăr condițiile de armistițiu de la Cairo erau mai severe, oare de ce Mihai Antonescu a căutat să-și aducă pe emisarul său acolo?

În același volum publicat de guvernul american, găsim și telegrama din 23 august 1944 a ministrului american de la Ankara, care comunică la Washington că a fost înștiințat de primul ministru turc, Sücrü Saracioglu că primul ministru român (Mihai Antonescu) îl roagă să fie intermediar pentru încheierea armistițiului. Mihai Antonescu, în comunicarea sa, afirmă că vorbește cu consimțământul Regelui, al Mareșalului și al tuturor conducătorilor politici din opoziție. El dorește să aibă un răspuns în cel mult 24 de ore referitor la preferința guvernelor anglo-saxone cu privire la următoarele alternative: 1. Trimiterea unui plenipotențiar român la Moscova, 2. Luarea de contact simultană cu americanii.

Cum am participat la întrevederile secrete pe care regele Mihai le-a avut cu conducătorii principalelor partide din opoziție, pot afirma în mod categoric, fără ezitare și fără nici cea mai mică îndoială, că nici regele Mihai și nici unul din conducătorii partidelor majoritare din opoziție nu au autorizat pe Mihai Antonescu să vorbească în numele lor. Desigur că nu pot face aceeași declarație cu privire la mareșalul Antonescu, dar bănuiesc, în lumina celor discutate mai înainte, că și autorizația sa era tot atît de fictivă. Mesajul lui Mihai Antonescu era rezultatul panicii care-l cuprinsese pe vicepreședintele Consiliului de Miniștri și avea de scop să-l pună în mijlocul negocierilor de la Cairo, preluînd conducerea părții române.

Dacă Ion Antonescu trata cu Uniunea Sovietică și în ziua de 23 august ar fi trimis prin curier special la Stockholm acceptarea condițiilor de armistițiu, putea el să declare Regelui, în aceeași zi, că nu intenționează să negocieze încetarea conflictului fără a-l înștiința în prealabil pe Hitler și că este decis să continue ostilitățile luptînd pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați și pe crestele Carpaților? Desigur că nu.

De curiozitate am recitit darea de seamă a ultimei întîlniri între Hitler și Ion Antonescu, întocmită de dr. Paul Schmidt, interpretul Führer-ului*. Am dorit să văd dacă Mareșalul ar fi dat vreo indicație că intenționează să iasă din luptă. Nu am găsit nici un astfel de semn. În cursul conversațiilor, conducătorul român a ridicat problema retragerii de pe frontul din Moldova a singurelor unități blindate germane, slăbind capacitatea defensivă a apărării țării. El a acceptat explicația lui Hitler că aceste divizii erau necesare pe un alt front și că ele vor fi înlocuite cu alte unități, în curînd. Mareșalul și-a exprimat îngrijorările pricinuite de recentul atentat împotriva lui Hitler, acțiune care a zguduit determinarea

*) Publicată în volumul *Die Katastrophe in Rumänien* de Hans Kissel, Darmstadt, p. 182–187.

de luptă a armatei germane cît și disciplina ei. El a mai menționat și teama de viitoarea atitudine a Bulgariei și Turciei, de efectele dezastruoase pricinuite de bombardamentele anglo-americane asupra României și de neîmplinirea promisiunilor făcute de a nu abandona Crimeea și Ucraina. Dar, în concluzie, după ce a primit explicațiile și asigurările lui Hitler, Ion Antonescu îl încredințează că nici unul din aliații Germaniei nu este mai loial decît România, întrucît sfîrșitul Germaniei va fi și sfîrșitul României.

Oare aceasta să fie atitudinea unui ofițer și general român care de luni de zile ar fi dus negocieri cu dușmanul, pregătindu-se să semneze armistițiul?

O altă precizare pe care doresc să o fac este în legătură cu executarea mareșalului Antonescu. S-a afirmat că regele Mihai nu l-a grațiat din pricina urii pe care i-o purta. Cei care vîntură asemenea păreri o fac fie din ignoranță, neținînd seamă de fapte, ori din rea voință, fiind uneltele serviciilor de dezinformare ale Ministerului de Interne. Oare aceștia uită că regele Mihai putea să ordone executarea Mareșalului în primele clipe după îndepărtarea de la conducerea statului și nu avea nevoie să aștepte ani de zile pentru a se răzbuna?

Ca unul care a participat la toate ședințele secrete ținute la Palatul Regal de către regele Mihai cu șefii partidelor de opoziție, Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, C. Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, știu că de cîte ori s-a adus în discuție problema deținerii lui Ion Antonescu, regele Mihai a insistat ca dînsul să fie tratat cu respect și omenie, ținînd seama și de rangul pe care îl are. Se decisese că dacă se cerea predarea Mareșalului pentru a fi judecat de către Aliați pentru crime de război, guvernul român nu se va putea opune. Dar acest guvern avea și opțiunea de a-l judeca pe Antonescu, dacă se putea dovedi că el ar fi călcat vreuna din legile țării, atunci în vigoare.

Recent, în coloanele ziarului "Lupta", dl. Mihai Dim. Sturza a publicat extrase din rapoartele diplomatice trimise de Jean-Paul Boncour, reprezentantul generalului De Gaulle la București. Din lectura acestora reiese că în loc ca Petru Groza să fi încercat să salveze pe Mareșal, el a argumentat în negocierile pe care le ducea Regele, că executarea lui Ion Antonescu era necesară pentru menținerea bunelor relații cu Moscova. Acesta era același Petru Groza care, în timpul războiului, fusese identificat de Siguranță, ca fiind unul din agenții prin care Comitemul transmitea fondurile "Ajutorului Roșu" conducerii Partidului Comunist Român și pe care mareșalul Antonescu, la intervenția văduvei poetului naționalist Octavian Goga, l-a ferit de judecata instanțelor militare. La aceste dezvăluiri ofer documentul anexat, care a însoțit cererea lui

Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției în anul 1946, prin care Petru Groza recomandă executarea lui Ion Antonescu.

Cu prilejul acestor precizări, consider de datoria mea să amintesc și alți buni români al căror nume a fost întinat în publicații din exil, de către aceiași colportori de falsuri și fabricații. Este vorba în primul rînd de inginerul Dodo Chrissoghelos care în 1944 lucra la Societatea de Telefoane. El se oferise înainte de 23 august să taie comunicațiile telefonice ale comandamentelor militare germane care treceau prin centrala din Calea Victoriei. Puțină vreme după ora cinci după-amiază, în ziua de 23 august, i-am telefonat inginerului Chrissoghelos și i-am spus că a sosit momentul ca să execute acțiunea promisă. Acesta a fost, desigur, primul act ostil împotriva forțelor germane și a salvat zeci de vieți de ostași români în operațiile care au urmat a doua zi, izolînd comandamentele germane. Pînă acum nu i s-a dat nici o recunoaștere pentru acțiunea sa, acțiune care trebuie menționată în toate relatările operațiilor de la 23 august. De asemenea, fosta lui soție, d-na Viorica Steriopol este acuzată de a fi fost spioană sovietică, că a adăpostit pe Emil Bodnăraș și că a fost unealta lui Ana Pauker. Cine a avut plăcerea de a cunoaște pe d-na Steriopol nu poate decît să se minuneze cum această ființă modestă, cuminte și devotată României, poate să fie transformată de către fabricanții de minciuni, într-o dușmană a națiunii, o slujitoare a Moscovei și a comuniștilor români. Aceștia trec cu vederea anii de închisoare, de lipsuri și de muncă la Canalul Morții la care d-na Steriopol a fost expusă de regimul comunist.

Trebuie să ne reamintim tot timpul că agenții serviciilor M.A.I. caută să dezbine pe cei din exil, pentru a împiedica unirea românilor în lupta pentru eliberarea țării, în acțiunile de informare a opiniei publice mondiale și de ajutorare a refugiaților. Una din aceste căi este de a crea vrajbă între noi prin falsificarea istoriei noastre.

Notă de subsol la istoria recentă a României
20 august 1945

Puțini și-ar putea aminti ce a avut loc în acea zi în România și se întreabă ce a fost atît de remarcabil. După părerea mea a fost ziua în care Statele Unite au făcut ultimul efort hotărît și conștient de a schimba cursul evenimentelor în România cu speranța sinceră că vor da înapoi sau vor stopa expansiunea sovietică.

Cu un an înainte, în august 1944, regele Mihai al României, sprijinit de liderii celor mai mari și populare partide politice, l-a

înlăturat de la putere pe șeful guvernului, mareșalul Ion Antonescu, pentru a asigura un acord de armistițiu cu Aliații. Acest eveniment a fost declanșat de prăbușirea apărării germano-române pe frontul de Nord-Est la 20 august 1944, și a fost urmarea consensului tuturor factorilor politici majori. România a fost ocupată de armata sovietică și, un an mai tîrziu, forțele de ocupație numărau peste un milion de oameni. Guvernul sovietic a început fără întîrziere să se amestece în treburile interne ale țării și cu ajutorul unui partid comunist aservit, a creat îngrijorare pentru a justifica instalarea unui regim controlat de comuniști. Comisarul adjunct al Afacerilor Externe, Andrei Vîșinski, a vizitat România de două ori pentru a-i instrui pe liderii partidului comunist cu privire la sarcinile lor.

Pentru a rememora pe scurt evenimentul, voi cita din cuvintele unui scriitor mai talentat. Winston Churchill descrie în memoriile sale despre cel de-al doilea război mondial evenimentul astfel: "La 27 februarie, Vîșinski, care apăruse în București fără veste cu o zi înainte, a cerut o audiență regelui Mihai și a insistat ca acesta să dizolve guvernul de coaliție a tuturor partidelor, care se formase după lovitura de stat regală din august 1944 și condusese țara la alungarea nemților din România. Tînărul monarh, susținut de ministrul de Externe, Vișoianu, a rezistat acestor cereri pînă a doua zi. Vîșinski a venit din nou și, dînd la o parte cererea Regelui de a fi lăsat cel puțin să se consulte cu liderii partidelor politice, bătu cu pumnul în masă, ceru țipînd consimțămîntul imediat și ieși din cameră, trîntind ușa. În același timp tancurile și trupele sovietice se desfășurau pe străzile Capitalei și, la 2 martie, fu instalată o administrație numită de sovietici... Rușii instauraseră guvernarea unei minorități comuniste prin forță și inducere în eroare".

Trebuie să adaug că atunci cînd Regele a protestat față de cererile rușilor și s-a referit la recent semnata Declarație asupra Europei Eliberate*, Vîșinski a respins obiecțiile cu afirmația: "Yalta nu se aplică României". Declarația îi angaja pe Aliați să vegheze ca în țările ocupate să existe atît alegeri libere cît și guverne democratice. După cum spune Churchill mai departe, a fost "prima violare de către ruși atît a spiritului cît și a literei acordurilor noastre".

Mai tîrziu, am aflat de la prietenii mei americani că guvernul sovietic și-a justificat nerespectarea celor stabilite la Yalta pe baza înțelegerilor militare semnate la Teheran în decembrie 1943, cînd

*) Declarația asupra Europei Eliberate a fost unul dintre acordurile aprobate la Yalta, în februarie 1945, de către liderii celor trei mari puteri aliate, Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill și Iosif Stalin.

Europa era împărțită în zone de ocupație militară, pe baza înaintării preconizate a armatelor Aliaților. Atîta timp cît dura războiul, comandantul militar deținea controlul total asupra zonei. România, spuneau sovieticii, era încă o zonă de război.

În Europa războiul s-a terminat la 8 mai 1945. Regele era sigur că acum putea fi format un guvern mai reprezentativ, un guvern care să stopeze abuzurile organizațiilor de frunte ale minorității comuniste. Era evident că guvernul Groza, cu sprijin rusesc, urmărea eliminarea grupărilor politice majore cum erau partidele Național-Țărănesc și Național-Liberal, prin persecuție, arestări ilegale, violență și crimă. Guvernul Groza începea deja reformele destinate a face din România un satelit al Uniunii Sovietice.

La vremea aceea, puterile din Vest erau preocupate numai de ceea ce se considera a fi probleme imediate ridicate de înfrîngerea Germaniei, viitoarea poziție a Franței, judecarea criminalilor de război, înființarea Națiunilor Unite și participarea lui Molotov la întrunirile de la San Francisco, despăgubirile de război, despărțirea marinei de război germane de cea italiană, rolul Chinei și firește, încheierea rapidă a războiului din Pacific.

Foarte puțin s-a spus despre vidul lăsat în centrul Europei prin dispariția statului german și despre nevoia de a restabili un echilibru de forțe în fața unei Uniuni Sovietice ostile, care se extindea dincolo de granițele ei naturale.

Au fost puține voci la Washington care să pună întrebări, retrospectiv, legate de anul 1944. James Forrestal, pe atunci șeful marinei militare, notează în memoriile sale că Rusia crea dificultăți: "Ea ridica pretenții în temeiul propriei sale securități și al responsabilității sale ca garant al păcii vizînd controlul asupra unor state tampon ca Polonia, Bulgaria și România, control incompatibil cu independența acestora". Henry Stimson, pe atunci ministru de Război, considera că aceste probleme subsidiare trebuiau depășite și, dacă era posibil, rezolvate înainte de a se începe organizarea lumii.

La cîteva zile după ce s-a instalat guvernul Groza impus de sovietici, Franklin Roosevelt îi scria lui Winston Churchill: "Sînt cît se poate de hotărît, la fel cum știți că sînteți și dumneavoastră, să nu las ca deciziile bune pe care le-am luat în Crimeea să ne alunece printre degete, și, voi face cu siguranță tot ce pot pentru a-l determina pe Stalin să le îndeplinească în mod onest". El continuă să-i spună premierului britanic că "În privința situației României, Averell (Harriman, pe atunci ambasadorul S.U.A. la Moscova) a reluat și reia din nou întreaga chestiune cu Molotov, invocînd Declarația asupra Europei Eliberate, și a propus discuții tripartite pentru a duce la îndeplinire aceste responsabilități... este

evident că rușii au instalat un guvern minoritar ales de ei", dar trăgea concluzia că România nu era un caz bun de testat deoarece este situată în spatele frontului rusesc, de-a curmezișul liniilor de comunicații.

Cu cîteva zile înaintea morții, Roosevelt i-a trimis un mesaj lui Stalin menționînd neînțelegerile dintre Aliați asupra României, spunînd că nu înțelegea de ce acea țară nu era tratată în conformitate cu principiile Declarației asupra Europei Eliberate.

Primul ministru britanic, Winston Churchill, încerca să-și mențină țara în afara acestei controverse datorită înțelegerii cinice pe care o încheiase în octombrie 1944 cu Stalin, cînd 90% din controlul asupra României a fost oferit în schimbul unei părți similare din controlul asupra Greciei. El scrie, "Noi eram stingheriți în protestele noastre deoarece Eden și cu mine, în timpul vizitei noastre din octombrie la Moscova, recunoscuserăm că Rusia va avea un rol preponderent în România și Bulgaria în timp ce noi luam conducerea în Grecia. Stalin s-a ținut cu strictețe de această înțelegere...".

În acest moment Statele Unite erau ferm angajate în transpunerea principiilor de la Yalta în măsuri practice în Europa ocupată. Britanicii erau ușor înclinați să-i ajute pe americani, dar în limitele înțelegerii lor cu Stalin, iar guvernul sovietic făcea uz de propria sa interpretare asupra acordurilor sale de la Yalta și Teheran pentru a-și consolida ceea ce cîștigase în Europa și, dacă era posibil, pentru a obține recunoașterea din partea Vestului fie formal, fie tacit.

Yalta a fost urmată după șase luni de întrunirea celor Trei Mari la Potsdam. Președintele Roosevelt murise și fusese înlocuit de Harry Truman, un senator onest, dar neinformat. La Potsdam au ieșit la suprafață neînțelegeri majore; nu s-a putut găsi nici o soluție. În Europa de Est, problema principală ce a constituit obiectul discuțiilor a fost structura guvernului polonez. Stalin rupsese relațiile cu guvernul polonez de la Londra, cînd acesta ceruse o investigație internațională în privința celor spuse de germani, care pretindeau că descoperiseră la Katyn gropile comune a circa 15000 de ofițeri polonezi, asasinați de sovietici. Astfel, pentru a-i contra pe polonezi la Londra, Moscova a înființat Comitetul Provizoriu Lublin, organism dominat de comuniști.

Atît Churchill cît și Roosevelt și, ulterior, Truman au încercat să reconcilieze diferendele și să unifice guvernul polonez din exil. Ei au eșuat din moment ce Rusia dorea un guvern aservit în Polonia postbelică. Acesta a devenit un obiectiv vital al politicii sovieticilor. Stalin obținuse ca granițele Poloniei să fie mutate cu 200 de km spre vest, astfel încît Rusia să poată păstra toate teritoriile adăugate

domeniului său prin pactul de neagresiune cu Hitler. Fusese politica Rusiei țariste de a dobîndi control asupra Poloniei, României și a Bulgariei și de a-și extinde influența pînă la Constantinopol și Strîmtoarea Bosfor. Ea a fost adoptată și de Stalin.

Harry Truman a recunoscut în cele din urmă inutilitatea eforturilor Vestului, scriind că "Polonia, România și alte națiuni satelit din Europa de Est fuseseră transformate în tabere comuniste deoarece, în timpul războiului, fuseseră ocupate de către armata rusească. Am încercat zadarnic să-i convingem pe sovietici să permită libertatea politică în aceste țări, dar nu am avut mijloacele cu care să-i silim să renunțe la controlul lor, decît dacă eram pregătiți să începem războiul".

Românii au privit în față valoarea tuturor idealurilor înalte ce vizau un guvern liber exprimate în declarațiile Aliaților, și au crezut că puterile Vestului erau și ele ferm angajate așa cum fuseseră în atingerea obiectivelor în timpul războiului, ceea ce a făcut ca mulți tineri să-și verse sîngele și să moară.

Îngrijorat de viitorul țării, regele Mihai, la 22 aprilie, a adresat un apel direct liderilor puterilor din Vest, subliniind gravitatea situației din România care punea în pericol independența națiunii și afecta serios pacea în Europa. Regele spunea că a acceptat, prin constrîngere, impunerea guvernului Groza din moment ce refuzul său ar fi dezlănțuit prematur o criză gravă, cu pagube și consecințe iremediabile. El recunoștea că în împrejurările actuale o schimbare a situației politice se putea realiza numai prin presiuni din afară. Eșecul în rezolvarea acestei crize avea să transforme România într-o provincie sovietică. Regele Mihai dezvăluia de asemenea că nu își dăduse aprobarea pentru mai multe decrete inițiate de guvernul Groza, care, dacă erau impuse, ar fi permis exterminarea întregii opoziții politice sub masca pedepsirii criminalilor de război, a colaboratorilor sau agitatorilor fasciști. El eticheta aceste legi drept arme ale guvernului împotriva adversarilor săi politici. Sublinia, în mod corect, că refuzul său de a accepta cererile guvernului Groza va pune în viitorul apropiat Monarhia sub semnul întrebării, iar dispariția acesteia n-ar face decît să ușureze înghițirea României de către Uniunea Sovietică.

Poziția adoptată de regele Mihai era puternic sprijinită de liderii principalelor partide politice, Iuliu Maniu, Constantin Brătianu și C. Titel Petrescu. Ca și cu un an înainte, Regele își lua singur responsabilitatea de a acționa în apărarea României și pentru menținerea integrității structurii politice și sociale.

Tîrziu, în august, reprezentanții britanici și americani la București l-au informat pe ministrul de Externe român, Gheorghe Tătărescu, că guvernul Groza nu era nici democratic, nici reprezentativ, și

prin urmare guvernele lor nu vor negocia și nici nu vor semna un tratat de pace. Tătărescu, sfătuit de Moscova, n-a ținut seama de avertisment și nu l-a informat pe Rege în legătură cu această situație.

Cîteva zile mai tîrziu, regele Mihai era înștiințat direct de către reprezentantul politic Burton Y. Berry, asupra poziției guvernului american.

Guvernul britanic și-a instruit reprezentanții, cîteva zile mai tîrziu, să nu îl sfătuiască sau încurajeze în nici un fel pe Rege sau pe liderii opoziției, de vreme ce aceasta nu-i putea proteja de consecințele încercării de răsturnare a actualului guvern prin mijloace constituționale sau de altă natură. Cu toate acestea, guvernul britanic nu considera guvernul Groza ca reprezentativ sau democratic. Se poate observa din nou reținerea britanicilor, care acum erau legați de înțelegerea pe care Churchill o încheiase cu Stalin în toamna lui 1944.

Cum acest episod este bine descris în două volume de biografii autorizate ale regelui Mihai, *Coroana împotriva secerii (Crown Against Sickle)*, de Arthur Gould Lee (1950) și *România în angrenaj (La Roumanie dans l'engrenage)* de Nicolette Frank (1977), nu voi descrie detaliile crizei așa cum a evoluat ea. Voi sublinia numai punctele cele mai importante.

Bazat pe expunerile primite de la Aliați, Mihai l-a rugat pe Groza să înlesnească soluționarea dîndu-și demisia, pentru a salvgarda interesele țării la masa negocierilor. El dorea să poată forma un cabinet mai larg care să se bucure de recunoașterea Aliaților. Groza, surprins de acțiunea Regelui, a refuzat. Regele s-a consultat cu liderii politici care, cu excepția reprezentanului comunist, Lucrețiu Pătrășcanu, l-au sfătuit să ceară celor Trei Mari să-și îndeplinească responsabilitățile comune prescrise la Yalta; adică, să primească asistență din partea celor trei semnatari pentru a forma o autoritate guvernamentală interimară care să reprezinte larg toate elementele democrate din rîndul populației și să pledeze în favoarea formării, cel mai devreme cu putință, prin alegeri libbere, a unui guvern care să răspundă voinței poporului.

Regele a fost de acord că aceasta era cea mai bună soluție din mai multe motive. Un guvern mai larg și mai reprezentativ ar fi netezit drumul către normalizarea situației din România, ridicînd barierele impuse de starea de provizorat a unei țări aflate în război, ocupate de o armată străină în baza unei înțelegeri de armistițiu. Un guvern care ar fi inclus reprezentanți ai partidelor de opoziție ar fi avut un efect de atenuare a măsurilor inspirate de Moscova pentru subminarea structurii sociale a României și lichidarea în-

tregii opoziții politice. Mai mult, reintrarea României în concertul națiunilor europene ca partener egal ar fi restabilit legăturile istorice pe care le avea cu Europa de Vest. Ar fi ajutat, prin acorduri economice reînoite, la eradicarea haosului economic și financiar în care fusese aruncată țara prin cererile exorbitante ale unei uriașe armate de ocupație și prin interpretarea tendențioasă a clauzelor armistițiului.

Astfel, pe 20 august, Statele Unite au pus bazele unei acțiuni în România prin ceea ce cred eu că a fost prima și ultima testare a dorinței Rusiei de a duce la îndeplinire acordurile semnate la Yalta și Potsdam. Așa cum se lamenta Harry Truman mai tîrziu, "Polonia, România și Cehoslovacia sînt exemple izbitoare în privința răsplatei care vine pentru ajutarea rușilor nerecunoscători".

A doua zi, întărit de sprijinul neclintit al venerabililor lideri ai partidelor de opoziție, tînărul Rege l-a convocat pe șeful Comisiei de Control sovietice, generalul Susaikov, și i-a citit o declarație scurtă, dar demnă. În ea se spune că, deoarece România nu putea participa la negocierile de pace datorită opoziției a doua dintre Marile Puteri, el îi ceruse premierului să demisioneze. Cum acesta refuzase să o facă, în actualele împrejurări Regele era nevoit să ceară asistența Marilor Puteri pentru rezolvarea problemei. Ca urmare a publicității din presa mondială, guvernul Groza avea să fie supus unei cercetări internaționale și toate abuzurile și persecuțiile asupra opoziției aveau să fie făcute cunoscute opiniei publice mondiale.

Regele refuza să participe la orice funcție publică în care era prezent vreun membru al guvernului și returna nesemnat orice document îi era înaintat spre aprobare de către guvern. Poziția sa era aceea că, atîta timp cît își încredințase cazul în mîinile celor Trei Mari, nu dorea să facă nimic ce putea fi interpretat ca un compromis înainte ca cei Trei Mari să fi putut acționa.

Timpul nu-mi permite să narez toate detaliile presiunilor exercitate asupra Regelui de către sovietici pentru a-și retrage apelul, sau ale atacurilor îndreptate împotriva sa în presa sovietică sau în declarațiile guvernului rebel. Popularitatea monarhului a crescut în interiorul țării. Pretutindeni unde apărea, chiar neanunțat, mulțimile se adunau și-l aclamau. Pe 8 noiembrie, ziua de nume a Regelui, a avut loc o uriașă demonstrație spontană în fața Palatului Regal din București, deși Mihai nu se afla în oraș. Comuniștii au încercat să disperseze masele și a avut loc o încăierare, în timpul căreia s-au tras focuri de armă. Cîteva persoane și-au pierdut viața iar ferestrele Palatului Regal au fost făcute țăndări de gloanțe. Deși era dovedit că demonstranții pro-rege erau neînarmați, în timp ce

unităţile de şoc comuniste erau, guvernul Groza a aruncat vina demonstraţiei pe seama agitatorilor fasciști și a folosit ocazia de a pune sub interdicţie demonstraţiile.

În prima etapă a crizei, reprezentanţii sovietici au încercat să-l convingă pe Rege să-şi retragă cererea de asistenţă în chestiunea guvernului Groza. Cînd Regele a rămas ferm asupra cererii sale, La Moscova s-a dat o declaraţie în care se explica faptul că lui Groza nu i s-a cerut niciodată demisia, astfel că nu era necesară o decizie din partea celor Trei Mari. Se relata că monarhul a acţionat sub influenţa reprezentanţilor locali ai Aliaţilor cu ajutorul politicienilor "faliţi", ca Maniu şi Brătianu. Săptămîni în şir Moscova a ignorat cererile Aliaţilor de a se organiza o întrunire pe această temă. Întîlnirea de la Londra a miniştrilor de externe s-a încheiat fără nici o înţelegere asupra nici uneia din problemele discutate.

Trecură cîteva săptămîni şi preşedintele Truman era cam supărat datorită neînregistrării nici unui progres. El îşi amintea în memoriile sale că după ce a citit raportul lui Mark Etheridge (un distins ziarist american trimis de preşedinte pentru a efectua o anchetă independentă asupra condiţiilor politice), el (Truman) nu avea de gînd să-şi dea acordul asupra recunoaşterii acelor guverne dacă nu erau radical schimbate. "Nu cred că trebuie să mai acceptăm compromisul. Trebuie să refuzăm a recunoaşte România şi Bulgaria pînă cînd nu se vor conforma cerinţelor noastre". De la Moscova tot nici un cuvînt. Mai tîrziu a devenit evident pentru toţi cei interesaţi că, la fel ca şi în cazul guvernului polonez, rușii nu aveau de gînd să cedeze. Washington-ul înţelegea acum că în ciuda celor stabilite la Yalta şi Potsdam, Uniunea Sovietică nu avea de gînd să renunţe la controlul său asupra oricărei părţi de teritoriu ocupat de Armata Roşie, în orice împrejurări, şi că nimic, cu excepţia războiului n-ar schimba poziţia guvernului rus. Acum devenea clar că zonele temporare de ocupaţie militară stabilite la Teheran, deveneau zone de influenţă ale Uniunii Sovietice şi erau vitale pentru imperiul rus. Acum oricine putea înţelege schimbarea echilibrului de forţe care a avut loc atunci cînd armata rusă a pătruns în inima Europei, după înfrîngerea Germaniei. Circa o sută de milioane de oameni din Europa de Est suferă încă de pe urma consecinţelor acestor decizii.

Ne-am putea întreba astăzi, aşa cum ne întrebam şi atunci: oare Regele, liderii principalelor partide politice şi cei care se opuneau agresiunii ruseşti şi comuniste ar fi trebuit să evite confruntarea cu Moscova?

Cu siguranţă că era posibil, şi unii politicieni români necomunişti au încercat-o. În cîţiva ani, fiecare din ei a sfîrşit în

închisoare și a murit în dizgrație. Dar acomodarea cu guvernarea Moscovei nu era posibilă pentru cei cărora idealurile democrației și demnitatea omului le erau dragi.

Regele jurase să apere Constituția și legile țării și să-i mențină independența. Atitudinea sa nobilă de atunci înainte l-a costat tronul, dar nu dragostea și afecțiunea pentru compatrioții săi. Maniu și Brătianu, ca mii de români, au îndurat condamnări la ani grei de pușcărie, torturi și umilințe, și au murit în închisoare. Numele lor, ca și ale multor nenumiți sînt pentru totdeauna legate de lupta pentru libertatea gîndirii, libertatea credinței religioase, și mai presus de toate pentru o Românie independentă și unită. Cred sincer astăzi, cum am crezut și acum aproape patruzeci de ani, că nu a existat o altă alternativă.

În decembrie 1945 miniștrii de externe s-au întîlnit în cele din urmă pentru a discuta cererea regelui Mihai. Trei reprezentanți ai consiliului, Andrei Vîșinski din Uniunea Sovietică, Averell Harriman din Statele Unite, și Archibald Clerk Kerr (ulterior Lord Inverchappel) au fost trimiși la București pentru a rezolva problema guvernului român, în conformitate cu instrucțiunile asupra cărora conveniseră miniștrii de externe. Dar era numai un mijloc de a salva aparențele. Rușii au căzut de acord să adauge cîte un membru din Partidele Național-Liberal și Național-Țărănesc și să numească guvernul democratic și reprezentativ. Puterile vestice au fost de acord, mulțumite să scape de încă o problemă spinoasă.

Un observator constant al scenei sovietice, George F. Kennan, nota în jurnalul său la vremea aceea: "Este absurd a se presupune că avea să se schimbe ceva esențial prin includerea a unuia sau doi miniștri necomuniști în cabinetele țărilor care aveau deja un sistem polițienesc după modelul N.K.V.D.-ului sovietic, aflat în întregime sub controlul rușilor".

Decizia celor Trei Mari a fost o dezamăgire amară pentru toți cei care speraseră că țara și-ar fi putut recîștiga independența și libertatea politică. Mai erau încă dintre aceia care sperau că alegerile promise vor fi "libere" și oneste. Dar bătălia fusese pierdută, iar ei nu vroiau să recunoască înfrîngerea.

S-a pus de multe ori întrebarea: chiar dacă interesele americane nu sînt afectate de pierderea independenței de către România, sînt oare americanii orbi față de poziția strategică a României, care deține controlul asupra Dunării și asupra intrării în Peninsula Balcanică? Românii nu știau pe atunci și probabil nu știu nici azi că președintele Truman, care fusese atît de ferm în apărarea libertăților democratice în Europa eliberată, hotărîse, așa cum afirmă în memoriile sale că "nu dorea să se

implice în Balcani într-un mod care ne-ar putea duce la un alt conflict mondial".

Și astfel, din acel moment încolo, controlul sovieticilor asupra României a fost acceptat de către Vest, și a fost doar ocazional tulburat de un protest de rutină împotriva abuzurilor guvernului Groza. După cum nota în raportul său, în 1945, Mark Etheridge, informatorul președintelui Truman, "S.U.A. se află în fața alternativelor de a-și continua politica de aderare la poziția adoptată la Yalta și Potsdam, sau de a recunoaște această zonă ca intrînd în sfera de influență sovietică".

De ce s-au decis Statele Unite să-i permită Rusiei să posede netulburată Europa de Est? Este posibil ca America să-și fi îndreptat fața mai mult spre Orientul Îndepărtat unde interesele sale erau mai vitale, și nu vroia să se implice în probleme europene, sau așa cum sugerează alții, America nu cunoștea scopurile și obiectivele sovieticilor. La masa tratativelor negociatorii ruși erau întotdeauna bine pregătiți, iar cînd nu cunoșteau răspunsurile cereau întotdeauna timp pentru a se consulta sau ignorau complet subiectul. Stalin fusese descris ca unul dintre cei mai remarcabili oameni; un om mare în inechitatea sa; fără milă; cinic; viclean; infinit de periculos.

Nu există nici un motiv pentru a crede că moștenitorii lui de astăzi sînt cu ceva mai puțin nemiloși, cinici, vicleni sau infinit de periculoși. Nu există nici un motiv pentru a crede că Uniunea Sovietică de azi nu-și urmărește în taină și cu hotărîre obiectivele sale curente, dominarea regiunilor strategice ale lumii.

Rusia sovietică, ca putere imperialistă, are o sursă mare de putere. Rusia este o țară bogată în resurse naturale, dar îngrozitor de prost exploatate și poate conta și pe bogățiile sateliților săi. Ea a atins un nivel tehnologic care îi permite să producă arme moderne din punct de vedere tehnic. Deține control total asupra poporului prin exercitarea unei sofisticate puteri polițienești. Prin propagandă răspîndește minciuni, concepții greșite și confuzie printre locuitorii lumii, care caută o viață mai bună.

Unii cred că politica Statelor Unite a fost rezultatul unei ignoranțe de neiertat asupra naturii mișcării comuniste ruse, asupra istoriei diplomației sale legate de Polonia, Țările Baltice, Basarabia etc.

Stalin a obținut prin ocupația militară din timpul celui de-al doilea război mondial tot ceea ce-i ceruse lui Hitler în 1939 și 1940. Obiectivele majore au rămas neschimbate în acei ani critici, în ciuda uriașelor pierderi suferite de Rusia în timpul războiului. Vestul nu a fost conștient sau nu a crezut în persistența rușilor. George F. Kennan observă în memoriile sale că "Stalin și Molotov și-au jucat cărțile în toată această perioadă în obișnuitul mod

stalinist: persistent, precaut, cu viclenie". Cu toate acestea, notează el, "înfrîna lor era cea slabă".

În concluzie, după eșecul Statelor Unite de a-l sprijini pe regele Mihai în încercarea sa de a stopa pătrunderea rușilor în 1945, Washington-ul nu s-a opus niciodată în mod serios controlului sovieticilor aspra României și a celorlalte țări est-europene. Această acceptare tacită a zonelor de influență în Europa a fost de atunci încoace întărită prin evenimentele ulterioare ce au avut loc în Germania de Est, Ungaria, Cehoslovacia și Polonia și în cele din urmă prin Tratatul de la Helsinki.

Aceasta este pentru mine semnificația zilei de 20 august 1945.

Acum permiteți-mi să închei cu o concluzie personală. Ne-am adunat aici pentru a schimba idei, pentru a învăța unii de la alții, pentru a rezolva neînțelegerile sub drapelul libertății academice. Noi avem datoria de a ne informa și educa asociații, prietenii, tinerii în ceea ce privește lecțiile istoriei. Nu trebuie să facem greșeli similare datorită ignoranței, lipsei de înțelegere între oameni liberi, deoarece altfel nu ne vom putea bucura de libertățile noastre individuale, nici nu ne vom putea întîlni liberi din nou în aceste săli academice.

Prezentată la a VIII-a Convenție a Academiei Americano-Române de Arte și Științe de la Universitatea din California, Davis, 21-24 aprilie 1983.

BIBLIOGRAFIE

1. Charles E. Bohlen: *Witness to History*, W.W. Norton, N.Y., 1973.
2. Winston S. Churchill: *Closing The Ring*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1951.
3. Winston S. Churchill: *Triumph And Tragedy*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1953.
4. *The Forrestal Diaries:* ed. by W. Willis, Viking Press, N.Y., 1951.
5. Nicolette Frank: *La Roumanie dans l'engrenage*, Elsevier, Bruxelles, 1977.
6. W. Averell Harriman: *Special Envoy*, Random House, N.Y., 1975.
7. George F. Kennan: *Memories*, Atlantic Monthly, Little, Brown Co., 1967.
8. George F. Kennan: *Russia And The West Under Lenin And Stalin*, Little, Brown Co., 1960.
9. Bill Lawrence: *Six Presidents*, Too Many Wars, Saturday Review Press, 1972.
10. Arthur Gould Lee: *Crown Against Sickle*, Hutchinson, London, 1950.
11. Harry S. Truman: *Memories*, Doubleday, N.Y., 1951.

RELAȚIILE ROMÂNO-AMERICANE ÎN TIMPUL DOMNIEI REGELUI MIHAI

La 6 septembrie 1940, regele Mihai a depus jurămîntul de credință față de popor legîndu-se să apere constituția și legile României. La 30 decembrie 1947, el a fost silit să semneze o declarație de abdicare de către membrii unui guvern impus și controlat de Uniunea Sovietică.

În timpul domniei sale, care a durat 88 de luni, România s-a aflat pentru o vreme în război cu puterile aliate, o stare de lucru care a luat sfîrșit prin semnarea Tratatului de Pace de la Paris, 1947.

Domnia regelui Mihai poate fi împărțită în mai multe perioade, depinzînd de starea legăturilor între cele două guverne. În rîndurile de mai jos am de gînd să mă ocup de prima perioadă de timp în care România avea relații pașnice cu Statele Unite. Această situație a fost abrupt schimbată de declarația de război a României, la 12 decembrie 1941, cinci zile după atacul forțelor imperiale ale Japoniei asupra flotei americane staționată la Pearl Harbour.

Pînă în 1946, nu au existat relații diplomatice oficiale între cele două guverne, cu toate că din toamna anului 1944, o misiune militară americană a funcționat la București, făcînd parte din Comisia Aliată de Control. Guvernul Statelor Unite a recunoscut guvernul Groza în ianuarie 1946, drept consecință a înțelegerii ajunse de către Comisia Interaliată pentru Afacerile Românești întrunită la Moscova. Ca urmare a semnării Tratatului de Pace de la Paris, în ziua de 10 februarie 1947, secretarul de stat George Marshall a anunțat, la 23 iulie 1947, reluarea relațiilor diplomatice și numirea lui Rudolf E. Schoenefeld ca ministru al Statelor Unite la București.

*

* *

Cînd regele Carol al II-lea a numit pe generalul Ion Antonescu președinte al Consiliului de Miniștri (5 septembrie 1940), el nu bănuia că a doua zi i se va cere să părăsească tronul și țara. În 1927, fiul său Mihai fusese declarat rege după moartea lui Ferdinand I, deoarece Carol, ca prinț moștenitor, renunțase la tron. Pe acea vreme Mihai era minor, și țara fusese condusă de un Consiliu de Regență. Acum, 13 ani mai tîrziu, puterile executive regale fuseseră concentrate în mîinile primului ministru, iar Mihai era, din nou, șeful statului doar cu titlul.

La început, generalul Antonescu a avut sprijinul Gărzii de Fier, o mișcare politică naționalistă cunoscută și sub numele de

"Legiunea Arhanghelului Mihai" și care împrumutase o parte din ideologie de la Partidul Național-Socialist al lui Adolf Hitler și de la mișcarea fascistă a lui Benito Mussolini. Garda de Fier, ai cărei fruntași nu aveau experiență la conducerea afacerilor de stat, era dominată de aripa mai radicală și mai vociferantă. Acțiunile ei politice au avut ca rezultat asasinarea a doi prim-miniștri (Ion G. Duca, în 1933 și Armand Călinescu, în 1939) cît și a unui număr de oameni politici, unii notabili, alții notorii.

În timpul celor cinci luni în care Garda de Fier a împărțit conducerea țării cu generalul Antonescu, unii din legionari au comis crime și abuzuri față de evrei, față de unii membri ai partidelor politice tradiționale și au împușcat pe foști miniștri din guvernele precedente închiși la Jilava, așteptînd să apară în fața tribunalului pentru a fi judecați. În cele din urmă, în ianuarie 1941, confruntarea dintre generalul Antonescu și Garda de Fier a avut loc. În acest conflict, Antonescu a primit sprijinul lui Adolf Hitler și cu ajutorul armatei române a înăbușit rebeliunea legionară.

Cu sau fără știrea lui Hitler, o parte a conducătorilor și a membrilor legiunii s-au refugiat în Germania cu ajutorul oficialităților germane. Acolo, căpătînd azil, ei au fost încazarmați în apropierea lagărelor de muncă, și unii din ei au lucrat în instalațiile industriale. Cu toate că Hitler nu a făcut alt uz de ei, pentru Antonescu acești refugiați au constituit o amenințare continuă și ascunsă.

Antonescu a izbutit să restabilească ordinea și cu aceasta a refăcut încrederea populației în viitorul țării. România avea multe răni de vindecat deoarece politica lui Carol al II-lea a dus la pierderea Basarabiei, a Bucovinei de Nord, a Transilvaniei de Nord și a Cadrilaterului dobrogean.

În această vreme, politica Statelor Unite în România avea ca scop redresarea încrederii în puterea democrațiilor din Apus, în special după prăbușirea Franței. La 12 mai 1941, Cordell Hull, secretarul de stat, clarifică linia de conducere americană, cerînd ministrului plenipotențiar la București, Franklin Mott Gunther, să-i transmită lui Ion Antonescu că "guvernul și poporul Statelor Unite au înlăturat orice îndoială cu privire la poziția adoptată, neînțelegînd să rămînă pe tușe, ci dimpotrivă, intenționînd să joace un rol în rezistența împotriva forțelor agresiunii".[1] Dar poziția nesovăitoare a democrației atlantice nu are efectul dorit asupra lui Antonescu.

Din cele povestite de prietenii săi, trimisul american "iubea munții și era mulțumit în România".[2] Într-o scrisoare către pre-

1. Foreign Relation of the United States, 1941, Vol. I, p. 309.
2. Private communication from professor Jacques Vergotti.

ședințele Rooseveli, Franklin Mott Gunther anunță că a închiriat o vilă la Predeal în apropierea de cea a generalului Antonescu. Scrisoarea era însoțită de fotografii în care Gunther apărea alături de regele Mihai, sau pe skiuri pe lîngă Ion Antonescu. Datorită felului său deschis și sincer de a comunica cu cei dimprejurul său, Gunther a creat legături prietenești cu personalități din guvern și din viața românească, asigurîndu-și multe uși deschise.

Citind astăzi rapoartele trimise la Washington, putem să reconstituim portretul generalului Antonescu așa cum l-a zugrăvit diplomatul american. Dînsul îl considera pe premierul român drept o "persoană onorabilă" care "acționa în ceea ce credea el că este interesul României".[3] Antonescu părea să fie impresionat de "puterea germană" și era "credul" în ceea ce privea intențiile nemților cu privire la Horia Sima, fostul vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și comandantul mișcării legionare.[4] Din rapoartele lui Gunther reiese că Antonescu avea convingerea că Germania va cîștiga războiul cu Marea Britanie și găsea justificarea pentru alianța cu țările Axei Roma-Berlin în teama față de intențiile Uniunii Sovietice și în dezastruoasa domnie a lui Carol al II-lea.[5] Toi din telegramele trimise la Washington, aflăm că Antonescu era antibritanic, dar că în schimb avea o mare stimă față de poporul american.[6]

După rebeliunea legionară din ianuarie 1941, Ion Antonescu a continuat să îndrepte politica externă pe direcția trasată pe vremea cînd împărțea puterea cu Garda de Fier, linie enunțată de Corneliu Zelea Codreanu, fondatorul "Legiunii Arhanghelului Mihai". Acesta declarase că "48 de ore după victoria Legiunii, România va fi aliată cu Roma și cu Berlin-ul". România a aderat la Pactul Tripartit, la 27 noiembrie 1940.

Guvernul american privea cu mare îngrijorare transformarea Europei într-o tabără armată a puterilor Axei. Secretarul de stat Hull comunica trimișilor americani din capitalele țărilor neutre din Europa, printre care specifica și Bucureștiul, instrucțiuni detaliate care cuprindeau între altele următoarele: "În această perioadă crucială a luptei împotriva forțelor agresiunii totalitare mondiale, doresc să subliniez că obligația fiecărui reprezentant al acestui guvern în străinătate este de a contribui prin puterile sale, în orice mod poate, la ducerea la capăt cu succes al acestei bătălii".[7]

3. FRUS, 1940, Vol. I, p. 276.
4. *Ibid.*, p. 291.
5. *Ibid.*, p. 286.
6. *Ibid.*, p. 287.
7. FRUS, 1941, Vol. I, p. 309.

Gunther a urmărit cu atenție evenimentele din România și a făcut tot posibilul pentru a proteja viața și interesele cetățenilor americani. El a izbutit să mențină deschise căile de comunicații cu membrii guvernului și cu fruntașii partidelor din opoziție, ca și cu cei mai de vază din sectoarele industriei, a finanțelor și a comerțului.

Cu toate că era în termeni buni cu generalul Antonescu,[8] pe care-l întîlnea adeseori seara cînd își plimba cîinii la Predeal, Gunther a continuat să comunice la Washington nemulțumirea sa față de tratamentul pe care regimul îl acorda evreilor.[9] Gunther releva totuși în depeșele sale că acest tratament era mai blînd decît în orice regiune din Europa ocupată de nemți. El a ținut la curent pe secretarul de stat cu măsurile legislative și administrative menite a reduce influența comunității evreiești. El a indicat și acțiunile pe care le-a inițiat pentru a proteja bunăstarea cetățenilor americani și pentru rezolvarea problemelor cauzate de blocarea bunurilor românești din Statele Unite.[10]

La 22 iunie 1941, simultan cu atacul armatei germane asupra Uniunii Sovietice, forțele armate române au trecut Prutul. Gunther transmite la Washington declarația de război românească adăugînd că "cele două proclamații date de generalul Antonescu, una către țară și alta pentru armată, dezvăluie că a sosit momentul de a duce un război sfînt, de a lupta alături de marele popor german pentru a menține civilizația lumii, pentru a spăla umilințele și nedreptatea prilejuită de ocupația de acum un an a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, de a elibera pe frații înșclăviți și de a reface onoarea bisericii și a căminelor profanate de un cotropitor păgîn".[11]

Curînd după ce Antonescu și-a refăcut cabinetul în urma rebeliunii legionare, trimisul american și-a dat seama că primul ministru este mult mai îndatorat lui Hitler pentru că l-a ajutat să restabilească ordinea în România. Gunther a sperat că poate tempera zelul generalului Antonescu față de cancelarul german. El nu știa că și conducătorul român a impresionat favorabil pe Hitler cu postura sa militară și cu sinceritatea vorbelor sale.[12] Antonescu a fost încîntat de încrederea führer-ului după cum notează în amintirile sale dr. Paul Schmidt, interpretul lui Hitler.[13] Se pare că Antonescu a fost singurul conducător european cu care Hitler a discutat în prealabil, planurile sale de atac cu privire la Rusia.

---

8. *Ibid.*, p. 276.
9. *Ibid.*, Vol. II, pp. 874-878.
10. FRUS, 1940, Vol. II, p. 780.
11. FRUS, Vol. I, p. 315.
12. David Irving, *Hitler's War*, Vol. I, p. 200.
13. Dr. Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne.*

Chiar după începerea campaniei împotriva Uniunii Sovietice, Gunther a sperat că poate reduce participarea României în război. Fruntașii partidelor politice urmăreau același lucru. Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, cel mai popular partid politic, mărturisea diplomatului american că el se împotrivește "la orice înaintare a armatei române dincolo de Nistru".[14]

După ce Mihai Antonescu (poreclit Ică dar care nu era rudă cu generalul) a preluat conducerea Ministerului Afacerilor Externe, în august 1941, Gunther raportează la Washington esența convorbirii pe care a avut-o cu acesta. Între altele, Gunther comunică la Washington doleanța interlocutorului său "către democrațiile din Vest pentru a găsi o formulă de acomodare cu Germania, pentru a scăpa Europa de primejdia comunistă, de panslavism și de imperialismul rusesc.[15] Din cîte știu, la Washington nu s-a luat în considerare această intervenție.

Din proprie inițiativă, dar cu aprobarea forurilor superioare, Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri al României la Washington, are, la 4 septembrie 1941, o întrevedere cu secretarul de stat Cordell Hull, pentru a-i prezenta o trecere în revistă a politicii române față de Uniunea Sovietică.[16] Acțiunea lui Coste avea două scopuri. Primul de a aduce la cunoștința secretarului Hull recucerirea celor două provincii românești care cu un an înainte fuseseră evacuate sub amenințarea unei invazii armate, și al doilea, de a clarifica din nou, situația legală a acestor regiuni. Coste a subliniat că România nu are revendicări teritoriale față de Uniunea Sovietică. Forțele armate românești au pătruns în teritoriul sovietic înaintînd pînă la rîul Bug, trecînd frontiera legală între cele două state, cu scopul limitat de a distruge instalațiile militare și fortificațiile de natură ofensivă. Ele vor ocupa această regiune doar în mod temporar. O dată ce aceste operații sînt terminate, a continuat comunicarea lui Coste, misiunea de luptă a forțelor armate românești ia sfîrșit. Brutus Coste era ferm convins de sinceritatea declarațiilor pe care le făcea cu privire la intențiile guvernului român.

Mihai Antonescu exprimase aceleași idei într-o întrevedere prealabilă cu Gunther și citățm din telegrama la Washington: "Generalul Antonescu are de gînd de a pătrunde doar pe o distanță rezonabilă dincolo de Nistru, poate pînă la rîul Bug, pentru ca în viitor România să fie ferită de atacurile repetate la care a fost supusă în trecut".[17] Dar, în timp ce Mihai Antonescu asigura pe

---

14. FRUS, 1941, Vol. I, p. 318.
15. FRUS, 1941, Vol. I, p. 319.
16. M. Manoliu-Manea, ed. *The Tragic Plight of a Border Area: Bessarabia and Bucovina*, pp. 221–231. Vezi și FRUS 1941, Vol. I, p. 326.
17. FRUS, 1941, Vol. I, p. 326.

americani de intențiile guvernului, generalul Antonescu destăinuia lui Hitler dorința sa de a ocupa nu numai Odessa, dar și orașul Simferopol împreună cu întreaga Crimee, pentru a împiedica dezlănțuirea de atacuri aeriene asupra orașelor românești.[18]

În scurtă vreme, cînd generalul Antonescu a ordonat armatei române să sprijine operațiile militare germane dincolo de Nipru și de Bug, Cordell Hull a notat în carnetul său de însemnări zilnice: "am fost înșelați". Acest incident a contribuit la lipsa de interes pe care Departamentul de Stat l-a avut tot timpul războiului cu privire la soarta României și la negocierile de la Cairo.

De asemenea, ilustrează lipsa de coordonare între deciziile generalului Antonescu în negocieri cu nemții și activitatea diplomatică a ministrului său de Externe. Aceeași situație s-a repetat și în anii următori și a creat confuzia între demersurile făcute de Mihai Antonescu pentru a iniția negocierile armistițiului și declarațiile Mareșalului cu privire la condițiile minimale pe care ar fi fost dispus să le accepte.

Atacul aviației japoneze asupra flotei americane și declarația de război a Germaniei naziste a creat o nouă problemă pentru conducătorii politici români. Aceasta a fost soluționată la 12 decembrie 1941, cînd România a declarat război Statelor Unite.[19] Franklin Mott Gunther era grav bolnav în România și a murit peste cîteva săptămîni. Legația americană a fost închisă și interesele Statelor Unite au fost girate de ministrul Elveției pe toată durata războiului.

Politica externă a lui Antonescu a pus România în cea mai neobișnuită poziție în relațiile sale cu țările vecine. Cînd generalul Antonescu a preluat controlul asupra guvernului cu sprijinul Gărzii de Fier în septembrie 1940, el a aliniat țara Germaniei. Germania era cea care stătuise România să cedeze fără luptă, în timpul unei perioade tragice de șase săptămîni, Basarabia și Bucovina de Nord U.R.S.S.-ului, nordul Transilvaniei Ungariei și sudul Dobrogei Bulgariei. Peste toate acestea, trecînd de partea Germaniei, România se afla temporar de aceeași parte cu Uniunea Sovietică și, prin aderarea la Pactul Tripartit, de aceeași parte cu ceilalți dușmani ai săi potențiali, Bulgaria și Ungaria. România era înstrăinată acum de foștii săi aliați și vecini, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia. Această schimbare a politicii a fost anunțată ca un

18. Andreas Hillgruber, *Staatsmariner und Diplomaten*, p. 619, citat în George Ciorănescu, *Bessarabia-Disputed Land Between East and West*, p. 140.
19. FRUS, 1941, Vol. I, p. 591.

triumf al voinței poporului. În timp ce Antonescu credea că acest curs nou va salvgarda existența națiunii, granițele sale și revendicarea de către ea a fostului său teritoriu, noua politică externă îi făcea pe majoritatea românilor să dea din cap a neîncredere. Ba a ros, de la început, credibilitatea guvernului în ochii propriului popor și ai reprezentanților guvernelor străine.

Situația a devenit și mai bizară după 12 decembrie 1941, cînd Statele Unite au refuzat să recunoască starea de război cu România, pretinzînd, și pe bună dreptate, că liderii României erau simple marionete și nu reprezentau voința poporului. Antonescu a făcut cunoscut că România nu se va angaja în nici o acțiune ostilă Americii – aflate la vreo 5000 de mile depărtare. Dar cîteva luni mai tîrziu dorința Statelor Unite de a ignora politica țărilor satelit și de a le scuti de o declarație de război oficială, a fost subordonată nevoii de cooperare armonioasă între Aliați.

Chiar înainte ca Statele Unite să se implice formal în războiul european, Stalin căutase să obțină anumite concesii din partea Marii Britanii, prin intermediul Pactului anglo-sovietic. La început Winston Churchill, primul ministru britanic, a șovăit să declare război țărilor satelit. El i-a telegrafiat lui Stalin la 4 noiembrie 1941: "Vă rog totuși să analizați dacă este într-adevăr bine ca Marea Britanie să declare război Finlandei, Ungariei și României în acest moment".[20] El pretindea că dominioanele erau împotriva unei declarații de război și că un astfel de act i-ar îndepărta pe prietenii Angliei din acele țări. Dar Stalin nu era dispus să accepte poziția britanicilor și continua să facă presiuni pentru o declarație de război ca și pentru o stabilire din timp a problemelor politice postbelice. Americanii erau îngrijorați că britanicii, dornici să asigure continuarea participării sovieticilor la război, își abandonau poziția inițială.

Dezbaterea care pornise ca o cerere de a declara război acelor țări care, împreună cu Germania, își trimiseseră armatele în Rusia se extindea acum astfel încît să includă stabilirea granițelor postbelice din vestul Uniunii Sovietice. Statele Unite au încercat să se mențină pe poziție susținînd că politica americană postbelică fusese exprimată în Carta Atlanticului.[21] Herbert Feis, fost cadru mediu în Departamentul de Stat, susținea că "Churchill ajunsese la concluzia că nu va fi posibilă o cooperare militară bună cu adevărat dacă deschiderea liderilor ruși nu putea fi îmbunătățită, iar aceștia făcuți să fie mai încrezători".[22]

---

20. Winston Churchill, *The Grand Alliance*, p. 527.
21. FRUS, 1941, Vol. I, pp. 86–88.
22. Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, p. 24.

Stalin afirmase că încrederea reciprocă și lucrurile spuse cu claritate între aliați nu puteau exista fără obiective de război explicite și fără planuri postbelice. Cînd ministrul de Externe Anthony Eden (ulterior lord Avon) s-a deplasat la Moscova, în a doua jumătate a lui decembrie 1941, el a descoperit că pentru cooperarea sovieticilor era necesar un preț. Stalin dorea o înțelegere scrisă care să acopere recunoașterea frontierelor europene de atunci ale Uniunii Sovietice (adică Țările Baltice, estul Poloniei, estul Finlandei, Basarabia și nordul Bucovinei, teritorii ce deveneau "pămînt sovietic" ca urmare a Pactului Hitler-Stalin din 1939). El vroia de asemenea să se ajungă la o înțelegere asupra problemelor politice și teritoriale postbelice, chiar dacă aceasta ar fi necesitat un protocol secret adăugat tratatului.

Churchill, care se întorcea de la a doua sa întîlnire cu președintele Roosevelt la Washington, a transmis o cablogramă privind dezacordul său în privința poziției sovieticilor față de cabinetul său, afirmînd că cererile lui Stalin erau "în contradicție directă cu primul, al doilea și al treilea articol din Carta Atlanticului".[23] Statele Unite erau împotriva înțelegerilor secrete dintre aliați și împotriva oricărei înțelegeri care să angajeze schimbări ale granițelor înaintea unei conferințe de pace.

În acest punct am înțelege mai bine relațiile româno-americane dacă am analiza mobilurile din spatele politicii celor trei mari puteri aliate. Ele erau în primul rînd preocupate de supraviețuirea propriei lor entități politice, concomitent cu păstrarea tuturor caracteristicilor societății lor, cu minimum de pierderi sau pagube. Aceasta însemna mai presus de toate, încheierea cu succes a războiului cu Germania și, în cazul puterilor anglo-saxone, a conflictului cu Japonia.

Dar cum anul 1942 sosise, Churchill, care ținuse Anglia în luptă de una singură împotriva Germaniei timp de 12 luni, era dornic să mențină Uniunea Sovietică de partea sa. Amintindu-și de vara lui 1939, cînd Stalin și-a pierdut încrederea în Anglia și Franța în favoarea Germaniei naziste, Churchill nu dorea să vadă Uniunea Sovietică trecînd iarăși de partea cealaltă. Prețul cerut de Stalin era o recunoaștere formală de către Aliați a noilor granițe ale Rusiei europene, ceea ce, de fapt, era o confirmare a tîrgului pe care el îl făcuse cu Hitler. Colac peste pupăză el mai cerea și baze militare în România.[24]

---

23. Winston Churchill, *The Grand Alliance*, p. 360.

24. FRUS, 1942, Vol. III, p. 500. – *Summary of discussions with Stalin* by Anthony Eden, Foreign secretary, as communicated by U.S. ambassador Winant – 19 January 1942. Vezi și *State Departament memorandum*, p. 508.

Într-o conversație cu subsecretarul de stat Sumner Welles, ambasadorul britanic, lord Halifax, a declarat: "Trebuie prin urmare, să recunoaștem că refuzul nostru de a satisface cererea lui Stalin poate fi sfîrșitul oricăror perspective de colaborare fructuoasă cu sovieticii în interesul nostru comun și ar putea încuraja ca politica sovieticilor să se schimbe în favoarea urmăririi unor țeluri pur egoiste cu consecințe incalculabile pentru perioada postbelică".[25] Welles se întreabă cu tristețe "cum ne putem imagina că va fi pacea dacă, în această etapă timpurie a războiului, guvernul britanic și noi înșine am fost de acord să vindem milioane de oameni care vedeau în noi speranța lor în viitor...".[26]

Cînd președintele Roosevelt a făcut excepție afirmînd "o înțelegere secretă care să garanteze Uniunii Sovietice restabilirea frontierelor sale din 1941 nu era o chestiune ce se putea discuta în acest moment",[27] ambasadorul britanic a replicat arătînd caracterul practic al unui asemenea pas: "Cooperarea rușilor nu se poate asigura în timpul războiului dacă Rusiei nu i se dau garanții de această natură".[28] Halifax a subliniat, de asemenea, că afirmația sa poate părea cinică, dar punînd în balanță cele două alternative nu avea sentimentul că "satisfacția autoguvernării de către popoarele baltice putea fi comparată ca importanță cu asigurările că Uniunea Sovietică va merge cu loialitate pînă la capătul războiului, și, poate chiar mai important, va coopera cu Statele Unite și Marea Britanie după război".[29]

Stalin pretindea că problema aprobării cererilor sale era un "test de sinceritate" pentru democrațiile din Vest. El a întrebat, conform unui rezumat al Ministerului de Externe, "dacă frontiera pe care Hitler a violat-o va fi restabilită".[30] Guvernul britanic a sugerat odată Departamentului de Stat că se puteau da asigurări imediate unei cereri din partea U.R.S.S. de stabilire de baze sovietice în teritoriile învecinate, din moment ce "ideea stabilirii de baze militare de către o țară pe teritoriul alteia a fost pusă în aplicare chiar și de Statele Unite".[31]

O chestiune care preocupa Ministerul de Externe era aceea de a se conforma "cererii lui Stalin fără a încălca Carta Atlanticului".[32]

---

25. *Ibid.*, p. 518, – *Memorandum of conversation* de Subsecretarul de Stat Sumner Welles – 28 February 1942.
26. *Ibid.*, p. 520.
27. *Ibid.*, p. 521.
28. *Ibid.*, p. 513.
29. *Ibid.*, p. 511.
30. FRUS, 1942, Vol. III, p. 514.
31. *Ibid.*, p. 513.
32. *Ibid.*, p. 513.

Dictatorul absolut al Rusiei a răspuns, după cum scria Herbert Feis, "Când Eden se referise la principiile Cartei Atlanticului, Stalin remarcase că crezuse că acea cartă era îndreptată împotriva celor ce încercau să obțină dominarea lumii, dar începea să arate ca și cum era îndreptată împotriva Uniunii Sovietice".[33]

Cererile lui Stalin, exprimate cu tărie chiar și în timp ce armata sovietică se clătina sub loviturile inițiale ale invaziei germane, fixau cadrul pentru viitorul conflict care există încă și astăzi între Est și Vest. Fără îndoială ele au afectat contactele neoficiale cu reprezentanții țărilor din Europa de Est. Britanicii, care se temeau că dacă nu recunoșteau granițele de vest ale lui Stalin vor pierde participarea sovieticilor la război, erau fără tragere de inimă gata să accepte. De vreme ce ei doreau să-l oblige pe Hitler să ducă război pe două fronturi, Churchill a luat asupra sa sarcina de a-l convinge pe președintele Roosevelt să înmoaie intransigența Americii. Americanii, în frunte cu secretarul de stat Cordell Hull, care își învățaseră lecția din evenimentele primului război mondial și Conferința de Pace de la Versailles, se fereau de orice aranjamente, dorind să stabilească totul la masa negocierilor, după război. Cum Roosevelt se concentra asupra evenimentelor din Pacific, responsabilitatea lui Churchill în privința aranjamentelor cu Uniunea Sovietică a sporit. N-a fost greu pentru englez să realizeze că pentru a se asigura că Stalin rămîne în război democrațiile din Vest vor trebui să deschidă un al doilea front și să fie de acord cu granițele din 1941 ale Uniunii Sovietice.

Semnale confuze pluteau pe la urechile contactelor neoficiale din țările est-europene. Această confuzie era urmarea pozițiilor adoptate de diferiți reprezentanți ai Vestului. Cum s-a aflat ulterior, Uniunea Sovietică avea succes la toate documentele strategice ale britanicilor prin spioni sus puși în guvernul britanic. Este cît se poate de normal a trage concluzia că suspiciunile sovieticilor erau legate de intențiile democrațiilor din Vest față de Europa de Est.

Septembrie 1987

BOMBA ATOMICĂ GERMANĂ

Inspectînd rafturile unei librării din împrejurimi, am dat peste o carte ce mi-a stîrnit curiozitatea, deoarece sînt interesat de evenimentele recentului război mondial. Cartea este intitulată

33. Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, p. 27.

Bomba atomică germană și este scrisă de un cunoscut istoric englez, David Irving.*) Dînsul este autorul a multor cărți referitoare la întîmplările și personalitățile din cel de-al doilea război mondial, ele fiind bazate pe multe surse inedite, dintre care și arhivele Marelui Stat Major German.

În trecut am fost convins că Germania nazistă nu ar fi cîștigat războiul, chiar dacă nu ar fi suferit dezastrul din Peninsula Balcanică ca urmare a acțiunilor armatei române la 23 august 1944. Eram curios să aflu dacă eram corect în concluzia mea, deoarece îmi lipseau date precise cu privire la progresul pe care îl făcuseră savanții germani pentru realizarea bombei atomice.

Unii cercetători istorici au convingerea că dacă actul regelui Mihai nu ar fi avut loc în august 1944, războiul în Europa s-ar fi prelungit cu șase luni. În anumite cercuri, s-a vînturat ideea năstrușnică după care, în acest răstimp, savanții germani ar fi putut să perfecționeze bomba atomică. Această armă teribilă, pusă la dispoziția comandamentului suprem, ar fi putut modifica suficient ecuația forțelor angajate în luptă pentru ca victoria să revină Germaniei. Propunătorii unei asemenea teorii nu ia în seamă, voit sau din ignoranță, că Germania nu dispunea de un avion capabil de a transporta bomba deasupra Angliei sau a Statelor Unite și că generalii nemți s-ar fi opus ca această armă să fie folosită în Germania ocupată. Americanii, pe de altă parte aveau capacitatea de a duce bomba deasupra teritoriilor inamice și nu ar fi ezitat să bombardeze un oraș german, după cum nu au ezitat în august 1945, să distrugă Hiroshima, în Japonia.

Pentru a mă lămuri mai precis cu privire la viabilitatea acestei idei bizare, am înșfăcat volumul și l-am citit în grabă, căutînd să pun cele descrise de David Irving în perspectiva zilelor tragice ale războiului.

Irving a publicat cartea acum douăzeci de ani și am fost mirat că nu am dat de ea mai de mult. Volumul pe care l-am cumpărat fusese tipărit în 1983, și era o republicare a textului original. Autorul are un stil limpede, ușor de citit. El a triat sute de documente și a izbutit să alcătuiască o povestire curgătoare care înlesnește urmărirea evenimentelor și a detaliilor enumerate în paginile cărții. Avînd la dispoziție nu numai arhivele diferitelor institute de cercetări științifice care studiau metodele de fragmentare a nucleului atomic, dar și cele ale Armatei, ale Ministerului Aviației și ale departamentelor economice, Irving ne călăuzește prin labirintele documentației monumentale generate de savanții nemți. El urzește firele călăuzitoare care ne conduc prin pădurea de studii,

*) David Irving, *The German Atomic Bomb*, Simon & Schuster 1967.

rapoarte, comunicări, tratate ș.a.m.d. avînd tenacitatea unui tînăr prepelicar în timpul sezonului de vînătoare.

În acest volum descoperim îngrijorarea conducătorilor englezi și americani cînd sînt sesizați de către scrisorile savanților din domeniul nuclear de posibilitatea ca cercetătorii germani să perfecționeze mai întîi bomba atomică. Întîlnim, între alții, savanți de talia lui Otto Hahn, chimistul german care a fost răsplătit cu premiul Nobel pentru dezagregarea atomului de uraniu, și pe Werner Helsenberg, un strălucit teoretician pe tărîmul mecanicii cuantice, care nu a putut să creadă pînă la sfîrșitul războiului că Germania pierduse cursa atomică. Toate personalitățile care au luat parte la conducerea războiului, de o parte și de cealaltă a frontului, își fac apariția în acest volum.

Este interesant că am găsit pe paginile cărții detalii care nu-mi erau cunoscute, ale ultimei întrevederi pe care mareșalul Ion Antonescu a avut-o cu Adolf Hitler, la 5 august 1944. Führer-ul dezvăluiește că Germania făcea experiențe cu noi explozive care reprezentau saltul cel mai considerabil făcut cu privire la creșterea forței distructive, de cînd s-a descoperit praful de pușcă. În darea de seamă a întrevederii, găsită în arhivele oficiale germane, răspunsul Mareșalului indică o sensibilitate neobișnuită și rar observată în firea lui.

"Cînd Führer-ul precizează că în viitoarele faze ale cercetărilor, descrise de un autor german, se va ajunge la dezagregarea materiei, ceea ce va produce catastrofe de dimensiuni nebănuite, Mareșalul a răspuns că speră ca aceste noi explozibile capabile de a distruge lumea, să nu fie folosite în timp ce trăiește el".

Hitler a continuat să spună că el a interzis întrebuințarea armelor noi atîta vreme cît nu au fost puse la punct și măsurile de contracarare. Conducătorul german mărturisește lui Antonescu că Germania avea patru arme secrete, între care bomba zburătoare V-1 și racheta V-2 nu erau decît cele dintîi. Cea de-a treia, a spus Hitler era o armă de o forță distructivă atît de mare încît orice ființă de viață este distrusă pe o rază de 3–4 kilometri de la centrul exploziei. Fie că cel care a compus darea de seamă a întrevederii, fie chiar cancelarul german, a omis să ne indice care era cea de-a patra armă secretă germană.

În ciuda destăinuirilor conducătorului german, progresele savanților nu au fost suficient de rapide. Cu toate că la declanșarea războiului cercetătorii de la institutele de studii Kaiser Wilhelm din Berlin și München erau mai avansați în studierea dezagregării atomului decît colegii lor din cîmpul aliat, aceasta nu mai era situația la sfîrșitul anului 1944. Distrugerea uzinelor producătoare de apă grea din Norvegia, a uzinelor de rafinare a minereului de

uraniu, a fabricilor de unelte de precizie care făureau piesele necesare instalațiilor nucleare, toate acestea au încetinit efortul german. Astfel că nici cel mai avansat reactor nuclear, cel de la Heigerloch, nu a ajuns, în 1945, să susțină o reacție atomică autoîntreținută.

Pe lîngă dificultățile create de bombardamentele aliate, David Irving dezvăluie că documentele care le-a cercetat au arătat că savanții germani nu au avut ca țel mărturisit fabricarea bombei atomice, ci urmăreau să obțină o nouă sursă de energie, independentă de resursele existente, modeste, și deci să reducă nevoile energetice ale industriei și ale economiei de război. Eșecul savanților germani de a construi un reactor atomic care să fie capabil de funcționare, se datorește, spune David Irving, faptului că ei nu au fost capabili să convingă pe conducătorii lor politici de importanța proiectului nuclear. Din această pricină nu li s-au pus la dispoziție resursele necesare pentru realizarea planurilor.

Într-adevăr, că revelațiile lui David Irving sînt fascinante pentru cei interesați în istoria contemporană și merită de a fi citite de toți cei care au un gol în șirul evenimentelor din cel de-al doilea război mondial. Eu, pe de altă parte, am fost satisfăcut să aflu confirmarea faptului că arma atomică nu ar fi fost la dispoziția comandamentului suprem german nici dacă războiul ar mai fi durat un an.

CAPITOLUL VI

PORTRETE

REGELE MIHAI

Și astăzi, în anul 1980, regele Mihai este o figură impunătoare. Fața lui a rămas neschimbată, așa cum arăta în imaginea gravată pe timbrele românești tipărite în 1940, doar că trăsăturile feței s-au maturizat. Spătos și înalt, cu părul brunet, cu privirea pătrunzătoare, cu zîmbetul rar, dar cuceritor, regele Mihai este tot atît de rezervat și modest cum era pe vremea cînd avea de-a face cu mareșalul Antonescu sau cu mareșalul Tolbuhin sau cu alte mărimi ale puterilor autocrate și dictatoriale care s-au amestecat în treburile României în ultima jumătate de veac.

Și astăzi Regele a rămas devotat idealurilor democratice, respectului drepturilor individuale și a independenței Țării Românești. Aceste convingeri l-au transformat în 1944 dintr-un tînăr sfios, într-un înfocat luptător pentru libertate, libertatea românului și a României.

Aceste convingeri l-au făcut să-și unească eforturile sale cu cele ale partidelor politice tradiționale românești pentru a scoate România din catastrofala alianță cu Germania hitleristă. Și aceleași convingeri l-au făcut să lupte împotriva amestecului Uniunii Sovietice în afacerile interne ale României. Aceleași convingeri l-au făcut să se opună acțiunilor Partidului Comunist care, sub conducerea lui Gheorghiu-Dej, a lui Ana Pauker și Vasile Luca se transformase într-un instrument docil al politicii expansioniste sovietice.

Convingerile democratice ale Regelui Mihai l-au făcut să se opună atît dictaturii mareșalului Antonescu cît și celei a Partidului Comunist. Suveranul român a încercat să potejeze drepturile celor asupriți sub Antonescu cît și ale celor arestați de regimul Partidului Comunist al lui Gheorghiu-Dej.

Îmi aduc aminte de interesul său pentru cei prigoniți cînd înainte de 23 August 1944, primea în secret, la Palatul Regal pe

Iuliu Maniu, pe Constantin Brătianu, pe Titel Petrescu, pe Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentanți ai partidelor politice din opoziție, dar și pe Dr. Fildermann, care era șeful comunităților evreiești din România, ca să-l pună la curent cu cele ce se desfășurau în preajma lor și să asculte părerile lor.

După 6 martie 1945, interesul Regelui pentru cei asupriți rămăsese tot așa de aprig, – el încercînd să modereze excesele guvernului Groza. Opoziția sa la acțiunile acestui guvern, care nu făcea decît să execute ordinele Partidului Comunist sub conducerea lui Gheorghiu-Dej, au dus la confruntarea finală de la 30 decembrie 1947, cînd a fost forțat să abdice.

Îmi amintesc, ca și cum s-ar fi întîmplat ieri, de calmul cu care regele Mihai a întîmpinat amenințările lui Gheorghiu-Dej care venise în audiență cu decretul de abdicare și cu un pistol în buzunar, după ce înconjurase reședința regală cu tancuri și detașamente ale diviziei "Tudor Vladimirescu", singura unitate militară în care partidul comunist avea încredere.

Cu același calm, cu cîțiva ani înainte, la 23 august 1944, discutase cu mareșalul Antonescu alternativele pe care Țara Românească le avea în acele momente tragice cînd frontul din Moldova fusese străpuns, fiind lipsit de ultimele unități blindate germane. Cînd Antonescu nu putea să sugereze decît continuarea războiului alături de Germanoia hitleristă, în ciuda pierderilor considerabile suferite de armata română și de populația civilă și în ciuda distrugerilor provocate de bombardamentele aeriene aliate, regele Mihai nu a avut altă cale decît să-l demită din funcția de prim-ministru.

Calmul cu care a acționat regele în fața pericolului personal la care s-a expus a impresionat pe cei care în acel moment erau prezenți în jurul său, Grigore Niculescu-Buzești, viitorul ministru de Externe, Ion Mocsonyi-Stîrcea, generalii Constantin Sănătescu și Aurel Aldea, cît și pe scriitorul acestor rînduri. Consecințele acțiunii regale, sprijinită cu totul de conducătorii politici ca Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, au fost recîștigarea independenței naționale, revenirea la politica tradițională de alianță cu puterile din Vest, recucerirea necontestată a Transilvaniei de Nord și din păcate pierderea temporară a Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

În 1878, Mihail Kogălniceanu apăra în Camera Deputaților cedarea Basarabiei Imperiului Țarist drept prețul necesar pe care România îl plătea pentru cîștigarea neatîrnării. De asemenea, în 1944, regele Mihai a considerat că pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord era prețul pe care România trebuia să-l plăcască pentru recîștigarea independenței politice. Evenimentele ulterioare,

asupra cărora el nu avea vreun control, au anulat în timp de cîteva luni acest cîștig. Dar prin acțiunea lui curajoasă, regele Mihai a polarizat în jurul său curentele politice și, în tradiția marilor domnitori ai Țărilor Românești, s-a identificat cu interesele națiunii.

Adevărații români de pretutindeni nu l-au uitat pe regele Mihai al Românici!

30 iunie 1983

REGELE CAROL AL II-LEA

Iubea uniformele și paradele. Rareori l-am văzut purtînd altceva decît o uniformă militară. Fiind coleg de școală al prințului Mihai, am avut multe ocazii de a-l întîlni pe Regele Carol în timpul celor opt ani în care am fost legat de acea școală.

Carol era foarte interesat de ridicarea nivelului cultural al țării și cred că vroia să formeze un nucleu de tineri bine pregătiți, înainte de a dezvolta sistemul de învățămînt. El a organizat printre altele Institutul de Studii Sociale sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti și de asemenea Fundația pentru Literatură și Artă, care îi publica în fiecare an pe clasici și pe scriitorii noi, în ediții care erau la îndemîna tuturor, la prețuri rezonabile. În fiecare an el sponsoriza "luna cărții", cînd în întreaga țară erau organizate expoziții pentru popularizarea literaturii române. El a cerut și a obținut ca Biserica să traducă din nou Biblia în limba modernă.

Am făcut toată această introducere pentru a arăta cum Carol, care avea multe defecte, era sincer interesat de lărgirea orizontului cultural al României și era de asemenea adînc implicat în educația fiului său.

El a organizat în ianuarie 1933, o școală specială care era amplasată într-o clădire separată pe terenul Palatului Regal din București. Ea era înzestrată cu personal format din profesori foarte capabili, de liceu și universitari, sub conducerea unui aghiotant militar.

În urma unui proces eliminatoriu, care rămîne un mister pentru mine pînă în ziua de azi, doisprezece elevi au fost rugați să facă parte din această clasă specială pentru a învăța împreună cu prințul. Selecția a fost făcută inteligent, astfel încît nu numai să reprezinte țara geografic, ci și clasele sociale și minoritățile. Erau cinci fii de țărani, reprezentanți ai profesiunilor de militar, meșteșugar și profesor. Era un fiu al unui muncitor al căilor ferate și un fiu de preot. Unul dintre elevi era ungur iar altul era saxon, ambii din

Transilvania și ambii singurii protestanți. Nu erau evrei și nici catolici în această clasă.

Carol supraveghea îndeaproape activitățile profesorilor, programa de învățământ și treburile generale ale școlii. Apărea de multe ori în clasă, neanunțat, pentru a urmări cum decurgea studiul. El i-a cerut fiului său să aducă pe doi dintre noi la obișnuitele mese de prînz. Pentru a ne scuti de frustrările și anxietățile ce puteau apărea luînd prînzul cu regele și cu diferiți demnitari, ne duceam prin rotație pentru a ne prezenta în mod uniform în fața regalității.

Iarna și primăvara, Carol și curtea sa se duceau la Sinaia. Firește, școala îl urma acolo. Eram cazați la Castelul Peleș sub regulamentul strict al unei Academii militare.

Odată, Carol a convins guvernul să doteze școala cu două microbuze special echipate, astfel încît puteam călători la sfîrșitul fiecărui an în cîte o altă parte a țării timp de două sau trei săptămîni. Cu aceste ocazii studiam caracteristicile regiunii și vizitam monumentele istorice și obiectivele industriale.

Tînărului prinț nu i se acordau nici un fel de privilegii speciale, deoarece ni se cerea să-l tratăm ca pe un egal și așa și făceam.

Îmi vine în minte un episod, cînd ni s-a dat o sarcină grea într-una din ore. Eram elevi și am hotărît prin telefon să dăm foile de hîrtie albe. Greva organizată a avut un răspuns rapid. În decurs de cîteva ore am fost convocați în biroul particular al lui Carol, toți doisprezece. Ni s-a dat o lecție severă spunîndu-ni-se că nu ne comportăm așa cum ar trebui să o facă niște elevi și am fost obligați să recunoaștem că făcusem un lucru rușinos încerdînd să ne umilim profesorii. Carol vorbea cu suflet și nu a folosit amenințări sau promisiuni pentru a ne convinge să ne purtăm cum se cuvine. Pentru noi însă era de ajuns.

Incidentul mi-a arătat cît de îndeaproape urmărea Carol educația viitorului rege, dar și cît de repede știa Carol să riposteze la provocări împotriva autorității constituite.

Carol avea o personalitate fermecătoare, iar nivelul său cultural era cu mult deasupra mediei. Vorbea fluent engleza, franceza, germana și româna. Îi plăcea să-și etaleze în fața noastră bogăția de cunoștințe și deseori ne provoca la un joc în care fiecare dintre noi trebuia să facă într-un timp limitat o listă cu toate denumirile geografice care începeau cu o literă aleasă dinainte. Cîștiga cel cu lista cea mai lungă. Lui Carol nu-i plăcea să piardă, și se crampona de cîștig de multe ori descalificînd anumite denumiri de care nu auzise pînă atunci. Firește, simțeam atunci că și noi puteam trișa.

După opt ani de studiu am ajuns la examenul final, care se spune că deschide tinerilor ușa pentru a păși în lume: bacalaureatul.

În cazul nostru trebuia să susținem examenul în Sala Tronului din palatul Regal, îmbrăcați în haine de gală, purtînd cravată albă și frac. A fost o examinare extrem de minuțioasă în fața unei echipe special selectate de profesori universitari. Carol a fost prezent și și-a petrecut cîteva ore ascultînd răspunsurile noastre. Cînd a părăsit sala, a făcut-o pentru a se întîlni cu Consiliul de Coroană special convocat pentru a discuta ultimatumul primit din partea Uniunii Sovietice, în care se cerea cedarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a unui colț al Moldovei.

Este o ironie a sorții că, în ziua în care noi am pășit în lume structura clădită de Carol prin politica sa s-a prăbușit. Pierderea Basarabiei și Bucovinei a fost urmată de pierderea nordului Transilvaniei luat de Ungaria și de pierderea sudului Dobrogei luat de Bulgaria.

La mai puțin de trei luni Carol a abdicat și a părăsit țara fără nici un sprijin din nici o parte sau zonă a țării.

Aceasta a fost ultima oară cînd l-am văzut și i-am vorbit regelui Carol: 27 iunie 1940.

NICOLAE IORGA

Nicolae Iorga, care a fost universal recunoscut ca un titan al gîndirii europene, a participat intens la viața culturală, științifică și politică a României, încă de la începutul secolului nostru.

Sînt dintre cei privilegiați, căci în tinerețea mea am avut prilejul să-l ascult și să-l cunosc. Nicolae Iorga venea deseori în clasa liceului pe care îl urmam, ca să ne țină prelegeri, vrăjind tinerele noastre minți cu știința sa; fără îndoială că îi datoresc, în mare parte, atracția pe care o am și azi pentru istoria țării.

Nicolae Iorga era o figură impunătoare, înalt, cu o barbă neagră, lungă și cu o voce tunătoare care umplea sala noastră de clasă. Cu toate acestea fiind o fire blajină, ne vorbea molcom, rostogolind pe limbă sunetul "r", împărtășindu-ne dragostea pe care o avea pentru trecutul țării, În privirea lui caldă, puteai descifra dorința de a ne transmite cele adunate în decursul anilor, în marile biblioteci europene.

De multe ori, ca secretar al Ligii Culturale, ne invita pe toți din clasă la spectacolele pe care studenții bucureșteni le organizau în sala de teatru de pe bulevardul Schitu Măgureanu.

Îmi pare rău că nu am ajuns niciodată să asist la cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte, înființată de Iorga în 1908. În lunile de vară, îl întîlneam pe profesorul Iorga plimbîndu-se în amurgul zilei pe faleza de la Mangalia, unde avea o vilă modestă.

Nicolae Iorga era un om extrem de activ și acționa în multe domenii, întocmai ca una din figurile clasice ale Renașterii. Nu pot să-mi închipui cum avea timp de toate. El a întemeiat revista "Semănătorul", care a generat un curent puternic în literatura românească, a scris piese de teatru, a fondat ziarul "Neamul Românesc", a publicat tratate de istorie română și universală, cît și sute de alte publicații. Nu este de mirare cînd acum cîțiva ani, cotrobăind prin rafturile unei anticării din Santa Cruz, California, am dat peste o carte scrisă de profesorul Iorga și care cuprindea prelegerile sale ținute la Universitățile din Statele Unite, cu prilejul vizitei din 1929.

Activitatea sa politică nu a atras prea mulți admiratori, cu toate că Nicolae Iorga a fost ales în Parlament din 1907 și că în 1931 a ajuns chiar prim-ministru.

Îmi aduc aminte cînd l-am văzut ultima oară. Era 27 iunie 1940, cînd a fost invitat la Palatul Regal din Calea Victoriei, să participe împreună cu ceilalți foști prim-miniștri, la Consiliul de Coroană care avea să decidă soarta Basarabiei, în urma ultimatumului sovietic. Fruntea sa înaltă era încruntată și nu ne-a întîmpinat cu vorbe de haz cum o făcea de obicei. Mai tîrziu am aflat că el a fost cel care s-a opus mai vehement la cedarea Basarabiei și a Bucovinei. Patru luni mai tîrziu, națiunea română a fost zguduită de știrea crimei care a costat viața lui Nicolae Iorga.

Pierderea a fost resimțită nu numai de români, dar și de întreaga comunitate intelectuală a Europei civilizate. S-a spus că omorul său a fost rezultatul unor măsuri pe care le-a luat pe vremea cînd guverna și pe care cei ce au introdus pistolul în viața politică românească nu le agreau.

Așa a căzut falnicul stejar, dar în jurul său semănase multe ghinzi.

IULIU MANIU

La 11 noiembrie, ziua tradițională cînd se sărbătorește încheierea armistițiului în primul război mondial, s-au împlinit 40 de ani de cînd Iuliu Maniu a fost condamnat și închis în temnițele comuniste, unde, după suferințe grele, a și murit în 1953. Cu toate că nu am fost un membru al partidului pe care l-a condus timp de trei decenii, nu pot să las să treacă această aniversare tragică fără a reaminti imaginile pe care le-am păstrat.

Eram în anul 1943 și fusesem trimis de Regele Mihai să fac aranjamentele pentru a duce în secret la Palatul Regal din Calea

Victoriei pe șeful Partidului Național-Țărănesc. Regele ajunsese la concluzia că circumstanțele grave în care se afla țara cereau ca să ia contact direct cu oamenii de frunte de pe scena politică. Prin aceasta, Regele călcă cu bună știință decizia luată de conducătorul statului care hotărîse că bunăstarea țării putea să fie periclitată dacă existau legături între suveran și politicieni.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Iuliu Maniu, care nu avea locuință în București, poposea la unul din mai marii partidului, de cîte ori venea în Capitală. Asigurîndu-mă că nu sînt urmărit, m-am dus la clădirea din preajma grădinii Cișmigiului unde locuia Aurel Leucuția, unul din fruntașii partidului. Intrînd în locuință, am fost întîmpinat de Corneliu Coposu, un munte de om, care era secretarul personal al președintelui. El mă duse într-o cameră învecinată, unde Iuliu Maniu îmi întinse mîna și zise:

"Te rog ia loc, domnule colega".

Întîmpinarea pe care mi-a făcut-o venerabilul om de stat, m-a surprins, dar m-a și măgulit. Cum puteam eu, un student, să fiu asemuit unui doctor în drept care studiase la Universitățile din Cluj, Budapesta și Viena, care fusese prim-ministru în trei rînduri și care era președintele celui mai popular partid din țară?

Viața fruntașului țărănist nu avea pereche în arena politică a țării. Iuliu Maniu s-a născut în anul 1873, la Șimleul Silvaniei, în Transilvania, pe vremea cînd această provincie făcea parte din Imperiul austro-ungar. El se trăgea dintr-o veche familie românească care număra printre înaintași pe Simion Bărnuțiu. Încă din tinerețe, Maniu a devenit conștient de lupta continuă pe care trebuia să o ducă pentru a menține conștiința românească neștirbită. În anii studenției, el organizează tineretul pentru a stimula acțiunea de emancipare politică națională. În 1893, la Budapesta, împreună cu Alexandru Vaida-Voevod și Aurel C. Popovici formează cu reprezentanții altor minorități din Imperiul austro-ungar, societatea studenților români, slovaci și sîrbi. Doi ani mai tîrziu, în timpul procesului memorandiștilor, Maniu, ca unul din conducătorii tineretului, organizează manifestații publice în favoarea acuzaților. În 1896 obține diploma de doctor în drept și folosește acest prilej pentru a cere acordarea neîntîrziată a autonomiei teritoriilor cu populații minoritare.

Prin aceasta, Maniu a căutat să forțeze conducerea Partidului Național să adopte o politică activă în rîndurile transilvănenilor și să abandoneze pasivitatea. Iuliu Maniu continuă să rămînă în fruntea agitației politice pentru recunoașterea drepturilor românilor.

În ciuda campaniei duse de organele administrației de stat împotriva membrilor marcanți ai Partidului Național, în 1906 Maniu este ales deputat în Parlamentul ungar. Ca urmare a

activității sale hotărîte în dieta ungurească, el devine animatorul Partidului Național și unul din cei mai efectivi politicieni din Transilvania.

În ajunul primului război mondial, reprezentanții administrației ungare, căutînd să ajungă la un "modus vivendi" în Transilvania, intră în tratative cu conducătorii minorităților. Ei urmăreau să obțină sprijinul transilvănenilor în campania pe care o ducea guvernul imperial pentru a convinge pe politicienii din Vechiul Regat să rămînă de partea Triplei Alianțe în cazul unui conflict cu Anglia, Franța sau Rusia. Dar conducătorii minorității românești, în frunte cu Iuliu Maniu, s-au opus cu îndîrjire. Ca urmare, după declanșarea războiului, Maniu în vîrstă de 42 de ani, este mobilizat și trimis ca soldat într-o unitate de artilerie alpină pe frontul italian.

În octombrie 1918, cînd Imperiul austro-ungar a început să se destrame, Iuliu Maniu, ajuns sublocotenent, organizează o armată națională română din ofițerii și soldații regimentelor imperiale 62 și 64 de infanterie, compuse din români transilvăneni și bucovineni. În cîteva luni, această forță numără peste 70000 de oameni și cu ea, Iuliu Maniu menține ordinea în Viena în timp ce organizarea de stat imperială se dezagrega.

O lună mai tîrziu, Iuliu Maniu ia parte la negocierile pe care Oscar Iaszi, ministrul Naționalităților din guvernul Karoly, le inițiase pentru a menține integritatea noului stat maghiar. Maniu cere ca autoritatea de stat a județelor românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș să fie transferată fără întîrziere în mîinile Comitetului Național. Curînd după aceasta, are loc la Alba-Iulia Marea Adunare Națională care decretează unirea cu regatul Român. Maniu joacă un rol hotărîtor cu prilejul pregătirii moțiunilor și a aprobării lor de către adunare. Ulterior, este ales membru al Marelui Sfat Național și acceptă președinția Consiliului Dirigent, organul însărcinat cu executarea hotărîrilor adoptate la Alba Iulia.

În primăvara anului 1919, Iuliu Maniu ordonă mobilizarea unităților transilvănene pentru a garanta obținerea teritoriilor în care există majoritate românească, dar care nu fuseseră alocate României de către armistițiul de la Belgrad. De asemenea, Maniu ajută cu provizii și mijloace de transport armata română care trecuse Tisa urmărind bandele secuiești comuniste de sub conducerea lui Bela Kuhn.

În februarie 1919, după moartea lui Gheorghe Pop de Băsești, președintele Partidului Național, Iuliu Maniu este ales să-l înlocuiască la conducere. După primele alegeri parlamentare ale României Mari, în care Maniu este ales deputat în vechea sa circumscripție electorală de la Vinț de Sus, el rostește cel dintîi din discursurile sale ținute în noul parlament.

Dar acum mă aflam în prezența fostului prim-ministru și eram intimidat peste măsură de prestanța gazdei mele așa că nu am putut decît să îngîn:

"Păi... nu sînt decît un student domnule președinte!"

Dînsul a zîmbit și m-a poftit să șed într-un fotoliu spațios, pe cînd el s-a așezat pe un scaun tare, de lemn cu spătar. A trebuit să treacă ani de zile, cînd și eu am fost copleșit de caracteristicile vîrstei, ca să înțeleg că acela care suferă de dureri de șale se simte mai bine pe un scaun tare decît într-un fotoliu confortabil. Dar în pofida durerilor de care suferea din cînd în cînd Iuliu Maniu, el nu a șovit niciodată să vină să ofere sfatul său tînărului nostru suveran, uneori cînd de abia putea să umble.

Regele, ca și mulți alții din supușii săi, era îngrijorat de situația în care se afla țara. Războiul ajunsese la hotare, armata suferise pierderi considerabile pe stepele Rusiei, iar populația orașelor era supusă bombardamentelor aeriene aproape în fiecare zi.

Iuliu Maniu, care de ani de zile fusese unul din aleșii electoratului în parlament, acum întruchipa conștiința națională. Prestigiul său bazat pe onestitate și pe dîrzenia cu care apăra principiile democratice, atît de dragi lui, crescuse considerabil nu numai în ochii națiunii, dar și în cei ai străinătății.

Împreună cu Constantin Brătianu, șeful Partidului Național-Liberal, a îndemnat pe mareșalul Antonescu, după ce Basarabia și Bucovina fuseseră eliberate, să abandoneze operațiile militare din Rusia. În afară de clauza generală și imprecisă din Pactul Tripartit, legătura politică și militară dintre România și Germania era verbală și nu limita măsura în care armata participa la campania din Rusia. Pierderile mari suferite în acele operații, care nu aveau obiective bine definite, au dus pe cei doi oameni de stat să scrie Mareșalului: "Retrageți trupele din Rusia". Un număr crescînd de ofițeri superiori începuseră să se îndoiască de înțelepciunea gîndirii strategice a lui Ion Antonescu. Cel mai important dintre aceștia era generalul Iosif Iacobici, care slujise ca ministru al Apărării Naționale și apoi ca șef de Stat Major al armatei, sub ordinele lui Ion Antonescu.

Acum, regele dorea să examineze părerile celor din opoziție cu privire la calea de urmat. Eu, cufundat în fotoliu, îl priveam cu atenție pe Iuliu Maniu. Era un bărbat de statură potrivită, cu părul și mustața încărunțită, cu privire blajină. Cu toate că împlinise 70 de ani, se ținuse drept ca un stejar. Ca întotdeauna era îmbrăcat în haine corecte, simple și purta nelipsitul guler tare, scrobit, "șaif", o trăsătură pe care caricaturiștii vremii o înregistraseră în schițele lor. Ne aflam singuri în camera din modestul apartament aflat pe strada care se numea atunci Schitu Măgureanu și discutam

aranjamentele ce trebuiau făcute pentru ca vizita șefului Partidului Național-Țărănesc la Palat, să rămînă secretă. Iuliu Maniu a propus o soluție simplă la care ajunsese bazat pe observațiile sale cu privire la apucăturile agenților Siguranței, care-l urmăreau zi și noapte. El se va invita la cină la prietenul său, Barbu Știrbey, lucru care-l făcea deseori. Acesta locuia în casa părintească pe Calea Griviței. Parcela pe care se afla casa boierească era destul de mare și era mărginită de mai multe străzi, din care una mai mica, numită a Banului. Vizitele pe care le făcea la Știrbey erau întotdeauna prelungite pînă după miezul nopții, așa că agenții, obișnuiți cu aceasta, rămîneau în mașina lor parcată pe Calea Victoriei, jucînd cărți, neglijînd să supravegheze intrările aflate pe celelalte străzi. Era ușor pentru mine să vin pe strada Banului și să-l iau pe "domnul președinte" în mașină, ducîndu-l la Palat, fără ca acest lucru să ajungă la urechile Mareșalului. Folosind această metodă, președintele Partidului-Țărănist, a putut să participe la consfătuirile de la Palat, de cîte ori a fost nevoie. Și alte figuri din viața politică au folosit o metodă similară de a fi aduși în prezența suveranului. În aceste consfătuiri s-a hotărît ieșirea României din război, Regele avînd beneficiul avizelor prezentate direct de către oamenii politici din opoziție.

Regele alesese printre sfătuitorii săi pe Iuliu Maniu și pe Constantin Brătianu, șefii partidelor majoritare, care după instaurarea dictaturii regale a lui Carol al II-lea, rezistaseră la toate ofertele de colaborare. Regimul autoritar al regelui Carol al II-lea dusese la distrugerea sistemului politic parlamentar bazat pe partide politice. În ședințele secrete de la Palat mai participau și cîțiva din ofițerii superiori ai armatei, ca generalii Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, Gheorghe Mihail. Dintre civilii care erau prezenți la aceste consfătuiri, se aflau Grigore Niculescu-Buzești, Ion Mocsony-Stîrcea și scriitorul acestor rînduri. Cînd era nevoie de informații speciale, erau consultate și alte personalități, printre care pot numi pe generalii Constantin Niculescu-Cociu și Mihai Racoviță, coloneii Dumitru Dămăceanu și Radu Rusescu. Dar după ce începuse dialogul de la Cairo cu reprezentanții guvernelor aliate, au fost primiți și Constantin Titel Petrescu, președintele Partidului Social-Democrat și Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul Partidului Comunist. Willy Fildermann, președintele comunităților evreiești, a venit și el în consultație. Pe lîngă personalitățile care erau solicitate să vină la Palat în secret, regele Mihai primea în audiență un număr de fruntași ai vieții culturale, industriale și economice, a căror prezență nu ridica obiecții din partea lui Ion Antonescu.

În acest fel, regele Mihai era la curent cu problemele și îngrijorările populației, poate în mai mare măsură decît oricare din

conducătorii țării. Dar cuvîntul care atîrna greu în aceste consfătuiri era cel al lui Iuliu Maniu. El era cel mai versat în arta politică, fiind cel care avea cea mai lungă carieră în acest domeniu. Fruntașul țărănist reprezenta elementul stabilizator, adoptînd o poziție mai ponderată, îndemnînd pe cei prezenți să nu ia decizii în grabă, dacă circumstanțele îngăduiau un răgaz.

Maniu era un fermn adept al democrației și al respectului drepturilor cetățenești, fiind unul din acei care a îndurat urgia imperialismului maghiar înainte de primul război, cît și capriciile autoritarismului carlist. El avea un dispreț total față de politicienii care se plecaseră în fața lui Carol al II-lea, îmbrăcînd uniforma partidului regal al "Națiunii" și care mai tîrziu au sărit în partea opusă, colaborînd cu Partidul Comunist.

Imediat după primul război, a fost unul dintre puținii transilvăneni care s-au opus introducerii Constituției din 1923, argumentînd că nu fuseseră încorporate condițiile relative la menținera autonomiei provinciilor realipite. De asemenea, în conformitate cu preceptele democratice, el a fost unul din acei care s-a opus constituției autoritare din 1938, și a preferat să se retragă din viața politică, stabilindu-se la Bădăcin. El vedea în aceste măsuri instituirea unui regim arbitrar în care cei conduși nu puteau participa la conducere și nici nu puteau să tragă la răspundere pe conducători.

Consistent în principiile sale, Maniu s-a opus, în cel de-al doilea război mondial, la continuarea participării unităților române la conflict, dincolo de fruntariile firești ale țării. El a preferat să fie păstrată intactă forța combativă pentru a asigura apărarea granițelor și pentru a reîntregi Transilvania la sfîrșitul războiului, în cazul cînd negocierile pentru anularea Dictatului de la Viena ar eșua.

Nu este de mirare că regele Mihai, cu ajutorul sfătuitorilor săi, în frunte cu Iuliu Maniu, a constatat că există o unitate de vederi: România trebuie să iasă din război pentru a limita sacrificiile pe care le îndura națiunea. Rămînea de găsit modalitatea de a îndeplini această rezoluție. Maniu, care înainte de război fusese în relații strînse cu mulți agrarieni din țările învecinate și care acum se aflau în tabăra aliată, rămăsese în contact cu ei. Legăturile sale cu tabăra aliată i-au dat posibilitatea șefului Partidului Național-Țărănist să obțină un post de radio emisie prin care să rămînă în contact cu ei. Acest post de radio a fost folosit mai tîrziu pentru a face contactul cu comandamentul aliat al Orientului Mijlociu de la Cairo, unde se duceau tratativele pentru ieșirea României din război.

Maniu a fost unul din cei care au sprijinit cu fermitate această acțiune. Obiecțiunile pe care le-a avut, erau cu privire la felul cum

trebuia îndeplinită această acțiune. Fiind un om practic, Iuliu Maniu prefera ca această schimbare de direcție să fie făcută cu un minim de violență și zguduiri interne. De aceea, el a căutat să-l încurajeze pe Ion Antonescu să încheie armistițiul și să ordone armatei să înceteze lupta, iar el, Maniu, să obțină termenii mai favorabili de la Aliați. Dar mareșalul Antonescu, care-și luase angajamente față de Adolf Hitler, era intransigent. La procesul lui Ion Antonescu, Iuliu Maniu a descris atitudinea "Conducătorului" în cîteva fraze: "dînsul (Antonescu) îi comunicase că nu poate să încalce un contract pe care l-a încheiat. Deci dînsul, ca general român nu poate să se întoarcă împotriva acelora alături de care a luptat. Un punct de vedere frumos, dar nu politic. Punctul meu de vedere a fost că nu poate fi oprită națiunea din calea ei, pentru un cuvînt de onoare dat de cineva, fie el chiar prim-ministru sau mareșal".

Am amintit că Iuliu Maniu era un om practic și că de aceea dorea ca Ion Antonescu să încheie armistițiul, întrucît în acest fel realinierea României avea mai mari șanse de succes și ar fi creat mai puține sciziuni în rîndurile aparatului de stat și ale societății. Dar Ion Antonescu a rămas intransigent pînă în ultimul moment cînd frontul de Est se năruise sub loviturile coloanelor de tancuri sovietice.

După 23 august 1944, organele politice moscovite și la ordinele lor, și Partidul Comunist Român, și-au concentrat atacurile lor asupra lui Iuliu Maniu, pe care l-au identificat ca unul din inamicii cei mai îndîrjiți, și cel care putea putea fi atacat în mod public.

Andrei Ianuarevici Vîșinski, ministrul adjunct al Afacerilor Externe ale URSS-ului, în prima vizită la București, nu a ezitat să se amestece în afacerile interne românești, insultînd în mod nerușinat pe patrioții români. El a asemănat pe Iuliu Maniu și pe Constantin Brătianu cu "vrăbiile ce se hrănesc din lada de gunoi a istoriei" și a prezis dispariția lor de pe scena politică a țării. Negreșit Partidul Comunist Român a preluat noile lozinci și a îndeplinit și prezicerea fostului procuror general al Uniunii Sovietice, care fusese executantul nemilos al epurării politice în Rusia, în 1938.

În această perioadă, Iuliu Maniu a prezidat partidul cu mare demnitate și a adunat în jurul său pe cei care erau conștienți că a accepta exigențele sovietice însemna renunțarea la idealurile națiunii române.

Iuliu Maniu nu a înțeles să facă nici un compromis, dîndu-și seama de consecințele actului său. Cred că încă din anul 1945, el a priceput că soarta României, aflată în spatele Cortinei de Fier, nu va putea fi modificată decît printr-un conflict armat, pe care foștii aliați ai Uniunii Sovietice, – Marea Britanie și Statele Unite,

– nu erau dispuși să-l facă. Cu toate acestea, Maniu a rămas la postul său și cu seninătate a continuat lupta pînă la încarcerarea sa în 1947. În acest răstimp, a continuat să denunțe cu îndîrjire abuzurile Uniunii Sovietice și ale agenților săi.

Jertfa sa nu va fi uitată de poporul român.

GENERALUL NICOLAE RĂDESCU

Acum 35 de ani, la New York, în ziua de 16 mai 1953, s-a stins din viață departe de țara pe care o iubea, generalul Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru legal al României independente.

Nicolae Rădescu s-a născut la Călimănești, la 30 martie 1876. Cînd l-am cunoscut, după 23 august 1944, el fusese numit șef al Marelui Stat Major. În uniformă, militară, Rădescu era o figură impunătoare, înalt, uscat, cu o față dreptunghiulară însoțită de un nas proeminent însă cu trăsăturile bine definite și cu gura umbrită de o mustață modestă. Dar și în haine civile, el impunea respect. Se mișca cu ușurință, în ciuda vîrstei și vorbea cu o voce autoritară și hotărîtă. Nu pot să-mi explic de ce, dar de cîte ori întîlneam pe generalul Rădescu, aveam impresia că mă aflu în fața unui senator roman. Probabil din pricina înfățișării sale nobile, cît și a probității sale morale.

El părăsise cadrele armatei pe vremea dictaturii regale a lui Carol al II-lea, scîrbit de afacerile ce se făceau pe spinarea armatei de către politicienii necinstiți și afaceriști în umbra camarilei de la Palat.

Cu toate că Nicolae Rădescu fusese instruit și educat în disciplina strictă a școlilor militare, el era un susținător ferm al democrației parlamentare. Nu a trecut prea multă vreme după preluarea puterii de către Ion Antonescu, la 5 septembrie 1940, pînă cînd Nicolae Rădescu, acum general în rezervă, a intrat în conflict cu regimul. Ca și în anii trecuți, el își exprima opiniile sale deschis și fără ezitare.

Rădescu nu a putut să-și rețină indignarea față de unul din discursurile arogante ale baronului Manfred von Killinger, trimisul lui Hitler la București. El și-a exprimat revolta și disprețul într-o scrisoare deschisă adresată ziarelor românești, dar care nu a fost publicată din ordinul cenzurii. Cu toate acestea, textul scrisorii lui a circulat în țară reflectînd ofurile populației, care în mare majoritate, împărtășea sentimentele lui Rădescu.

. Actul lui Nicolae Rădescu nu a fost pe placul generalului Antonescu, "conducătorul", care într-o izbucnire violentă a ordonat trimiterea lui într-un lagăr. Cu seninătate și o vioiciune ne-

caracteristică vîrstei sale, generalul Rădescu s-a prezentat fără întîrziere, la poarta lagărului cu o valiză veche plină de cărți și rufe de schimb. Mai tîrziu, Rădescu a întîlnit pe Petru Groza, Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol și alți comuniști care fuseseră aduși și ei în lagăr, înainte de 23 august. Pedepsirea aceasta nu a modificat convingerile lui Rădescu, dar a arătat, dacă mai era nevoie, imoralitatea unei decizii părtinitoare ale unui autocrat care poate dispune în mod arbitrar de soarta unui cetățean care nu împărtășește convingerile sale.

După 23 august 1944, regele Mihai I l-a reintegrat în armată pe Nicolae Rădescu și l-a numit șef al Marelui Stat Major, înlocuind pe generalul Gheorghe Mihail, ale cărui relații cu comandamentul sovietic se acriseră.

Al doilea guvern Sănătescu nu a durat la cîrma țării decît cîteva săptămîni (4 noiembrie – 6 decembrie 1944), dar în acest răstimp, generalul Rădescu s-a impus prin integritatea sa atît țării, cît și comisiei de control sovietice. Cu toate că generalul Rădescu nu aparținea nici unui partid politic, el a fost acceptat ca prim-ministru al unui guvern care acum era alcătuit din membrii celor patru partide politice care sprijiniseră acțiunea regelui la 23 august 1944.

În necrologul publicat în ziarul "New York Times" s-a scris că el a fost "chemat să preia guvernul de la București în momentele cele mai grele ale națiunii".

Caracterul și integritatea generalului Rădescu nu fuseseră puse la îndoială de nici unul din cei activi pe scena politică, fie ei români sau sovietici. El era cunoscut ca un om cinstit și deschis, fără pasiuni politice. Reprezentanții partidului comunist au crezut că sînt în stare să-l influențeze în deciziile sale ca să urmeze linia partidului, nedîndu-și seama că Rădescu, care nu se lăsase intimidat de actele dictatoriale ale lui Carol al II-lea și al lui Antonescu, nu se va speria de Ana Pauker și acoliții ei.

Generalul Rădescu a fost numit prim-ministru la 6 decembrie 1944. Curînd în 1945, după întoarcerea lui Gh. Gheorghiu-Dej de la Moscova, Partidul Comunist și celelalte grupări care-i țineau isonul, reiau campania de subminare a autorității statale și chiar provoacă o serie de incidente violente. Departe de a intimida pe Rădescu, aceste acțiuni îl fac și mai hotărît să reziste la ilegalitățile inițiate de comuniști. Echipele de șoc comuniste trimise în capitalele județene au ca scop ocuparea cu forța a primăriilor și prefecturilor, îndemnînd pe țărani să intre cu forța în ogoarele proprietăților agricole pentru a prelua pămîntul.

Cu toate că în acea vreme numărul diviziilor românești în lupta împotriva Germaniei și a Ungariei era depășit doar de acela

al forțelor Statelor Unite, ale Uniunii Sovietice și ale Marii Britanii, Stalin ia o măsură neobișnuită și neașteptată pentru a discredita guvernul român. Pentru a ușura campania comuniștilor și a lega mîinile generalului Rădescu, comandamentul sovietic ordonă dezarmarea unităților române din interiorul țării, ale jandarmariei și ale poliției. Datorită acestui ordin, situația internă devine haotică. La București, Rădescu mărturisește lui Burton Y. Berry, reprezentantul politic al Statelor Unite că "Sovietele mi-au redus forțele polițienești pe care le am la dispoziție și au interzis folosirea armelor. Comuniștii știu că nu mai sînt în stare să mențin ordinea".

Între timp organele oficiale de presă ale Kremlinului, "Prava" și "Izvestia", cît și cel al armatei sovietice, "Steaua Roșie", publică articole inflamatorii cu privire la situația din România și cer demiterea lui Rădescu, declarîndu-l fascist.

Ultimul act al dramei începe cu tulburările create de o echipă de șoc comunistă, care încearcă să intervină în alegerea comitetului sindical la uzinele Malaxa. În cursul încăierării, Gheorghe Apostol este rănit de un glonte, cu toate că muncitorii din fabrică nu erau înarmați cu cu arme de foc. Grupe de agitatori dirijați de agenți ai comitetului central, special trimiși de la București, organizează atacuri împotriva prefecturilor și primăriilor din anumite județe. Campania de teroare și dezordine care a urmat, dirijată de Partidul Comunist, culminează cu manifestația din piața Palatului de la 24 februarie. În timpul manifestației, în care cuvîntări provocatoare au fost rostite de vorbitorii comuniști, echipe de șoc încearcă să pătrundă în aripa clădirii Ministerului de Interne, care era în construcție, și se află peste drum de Palatul Regal. În aripa completată își avea biroul generalul Rădescu. În cursul confruntării între atacatorii comuniști și sentinele ministerului, se aud o serie de focuri de armă și cîțiva cetățeni cad pe caldarîmul Pieții Palatului. Geamurile biroului lui Rădescu sînt sparte și un glonte se înfige în masa de lucru a generalului.

Auzind focurile de armă, manifestanții se retrag în derută, și acum se adună populația care își reafirmă devotamentul față de rege și încrederea în Nicolae Rădescu. Dar înainte ca această manifestație să se disperseze, o mașină trecînd în viteză prin piață împroașcă mulțimea cu focuri de armă automată și dispare. Ambulanțele culeg răniții. Verificîd spitalele unde se găsesc victimele atacului, bilanțul zilei este: doi morți și unsprezece răniți. De asemenea, geamurile birourilor Mareșalului Palatului și ale secretarului Regelui sînt și ele sparte de gloanțe.

Toate proiectilele recuperate au fost examinate de experți împreună cu cele extrase din victime, care au ajuns la concluzie

că erau de proveniență sovietică, fiind muniție de pistol. Cu toate acestea, atît rușii cît și comuniștii afirmă în ziare și la radio că armata a tras în mulțimea de la Palat și de la Ministerul de Interne la ordinele "călăului" Rădescu.

În aceași seară, generalul Rădescu a ținut o scurtă cuvîntare la postul de radio București acuzînd pe cei doi "veneticii Ana Pauker și Vasile Luca" de a fi încercat să pună mîna pe putere prin violență, dezlănțuită nu numai la București, dar și în cîteva orașe ale țării. "Cei fără Neam și Dumnezeu" (aci generalul face aluzie la inițialele blocului politic dirijat de Partidul Comunist, Frontul Național Democrat) au vrut să dea foc țării și să înece țara în sînge". Bineînțeles că vorbele generalului nu au avut aprobarea cenzorului sovietic care controla postul de radio, dar acesta nu a putut să intervină la timp pentru a opri emisia. A doua zi "cei fără neam și Dumnzeu" au împiedicat pe primul ministru să vorbească la o adunare în Sala "Scala".

De acum înainte, ruptura dintre generalul Rădescu și partidul comunist era definitivă și irevocabilă. Ziarele comuniste cer eliminarea "călăului" Rădescu și la 28 februarie apare la București, Andrei Ianuarevici Vișinski, ministrul adjunct de Externe al Uniunii Sovietice.

În timp ce tancurile sovietice uruiau pe străzile Capitalei, acesta într-un număr de audiențe avute la regele Mihai, da un ultimatum suveranului cerînd demiterea imediată a primului ministru în care Uniunea Sovietică nu mai are încredere, considerîndu-l fascist. Cînd regele invocă aplicarea principiilor democratice agreate de cele trei Mari Puteri de la Yalta cu trei săptămîni mai înainte, Vișinski răspunde că declarația Europei eliberate nu menționează pe generalul Rădescu.

Neprimind nici un sprijin din partea democrațiilor apusene, și cum țara era ocupată de aproape un milion de soldați sovietici, Regele cedează și cere lui Rădescu să-și prezinte demisia. După această, din pricina amenințărilor comuniste, generalul Rădescu a primit azil politic în legația britanică din București.

Ziarul "New York Times" a scris despre intervenția flagrantă în afacerile în afacerile interne ale României că "demitere generalului Rădescu a fost considerată ca primă dovadă clară că Uniunea Sovietică nu se va conforma prevederilor înțelegerii de la Yalta".

În anul următor, la 15 iunie 1946, scăpînd de sub supravegherea agenților, Rădescu părăsește țara în mod clandestin, ajutat de un pilot român și ajunge în Cipru. Cîțiva ani mai tîrziu, generalul Nicolae Rădescu a făcut o declarație oficială în care a rezumat el singur, problemele pe care le-a întîlnit la cîrma țării:

"De la început am avut dificultăți cu miniștri comuniști a căror activitate avea ca scop:

1) Propaganda prin orice mijloace posibile;

2) Împiedicarea celorlalte partide să se manifeste în orice fel:

3) Subminarea ordinii publice pe toate căile posibile, avînd ca țintă crearea unei anarhii în care doar partidul comunist avea să profite".

După plecarea din țară, Rădescu a fost condamnat în contumacie de un tribunal militar comunist, la doi ani închisoare. În 1947, el ajunge în Statele Unite unde pentru cîtăva vreme funcționează ca președinte al Comitetului Național Român și apoi formează Liga Românilor Liberi.

Dar după o lungă suferință, cu inima frîntă văzînd România asuprită și exilații neuniți, generalul Nicolae Rădescu se stinge departe de țară, a cărei independență a apărat-o cu atîta îndîjire împotriva oricărei dictaturi.

GRIGORE NICULESCU-BUZEȘTI

Unul din personajele cele mai puțin cunoscute care a jucat un rol important în istoria actului de la 23 august 1944 a fost Grigore Niculescu-Buzești. Puțini din cei care l-au întîlnit și au lucrat cu el, au cunoscut detalii din viața sa sau activitatea dusă în cadrul Ministerului de Externe al României.

Cei care însă deploră și astăzi dramatica ieșire din război a României din 1944, consideră pe Grigore Niculescu-Buzești drept o figură odioasă care a regizat subminarea stăvilarului ce împiedica revărsarea armatei roșii în Europa Răsăriteană. Comuniștii și cei ce falsifică datele istoriei continuă să neglijeze existența unui anticomunist convins cum a fost Niculescu-Buzești.

Dar, pentru majoritatea celor care au înțeles și au sprijinit acțiunea dusă de regele Mihai, – o majoritate care nu este nici vociferantă, nici fanatică, dar care recunoaște realitățile istoriei – Grigore Niculescu-Buzești este o figură deosebit de interesantă. El, împreună cu un grup de colegi din Ministerul de Externe, a căutat - avînd sprijinul conducătorilor partidelor majoritare din țară – să asigure continuitatea politicii externe dusă de Nicolae Titulescu înainte de cel de-al doilea război mondial.

Cu ajutorul puținelor date care ne stau la dispoziție, încerc să fac un portret al lui "Buzel", un român însuflețit de un patriotism dinamic.

Grigore Niculescu-Buzești s-a născut la București, în 1907, tatăl său fiind un funcționar vamal din Vîlcea, iar mama originară

din Buzău. Școala primară a urmat-o la București, după care a obținut o bursă la vestitul liceu militar de la Mănăstirea Dealului. Era un elev excelent și extrem de ambițios, o trăsătură care a dominat cariera sa. Din pricina bolii care și-a făcut apariția în anii cursului superior, nu a putut să urmeze cariera de ofițer. Diagnosticul medical a fost anemie pernicioasă, dar în anii care au urmat s-a dovedit a fi leucemie, o boală care pînă la urmă l-a doborît.

Neputînd să continue cariera în armată din pricina sănătății, Buzești s-a înscris la Facultatea de Drept din București. Trece examenul de licență cu ușurință în 1927. După primirea licenței, își îndeplinește anii de serviciu militar și se înscrie la examenul de admitere la Ministerul de Externe. Este admis imediat fiind clasificat, împreună cu Nicolae Hiott, primul din promoție. După doi ani de stagiu ca atașat de legație, trece cu succes examenul de gradul trei.

În anul 1933, cînd Nicolae Titulescu a fost ales președinte al Ligii Națiunilor, Constantin Antoniade l-a înlocuit la conducerea reprezentanței diplomatice de la Geneva. Pentru a-l ajuta în misiunea lui, au fost trimiși de la București, Grigore Niculescu-Buzești și Nicolae Hiott. Tot atunci este primit în cercul intim al lui Titulescu. Printre cei care alcătuiau acest grup erau Savel Rădulescu, Constantin Vișoianu, Constantin Antoniade, Ion Mocsony-Stîrcea, George Anastasiu, Pichi Pogoneanu, George Duca și Edmond Ciuntu. "Buzel" își capătă noua sa poreclă în mijlocul acestora, și rămîne la Geneva pînă în 1936, cînd regele Carol al II-lea îl înlocuiește pe Titulescu cu Victor Antonescu. În 1937 Buzești este numit secretar de legație de gradul doi în post la Riga. Doi ani mai tîrziu este trimis la Stockholm, iar în 1941 este rechemat la București de Alexandru Cretzianu, pe atunci secretar general al Ministerului de Externe. Niculescu-Buzești devine mîna dreaptă a lui Cretzianu și este numit directorul cabinetului și al cifrului, post pe care l-a ocupat pînă la 23 august 1944, cînd regele Mihai îi încredințează funcția de ministru al Afacerilor Externe.

În anii petrecuți la București, după reîntoarcerea din străinătate, Buzel formează în jurul său o echipă de tineri diplomați devotați, care-l ajută în planurile sale. Ca urmare a asociației cu Nicolae Titulescu și influențat de rădăcinile sale de la țară, Buzel caută o soluție practică pentru viitorul României. El nu o găsește în dictatura coruptă a regelui Carol al II-lea și nici în regimul autoritar al lui Ion Antonescu, ci în ideologia Partidului Național-Țărănesc. Prin Barbu Știrbey, viitorul său socru, Niculescu-Buzești face

cunoștință cu Iuliu Maniu, care nu întîrzie să recunoască personalitatea și calitățile sale deosebite.

În scurtă vreme, se crează o legătură strînsă între tînărul diplomat și bătrînul luptător ardelean. Cum după declararea războiului, Iuliu Maniu mai rămăsese în corespondență cu oameni politici englezi și apoi cu președintele Beneș al Cehoslovaciei, el era la curent cu situația internațională așa cum era văzută în Occident. Bazat pe informațiile primite, el se sfătuia cu Niculescu-Buzești pentru a găsi calea cea mai bună de a scoate România din război.

Cu ajutorul echipei pe care a organizat-o în direcția cifrului, Niculescu-Buzești a putut să rămînă în legătură cu diplomații români aflați în străinătate și care sprijineau ieșirea României din conflict. El a folosit o metodă ingenioasă pentru a transmite prin cod instrucțiuni și informații reprezentanților români, fără ca acestea să fie suspectate de a conține altceva decît numeroasele discursuri sforăitoare rostite de șeful său, Mihai Antonescu. Tot cu ajutorul codului Ministerului de Externe, Buzel trimitea răspunsurile opoziției unite la mesajele primite de la comandamentul Orientului Apropiat de la Cairo, unde se duceau negocierile cu Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu. Acestea nu au putut fi descifrate de serviciile secrete germane cu toate că suspectau pe unii români de a fi în legătură cu reprezentanții oficiali aliați.

Datorită dinamismului său, Buzel a făcut o contribuție decisivă în rîndul sfătuitorilor care, alături de regele Mihai, credeau că națiunea merită o soartă mai bună decît acceptarea inevitabilei înfrîngeri alături de Germania nazistă. El a participat la consfătuirile secrete ținute la Palat sub președinția regelui Mihai, la care luau parte nu numai șefii partidelor majoritare, dar și unii ofițeri superiori și demnitari ai casei regale. De asemenea Niculescu-Buzești a fost unul din cei care au făcut parte din primul consiliu în care s-au discutat cu toți reprezentanții partidelor (inclusiv Partidul Comunist Român) acțiunile armate ce ar trebui să aibă loc în cazul cînd Ion Antonescu nu ar fi gata să scoată România din război.

Niculescu-Buzești și-a făcut debutul ca ministru de Externe la 23 august 1944, cînd regele Mihai a primit în audiență extraordinară la ora 8 seara, pe ministrul Germaniei, baronul Manfred von Killinger, devenit furios cînd i s-a confirmat înlocuirea lui Ion Antonescu la conducerea guvernului. La această întrevedere, Regele a fost însoțit de generalul Sănătescu și de proaspătul ministru de Externe care au comunicat trimisului lui Hitler intenția noului guvern de a menține relații pașnice cu Germania, atîta vreme cît forțele armate germane își vor lua angajamentul de a părăsi teritoriul român fără a provoca incidente. Pentru a preîntîmpina

un conflict armat, Killinger a fost solicitat să comunice la Berlin și comandamentelor militare, poziția guvernului român.

În aceeași noapte, după plecarea regelui, Niculescu-Buzești a rămas în Capitală, în timp ce majoritatea noilor miniștri și a politicienilor, urmînd sfatul generalului Sănătescu, și-au căutat adăpost prin împrejurimi. Cînd au început ostilitățile, ca urmare a atacului neprovocat al aviației germane asupra Capitalei, prilejuind serioase avarii clădirilor Palatului Regal, inginerul V. C. (Rică) Georgescu, – mi-a povestit mai tîrziu că s-a refugiat la adăpostul Băncii Naționale, împreună cu unii membrii ai guvernului, între care era și Buzel. După cîteva ore de somn pe lăzile ce conțineau bancnote proaspăt tipărite, Niculescu-Buzești îi propune inginerului Georgescu să-l însoțească la comandamentul Capitalei pentru a fi pus la curent cu situația militară.

Generalul Gheorghe Mihail, șeful Statului Major, mutase comandamentul în adăpostul Ministerului Comunicațiilor, aflat atunci lîngă Gara de Nord. În drum spre acest centru, mașina în care călătoreau a fost lovită de schijele bombelor nemțești și unul dintre militarii care-i însoțea a fost ușor rănit. Păstrîndu-și calmul, Niculescu-Buzești și Rică Georgescu ajung la Gara de Nord. Acolo pătrund în interiorul centrului unde li se comunică ultimele noutăți. Generalul Mihail însă lipsea, fiind în inspecție pe linia frontului, care, la Nord, se afla la podul Miorița. Aflî Niculescu-Buzești, cît și Rică Georgescu au arătat un curaj neobișnuit pentru civili, rămînînd în Capitală, în ciuda avizului militarilor, care nu erau siguri că vor putea respinge atacul trupelor inamice. Amîndoi știau că dacă ar fi fost capturați de nemți, ar fi fost executați imediat conform ordinelor date de Hitler.

După 23 august l-am revăzut pe Buzel în adăpostul subteran al Băncii Naționale. Era dis-de-dimineață și eu tocmai sosisem de la Dobrița, un sat lîngă Tîrgu Jiu unde se afla regele Mihai. Venisem să culeg vești și avizul guvernului cu privire la situația militară din Capitală, pentru a ști dacă regele se poate reîntoarce. Armatele sovietice nu sosiseră la București și guvernul nu stabilise încă legătură directă cu comandanții acestor trupe. Palatul Regal din Calea Victoriei, țintă bombardamentelor aeriene germane, fusese lovit și avariat, așa că membrii guvernului se refugiaseră la Banca Națională, care avea un adăpost subteran lîngă tezaur. Acolo l-am găsit pe Buzel, în pijama, uitîndu-se într-un ciob de oglindă agățată de zăbrelele care separau adăpostul în mai multe încăperi. El se rădea, pregătindu-se de treburile zilnice. Era singurul ministru ce se afla în adăpost, restul fiind risipiți pe la casele lor. Am fost pus la curent cu ultimele știri și apoi Buzel m-a invitat să asist la

Consiliul de Miniștri ce urma să aibă loc mai tîrziu în aceeași dimineață. În acest fel aș putea să fac un raport mai complet suveranului.

Noul ministru de Externe era în bună dispoziție, deoarece trupele germane ce amenințau Capitala fuseseră oprite și acum se aflau în derută. De asemenea, cu puținele informații ce le avea la acea oră, Buzel era optimist cu privire la semnarea armistițiului în cadrul condițiilor avansate la Cairo. Pe rînd și-au făcut apariția primul ministru, generalul Constantin Sănătescu și alți membri ai Guvernului, cît și cîțiva ofițeri superiori de Stat major. Curînd a început și ședința Consiliului de Miniștri, unii participanți au luat loc pe puținele scaune, dar majoritatea șezînd pe lăzile cu bancnote. Ședința s-a rezumat la cîteva rapoarte făcute de ofițerii comandanți ai sectoarelor operațiilor din jurul Bucureștiului. Îmi aduc aminte că printre civilii prezenți erau Lucrețiu Pătrășcanu, temporar ministru de justiție, Constantin Titel Petrescu, ministru de stat și șeful Partidului Social-Democrat și Dumitru Negel, ministrul Agriculturii. Din păcate, nu pot să fac afirmația că în acea ședință s-ar fi luat decizii istorice, dar a fost singura adunare a Consiliului de Miniștri la care am asistat. L-am revăzut pe Buzel de mai multe ori după ce regele s-a reîntors la București, și în special după ce a părăsit guvernul.

Niculescu-Buzești a demonstrat același curaj în relațiile sale cu reprezentanții Uniunii Sovietice și cu cei ai partidului comunist. El a rămas același anticomunist convins, lucru care a atras fulgerele organizațiilor ce susțineau regimul Groza. La cererea lui Iuliu Maniu, Buzel a candidat la alegerile din 1946 pe lista Partidului Național-Țărănesc. Nici el, ca și majoritatea candidaților opoziției anticomuniste, nu a fost declarat ales, din pricina masivelor fraude săvîrșite de regimul Groza și de agenții Partidului Comunist.

Persecuțiile guvernului îl fac pe Niculescu-Buzești să se refugieze în străinătate, unde urmînd instrucțiunile date de Iuliu Maniu, el devine purtătorul lui de cuvînt. El părăsește România pe căi ilegale, deoarece regimul Groza nu-i acordase pașaport sau viză de ieșire din țară ca să viziteze pe soția sa, grav bolnavă, în Elveția. Cîteva zile după sosirea lui, dînsa încetează din viață, iar Niculescu-Buzești se stabilește la New York în octombrie 1947. Cu multă vigoare, dînsul participă la formarea Comitetului Național Român împreună cu Constantin Vișoianu, Grigore Gafencu, Alexandru Cretzianu și alții. Iuliu Maniu îi încredințase o scrisoare prin care confirma că în cazul decesului său, Grigore Niculescu-Buzești să preia conducerea Partidului Național-Țărănesc. Dar boala care-l submina de atîția ani, dificultățile ivite în conducerea forțelor politice din exil, durerea provocată de pierderea soției

sale, toate duc la istovirea ultimelor rezerve de energie și Grigore Niculescu-Buzești se stinge într-un spital din New York.

La 4 octombrie 1949, țara a pierdut nu numai un diplomat de valoare, un intelectual, dar și un român care a luptat cu hotărîre împotriva ideologiei inumane a comunismului, împotriva ingerințelor preconizate de Kremlin. Grigore Niculescu-Buzești reprezenta o nouă generație de politicieni ce urmau să făurească viitorul Partidului Național-Țărănesc.

CAPITOLUL VII

ARTICOLE RECENTE

9 noiembrie 1990

Introducere la Articole

Circumstanțe independente de voința mea m-au forțat să-mi limitez concluziile cu privire la cele ce s-au petrecut recent în România. Pentru a nu da impresia că mă feresc să le discut, am adăugat în această secțiune toate articolele publicate în acest an. În ciuda faptului că ele au fost scrise în atmosfera euforică de la începutul anului și sînt împănate cu informații eronate, exagerate sau chiar mincinoase, pentru a sprijini activitățile politice interne ale unui grup sau altul.

Afectate fiind de informații trunchiate, frauduloase, cititorii își pot da seama că articolele chiar neaduse la zi reprezintă un punct de vedere.

23 decembrie 1989

DOUĂ NOPȚI FURTUNOASE

Soneria telefonului începe să pătrundă prin păienjenișul din creier și pe cînd întind mîna spre receptor, ultimele noțiuni reținute aseară încep să se alinieze în minte.

Recunosc vocea prietenului meu din Europa care îmi comunică: "A căzut și a fugit". Reconstruiesc din acest fragment ideea că odiosul despot de la București a fost alungat și că este acum fugărit prin țară. Ceasul este trei și unsprezece minute.

Alerg la radio și caut un post care transmite doar știri zi și noapte. Nimic încă. De-abia la trei și jumătate încep știrile cu confirmarea că tiranul de la Scornicești, urît de toată românimea, huiduit de mulțimea adunată în Piața Palatului, s-a urcat în

elicopter și a părăsit Capitala. Încep să mă dumiresc și să-mi dau seama de măreția momentului și de evenimentele care încep să se contureze. Cu înfrigurare urmăresc orice fărîmă de știre ce apare pe ecranul televizorului și care se dă și la radio.

Se ivesc veștile proaste. Securiștii nu se predau, ci dimpotrivă încearcă să recucerească puterea. La Timișoara, la Sibiu și în București, viperele Securității trag în manifestanți, omorînd fără deosebire bătrîni, femei și copii. Mii de oameni sînt uciși. Cruzimea agenților lui Ceaușescu este neîntrecută în lumea civilizată modernă. Toată ziua o petrec alergînd între telefon, televizor și radio, încercînd să-mi potolesc setea cu știri bune.

De cîte ori aflu cîte o veste bună, mi se descrețește fruntea. Unele unități ale armatei se alătură forțelor răsculaților. Un comitet de acțiune începe să conducă operațiile de la Centrala de Radio și Televiziune.

Dar rezistența securiștilor este intensă și brutală. Nu se știe cu precizie dacă Ceaușescu și cu Elena sînt prinși sau nu. Pentru o vreme s-a anunțat că au fost capturați lîngă Titu. Apoi ni s-a spus că au scăpat. Au trecut multe ore pînă cînd s-a transmis din nou că sînt prinși. Dar nici pînă acum această știre nu este confirmată. Nicușor Ceaușescu, fiul dictatorului, apare pe ecranul televizorului sub paza armatei și nu pare că a suferit fizicește în captivitate.

Totuși luptele aprige continuă. Cu toate acestea, vitejia ostașilor români, siguranța și hotărîrea noului guvern de a dezrădăcina uneltele opresiunii ne dau speranțe noi că după două nopți furtunoase, se ivesc zorile unei zile senine pentru o Românie biruitoare, otelită în luptă, democrată, liberă și independentă.

Ajutoare medicale și alimentare sînt trimise din țările vecine și din Occident. Din pricină că aeroportul de la Otopeni este încă amenințat de securiști, avioanele cu ajutoare nu pot fi încă descărcate.

"Vom învinge, vom învinge, vom învinge!" sînt cuvintele cu care își încheie emisiunea Televiziunea Română Liberă și reprezintă atitudinea neșovăitoare a luptătorilor pentru libertate.

24 decembrie 1989

MESAJ PRIN RADIO "EUROPA LIBERĂ"

Cu umilință mă aflu în fața microfonului pentru a vă împărtăși simțămintele care m-au copleșit în ultimele zile.

În primul rînd doresc să exprim admirația nestăvilită pe care o am față de acei care luptă cu atîta vitejie pentru libertate, pentru

independență, pentru demnitatea omului și pentru drepturile cetățenești.

Mă doare faptul că aceste cuceriri sînt obținute cu atîtea jertfe și suferințe, iar gîndurile mele se îndreaptă cu smerenie către familiile celor căzuți și ale celor răniți.

Și eu, ca și majoritatea celor din străinătate, ținem să vă asigurăm că sîntem alături de voi în lupta pe care o duceți pentru eliberarea țării și că sîntem cu toții gata de a participa la efortul necesar pentru refacerea țării.

Închei repetînd cu mîndrie cu cele auzite la programele Televiziunii Române Libere: "Vom învinge, vom învinge, vom învinge!"

ianuarie 1989

ÎNSEMNĂRI PE MARGINE DE CALENDAR

Urgia care s-a abătut asupra României se întețește pe zi ce trece, iarna adăugînd contribuția ei nefastă.

În Europa, reprezentanții guvernelor și parlamentelor din Vest primesc protestele celor care, chiar nefiind de origine română, nu mai pot suporta în tăcere nelegiuirile pe care regimul Ceaușescu le impune țării. Acțiunile lor, vrednice de laudă, sînt citate pe larg de ziarele românești care se ocupă în general mai mult de problemele românilor și nu de problemele dintre români.

Stînd la căldură și cu foamea potolită, ne-am întrebat oare noi, cei născuți în România și care ne aflăm în străinătate unde avem posibilitatea de a vorbi și acționa liber, am făcut noi oare destul pentru cei înfometați și înghețați din România? Oare faptul că l-am denunțat pe Cutărică la gazetă deunăzi, a contribuit la ușurarea poverii pe care o duc românii astăzi? Oare faptul că l-am învinovățit pe Cutare la masa credincioșilor organizată de parohia noastră, a dus pe masa vreunui cetățean o bucată de carne comestibilă pentru el și familia lui? Oare căldura cu care am condamnat încercările unui grup de refugiați de a se amesteca în orînduirile noastre tradiționale, va încălzi vreo odaie în întunecatele orașe românești?

Desigur că răspunsul la întrebările de mai sus este evident și demonstrează confuzia cu care dirijăm acțiunile noastre. Am pierdut simțul proporției și mai ales ordinea în care trebuie să tratăm gravele chestiuni care domină conștiința noastră. Atitudinea pe care o avem, semnalează ușurința și lipsa de adîncime în gîndirea noastră.

Fără îndoială că dacă cele de mai sus arată în mod grăitor grave deficiențe în cele ce urmărim, atunci trebiue să modificăm prioritățile pe care le-am legat de acțiunile noastre.

Ce putem face pentru ca energia pe care o folosim cu agresivitate față de cei din jurul nostru, să fie dirijată într-o direcție care ar putea aduce o ușurare în viața de toate zilele în România?

În primul rînd, trebuie să facem cunoscut celor din preajma noastră cu care venim în contact zilnic, colegi de lucru, vecini, prieteni, că ne aflăm în străinătate, în Statele Unite, din pricină că nu am mai putut îndura oprimarea din România. Ca noi sînt milioane de români, care dintr-un motiv sau altul, nu pot părăsi țara. De altfel, scopul nostru nu este să transferăm pe români în Statele Unite sau în lumea liberă, ci să restaurăm libertățile cetățenești și respectul drepturilor umane pentru toți cetățenii României. Trebuie să le dăm o scurtă povestire a istoriei noastre, o redare a vitregiei zilelor de după cel de-al doilea război mondial și chiar cîteva date geografice și etnografice cu privire la România.

Trebuie subliniată lipsa totală a recunoașterii drepturilor omului cît și a libertăților cetățenești și religioase. Trebuie scoasă în evidență nimicirea nesăbuită a monumentelor istorice și a celor religioase din principalele orașe ale țării și distrugerea satului românesc. Răspîndirea acestor adevăruri printre prieteni, vecini și colegi de lucru nu poate avea ca urmare decît o înțelegere mai cuprinzătoare a tragediei prin care trece națiunea. Nu este nevoie de o catastrofă naturală de proporții colosale pentru a aduce cazul României în fața opiniei publice mondiale.

Dar nu trebuie să ne oprim aici. Trebuie să facem cunoscut fără încetare sentimentele noastre celor care ne reprezintă în parlamentul țării și să-i îndemnăm să acționeze fără întîrziere pentru îndeplinirea dispozițiilor din acordurile internaționale care prevăd respectarea drepturilor umane. În Statele Unite, o carte poștală costă doar 15 cenți, dar cu ajutorul ei putem comunica doleanțele noastre senatorilor și deputaților care reprezintă circumscripțiile noastre. În campania noastră de publicitate a crimelor regimului de la București nu trebuie să trecem cu vederea nici pe președintele Statelor Unite, nici pe secretarul de stat.

Cei care nu au scris pînă acum autorităților din Washington, nu-și pot da seama de efectul pe care îl are asupra adresanților primirea unei scrisori sau chiar a unei simple cărți poștale. Aceasta capătă o importanță deosebită în primul an de slujbă în capitala Americii.

Nu trebuie să dăm uitării pe guvernatorul statului, pe alegii circumscripțiilor electorale care ne reprezintă în capitala statului, pe conducătorii județeni, pe primarul și consiliul municipal din orașul în care locuim.

Pe lîngă protestele noastre individuale, trebuie să folosim și proteste făcute de grupări profesionale, culturale sau religioase în care sîntem activi. Acestea sînt de o mai mare importanță pentru că reprezintă doleanțele unui număr mai mare de alegători. Trebuie să încercăm să folosim orice sărbătoare națională sau religioasă unde un număr de români sînt prezenți pentru a le cere să aprobe moțiuni de protest care condamnă distrugerile din România sau moțiuni sprijinind pe cei care pe nedrept suferă fiind închiși în temnițe sau ospicii. Cei care fac parte din sindicate muncitorești sau profesionale trebuie să încerce să cîștige solidaritatea colegilor lor pentru recunoașterea sindicatelor libere și pentru eliberarea sindicaliștilor întemnițați în România. Aceste plîngeri trebuie să fie comunicate celor care depind de voturile noastre pentru a fi reales.

Dar o mai importantă contribuție pe care o putem face prin acțiunile noastre unite este de a convinge pe trepădușii regimului că purtarea lor este condamnată pînă și de organele guvernamentale și parlamentare din Europa Occidentală, iar că regimul Ceaușescu este efemer, depinzînd doar de șubreda sănătate a tiranului.

Trebuie să ducem o campanie viguroasă și răsunătoare pe ambele țărmuri ale Atlanticului pentru a determina pe conducătorii țărilor libere să înceteze cu totul importarea de produse alimentare din România, atîta vreme cît Ceaușescu înfometează populația și menține un regim alimentar inadecvat pentru sănătatea publică. Există suficiente dovezi în statistica organizațiilor internaționale pentru a documenta înfometarea populației și lipsa de mijloace pentru îngrijirea celor bolnavi, a copiilor și a celor bătrîni.

Trebuie să repetăm fără încetare adevărurile pe care fiecare din noi le cunoaște, să la răspîndim și să cerem cu hotărîre reprezentanților noștri să acționeze în mod pozitiv pentru îmbunătățirea situației.

Trebuie să reamintim opiniei publice mondiale că Statele Unite și Marea Britanie, participanți activi la acordul de la Yalta, au rămas în fața istoriei și a lumii cu răspunderea morală de a nu fi dus la îndeplinire previziunile adoptate în unanimitate cu privire la instalarea guvernelor libere și democratice în Europa eliberată. Din această cauză, Uniunea Sovietică a instaurat un regim crud și nemilos în România și în țările din Europa Răsăriteană și s-a făcut posibilă pînă la urmă instalarea tiranului de la Scornicești.

În încheiere, doresc să reamintesc celor care se tem de "brațul lung" al Securității, că unirea dintre noi va face o pavăză împotriva oricărei încercări de intimidare. Desigur că este mai ușor să intimidezi cinci sau zece persoane, dar dacă ne adunăm cu sutele, atunci "brațul lung" nu mai poate prididi și nu va putea realiza

amenințările făcute de agenții comuniști. De fapt, agenții din străinătate se vor gîndi mai bine și mai des la viitorul lor, care depinde de durata sănătății plăpînde a lui Ceaușescu.

Nu uitați că în unire stă puterea și că datorăm celor ce am lăsat în țară, sacrificii pentru a face din România o țară cu care să ne putem mîndri din nou.

4 ianuarie 1990

CÎTEVA GÎNDURI PE MARGINEA REVOLUȚIEI DIN ROMÂNIA (I)

În primul rînd, gîndurile și recunoștința mea se îndreaptă către tinerii și către armata română, bravi luptători pentru eliberarea țării. Cu toate pierderile suferite, cu toate că acțiunile de apărare ale revoluționarilor au fost improvizate, răscoala a reușit din pricina curajului luptătorilor. Lipsite de cadre, de comunicații între grupurile care se luptau în Capitală și în celelalte orașe ale țării, lipsite de ajutor din străinătate, totuși au biruit întrucît a existat o unitate de vedere, un țel comun între forțele active care se băteau cu elementele unităților de securitate. Succesul lor a reînviat vechea lozincă a partidului liberal și a Brătienilor: "Prin noi înșine".

Guvernul alcătuit de Frontul Salvării Naționale, după ezitările inerente ale începutului, a luat o serie de decizii trasînd noua direcție. A anulat măsuri asupritoare și tiranice ale fostului regim. A desființat Securitatea, iar resturile unităților armate au fost trecute sub controlul Ministerului Apărării Naționale. A fost anulat programul de sistematizare a țării (distrugerea satelor și instalarea sătenilor în agroblocuri), s-au desființat măsurile pentru inspecțiile ginecologice umilitoare ale femeilor, programul științific de alimentare (limitarea numărului de calorii și aprovizionarea pe cartele), interzicerea contactului cu străinii, obligația de a înregistra mașinile de scris și pedeapsa cu moartea. Se permite de acum ca cetățenii să aibă valută forte, cumpărarea de terenuri pe care se află casele construite cu fonduri proprii, iar sătenii se vor putea muta în satele lor și vor căpăta dreptul de proprietate la o minusculă ogradă personală. Noul guvern a anunțat că va înceta exportul de alimente, dar nu a explicat cum se vor îndeplini obligațiile actuale de export față de țările străine. S-a pus în discuție legea electorală.

Noul guvern trebuie să fie considerat ca fiind tranzitoriu deoarece fiind compus în mare parte din comuniști, fie ei chiar disidenți, el nu reprezintă majoritatea voinței țării. În special tinerii, nu au încredere în el și le este teamă că nu există garanții pentru

a împiedica acapararea puterii de către un nou tiran. Partidul comunist, din pricina asocierii cu măsurile draconice ale lui Ceaușescu și din cauza atrocităților comise de Securitate în timpul luptelor, ar trebui considerat ca fiind "autodistrus" și deci nu mai reprezintă o forță politică. Și nu ar trebui reînviat.

În curînd euforia inițiată de victoria forțelor democrate nu va mai feri noul guvern de critici în momentul cînd problemele curente (aprovizionarea cu alimente, electricitate, gaze, etc.) nu vor mai fi rezolvate. Noi alinieri politice vor intra în joc. Presa a scris că s-a formnat un grup politic care reprezintă minoritatea ungară și a raportat înființarea unei mișcări țărăniste-creștine din care ar putea face parte Doinea Cornea. De asemenea, Corneliu Coposu, fostul secretar al regretatului Iuliu Maniu, a anunțat refacerea Partidului Național-Țărănist. Partidul Național-Liberal de asemenea se va reînființa. Deci există grupări politice care vor concura în alegerile din aprilie cu Frontul Salvării Naționale. Întrebarea care se pune acum este dacă noile partide vor avea suficient timp să se facă cunoscute în fața electoratului, dacă vor primi acces echitabil la emisiunile de televiziune și radio, dacă alocarea cotelor de hîrtie pentru ziare va fi corectă și dacă autoritățile vor permite adunări publice și afișarea de anunțuri politice în restul țării, departe de ochiul observator și critic al presei străine.

O parte din tineret este stăpînit de un mare scepticism, nemaiavînd încredere în autoritățile statului, care timp de atîția ani au împilat și înșelat poporul.

Nu cred că este momentul să se amîne alegerile, întrucît dorința intensă a națiunii este să aibă prilejul de a-și exprima preferințele politice prin buletinul de vot. În viitoarele luni vor apare noi grupări politice (în Ungaria numărul de noi partide a ajuns la 70) care, fragmentînd opinia publică, vor duce la formarea de coaliții și blocuri firave. Amînarea alegerilor ar da restului lumii o părere greșită despre stabilitatea situației și despre perspectivele democrației din România.

România se află într-o situație diferită de celelalte țări din Europa de Răsărit. Din pricina rezistenței la reforme a lui Ceaușescu și a confruntării sîngeroase între luptătorii pentru libertate și partizanii regimului, nevoia unui compromis cu rămășițele Partidului Comunist Român nu mai este justificată. Dar poate Uniunea Sovietică să tolereze la granița ei existența unui regim care să nu încadreze elemente din partidul comunist?

P.S. Pă, Să, ori Pi, Și. Ortografia folosită de cetățenii unei țări nu ar trebui să fie cauza unei dezbateri politice. În cazul României, introducerea în 1965 a unei noi ortografii de către regimul comunist, într-o perioadă cînd intelectualitatea agreată de conducere preconiza existența unei influențe

rusești cotropitoare asupra vieții politice, științifice, literare și istorice, a fost suspectă. Se bănuiește că nu au existat argumentele științifice care să justifice modificările aduse. Ca atare unii români din refugiu, în semn de protest, au refuzat să folosească noua ortografie. Cea mai mare parte a românilor nu știu că profesorul Nicolae Iorga, ucis acum vreo jumătate de secol de elemente irresponsabile ale mișcării legionare, a introdus în școli scrierea exclusivă cu *i* din *î* în timpul cît a fost prim-ministru (1931–32) și ministru al Învățămîntului. Guvernul următor a abrogat această măsură.

Academia Română, curățată de elementele impuse de regimul comunist, ar trebui să decidă cum să scrie românii în limba lor.

6 ianuarie 1990

CÎTEVA GÎNDURI PE MARGINEA REVOLUȚIEI DIN ROMÂNIA (II)

Am scris nu de mult despre mîndria pe care noi românii o avem pentru vitejia și dîrzenia cu care ostașii și tineretul țării s-a bătut cu zbirii lui Ceaușescu. Am amintit de decretele inițiate de noul guvern anulînd o serie de măsuri despotice și umilitoare, cît și despre perspectivele noilor guvernanți, din care unii sînt foști demnitari ai vechiului regim. Am sugerat că nu ar fi de dorit să se amîne alegerile libere promise, chiar dacă s-ar afirma că noile grupări politice nu au suficient timp pentru a se face cunoscute electoratului. În concluzie, am pus întrebarea dacă conducătorii Kremlinului ar fi gata să accepte prezența unui regim lipsit de participarea comuniștilor, chiar la hotarele Uniunii Sovietice.

Un element important în viitorul României este legea electorală care va guverna alegerile libere promise. Formularea nepărtinitoare a unor reguli aprobate de grupările politice participante va fi dificilă; dar nu imposibilă. În schimb, oricît de bune ar fi legile moștenite de la regimul prăbușit, ele nu sînt acceptabile prin faptul că au fost promulgate de Ceaușescu și sînt presupuse de a fi molipsite cu virusul comunismului.

Prepararea unei noi legi electorale va lua mai multă vreme, va cauza dezbateri caustice între noile partide politice și va necesita adoptarea unor principii de bază care sînt de natură constituțională, cum ar fi separația puterilor în stat, forma parlamentului (bicameral sau unicameral), raportul între parlament și guvern, modul de organizare al statului (monarhie sau republică) etc. Principiile de bază nu pot fi decise de un guvern interimar revoluționar, ci doar de o adunare constituțională aleasă de națiune după ce partidele politice au prins rădăcini și au formulat programele lor ideologice.

Curățirea cadrelor de agenții securității și de acei comuniști care au profitat de pozițiile pe care le-au ocupat este o acțiune ce trebuie executată de organele contenciosului administrativ, fără pasiune și urmînd norme precis stabilite de parlament. Cei care au fost găsiți că au făcut abuz de putere sub vechiul regim, ar trebui să li se ridice dreptul de a exercita drepturile civile, iar dacă au comis infracțiuni sau crime, să fie pedepsiți de tribunale după legile în vigoare.

Problema mai spinoasă rămîne alegerea formei de guvernămînt a României. Desigur că națiunea, după mai bine de 40 de ani de guvernare despotică cu supremația partidului comunist, va căuta să încadreze viitorul stat în limitele unui pluralism politic al democrației parlamentare. Electoratul însă își va spune cuvîntul. Cele mai interesante posibilități sînt monarhia parlamentară de tip scandinav, republica condusă de un președinte de tip francez sau guvernămîntul condus de un consiliu federal de tip elvețian. Alternativele care nu se limitează doar la exemplele indicate mai sus, ar trebui dezbătute de partidele politice înainte de a le supune unui plebiscit. O dată ce discuția publică se concentrează asupra uneia sau altei soluții, aceasta va trebui să fie prezentată alegătorilor în cadrul unui plebiscit.

Pentru a garanta imparțialitatea guvernului actual în supravegherea alegerilor, cred că este de cuviință ca toți membrii activi ai autorităților civile, cît și cei ai consiliului Frontului Salvării Naționale să se descalifice și să se abțină de a fi candidați la alegeri. Nu știu dacă această propunere va fi andosată cu entuziasm de cei care dețin azi puterea la București.

Un element care va influența dezvoltarea activității politice este armata. Nu știm care este rolul pe care îl va juca forța care s-a distins în luptele recente. Armata a fost neglijată în trecut și înjosită de nomenclatura securistă. Oare va fi ea garanția desfășurării libere a alegerilor or comandanții de mari unități vor hotărî cui i-a revenit majoritatea? Ofițerii superiori din forțele armate au fost personal aleși și numiți de către fostul comandant suprem, Nicolae Ceaușescu. Este oare îndreptățită suspiciunea cu privire la devotamentul pe care aceștia l-ar avea pentru o adevărată democrație?

După cum am amintit în articolul precedent, România se află într-o situație diferită de celelalte țări din Europa de Răsărit. Din pricina rezistenței îndîrjite a lui Ceaușescu față de orice reformă și a confruntării sîngeroase între luptătorii pentru libertate și partizanii regimului, nevoia unui compromis cu rămășițele Partidului Comunist Român nu mai este justificată. Acesta nu este cazul în celelalte state care aparțin Pactului de la Varșovia. Poate însă

Uniunea Sovietică să tolereze existența la granița ei a unui regim care să nu încadreze elemente din partidul comunist?

România nu are datorii externe importante, lucru care permite refacerea mai grabnică a economiei cu o infuzie de capital străin pentru reconstituirea industriei și modernizarea agriculturii. Poate însă Uniunea Sovietică să tolereze la granița ei dezvoltarea unei economii descentralizate cu o piață liberă care să concureze cu regimurile economice mixte din țările Europei Răsăritene sau cu centralismul arhaic și peticit al comunismului rusesc?

Dacă în viitorul an, un regim constituțional și democrat izbutește să scoată cu succes țara din mocirla în care a fost băgată, poate Gorbaciov sau oricare conducător al Uniunii Sovietice să tolereze în coasta imperiului o entitate politică pluralistă, cu un guvern realmente independent care ar stîrni invidia locuitorilor "Republicii Moldovenești" de dincolo de Prut?

Iată o serie de întrebări generate de revoluția românească și al căror răspuns s-ar putea să-l aflăm în lunile ce vin. Preocupările pe care le avem cu privire la soarta României însă vor rămîne.

14 ianuarie 1990

CÎTEVA GÎNDURI PE MARGINEA REVOLUȚIEI DIN ROMÂNIA (III)

Nu încape nici o îndoială că ostașii și tineretul român au arătat o bravură negalată în ultimele săptămîni ale crei comuniste. Lipsurile materiale, asuprirea românului, umilirea cetățeanului, evaporarea speranțelor, toate acestea au transformat populația într-o națiune de apatici. Puținii corespondenți de presă care pătrundeau în România, erau întotdeauna impresionați de faptul că fețele oamenilor întîlniți pe stradă erau lipsite de expresii, impersonale. Hainele erau lipsite de culori și chiar tineretul era învăluit în culoarea gri.

Cum a putut un popor strivit de tirania comunistă să ridice capul, să strige cu voce tare doleanțele sale, să huiduiască pe despot și să se bată cu temuta securitate? Cu cîteva săptămîni înainte, la congresul partidului, "Geniul Carpaților" fusese numit și ales în unanimitate, în aplauzele participanților, să conducă din nou partidul și țara.

Ce s-a întîmplat cu cele cîteva mii de membri de partid care au umplut sala cu urale? Unde au dispărut cele cîteva zeci de mii de manifestanți care omagiau pe conducător?

În această mulțime se aflau și cei care cu cîteva zile mai tîrziu își vărsau sîngele pe caldarîmul piețelor din București, Timișoara și Sibiu. Oare a fost armata un element determinant cînd s-a refuzat să se tragă în mulțime?

S-a spus că generalul Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale ar fi refuzat să dea ordine armatei să tragă în manifestanți și din această pricină a fost împușcat de către sprijinitorii lui Ceaușescu. Regele Mihai, din străinătate, a făcut apel prin radio la ostași să nu tragă în frații lor. Unii din comentatorii de presă au semnalat că și președintele Gorbaciov, prin legăturile pe care le avea, s-ar fi raliat și el la aceste apeluri, încurajînd armata să nu intervină. Toate aceste îndemnuri au avut loc în zilele hotărîtoare de dinaintea fugii despotului. Este cert că în cele mai multe confruntări, armata nu numai că a refuzat să tragă în mulțime, dar s-a alăturat luptătorilor pentru libertate. Pînă la urmă armata s-a ocupat cu eliminarea securiștilor din ascunzișurile lor

Pe măsură ce treceau zilele, interesul sovietic cu privire la ce se petrece în România a devenit mai aparent. Cu toate că rușii nu au fost aceia care au inventat zicala că mămăliga nu explodează, ei erau convinși că românii nu vor reacționa violent la ultimele acte netrebnice ale lui Ceaușescu.

Secretarul de stat al Statelor Unite, James Baker a divulgat într-un program la televiziunea americană că America nu se va opune dacă Kremlinul va decide să intervină în România de partea răsculaților, cu aprobarea organizației Pactului de la Varșovia. În zilele următoare, această declarație a fost corectată, dar impresia a rămas.

Zilele trecute, primul vizitator de importanță a sosit la București: ministrul de Externe al Uniunii Sovietice, Eduard Șevarnadze. Acesta a făgăduit ajutoare medicale, hrană și ușurări în livrările de alimente destinate U.R.S.S.-ului. Pe cînd ajutoare medicale și umanitare sosesc din toate țările europene, Statele Unite au destinat un ajutor imediat în sumă de 500 mii de dolarii. Se pare deci că interesul Statelor Unite față de România este limitat.

Președintele Bush, referindu-se la schimbările ce au avut loc în Europa Răsăriteană, a aprobat modificările pașnice care nu cutremură stabilitatea regiunii. El, cît și alți membri ai conducerii americane, continuă să afirme că nu vor să se laude cu victoria capitalismului asupra sistemului economic al cîmpului sovietic, ci se dorește menținerea stabilității în Europa.

În contrast cu atitudinea reținută a americanilor, Europa de Vest și-a exprimat de la început bucuria pentru răscoala românilor și a încurajat răsturnarea tiranului. N-au trecut cinci zile de la vizita lui Șevarnadze la București, că aterizează la Otopeni minis-

trul de Afaceri Străine al Franței, dl. Roland Dumas. Peste alte trei zile, are loc vizita ministrului de Afaceri Străine al Marii Britanii. Europa de Vest este foarte interesată ca noua Românie să fie primită cît mai degrabă în rîndul țărilor europene.

Se pune întrebarea logică dacă nu este posibil ca acum cîteva săptămîni, în cursul întîlnirii de la Malta, nu s-ar fi ajuns la o înțelegere tacită între președintele Bush și secretarul general Gorbaciov. În expunerile pe care reprezentanții celor două mari supraputeri le-au făcut, fiecare a indicat regiunile lumii în care ar avea interese vitale. Fără obiecții din partea opusă, ar deveni interese exclusive. Altele, desigur unde fiecare parte a recunoscut că au interese comune, vor fi considerate ca atare. Și sînt sigur că au rămas și probleme nedefinite ce vor fi negociate mai tîrziu. În vremurile noastre nu mai este îngăduit să se vorbească de sfere de influență sau de împărțirea lumii între marile puteri. Dar realitatea este că puterea militară și cea economică forțează aceste alocări, de ne place ori ba

Acum 45 de ani, la Yalta, s-a ajuns la nevoie, la o împărțire *de facto* a Europei. Nerespectarea de către Stalin a înțelegerii relativ la Europa Eliberată și faptul că puterile vestice nu mai erau dispuse să recurgă la arme pentru a rezolva confruntarea a fost pricina pentru care Europa a fost despărțită în două de Cortina de Fier. La Malta însă, se pare că s-a ajuns în mod pașnic la o înțelegere, admițîndu-se în mod tacit că în războiul rece a triumfat capitalismul, dar în același timp recunoscînd că Uniunea Sovietică ar avea interese speciale în Europa de Răsărit.

Revoluția românilor a creat o situație specială care nu fusese prevăzută. De aceea, ezitări la Washington cu privire la poziția care trebuia luată și șovăire la Moscova, care nu dorea ca prin izgonirea lui Ceaușescu să fie compromis partidul comunist. Putem să reținem România independentă *prin noi înșine*?

5 aprilie 1990

STABILIZATORUL

Stabilizatorul este una din părțile sistemului de cîrmire a avionului, care menține aparatul pe un drum constant fără abateri neplănuite. Rolul stabilizatorului devine important atunci cînd avionul întîmpină furtuni, curenți aerieni verticali nevăzuți dar violenți sau vînturi potrivnice.

România trece astăzi printr-o perioadă de tranziție, o vreme furtunoasă, plină de confuzie și nesiguranță. Guvernul provizoriu

nu a inspirat suficientă încredere în toate regiunile țării și îi lipsește controlul absolut asupra unora din administrațiile județene sau municipale.

Majoritatea celor ce formează "nomenclatura" au rămas în vechile lor posturi, împreună cu un număr de securiști care cu toții speră să rețină cît mai multe din vestigiile regimului trecut, nu aît din considerente ideologice, cît pentru a menține privilegiile cîștigate. În cele mai multe cazuri acestea au fost plătite cu compromisuri de însemnătate variabilă, făcute de fiecare față de conștiința sa. Pe lîngă aceasta, agenți din ambele extreme ale spectrului politic se strecoară printre cetățeni incitînd conflicte etnice, religioase sau rasiale.

Partidele politice, în special cele de opoziție, sînt pe cale de a-și întări organizațiile în vederea alegerilor, dar sînt încă nesigure de puterea pe care o reprezintă, ezitînd în acțiunile lor. Nu s-a ajuns la starea de spirit necesară pentru a forma colaborarea între diferitele curente și partide politice, creînd o stabilitate temporară. Suspiciunea încă dăinuiește, amintirea celor tineri doborîți de gloanțele stăpînirii odioase pe caldarîmul orașelor este trează și temnițele, ca și umilirile trecutului nu au fost uitate.

Economia țării, combinatele și complexele industriale, minele, întreprinderile, transporturile rutiere și căile ferate suferind încă de ravagiile și incompetența vechiului regim și acum de șocul revoluției, au o producție mult sub nivelul potențialului lor. Agricultura, de asemenea, din pricina nesiguranței stării cooperativelor, al fermelor de stat etc. nu poate prelucra și însămînța ogoarele din lipsa de mașini-unelte, semințe și de brațe de muncă (cred că armata nu mai este folosită la munca cîmpului) și nu va produce la nivelul necesar. Perspectivele sînt sumbre.

O mare parte din populație își pune speranțe în alegeri, convinși că vor ieși "ai lor" și că astfel toate problemele vor fi soluționate în mod satisfăcător. Alegerile vor fi libere, în comparație cu oricare întrecere electorală ținută în ultima jumătate de secol. În ciuda declarațiilor emanînd de la Guvernul Provizoriu, membrii partidelor de opoziție au fost atacați și bătuți, sediile lor din diferite județe au fost distruse, ziarele partidelor nu primesc mereu cota de hîrtie, iar unii muncitorii tipografi, folosind tacticile împrumutate de la puțin regretatul Teohari Georgescu, refuză să publice articole critice la adresa autorităților.

Credința unora care sînt mai aproape de curentele care agită electoratul românesc, este că nici un partid nu va obține o majoritate absolută. Acest rezultat pare probabil căci cetățeanul român este zbuciumat de evenimentele prin care a trecut, este tulburat de cozile care încă există la magazinele alimentare, este nedeprins cu

libertatea presei și proliferarea de ziare cuprinzînd idei noi și articole critice, este neliniștit de temerile de viitor și de șovăielile conducerii. Unii din cetățeni sînt sincer îngrijorați de răspunsurile noi pe care trebuie să și le asume într-un regim democratic care necesită decizii personale la fiecare pas, o activitate care nu le-a fost permisă timp de ani de zile.

Situația României de astăzi este oarecum diferită de celelalte țări din Estul Europei care se scutură de regimul comunist. Românii, cu arma în mînă, au luptat împotriva celui mai respingător regim al Europei, dovedind că vor o ruptură decisivă cu trecutul.

Poporul român, spre deosebire de celelalte țări din fostul bloc sovietic, are la îndemînă un stabilizator, care poate calma și înlesni trecerea prin furtuna tranziției, spre un viitor liniștit și înfloritor, pe deplin meritat. Este vorba de regele Mihai.

Regele Mihai care s-a născut la Sinaia, în inima țării, a crescut și a fost educat în România. Este drept că a avut o copilărie tulburată, dar aceasta nu l-a împiedicat să întemeieze, împreună cu regina Ana în exilul forțat, o familie de care să fie mîndru.

Regele Mihai este un democrat convins, care își iubește țara pe care o cunoaște din colț în colț, prin contact personal și nu prin "vizite prezidențiale".

Regele Mihai a arătat un curaj fizic și moral rar găsit în rîndul monarhilor, cînd a căutat să curme suferințele națiunii începînd războiul dezastruos dincolo de Nistru. Pentru bravura lui a fost cinstit de către Uniunea Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie nu cu medalii onorifice acordate de complezență șefilor de state, ci cu decorații militare răsplătind vitejia.

Regele Mihai s-a opus cu hotărîre presiunilor sovietice care au dus la instalarea la putere a unui partid comunist moscovit cu mai puțin de o mie de membri. A privit cu dispreț la trimisul lui Stalin cînd a bătut cu pumnul în masă. În vara anului 1945, fără să-și fi pierdut curajul, regele Mihai a cerut, în ciuda amenințărilor sovietice, ca cele trei Mari Puteri să pună în aplicare fără întîrziere prevederile înțelegerii de la Yalta ca să asigure guvernarea țării de către un regim democratic și reprezentativ, care să înlesnească ținerea de alegeri libere. Doar atitudinea docilă a puterilor apusene a perpetuat controlul sovietic și guvernul Groza de tristă amintire.

La 30 decembrie 1947, Gheorghiu-Dej a cerut abdicarea regelui înconjurînd palatul cu tancurile diviziei "Tudor Vladimirescu", formate în Rusia Sovietică. Amenințînd pe rege cu represalii împotriva tineretului care împreună cu armata și cu restul țării erau un sprijin ferm, Gheorghiu-Dej nu a reproșat regelui țării că este un tiran sau că este un suveran care nu ține seama de necesitățile națiunii. Șeful partidului comunist i-a declarat că el are respect

pentru persoana regelui, dar că monarhia este un "anacronism", adică nu se mai potrivește în rîndul restului țărilor ocupate de trupele sovietice, care trebuiau aduse la același numitor pentru a forma noul bloc sovietic omogen.

Regele Mihai a cedat doar pentru că a dorit să nu sporească dificultățile pe care le întîmpinau românii sub regimul asupritor instalat de baionetele sovietice.

În martie 1948 la Londra, la Paris și la Washington, unde fusese invitat de președintele Truman, regele Mihai a denunțat abdicarea forțată considerînd-o nulă și neavenită.

Cu politicienii aflați în exil, regele Mihai a luat parte la formarea Comitetului Național Român, ce urma să coordoneze activitățile românilor din străinătate. După cîțiva ani de străduință pentru a minimaliza diviziunea dintre refugiați, regele a diminuat activitatea sa pentru a nu amplifica fragmentarea elementelor din exil. A trăit modest în Elveția, cu aceiași restrîngere pe care o avusese și în România. Regele Mihai nu a avut niciodată "fonduri în Elveția" și nu a profitat de banii statului din străinătate.

Acum mai bine de zece ani, regele Mihai, stimulat de schimbări ce începuseră să apară la orizont, a devenit mai activ. Nu mai era stînjenit de diferite atitudini din exil și și-a trasat singur calea. A continuat neobosit să trimită românilor asupriți cuvîntul său pe calea undelor, să le dea încredere într-un viitor mai bun și să-i asigure că a rămas alături de ei.

Astăzi, regele Mihai poate deveni stabilizatorul țării românești ca să niveleze diferențele între diferitele curente ca un arbitru al scenei politice. Prezența lui nu va fi o revenire la trecut, ci, ca un monarh progresist și constituțional, el va reprezenta o deschidere către un viitor statornic care să asigure reconstruirea și refacerea statului român.

Știm cu toții cîtă nevoie are țara acum de un factor stabilizator.

25 aprilie 1990

PUTEM SPĂLA TRECUTUL?

Cronicarul a scris mai demult că Țara Românească este așezată în calea răutăților și observația lui era așa de adevărată atunci, cum este și astăzi. Din această pricină trecutul țării este bogat în evenimente glorioase și altele mai puțin glorioase, în victorii, înfrîngeri, lupte interne, trădări, asasinate, cumpărarea domniei de la străini, invazii și așa mai departe. Ele au contribuit la cronica

anilor, care de bine de rău, este a noastră și care a schimbat în multe ocazii, viața oamenilor și a societății.

Multe din aceste clipe memorabile au fost consemnate în cărți de istorie, monumente, declarații, sărbătoriri, ziduri de biserici, plăci comemorative etc. și reprezintă puncte de reper pentru viața națiunii. Evenimentele mai recente sînt cîteodată controversate pentru că unii dintre noi, mai înguști în orizontul gîndirii lor, nu pot să accepte interpretarea istorică a faptelor.

Ei caută să oblitereze trecutul încercînd să elimine întîmplări sau date din calendarul națiunii ca și cum acele zile nu ar fi existat sau că evenimentele nu ar fi avut loc. Regimurile totalitare, în special cele comuniste, s-au dovedit meștere în alterarea sau falsificarea istoriei. Este cert că nu sînt mulți români care regretă dispariția "erei de lumină" a lui Ceaușescu, dar asta nu înseamnă că el trebuie să piară din cărțile de istorie. Unii din cei care își amintesc de zilele lui Gheorghiu-Dej și ale Anei Pauker,ar prefera să uite acele clipe, dar nu putem spune că nu au existat. Nu putem să scriem istoria după placul nostru, întocmai cum făceau faraonii egipteni, care își furau victoriile, înlocuind numele înaintașilor cu al lor pe inscripțiile de pe obeliscuri sau de pe alte monumente.

Manipularea faptelor din trecut explică de ce sînt generații de români care nu cunosc pagini din istoria neamului, în special cele de după primul război mondial pînă azi. Trecerea istoriei prin ciurul înșelător al dialecticii marxiste demonstrează încă o dată cît de puțină încredere aveau conducătorii totalitarismului în ideologia pe care o îmbrățișează cu atît zel la ordinul Moscovei lui Stalin.

Puterea democrației stă în faptul că întîmplările, politica, slăbiciunile, ideile, nu mai sînt ascunse, ci sînt la îndemîna oricui pentru evaluare și discuție. Dacă guvernanții au greșit, ceea ce este omenesc, aceasta nu trebuie tăinuit. Doar cei cu umerii solizi pot să-și admită greșelile arătînd astfel națiunii că sînt la fel cu ceilalți cetățeni.

Unii dintre noi, prin ziare și pamflete, îndeamnă pe compatrioți să spele și să șteargă anumite date din istoria țării. Oare nu se pun ei în aceeași tabără cu falsificatorii trecutului nostru, de stînga sau de dreapta? Nu-și dau seama că nu poți întoarce o foaie nouă începînd cu minciuna și cu înșelăciunea.

După cum nu se pot spăla datele din istoria contemporană pe motiv că nu ne plac consecințele prevăzute sau neprevăzute, tot așa nu putem să schimbăm caracterul revoluției românești din 22 decembrie 1989. Nu trebuie să neglijăm rolul pe care timișorenii l-au jucat în zilele premergătoare răscoalei sau sacrificiile în vieți omenești, în răniți, în privațiuni și suferințe: toate acestea nu pot să fie șterse, nu pot fi spălate și nu trebuie omise din cronica țării.

Dar poate ce este mai important pentru viitorul neamului este să nu uităm pentru ce s-au făcut toate aceste sacrificii. Desigur că idealul celor care și-au vărsat sîngele în fața catedralei de la Timișoara, în luptele de pe străzile Bucureștiului și în celelalte orașe, nu a fost de a decapita conducerea și de a menține același aparat de opresiune.

Subliniem că simbolul revoluției, "Tricolorul cu gaură" arată hotărîrea cu care țara a smuls însemnul regimului comunist de pe drapelul țării. Intenția vădită a revoluționarilor era să elimine nu numai pe cei doi tirani, dar și partidul care i-a asuprit timp de mai bine de patru decenii, făcînd posibilă instalarea unei odioase dictaturi.

De accea azi, cînd cetățeanul se pregătește să-și depună votul în urnă, îi strigăm: *Deșteaptă-te Române!*

26 aprilie 1990

DIN NOU CONTRAMANDĂRI

Guvernul provizoriu a decis acum cîteva zile să nu permită intrarea în țară a regelui Mihai. Hotărîrea membrilor conducerii supreme provizorii, care azi nu sînt restrînși de prevederi constituționale, ci doar de propria lor conștiință, reprezintă contramandarea deciziei precedente prin care regele Mihai, ca și oricare cetățean al României rezident în străinătate, căpătase viza.

Ce a determinat această revocare? Oare regele Mihai intenționa să aducă arme și explozive în țară pentru a primejdui ordinea publică? Fără îndoială că *NU*.

Oare făcuse regele Mihai, în ajunul plănuitei sale plecări de pe aeroportul Zürich, declarații inflamatorii cu privire la soarta guvernului provizoriu? Fără îndoială că *NU*.

În singura declarație, repetată de mai multe ori, el dezvăluia că vizita sa era de natură particulară, dorind să petreacă sărbătorile Paștelui în țară și apoi să facă un pelerinaj la mormintele strămoșilor săi îngropați la Curtea de Argeș. Oare această aspirație constituie o acțiune subversivă neștiută de organele Guvernului Provizoriu? Desigur că *NU*.

Regele Mihai este un factor politic, și acest lucru era cunoscut Guvernului Provizoriu în clipa cînd i-a ștampilat pașaportul dîndu-i permisiunea originală de a intra în țară. Ba mai mult. După unii corespondenți din România, se pare că Guvernul Provizoriu oferise

regelui o gardă personală, loc de stat la București și chiar o mașină. Tot aceleași surse afirmă că el a declinat cu politețe această ofertă.

Regele era un factor politic și atunci cînd fusese forțat de Gheorghiu-Dej, sprijinit de tancurile diviziei "Tudor Vladimirescu" ce înconjurau palatul, să semneze o declarație de abdicare dictată la Moscova.

El era un factor politic decisiv la 23 august 1944. Atunci, cu sprijinul necondiționat al armatei și cu sfatul și imboldul partidelor politice istorice, a rupt legăturile cu Germania nazistă pentru că Hitler nu respectase prevederile Pactului Tripartit de a apăra frontierele legale ale României. Regele Mihai a poruncit armatei române să răspundă actelor agresive ordonate de conducerea nazistă ca armata germană să ocupe Capitala, iar ca aviația să bombardeze centrul Bucureștiului și Palatul Regal, unde se afla focarul activității românești.

Pentru edificarea cititorilor mai tineri, am scos la iveală niște articole din colecția prăfuită a ziarelor americane. Am găsit descrierea unei conferințe de presă a delegatului partidului comunist, Lucrețiu Pătrășcanu. În septembrie 1944, înainte ca furgoanele armatei sovietice să aducă pe Ana Pauker, pe Vasile Luca și pe Iosif Chișinevschi la București, Lucrețiu Pătrășcanu, pe atunci ministru de Justiție și șeful delegației guvernamentale care a semnat armistițiul, a dat un interviu publicat în ziarul "New York Times" din 5 septembrie 1944.

Declarațiile sale cuprindeau următoarele:

> "Dl. Pătrășcanu a declarat faptul că partidul comunist de unul singur nu ar fi putut săvîrși întorsătura politicii guvernului român care este rezultatul unui program unit al partidelor majoritare din România, cel liberal, țărănist și social-democrat".

Articolul continuă mai departe, indicînd că ziariștii au căutat să afle de la Lucrețiu Pătrășcanu care este părerea sa despre regele Mihai:

> "Fără ezitare el a răspuns că regele, în ciuda tinerții sale, a arătat că are un mare curaj, o capacitate de a lua decizii importante și maturitate politică".

Deci în 1944, partidul comunist accepta pe regele Mihai drept suveran constituțional cu care putea să colaboreze. Nimeni nu se îndoia de sinceritatea ideilor sale democrate, și pe deasupra s-a dovedit a fi extrem de popular, bucurîndu-se de simpatia națiunii. Toată lumea a apreciat curajul său personal, recunoscut și de cele

trei Mari Puteri, care l-au cinstit cu decorații acordate militarilor pentru bravură individuală și nu cu cele împărțite de complezență șefilor de state.

Ce s-a întîmplat acum? De ce dintr-o dată trebuie Guvernul Provizoriu să-și anuleze din nou deciziile? A devenit regele Mihai un personaj subversiv care primejduiește viața Guvernului Provizoriu?

26 aprilie 1990

URA! VIVAT DEZINFORMAREA!

Am scris mai dinainte despre revocarea neprevăzută a vizitei regelui Mihai în România, acțiune luată de Guvernul Provizoriu, după ce acordase regelui viza de intrare. Am descris acțiunile regelui Mihai care l-au întipărit în mintea generației contemporane ca un suveran constituțional, respectînd principiile democratice, cu un curaj neobișnuit pentru un conducător de stat modern, de o maturitate politică apreciabilă. Lucrețiu Pătrășcanu, care în 1944 era ministrul Justiției ad-interim și delegatul partidului comunist l-a descris în cuvinte asemănătoare la conferința de presă pe care a avut-o în septembrie 1944 cu un grup de ziariști americani.

Delegatul comunist a fost întrebat ce semnificație are pentru viitor faptul că partidul comunist colaborează și a conspirat cu un monarh. La aceasta Pătrășcanu a răspuns că nu poate vorbi de viitor, dar că pentru prezent, din pricina situației grave ce confruntă statutul, partidul comunist cu toate că își menține principiile republicane, va colabora cu Regele, avînd în vedere că el a lucrat cu Blocul Partidelor Democrate (alianța agreată la 10 iunie 1944 între cele patru partide majoritare) și că participă cu armata la continuarea războiului.

Nici unul din partidele politice din România nu a criticat pe Rege că nu ar fi menținut o atitudine democratică în relațiile cu șefii partidelor, cu miniștri, cu reprezentanții națiunii sau cu restul populației. Chiar la 30 decembrie 1947, cînd Gheorghiu-Dej împreună cu Petru Groza i-au înmînat actul de abdicare, șeful de atunci al partidului comunist a declarat că respectă persoana regelui pentru acțiunile sale, dar că monarhia a devenit un anacronism.

Adică monarhia era o formă de guvernămînt care nu se mai potrivea cu regimurile din țările învecinate ce formau grupul de țări satelite subordonate Moscovei. Așa că ei, Gheorghiu-Dej și Groza, sperau că Regele va consimți un "divorț amical". Regele a

declarat că el nu poate abdica decît dacă aceasta este voința liber declarată a națiunii. Însă cînd Gheorghiu-Dej a afirmat că atitudinea Regelui de a nu accepta de bună voie plecarea, va provoca o reacție din partea comuniștilor împotriva tineretului și a studenților, o adevărată "baie de sînge", Regele a semnat.

Nu pot să închei fără a comenta asupra poziției Regelui cu privire la minoritățile din România. Sub regimul mareșalului Antonescu, Regele a intervenit întotdeauna, cu fermitate, dar și cu discreție, în favoarea evreilor, pentru a opri excesele, tratamentul inuman și deportările. Pentru a se informa a avut întrevederi secrete cu Dr. Filderman, președintele comunităților evreiești și împreună cu regina-mamă Elena, a îndemnat pe Antonescu să tempereze măsurile antisemite. În trecut, eforturile sale au fost descrise în amintirile rabinului șef Șafran, în memoriile publicate de dr. Asra Bercovici, fost redactor la ziarul "Viitorul" din București.

Acum rabinul Juda Glasner, fostul rabin șef al Clujului și al Transilvaniei, aflînd de revocarea vizei regelui Mihai de a vizita țara, a telegrafiat de îndată actualului rabin șef Rosen, cerînd să insiste, împreună cu șefii celorlalte culte pe lîngă conducătorii Guvernului Provizoriu, să anuleze această dispoziție. Doar așa – scrie rabinul Glasner – se poate restabili integritatea drepturilor de liberă circulație și de schimb liber de idei, căci altfel el prevede o reîntoarcere la vechiul regim de opresiune. Rabinul Glasner, reamintește colegului său din România că datorită eforturilor regelui Mihai mulți evrei au fost salvați de la deportare la Auschwitz, trecînd clandestin granița fixată în 1940 prin Dictatul de la Viena pentru a se refugia în România. Apelul său recent a fost distribuit presei.

Regele Mihai a fost acela care imediat după 23 august 1944 a reintrodus Constituția democratică din 1923 și tot atunci a semnat decretele de desființare a lagărelor de concentrare și de eliberare a deținuților politici. El a urmat minuțios prevederile constituționale ori de cîte ori a avut de soluționat o criză guvernamentală. Atenția deosebită a Regelui pentru a respecta constituția a provocat o dată un acces de furie neprotocolară din partea trimisului sovietic Andrei Vîșinski, care dorea înlocuirea imediată a guvernului Rădescu cu Petru Groza și ciracii săi.

Mă întreb acum care a fost motivul adevărat pentru care Guvernul Provizoriu a interzis intrarea regelui Mihai în țară. Întrezăresc un scenariu, care însă necesită un personaj nou, probabil fictiv, făcînd sugestii din umbra președinției.

Ținînd seama de cele de mai sus, îmi închipui că după ce s-a autorizat venirea Regelui, unul din securiști, desigur fost membru

al secției de dezinformare, și care lucrează în obscuritatea impusă de modestia F.S.N.-ului, și-a dat seama că Guvernul Provizoriu s-ar putea afla într-o poziție dificilă. Ce s-ar întîmpla, s-a întrebat personajul imaginar, dacă Regele în țară declară că este gata să servească națiunea și că este dispus să candideze la președenția României? Guvernul Provizoriu nu ar putea să-l împiedice. S-ar schimba cu totul șansele lui Ion Iliescu în alegeri. Merită ca Guvernul Provizoriu și F.S.N.-ul să ia acest risc? Deci este mai bine ca Regele să fie ținut în afara țării pînă după alegeri.

Iată o explicație fictivă, bazată pe deducție dar care întrunește elementele necesare de autenticitate, nevoie fiind de unul sau de mai multe personaje specializate în acțiunile de dezinformare. Știm că se duce o acțiune de discreditare a persoanei Regelui, dar care este cu mult mai potolită decît în anul trecut, cînd el primea scrisori de amenințare cu duiumul și ziarele românești din străinătate erau alimentate cu atacuri subtile la politica dusă pe vremuri în țară. Acțiunile F.S.N.-ului au creat în mod neintenționat circumstanțele care au dus la manifestații zilnice în care se cere eliminarea comuniștilor din Guvernul Provizoriu, aplicîndu-se punctul 8 din Proclamația de la Timișoara, împreună cu demisia lui Ion Iliescu.

Cu un zîmbet ironic pe buze, mă întreb: oare este chiar așa de scrîntită ideea ca Regele să înlocuiască titlul de "Măria Sa" cu cel de "Domnul președinte"?

21 mai 1990

QUO VADIS, ROMANIA?

Campania electorală a luat sfîrșit, alegerile au avut loc și au trecut. Din păcate rezultatele publicate de către Comisia Centrală Electorală sînt controversate din pricina abuzurilor și tacticilor folosite de partizanii F.S.N.-ului. Ele sînt o copie destul de fidelă, dar mai modestă, a metodelor aplicate de P.C.R. în timpul alegerilor din 1946.

Atunci, ca și acum, partidele istorice au protestat în van și contestă rezultatele alegerilor duse în asemenea circumstanțe.

Atunci, ca și acum, guvernul Statelor Unite a prezentat un protest oficial criticînd purtarea regimului, care nu-și respectase angajamentele luate în mod public și nici obligațiile asumate prin Tratatul de Pace semnat la Paris în 1947. Pe 10 mai, Departamentul de Stat a rechemat pe ambasadorul Alan Green Jr. de la București pentru a sublinia nemulțumirea Statelor Unite.

Senatorul american Joe Liebernan care se află la București în fruntea unei delegații internaționale de observatori a criticat în mod sever abuzurile Frontului în cursul campaniei electorale, cît și în timpul votării, declarînd că alegerile au fost viciate.

Acum, partidele din opoziție au două căi de ales:

a) să conteste rezultatele și să boicoteze lucrările noului parlament, sau

b) să accepte rezultatele așa cum sînt, încercînd să aducă modificări legislației prin reprezentanții lor în parlament.

Opoziția va trebui să ducă o campanie nestăvilită de demascare a măsurilor preconizate de guvern ce rezultă în continuarea menținerii regimului comunist.

Sîntem cu toții convinși că majoritatea țării este speriată de abuzurile care au intimidat pe votanți și îngrădesc exercițiul liber al drepturilor cetățenești. Se confirmă afirmațiile făcute cu atîta emfază de timișoreni, încă din primele zile ale Revoluției ca și de tinerii "golani" din Piața Universității: că în spatele fațadei F.S.N.-ului se ascunde vechiul partid comunist descotorosit de cei doi tirani.

Decepțiile vor întări hotărîrea națiunii de a se dezbăra de noii conducători. Campania de presă și de informare politică în rîndurile muncitorilor și a sătenilor, cît și lămuriri date de membrii partidelor și a organizațiilor politice în dezbateri publice trebuie să evite conflicte cu organele polițienești. Pericolul unei confruntări violente ar avea ca rezultat instalarea unei dictaturi și mai dure sau chiar o preluare a aparatului de stat de către armată. Și nu trebuie uitat că armata este sub controlul ofițerilor superiori care în trecut au fost aleși pe sprînceană de către Ceaușescu.

Sînt însă speranțe. Menținerea prin fraudă a unui regim dominat de ideologia marxistă prin măsuri care s-au dovedit falimentare nu numai în țările Europei Răsăritene, dar și în Uniunea Sovietică, prezice eventuala lor abandonare și o nouă nereușită.

De data aceasta, situația economică va dicta natura regimului politic. Este inevitabil.

Situația economică a României este catastrofală, cu toate că datoria externă este cea mai scăzută din regiune. Problemele economice au contribuit între altele și la Revoluția de la Timișoara. Nu numai că fuseseră maziliți de Ceaușescu, dar și spectrul dezastrului economic a strîns legăturile dintre complotiști ca de pildă Ion Iliescu, Silviu Brucan, generalul Militaru, Dumitru Mazilu și ceilalți. Dar după fuga tiranilor, ei au profitat de revoltă pentru a păși în vidul de la conducere.

După cum știm, intenția lor nu a fost să scoată România din mlaștina Gulag-ului comunist în care era adîncită, ci de a elimina

dictatura personală a perechii Ceaușescu. În schimb, F.S.N.-ul a instaurat un regim marxist care neagă sus și tare că este comunist. În acest fel, șefii conspirației caută să-și asigure o viață tihnită la bătrînețe, care să nu fie supusă capriciilor unui despot nebun. Și acest lucru nu putea fi realizat în cuprinsul unei democrații constituționale dezinfectată de bacilul marxist.

Astăzi posibilitățile de viitor sînt triste. Tezaurul României este despuiat. Statele Unite și Europa nu vor ajuta în situația actuală. Atitudinea Americii nu se datorează faptului că le-ar displace țara sau poporul, ci pentru că regimul nu este în stare să garanteze anumite condiții esențiale pentru investiții. Pe lîngă aceasta, guvernul FSN nu pare dispus să introducă reforme economice cerute de instituțiile bancare mondiale și nici nu dorește să urmeze angajamentele luate prin Tratatul de Pace sau prin acordul de la Helsinki cu privire la respectarea drepturilor universale ale Omului.

Atitudinea guvernului nu încurajează noi investiții, deoarece regimul, în ciuda rezultatelor anunțate ale alegerilor, nu are asigurată stabilitatea politică sau economică. Doar acum cîteva luni s-a demonstrat cu prisosință că în România, nemulțumirea poporului creează o instabilitate extremă sau pe alt nume, revoluție.

Citim în presa străină în fiecare zi, despre noi întreprinderi mixte create în Ungaria, Cehoslovacia sau Polonia. Aceste aranjamente sînt posibile, deoarece membrii responsabili din fostele partide comuniste și ai nomenclaturii au înțeles că monopolul partidului este sfîrșit, că trebuie să coopereze în mod cinstit cu partidele democrate în cadrul pluralismului politic și să nu saboteze măsurile economice necesare unei tranziții spre economia pieții libere. Doar așa pot să participe la procesul politic care urmărește redresarea economică a țării lor.

În schimb în România, tacticile folosite de conducerea F.S.N. au dovedit că nu este dorită nici conlucrarea în condiții echitabile cu celelalte partide și nici existența unei opoziții sănătoase în parlament. Se preferă reîntoarcerea la monopolul unipartinic, întovărășit de amuțirea criticilor. În această situație, refacerea economiei românești nu este posibilă. Uniunea Sovietică nu mai poate oferi ajutor financiar. Uniunea Sovietică are problemele ei.

Bazată pe o rețetă falimentară, conducerea nu mai poate opri potopul. Cum se poate reface economia unei țări împănată cu organisme industriale, agronomice, de distribuție, de transport deficitare și ineficiente? Cum pot fi reclădite elementele economice fără abandonarea principiilor marxiste și fără înțelegerea funcționării economiei pieții libere sau a analizei fluctuațiilor prețurilor? Cum se poate majora fondul de valută forte, atît de necesar, cînd

nu se fabrică produse de export capabile să concureze pe piața mondială? Formula marxistă de planificare și control central nu poate duce decît la prăbușirea șandramalei economice moștenită de la Ceaușescu.

Studii făcute recent în Statele Unite au arătat că între țările din fostul bloc sovietic, România se află pe ultimul loc în ce privește valoarea producției naționale. Se evaluează că va fi nevoie de circa 30–40 miliarde de dolari eșalonați pe 10–15 ani și de mărirea productivității industriale cu cel puțin 15% pentru a atinge din nou nivelul de prosperitate antebelic.

Dar noua conducere, așa cum au dovedit-o abuzurile electorale recente, crede că va putea soluționa dificultățile fără asentimentul țării, fără concursul partidelor politice responsabile și fără a crea o atmosferă de destindere favorabilă unei recuperări.

De aceea ne întrebăm:

QUO VADIS, ROMANIA?

11 iulie 1990

FAIMA ROMÂNIEI

În urma tulburărilor și a represiunii brutale din luna trecută, România a cîștigat o notorietate pe care nu o împarte cu nici una din țările din fostul bloc sovietic.

Pe lîngă numeroasele articole din presa străină, proteste din diferite sectoare din opinia publică mondială interesată în apărarea drepturilor Omului, și anchete propuse de organizații ca Amnesty International, iată că la Bruxelles, grupul celor 24 de state industriale a declarat cu emfază la 4 iulie 1990 că "România nu a îndeplinit condițiile necesare pentru a primi sprijinul lui G-24". Această denumire a fost dată grupării compuse din 12 țări ale Comunității Europene, 7 alte state europene, plus Statele Unite, Japonia, Canada, Australia și Noua Zeelandă.

Comunicatul aprobat la sfîrșitul sesiunii citează "complicitatea regimului Iliescu cu minerii care a dus la represiuni violente împotriva manifestanților și la arestarea opoziției politice, ridică probleme grave cu privire la obligațiile pentru reforme democratice și drepturile omului". Textul aprobat de cele 24 de state exprimă speranța că în viitor România va putea fi acceptată în această organizație. "Totuși, continuă declarația, înainte ca aceasta să aibă loc, avem nevoie de probe de progres demonstrate sub formă de reforme politice și economice, și de respectarea drepturilor omu-

lui". Concluziile ajunse de acest grup de state sînt bazate pe rapoartele trimișilor lor la București și nu doar pe mărturiile turiștilor și ale corespondenților de presă.

Secretarul de stat american, James A. Baker a precizat că între condițiile necesare care au fost aprobate de grupul G-24 pentru a acorda ajutor coordonat economic sînt aderarea strictă la legile țării, respectarea drepturilor omului, introducerea sistemului politic multipartinic și evoluarea unei economii orientată spre piața liberă.

Acum, după recenta întrunire de vîrf a celor 7 puteri industriale de la Houston, din nou comunicatul publicat citează România ca fiind îndemnată să urmeze calea pozitivă luată de celelalte state ale Europei Centrale și Răsăritene.

Pe vremuri, între cele două războaie mondiale, faima României nu venea din pricina represiunilor politice, ci mai degrabă din cauza bogăției națiunii care exporta surplusul de cereale, sau de petrol, cît și pentru frumusețea plaiurilor țării. Anii petrecuți sub dictatura crunță a partidului comunist au pennis dezvoltarea unei clase de administratori și directori ineficienți și nepricepuți în industrie și economie care au măcinat bogăția pămîntului, iar poluarea generată de industrializarea nechibzuită a început să distrugă frumusețea naturii. Nu mai vorbim de cum a fost deformată mentalitatea românului sub opresiunea partidului comunist, a securității și a nomenclaturii.

Astăzi, țările din Vest nu cer conducerii României să urmeze un model din Vest pentru a reintroduce democrația în țară. Nu, dimpotrivă, fiecare țară trebuie să-și găsească sistemul politic și social care poate asigura din nou o abundență materială pentru popor, libertate de gîndire, de asociere, de exprimare și de credință religioasă, și un regim bazat pe respectarea legilor, a drepturilor cetățenești și a activității partidelor politice independente.

Dar este de la sine înțeles că un regim care a dovedit ani de zile că nu-și poate hrăni supușii, în timp ce un sfert din producția agricolă putrezește pe ogoare, un regim în care planificarea centralizată forțează complexele industriale să fabrice obiecte și utilaje ce n-au căutare pe piața internă și nici pe cea externă, un regim care generează doar 60% din potențialul energetic necesar și apoi acesta este distribuit în fabrici care nu au materii prime sau ale căror produse nu ajung în rafturile magazinelor de desfacere, un asemenea regim nu merită a fi consolidat cu ajutor economic și financiar din Apus. Nu mai vorbim de deplorabila și brutala asuprire a celor care nu îngenunchează în fața președinției. Introducerea "democrației" cu ciomagul, așa cum s-a demonstrat fără rușine luna trecută în fața reprezentanților presei mondiale,

nu poate fi acceptată de lumea liberă ca o sinceră dovadă de abandonare a tiraniei instaurată de ocupația străină și preluată de partidul comunist.

În zilele noastre, România nu mai poate fi condusă cu metodele introduse de Gheorghiu-Dej și de "moscoviți", aruncînd membrii partidelor de opoziție în ocne, tîrînd sute de mii de cetățeni nevinovați la "Canalul Morții" și în cîmpiile Bărăganului și intronînd colectivizarea forțată a agriculturii. Dar nici metodele perechii Ceaușescu nu sînt acceptabile cînd acestea invadează locuința fiecăruia cu ajutorul microfoanelor ascunse, prin deschiderea corespondenței particulare și paralizînd pe fiecare cetățean cu rețeaua de spionaj a securității, prin umilirea femeilor, prin înfometarea poporului, cu dărîmarea monumentelor istorice și religioase și distrugerea planificată a satelor.

Nomenclatura creată de partidul comunist mai există încă și membrii ei ocupă situații importante în administrația de stat. Comuniști și oportuniști care au profitat de pozițiile lor de încredere continuă să obțină cîștiguri personale pe baza privilegiilor căpătate sub regimurile anterioare. Intimidarea cetățeanului pașnic ale cărui vederi nu corespund cu cele ale conducerii continuă în fiecare zi. Cum este posibil ca 83 de cetățeni arestați în luna trecută și acuzați de a fi cauzat delicte împotriva regimului să fie trimiși de urgență în fața instanțelor, cînd mii de agenți ai securității care au comis abuzuri și crime umblă liberi pe străzile orașelor și continuă cu lucrul lor, de astă dată în cadrul Ministerului Apărării. Nu încape îndoială că mulți din cei indicați mai sus nu sînt cîtuși de puțin dispuși să introducă și să aplice reforme democratice sau să restructureze economia țării pentru a ușura tranziția către o economie post-marxistă cu piață liberă.

Un regim politic care nu are încredere în convingerile sale, dar nu admite că poate greși, și care dă vina pe "golani, teroriști, huligani, fasciști" pentru eșecurile avute, nu merită a fi clasat în rîndul democrațiilor. Trebuie să fie ceva suspect, stricat, într-un regim în care ordinele președintelui nu sînt executate de propria sa poliție sau de forțele armate cu toate că el primise 86% din voturile alegătorilor cu cîteva săptămîni înainte. Trebuie să fie ceva necurat cînd același președinte simte nevoia de a asmuți o parte a națiunii împotriva celeilalte, încurajîndu-i să utilizeze ciomagul și bîta ca argument de convingere democrată. Acest act nu poate fi interpretat decît drept o chemare la război civil.

Nu eram la București în acele zile din iunie, dar mă aflam în prezența unor vizitatori din țară, care urmăreau cu uimire, strîngere de inimă și revoltă sufletească, știrile pe care le primeam prin radio, televiziune și articole de presă. Printre aceștia erau Doina

Cornea, Ana Blandiana, Octavian Paler și Mihai Petre Băcanu, importante figuri ale opoziției române. Am putut să constat atunci că există o comunitate de vederi între cei proaspeți sosiți în vizită și noi, care de mai mulți ani ne-am găsit un cămin nou în străinătate. Separația în timp și în spațiu nu a rupt legătura între cei care urmăresc și cer respectarea demnității omului în țară. Am aflat atunci că noi, din refugiu, nu ne-am izolat de tendințele sănătoase ale națiunii.

În țările din fostul bloc sovietic, cu excepția României, s-au pus în mișcare măsurile menite să garanteze introducerea ideilor democratice și a principiilor economice cerute de tranziția către o piață liberă. În România se pare că cei aflați la putere se tem că "democrația" introdusă pînă acum este atît de delicată, încît mai multă democrație o va . . . distruge!

5 octombrie 1990

IMPRESII DIN ROMÂNIA

După 43 de ani mă aflam din nou în gara Curtici în drum spre Timișoara. Mi-am reamintit cu inima strînsă de noaptea de 2 ianuarie 1948 cînd ni s-a înmînat, în aceeași gară, un pașaport românesc ștampilat în grabă "Republica Populară Română" cu mențiunea "fără drept de întoarcere". Atunci viitorul nostru părea tot atît de negru și rece ca noaptea care ne învăluia.

Acum însă, ziua era luminoasă și călduță, cu soarele încercînd să străbată norii. De atunci, cea mai mare parte a viitorului nostru și-a pierdut misterul devenind trecutul. Dar ce s-a întîmplat cu viitorul României? Am aflat cu toții despre evenimentele revoluționare din decembrie și zbuciumările de mai tîrziu. Dar ce se ascunde în lunile ce vor urma? Cel mai ambițios obiectiv al drumului meu era să încerc să deslușesc ce se poate întîmpla în țară.

Ne-am oprit întîi în Timișoara, stînd la una din surorile Rodichii. Am fost primiți cu căldură și ospitalitate tipică românului, împărțind bunătățile adunate și pregătite dinainte cu grijă de rude. Pentru cei care nu cunosc citadela unde s-a dezlănțuit întîi furia poporului împotriva conducătorilor și a regimului comunist, orașul este atrăgător, cu clădiri vechi, spațioase, construite în ultimele două secole, pe vremea ocupației austriace, cu o zonă verde generoasă, invidiată de celelalte municipii. Piața dintre catedrală și operă, unde a avut loc măcelul din noaptea de 17 decembrie,

este acum pașnică, frecventată de copii, tineret și de cei mai în vîrstă. S-au plantat flori și boschete, iar pavajul a fost bine refăcut. Clădirile înconjurătoare ce fuseseră avariate de gloanțe sau incendiate, sînt reparate și revopsite, acoperind rănile revoluției. În fața catedralei, care a rămas ciuruită de gloanțe, se află troițe și altare ridicate în memoria celor căzuți. Lumea se oprește să spună o rugăciune, să aprindă o lumînare sau să depună un mănunchi de flori. Nu trebuie să te miri cînd descoperi la rădăcina vreunui copac un modest buchet de flori cu o lumînare pîlpîind, reamintind trecătorilor de sacriciul suprem al unui român.

De la Timișoara am călătorit la București, unde misterul revoluției sau al participării "minerilor" la răpîndirea principiilor democratice se adîncește. Astfel, am descoperit că nici unul din membrii forțelor înzestrate cu arme de foc nu le-ar fi folosit în zilele revoluției 21–22 decembrie. Nici armata, nici miliția, nici trupele Ministerului de Interne, unitățile armate ale securității nu admit că au tras. Privești Palatul Regal, Biblioteca Centrală și te miri de ce au ars și de ce au urme de gloanțe pe ziduri. Te miri de ce biserica Cretzulescu, clădirea Telefoanelor, casele din spatele bibliotecii și alte construcții sînt ciuruite de gloanțe și te întrebi cine este responsabil de decesul celor îngropați în Cimitirul Martirilor de lîngă Belu. Circulă zeci de versiuni care mai de care mai de neerezut, iar guvernul nu vorbește.

O parte a orașului este dominată de clădirea Casei Republicii, care împreună cu bulevardul Victoriei dau o nouă siluetă Capitalei. Sînt construcții care nu erau necesare în această perioadă, cerînd sacrificii suplimentare din partea poporului. Cartierele mărginașe sînt dominate de noile blocuri de apartamente, repetate și lipsite de originalitate. Orașul pare mai trist în special că noile construcții nu sînt îngrijite. Mărăcini cresc peste tot, și iarba, unde crește, este sălbatică. Unele blocuri se află în mijlocul unor străzi nepavate, unde noroiul este stăpîn. O căldare de vopsea, o bidinea, o sapă, o foarfecă și un fierăstrău ar aduce nițică viață în jurul noilor construcții. Cîteva semințe de flori ar da culori noi în aceste locuri.

Alimentara gospodăriei cu produse de bază este încă foarte dificilă cu lipsuri periodice ca de pildă acum, detergenții și hîrtia. Nu vorbesc de alimente care sînt încă extrem de limitate la distribuție. Totuși oamenii se descurcă cu ajutorul pachetelor de țigări sau cu alte modalități de a-și arăta mulțumirea pentru servicii speciale. Aceste metode nu sînt rezervate doar celor din industria alimentară, dar chiar în rîndul profesioniștilor cum sînt doctorii sau dentiștii.

Bisericile care sînt deschise, sînt pline. Am asistat la slujba de la Patriarhie oficiată de I.P.S.S. Patriarh Teoctist. Biserica era

arhiplină și lumea care rămăsese afară, stătea în curte ascultînd serviciul prin megafoane.

Organele administrative sînt învăluite într-un nor de hîrtii necesitînd aprobări, semnături, ștampile, adeverințe, procese-verbale, depoziții etc. care sînt cumpărate și ele contribuind la corupția generală.

Ziarele sînt numeroase, însă distribuția lor este încă nesigură. Lumea le cumpără cu nesaț, în special cele care atacă guvernul. Periodic se întîmplă ca jurnalele care critică mai de zor, să fie lipsite de cota lor de hîrtie ori coletele lor de ziare distribuite în provincie nu mai ajung la destinație.

Situația generală este confuză și fluidă. Lipsa unei legislații fundamentale stabilind principiile de bază ale țării, ca și declarațiile contradictorii ale reprezentanților guvernului contribuie la confuzia generală. Oamenii pe care i-am întîlnit pe stradă nu surîd, circulînd adînciți în necazurile lor.

Sînt foarte îngrijorat însă că tineretul, în special cel care își termină cursurile superioare de învățămînt, caută să părăsească țara. După cîte mi-au mărturisit unii, ei și-au pierdut nădejdea. Înainte de răsturnarea Ceaușeștilor, ei aveau speranța că la prima schimbare, lucrurile se vor îmbunătăți. Această speranță a fost spulberată. De aceea, tineretul, desigur îmboldit și de acțiunea minerilor cînd intelectualii au fost atacați cu brutalitate, formează majoritatea celor care își caută o soartă mai bună peste hotare. Verdictul lor ilustrează viitorul țării.

Unii rezumă perspectivele pentru la iarnă ca:

FOAMEA, FRIGUL, FRICA!

Să dea Dumnezeu să se înșele!

8 octombrie 1990

OBSERVAȚII ȘI SUGESTII ÎN URMA VIZITEI ÎN ROMÂNIA DIN SEPTEMBRIE 1990

Sînt atît de multe versiuni astăzi la București cu privire la evenimentele din 22 decembrie 1989, încît este imposibil să afli adevărul. Este multă confuzie și nehotărîre în toată activitatea guvernului. Acest lucru se datorește nu atît duplicității, cît mai degrabă ineficienței și prostiei. Chiar și "raidul minerilor" din iunie trecut a fost descris atît de Iliescu cît și de Roman în atît de multe feluri care se bat cap în cap, încît nu există o versiune oficială. În București circulă atît de multe minciuni, falsuri, jumătăți de adevăr

venind atît din partea guvernului cît și chiar a ziarelor de opoziție, încît ești obligat să renunți la încercarea de a afla adevărul.

M-am întors descurajat și deprimat din scurta mea vizită în România de la 7–24 septembrie, o parte în București și o parte la familia soției mele din Timișoara. Am avut o reîntîlnire reușită cu cîțiva foști colegi de școală. A fost o întîlnire emoționantă ce ne reunea după o jumătate de secol și de pe două continente. Am avut de asemenea întîlniri cu rectorul Institutului Politehnic și cu președintele și vicepreședintele Academiei Române cu privire la a 16-a Conferință anuală a Academiei Americano-Române de Arte și Științe care urmează să se țină pentru prima dată la București în iunie-iulie 1991. De asemenea, am discutat publicarea memoriilor mele cu redactorii Editurii Enciclopedice și m-am întîlnit cu cîțiva alți intelectuali.

În ansamblu, situația este deprimantă. Scena politică este confuză. Partidele de opoziție sînt ineficiente iar relațiile nestatornice. Oamenii se tem de securitate, care a fost absorbită de forțele armate în întregime și nu a fost încă trecută în rezervă. Există temeri că ea încă acționează.

Sînt încă cozi lungi la magazinele alimentare, în timp ce alte magazine sînt închise pentru "renovare, inventar, concediu sau primirea mărfii". În diferite orașe ca Brașov și București au avut loc greve.

În ceea ce privește viitorul, cel mai bun indicator este atitudinea generației tinere. Pînă în decembrie 1989 se spera că o schimbare a conducerii și eliminarea partidului comunist vor deschide căi noi pentru dezvoltarea unei societăți libere. Acum tinerii au descoperit că speranțele le-au fost spulberate și ca urmare ei părăsesc țara în număr record, evident încurajați și prin "imboldul minerilor". Economia este la pămînt iar guvernul limitează rezultatele privatizării. Perspectivele pentru această iarnă au fost definite de unii ca fiind "cei trei F: Foamea, Frigul, Frica!".

După ce am chibzuit mult la actuala situație din România sînt încredințat că următoarelor sugestii trebuie să-li se dea o atenție deosebită:

1. Să se formeze o comisie imparțială care să cerceteze, să stabilească și să întocmească o listă a resurselor, atît umane cît și materiale.

2. Pe baza proiecției pe cinci ani din practica pieței mondiale să se evalueze potențialul întreprinderilor și complexelor industriale existente.

3. Să se înființeze cît mai curînd posibil unul sau mai multe concerne mixte (51% capital românesc) care să se ocupe exclusiv de strîngerea, depozitarea, transportul și distribuirea produselor

agricole și a produselor de bază. Astăzi mai mult de 25% din recoltă se pierde pe cîmp, în depozite și pe platformele de cale ferată datorită lipsei mijloacelor de transport. Lipsurile înregistrate la produsele de bază apar datorită distribuției neuniforme, datorată lipsei de previziune și a mijloacelor de transport.

4. Să se instituie un organism de investigare care să exploreze noile legi financiare și monetare necesare reformelor propuse în structura economică și în fermele agricole de stat și în cooperative.

5. Să se creeze o legislație imediată care să reducă perioada de provizorat și să sporească autoritatea organismelor sus-menționate.

6. Să se înlocuiască fără întîrziere toți magistrații de vîrf începînd cu Curtea Supremă. Organizațiile baroului la nivel de județ și de minicipiu trebuie să facă selecția din rîndul membrilor lor pentru înlocuirile necesare. Imediat ce procesul de selecție s-a încheiat, Parlamentul trebuie să proclame autonomia judecătorească (pe viață).

7. Separarea celor trei laturi ale guvernului, executivă, legislativă și judecătorească trebuie declarată fără întîrziere, fie printr-un decret ad-interim sau, mai bine, prin reinstituirea Constituției din 1923 pînă la pregătirea unui nou document fundamental care să fie dezbătut în public și apoi adoptat.

8. Să se înlocuiască comandanții cu grad înalt din cadrul forțelor armate, miliției, poliției, jandarmeriei și forțelor de securitate cu ofițeri noi, aleși prin votul ofițerilor de grade mai mici. Toți generalii actuali au fost personal selectați de Ceaușescu.

Acestea sînt schimbările minime care îmi vin în minte într-un răstimp atît de scurt. Din păcate românii sînt foarte mîndri și nu sînt înclinați a fi receptivi la sfaturi venite din străinătate. Dacă orice persoană de nivel mediu și de nici o convingere politică ar putea fi convinsă să adopte aceste sugestii ca și cum ar fi propriile ei convingeri, ele ar avea șansa să devină subiect de discuție în România. Dezbaterea publică a acestor chestiuni ar putea trezi o anumită doză de încredere printre investitorii străini și ar putea pompa capital nou în resursele ce se mai pot salva în această economie bolnavă.

Am să propun Comitetului Executiv A.R.A. care se întrunește la sfîrșitul acestei luni la Davis să ia în considerație organizarea, la congresul ce se va ține la București în vara următoare, a unei mese rotunde unde să se poarte discuții între experții străini și români pentru a explora astfel de propuneri și pentru a se ajunge la o listă de propuneri concrete pentru reforme. Aceasta ar putea grăbi apariția rezultatelor.

BIBLIOGRAFIE

- *Armata română în războiul anti-hitlerist*, București, Editura Politică, 1965.
- *Din istoria contemporană a României*, București, Editura Științifică, 1965.
- *Foreign Relations of the United States*, Washington D.C.: Departament of State, 1941–1948.
- *Roumania at the Peace Conference*, Paris, 1946.
- *Violation of Peace Treaty* – Guarantees of Human Rights – Washinton D.C.: Department of State Publication 4376, 1951.

ANDREW, Christopher, *Her Majesty Secret Service*, New York, Viking Press, 1986.

ASTER, Sidney, *The Making of the Second Wolrd War*, London, 1973.

BASDEVANT, Denise, *Against Tide and Tempest*, New York: Robert Speller, 1965.

BERNSTEIN, Barton, și MATUSOW, Allen, eds.: *The Truman Administration* – A documentary History, New York: Harper & Row, 1968.

BERRY, Burton Y. *Diary 1944–1947*. inedit

BICKAM-SWEET, Eskoll, *Services Secrets*, Paris, 1966.

BOHLEN, Charles E. *Witness to History*, New York: W.W. Norton, 1973.

BRERETON, Lewis H. *The Brereton Diaries*, New York: William Morrow and Co., 1946.

BROWN, A. Cave. *Bodyguard of Lies*, New York: Harper Row, 1975.

CARRERE D'ENCAUSE, Hél□ne. *Le grand fr□re*, Paris: Flammarion, 1983.

CERE, Roger, și ROUSSEAU, Charles, eds. *Chronologie du conflit mondial* (1935–1943), Paris: SEFI, 1954.

CHIRNOAGĂ, Platon, *Istoria politică și militară a războiului*, Madrid, 1965.

CHURCHILL, Winston S. *The Grand Alliance*, Boston: Houghton Mifflin, 1951.

CHURCHILL, Winston S. *Closing the Ring*, Boston: Houghton Mifflin, 1953.

CHURCHILL, Winston S. *Triumph and Tragedy*, Boston: Houghton Mifflin, 1953.

CONTE, Arthur, *L'apr□s Yalta*, Paris, 1982.

CRETZIANU, Alexandre, *Lost Opportunity*, London: Jonathan Cape, 1957.

CRETZIANU, Alexandre, ed. *Captive Romania*, New York: Praeger, 1956.

CUBBINS, William R. *The War of the Cottontails*, Chapel Hill: Algonquin Books, 1989.

DENNET, Raymond şi JOHNSON, Joseph, eds. *Negotiating with the Russians*, Boston: World Peace Foundation, 1951.
EDEN, Anthony. *Eden Memoirs*, London, 1957.
FEIS, Herbert, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, New York, 1977.
FRANK, Nicolette, *La Roumanie dans l'engrenage*, Bruxelles: Elsevier, 1977.
FRIESSNER, Hans, *Verratene Schlachten*, Hamburg, 1956.
FUNK, Artur, *De Yalta □ Potsdam*, Bruxelles, 1982.
GHEORGHE, Ion, *Rumäniens Weg zum Satelliten Staat*, Wiesbaden: Vowinkel, 1952.
GIURESCU, Constantin C., ed. *Chronological History of Romania*, Bucureşti: Editura Enciclopedică Română, 1972.
HAMMOND, Thomas T. *The Anatomy of Communist Tafeovers*, New Haven: Yale University Press, 1975.
HAMMOND, Thomas T. *Witnesses to the Origins of the Cold War*. Seattle and London: Univ. of Washington Press, 1982.
HARRIMAN, W. Averell. *Special Envoy*, New York: Random House, 1975.
HILLGRUBER, Andreas, *Chronik des zweiten Weltkrieges*, Wiesbaden, 1953.
HILLGRUBER, Andreas, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1954.
HILLGRUBER, Andreas, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, Frankfurt, 1970.
IONESCU, Ghiţă, *Politics and the Pursuit of Happiness*, London, 1984.
IONESCU, Ghiţă, *Communism in Rumania 1944–1962*, London, 1964.
IRVING, David. *Hitler's War*, New-York: Viking Press, 1977.
JOWITT, Kenneth, *Revolutionary Breakthroughs and National Development, New York, 1944.*
KENNAN, George F. Russia and the West under Lenin and Stalin, New York: Little Brown, 1960.
KENNAN, George F. *Memoirs*, Boston: Atlantic Monthly, Little Brown Co., 1967.
KISSEL, Hans, *Katastrophe in Rumänien*, Darmstadt: Wehr & Wissen Verlag, 1964.
LA FEBER, Walter, *America, Russia and the Cold War*, New York: John Wiley & Sons, 1967.
LAWRENCE, Bill, *Six Presidents, Too Many Wars*, New York: Saturday Review Press, 1972.
LEE, Arthur Gould, *Crown against Sickle*, London: Hutchison, 1950.
LEHRMAN, Hal. *Russia's Europe*, New York, 1954.
LEOWENHEIM, Francis L. şi alţii *Roosevelt and Churchill*, London: Barrie & Jenkins, 1975.
MANEA, Maria M., ed. *The Tragic Plight of a Border Area: Bassarabia and Bucovina*, Humboldt: American Romanian Academy, 1983.
MANSTEIN, Erich v. *Verlorene Siege*, München: Bernard & Graeffe, 1979.
MARKHAM, Reuben. *Rumania under the Soviet Yoke*, Boston: Meador, 1949.
MEE, Charles L, *Meeting at Potsdam*, New York: M. Evans & Co., 1975.
MELENTHIN, Gen. T.W, von, *Panzer Battles*, New York: Ballantine, 1956.
MILLIS, Walter, ed. *The Forrestal Diaries*, New York: Viking Press, 1951.
PORTER, Ivor, *Operation Autonomous*, London: Chatto & Windus, 1988.
POTJOMKIN, W.P. *Geschichte der Diplomatie*, Moskva, 1947.
PREDESCU, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea*, Bucureşti: Cugetarea, 1941.

QUINLAN, Paul D. *Clash over Romania,* Los Angeles: American Romanian Academy, 1977.
QUINLAN, Paul D. ed. *The United States and Romania,* Woodland Hills: American Romanian Academy, 1988.
SCHMIDT, Paul, *Statist auf diplomatischer Bühne.*
SCHRAM, Wilhelm, *Verrat im zweiten Weltkrieg,* Düsseldorf: Wien, 1967.
SCHUYLER, Courtland V.C. *Diary,* Unpublished, 1948.
SETON-WATSON, Hugh, *The East European Revolution,* New York: Praeger, 1951.
STAFFORD, David – Camp X, New York: Dodd Mead, 1936.
STOWE, Leland. *Conquest by Terror,* New York: Random House, 1951.
SULZBERGER, Cyrus L. *A Long Row of Candles,* Toronto: Macmillan Co., 1969.
TREVOR-ROPER, H. R. , ed. *Hitler's Secret Conversations 1941–1944,* New York: Signet Book, 1961.
TRUMAN, Harry S. *Memoirs,* New York: Doubleday, 1951.
YERGIN, Daniel. *Schattered Peace,* Boston, 1977.
WHALEY, Barton, *Codeword Barbarossa,* Cambridge: Mit Press, 1947.

C U P R I N S

	Prefața	7
I	Copilărie	9
II	23 august 1944	28
III	6 martie 1945	86
IV	30 decembrie 1947	100
V	Fragmente istorice	107
VI	Portrete	164
VII	Articole recente	186
	Bibliografie	217

Bun de tipar: 8. 1. 1993
Apărut: 1993
Coli tipar: 14

Culegere şi paginare computerizate

Tiparul executat la
S.C. "Helicon" Banat S.A.
1900 Timişoara, Calea Aradului 1
sub comanda nr. 103

Editura
Enciclopedică

ISBN 973-45-0039-2

Lei 700